

**T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI**

TOGO'DA KİMLİK VE DEVLETİN İNŞASI (1884-1980)

**TETE JEAN PHILIPPE GUNN
1340204004**

DOKTORA TEZİ

**Danışman
Prof. Dr. Behset KARACA**

ISPARTA-2018

Çocuklarıma Serena ve Alvyn

SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DOKTORA TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

Öğrencinin Adı Soyadı	Tete Jean Philippe Gunn	
Anabilim Dalı	Tarih	
Tez Başlığı	Togo'da Ulus Kimlik ve Devletin İnşası	
Yeni Tez Başlığı ¹ (Eğer değişmesi önerildi ise)	Togo'da Kimlik ve Devletin İnşası (1884-1980)	
Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği hükümleri uyarınca yapılan Doktora Tez Savunma Sınavında Jürimiz 31.07.2018 tarihinde toplanmış ve yukarıda adı geçen öğrencinin Doktora tezi için; ☒ OY BİRLİĞİ ☐ OY ÇOKLUĞU² ile aşağıdaki kararı almıştır. ☒ Yapılan savunma sınavı sonucunda aday başarılı bulunmuş ve tez KABUL edilmiştir. ☐ Yapılan savunma sınavı sonucunda tezin DÜZELTİLMESİ³ kararlaştırılmıştır. ☐ Yapılan savunma sınavı sonucunda aday başarısız bulunmuş ve tezinin REDDEDİLMESİ⁴ kararlaştırılmıştır.		
TEZ SINAV JÜRİSİ	Adı Soyadı/Üniversitesi	İmza
Danışman	Prof. Dr. Behset KARACA, SDÜ FEF Tarih Böl.	
Jüri Üyesi	Doç. Dr. Hayri ÇAPRAZ, SDÜ FEF Tarih Böl.	
Jüri Üyesi	Doç. Dr. Celal ERDÖNMEZ, MAKÜ Eğitim Fak. Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı	
Jüri Üyesi	Dr. Öğr. Üyesi Murat KILIÇ, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi FEF Tarih Böl.	
Jüri Üyesi	Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Ali KARAMAN, MAKÜ FEF Tarih Böl.	

¹ Tez başlığının DEĞİŞTİRİLMESİ ÖNERİLDİ ise yeni tez başlığı ilgili alana yazılacaktır. Değişme yoksa çizgi (-) konacaktır.

² OY ÇOKLUĞU ile alınan karar için muhalefet gerekçesi raporu eklenmelidir.

³ DÜZELTME kararı için gerekçeli jüri raporu eklenmeli ve raporu tüm üyeler imzalamalıdır.

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM-ÖĞRETİM VE SINAV YÖNETMELİĞİ Madde 39-(4) Tezi hakkında DÜZELTME kararı verilen öğrenci sınav tarihinden itibaren en geç altı ay içinde gereğini yaparak tezini aynı jüri önünde yeniden savunur.

⁴ Tezi REDDEDİLEN öğrenciler için gerekçeli jüri raporu eklenmeli ve raporu tüm üyeler imzalamalıdır. Tezi reddedilen öğrencinin enstitü ile ilişkisi kesilir.

T.C.

SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YEMİN METNİ

Doktora tezi olarak sunduğum “**Togo’da kimlik ve devletin inşası (1884-1980)**” adlı çalışmanın tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Bibliyografya’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirli ve onurumla beyan ederim.

TETE JEAN PHILIPPE GUNN

31/07/2018

(GUNN, Tete Jean Philippe, *Togo'da Kimlik Ve Devletin İnşası (1884-1980)*, DoktoraTezi, Isparta, 2018)

ÖZET

Bu doktora araştırması, ulusal bir kimliğin doğuşu ve Togo'da bir Ulus-Devletin inşasının zorluklarının araştırılmasına dayanmaktadır. Bu araştırmanın asıl amacı, 1884 yılından Alman kolonizasyon dönemine kadar Togo tarihini incelemektir. Alman sömürge yönetimi, coğrafi sınırları olan Afrika'da yapay bir bölge yarattı. Bu bölge Togo oldu ve Alman ve Fransız sömürge yönetimi altındaydı. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Togo ve Togoluların kaderi Fransız yönetimiyle değişti. 1922'den itibaren ulusal kimlik hareketleri, elit grubun sömürgeci sisteme muhalefeti ile başladı. Uluslararası bağlamda, Togolular kendi milliyetlerini ve kendi devletlerine sahip olma isteklerini dile getirdi. İkinci Dünya Savaşından sonra, milliyetçilik ruhu Togo'da çok güçlendi. Yerel siyasi iktidarın kontrolü için farklı siyasi partiler bu yarışmaya katıldı. Sömürge süreci, 1960'da etkili olan bağımsızlığı daha da genişletmek için bir yol izledi. Bağımsızlıktan sonra, yeni bir devlet kuruldu. Bu çalışmada son olarak 1960'tan 1980'e kadar olan süreçte Togo'nun gelişmesi ve farklı askeri darbeler ile tek partili bir ulus-devlet projesi incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Togo, Kimlik, Ulusal kimlik, Ulus, Devlet, Ulus-Devlet, tek parti.

(GUNN, Tete Jean Philippe, *Identity And State's Building In Togo (1884-1980)*, PhD. Thesis, Isparta, 2018)

ABSTRACT

This doctorale research is based on the study of the birth of a national identity and the challenges of the construction of a Nation-state or state in Togo. The principal goal of this research is to visit the history of Togo from the german colonization in 1884 to the post colonial period. The german colonial administration created an artificial territory in Africa with geographical borders. This territory became Togo and its habitants have been under the german and french colonial administration. After the First World War, the destitny of Togo and Togolese changed with the french administration. From 1922, the national identity movements started with the opposition of the elite group to the colonial system. The international context has permitted to the Togolese to show their nationalism and their wish to have their own state. After the Second World World, the nationalism spirit became so powerful in Togo. Different political parties entered in competition for the control of the local political power. The decolonization period consited of the way to exxpress more the independence which was effective in 1960. After the independence, a new state was created and the new togolese political authorities affirmed the Project of the creation of a nation. The last chapter studied the evolution of Togo from 1960 to 1980. The different military coup d'Etat and the creation of the single party as the only way to achieve the Project of a Nation-state were the fundamental aspect of the evolution of the state of Togo.

Keywords: Togo, Identity, National identity, Nation, State, Nation-state, Single party.

İÇİNDEKİLER

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI	i
YEMİN METNİ	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	v
KISALTMALAR DİZİNİ	viii
TABLolar DİZİNİ	ix
RESİMLER DİZİNİ	x
TEŞEKKÜR	xi
ÖNSÖZ.....	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KİMLİK, ULUSAL KİMLİK VE ULUS-DEVLETİN İNŞASI HAKKINDA FARKLI TEORİLER

1.1. KİMLİK, ULUSAL KİMLİK, MİLLİYETÇİLİK KAVRAMLARI VE TEORİLERİ	25
1.1.1. Kimlik, Yaklaşımlar ve Teoriler	25
1.1.2. Milli Kimlik Hakkındaki Teoriler.....	27
1.1.3. Milliyetçilik: Tanım ve Teoriler	28
1.2. ULUS, DEVLET, ULUS-DEVLETİN DÜNYADA VE AFRIKA'DA İNŞASI	31

İKİNCİ BÖLÜM

ALMAN SÖMÜRGELEŞTİRMESİNİN TOGO'DAKİ ETKİLERİ VE TOGO ZİHNİYETİNDEKİ SONUÇLARI

2.1. SÖMÜRGE BÖLGESİNDEKİ ALMANYA.....	40
2.1.1. Sömürge Arayışının Sebepleri, Çevresel Koşul ve Faktörler	42
2.1.2. Batı Afrika'da Yer Alan Togo'daki Alman Sömürgesinin Oluşturulması	44
2.1.2.1. Alman Sömürgecilik Politikası Gerçek Sebepleri.....	45
2.1.2.2. Togo Sömürgesinin Oluşma Süreci	45
2.2. TOGO'DAKİ ALMAN YÖNETİMİNİN NİTELİKLERİ	49
2.2.1. Almanların Togo'daki Yönetiminin Başlangıcı	49
2.2.2. Togo'daki Alman Sömürgesi Yönetimi.....	53
2.2.3. Alman Sömürgesinin Sosyo-Ekonomik Tarafı: Togo Kimliğinin Kökenleri	55
2.2.3.1. Sömürge'nin Ekonomik Dönüşümü.....	55
2.2.3.2. Ticari Faaliyetlerin Yerli Halk Üzerindeki Etkisi.....	57
2.2.3.3. Misyonerler	58
2.2.4. Alman Sömürgesinin Bir Niteliği Olarak Irkçılık	65

2.2.5. İşe Zorlama ve Dayak	67
2.3. TOGOLULARIN ALMAN SÖMÜRGEÇİLİĞİNE KARŞI TEPKİLERİ:	
YEREL BİR BİLİNİN GÖSTERGESİ.....	70
2.3.1. Direnişin Farklı Biçimleri	73
2.3.1.1. Aktif Direnişler	73
2.3.1.2. Pasif Direnişler	74
2.3.2. Birinci Dünya Savaşı Sırasında Almanlara Karşı Togolular	80
2.3.3. Togo'da Almanya'nın Yenilgisi: Ulusal Bilincin Öncelikli Sonucu	82

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

FRANSIZ KOLONİZASYONU VE TOGO KİMLİĞİNİN YAPIMI

3.1. ULUSLARARASI HUKUK VE TOGO'DA KİMLİK OLUŞUMU	85
3.1.1. Fransız Mandası ve Togolular 1922-1945	87
3.1.1.1. Fransız Mandasının Kurulması ve Fransız Yönetimi	88
3.1.1.2. Fransız Mandası Hakkında Togoluların Tepkisi.....	91
3.1.2. Sömürge Yönetimi Altındaki Kimlik ve Milliyetçilik: Nedenleri.....	96
3.1.2.1. Önmilliyetçilerin Faaliyetleri	96
3.1.2.2. Milliyetçilik ve Pan-Afrikanizm	98
3.1.3. Yerel Burjuvazinin Ortaya Çıkışı: Ulusal Kimlik Faktörü.....	105
3.1.4. Kentleşme ve Bir Burjuvazinin Ortaya Çıkışı	110
3.1.5. Togoluların Ekonomik Hayatı	113
3.1.6. Batılı Eğitim ve Kimlik İnşası	119
3.2. TOGO'NUN SİYASİ TARİHİNDE İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASI	
DÖNEM	122
3.2.1. Togo Topraklarının Fransız Yönetimi Altındaki Yeni Statüsü	123
3.2.2. 1946'dan Beri Togo'da Siyasi Yaşam: Ulusal Bir Bilincin Temeli	125
3.2.3. Milliyetçiliğin ve Kimlik Düşüncesinin Yayılım Ağları	128
3.2.3.1. Afrika'daki Milliyetçilik ve Medya İlişkileri: Basın Örneği	128
3.2.3.2. Kitle İletişim Araçları ve Togolular Üzerindeki Sonuçları.....	129
3.2.3.3. Şehir/Köy Arasındaki İlişkiler: Ulusal Hassasiyetin Yayılma Yolu.....	133
3.3. 1946 VE 1960 YILLARI ARASINDA TOGO MİLLİYETÇİLİK	
ANLAYIŞININ AKTÖRLERİ	134
3.3.1. Tarihsel Bağlam.....	134
3.3.2. Togo'da Milliyetçiliğin ve Ulusal Kimliğin Siyasi Faktörleri.....	135
3.3.3. Siyasi Partilerin Faaliyetleri.....	140
3.3.4. Togo'da Milliyetçiliğin Doğası	143
3.3.4.1. Ewe Milliyetçiliği	144
3.3.4.2. Pan-Togocu Milliyetçilik	151
3.3.5. Bir Devletin Oluşum Alametleri	152
3.3.5.1. Bir Devletin İnşa Edilmesi İçin Reform	153
3.3.5.2. Togo Özerk Cumhuriyeti	155

3.3.6. 27 Nisan 1958’de Togo’da Yapılan Seçim: Milliyetçilik Sona mı Eriyor?	165
3.3.7. Bağımsızlık Öncesi Halkın Faaliyetleri	169
3.4. 27 NİSAN 1960’DA TOGO’NUN BAĞIMSIZLIĞI: KOLONİNİN SONU VE YENİ BİR DEVLETİN DOĞUŞU	172

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TOGO CUMHURİYETİ’ NİN KURULUŞU MİLLET ÖNCESİ DEVLET

4.1. GENÇ DEVLETİN YAŞAMI.....	177
4.2. TEK PARTİLİ SİSTEM VE SONUÇLARI	181
4.3. ASKERİ DARBE VE KİMLİK İNŞASI İLE İLGİLİ BİR PARTİ SİSTEMİ... 182	
4.3.1. Afrika Tek Parti İdeolojisinin Doğası.....	183
4.3.2. Tek Parti Yönetimi ve Yönetişi.....	185
4.3.3. Kitlesele milliyetçilik	187
4.4. ULUS VEYA ULUS-DEVLETİ?	194
SONUÇ.....	196
KAYNAKÇA	200
EKLER.....	214
ÖZGEÇMİŞ.....	220

KISALTMALAR DİZİNİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AEC	: All Ewe Conference
ANT	: Archives nationales du Togo
AOF	: Afrique Occidentale Française
APA	: Affaires politiques et administratives
ATT	: Assemblée Territoriale du Togo
CFAO	: Compagnie française d'Afrique de l'Ouest
CFDC	: Confédération Française Des travailleurs Chrétiens
CGT	: Confédération Générale des Travailleurs
CPDM	: Cameroon People's Democratic Mouvement
CPP	: Convention People Party
CRN	: Comité de Réconciliation Nationale
CUT	: Comité de l'Unité de Togolaise
FEANF	: Fédération des Etudiants d'Afrique Noire en France
FIDES	: Fond d'Investissement pour le Développement Economique et Social
FSFAASATT	: Fédération des syndicats des fonctionnaires et agents autochtones des services administratifs et techniques du territoire du Togo
IMF	: International Monetary Fund
JORT	: Journal Officiel de la République du Togo
JOT	: Journal Officiel du Togo
JOTT	: Journal Officiel du Territoire du Togo
KANU	: Kenya African National Union
MESAN	: Mouvement pour l'Emancipation Sociale de l'Afrique Noire
MPR	: Mouvement Populaire pour la Révolution
MPT	: Mouvement populaire Togolais
NCBWA	: National Congress of British West Africa
PDCI	: Parti démocratique de Côte d'Ivoire
PRPB	: Parti Révolutionnaire du Peuple du Bénin
PTP	: Parti Togolais du Progres
PUT	: Parti de l'Unité Togolaise
RAT	: République Autonome du Togo
RDA	: Rassemblement Démocratique Africain
RPT	: Rassemblement du peuple Togolais
SCOA	: Société commerciale de l'Ouest africain
UAC	: United Africa Company
UCPN	: Union des Chefs et Populations du Nord
UNESCO	: United Nations of Education, Sciences and Culture Organization
WASU	: West Africa Student Union

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1. 1914 Yılında Togo’da Okullar ve Öğrenci Sayısı.....	64
Tablo 2. Afrikadaki Alman Sömürgelerinde Gerçekleşen Meydan Dayaklarının Sayısı	69
Tablo 3. Togo’ daki 6 Conseils des Notables (İhtiyarlar Konseyi)	90
Tablo 4. Lome Nüfusunun Gelişimi	111
Tablo 5. Togo'daki Alman İdaresinden Fransız İdaresine Yapılan Üretim.....	117
Tablo 6. İhracat Ürünlerinin Fiyatının Evrimi	118
Tablo 7. Togo'daki gazetelerin tipolojisi	132
Tablo 8. 1955'te Togo'da Hükümet Konseyi Üyeleri	155
Tablo 9. Nisan 1958'de Togo'da Seçilen Siyasi Partiler ve Aday Sayısı	166
Tablo 10. Nisan 1958'de Togo'da Yapılan Seçim Sonuçları	167
Tablo 11. Eyadema'nın İlk Beş Yılında Hükümetlerin Etnik Temsiliyeti (1967-1972)	191
Tablo 12. Başkan Eyadema'nın Hükümetlerinin Etnik Temsilciliği 1967-1979.....	192

RESİMLER DİZİNİ

Resim 1. Eski Alman Togo Koloni	86
Resim 2. Ewe'nin Coğrafi Alanı	145
Resim 3. Togo Özerk Cumhuriyeti Bayrağı (1956-1958).....	158
Resim 4. 27 Nisan 1960 Tarihinde Kurulan Togo Cumhuriyeti'nin Bayrağı	173

TEŞEKKÜR

Bu araştırma için beni yönlendiren, karşılaştığım zorlukları bilgi ve tecrübesi ile aşmamda yardımcı olan değerli Danışman Hocam Prof. Dr. Behset KARACA'ya teşekkürlerimi sunarım. Doktora dersler zamanlarda ve literatür araştırmalarımnda yardımcı olan değerli hocam Doç. Dr. Hayri ÇAPRAZ, Dr. Öğr. Üyesi Murat KILIÇ, Dr. Öğr. Üyesi Muzzafer DURAN'a teşekkür ediyorum. Tüm doktora Tez İzleme Komitesi jüri üyelerine teşekkür ediyorum.

Bu tezin gerçekleşmesi için mali destek sağlamak amacıyla Türkiye Bursları aracılığıyla Yurt Dışı ve Türkler ve Akraba Topluluk Bakanlığı'na teşekkür ederim.

Tezimin her aşamasında beni yalnız bırakmayan aileme özellikle eşime Valery, çocuklarıma Serena, Alvyn ve arkadaşım Çiğdem sonsuz sevgi ve saygılarımı sunarım.

ÖNSÖZ

Bu doktora araştırması projesi Eylül 2014'te başladı. Bu akademik araştırmalarımın amacı, Afrika tarihi hakkında bilgi vermek ve Türkiye'de bu konuda referans olacak bir doktora tezi hazırlamaktır.

Bu araştırmada, kara Afrika Devletleri'nin tarihi Togo örneğiyle yeniden ele alındı. Togo tarihinde, Alman ve Fransız sömürge yönetimi altındaydı. Togo'daki Devlet inşası ve ulusal kimlik sorunu hakkında bilgi vermek, bu ülkenin farklı yönlerini yeniden gözden geçirildi. Bu araştırma bir *patchwork* değildir. Amaç, ulusal bir kimliğin ruhunu belirleyebilecek farklı faktörleri tanımlamak ve Togoluların bir Devleti ve daha sonra bir Ulus inşa etme rüyasını saptamaktır.

Bu çalışma sonucunda, Afrika devletindeki ulus-devlet inşasının projesinin gerçekleşmediğini ortaya koyulmuştur. Yirmi yıllık bağımsızlıktan sonra, otoriter bir devletin inşası sağlanmış. Fakat ulusun inşası hakkında proje gerçekleşmemiştir. Bu proje devam etmektedir.

TETE JEAN PHILIPPE GUNN
ISPARTA, 2018

GİRİŞ

Soğuk savaş sonunda ve Sovyetler Birliği'nin parçalamasından sonra, yeni ülkelerin ortaya çıkmasıyla siyaset sistemi değişti. Bu devletler içerisinde yaşayan insanlarda vatandaşlık ve milliyetçilik duygusu oluştu. 1990'dan itibaren, dünya değişti ve yeni kanun, yeni siyaset yönetimi ve demokratik seçimler ortaya çıktı¹. Böylece ülkeler ulus-devlet anlayışıyla hareket etmeye başladılar. Bu da toplumlarda göç hareketleri ve başka problemlerle birlikte milli kimlik problemlerini de ortaya çıkarmıştır. Bu problem Batı ve Doğu Avrupa'da daha önemlidir. Çünkü buradaki toplumlar o kadar homojen değildir. Göçmenler dünyanın her yerinden bu bölgeye yerleşmiş; bu durum da küreselleşme ve postmodernizmi etkilemiştir.

İnsanlık tarihinin evrimi sadece Avrupa'da gözlenmemiştir. Siyasi değişimlerin sonuçları oldukça ciddi bir şekilde Afrika kıtasını da etkisi altına almıştır. Çoğu Afrika ülkesi sömürge ülke haline geldi ve onlar da 1957'den beri yapay sınırlar yaptılar. İlk bağımsız ülke Gana'dır. 1960 ve 1979 arasında, tüm Afrika ülkeleri devlet olmuş ve ulus-devleti inşa etmeye başlamıştır. Ancak bu süreç çok farklı gelişmiştir. Çünkü Afrika ülkeleri tarih boyunca sömürge altında olmuştur. Gerçekte Afrika ülkeleri halklarının çeşitli etnik gruplarının bir arada yaşamaları ve millet inşası kolay olmadı.

Batı Afrika'da bir ülke olan Togo, diğer bütün Afrika devletleri gibi sömürge altındaydı ve 27 Nisan 1960'da bağımsızlığını ilan etti. Bu yeni ülke 1884-1914 arasında Alman sömürgesi, 1922-1960 yılları arasında ise Fransız sömürgesi altındaydı. Sömürgeciliğin etkileriyle Togo'da kimlik ve milli kimlik problemleri bugün hâlâ ortaya çıkmaktadır. Bunu daha iyi anlamak için, Ulus-Devlet inşa sürecini sunan tarih çalışmaları yapmak uygun olacaktır.

1. Araştırma Dönemi

Her tarihsel araştırma belirli bir araştırma periyoduna ihtiyaç duyar. Bu araştırmanın periyodu 1884 ile 1980 arasındadır. 1884 yılının seçiminde Togo' da

¹ Francis Fukuyama, *State-Building: Governance and World Order in the 21st century*, Cornell University Press, 2004, 160 s; Samuel Huntington, *Political order in changing societies*, New Haven, Yale University Press, 2006, 263s.

Alman sömürgesinin başlangıcı ile sömürgecinin yönetilmesi esas alınmıştır. İkinci araştırma dönemi olan 1980 yılı, Togo’ da askeri rejimin sonu ve tek partiden taraf devlete değişim ile alakalıdır. Bundan başka yine bu yılda Togo Anayasası onaylanmış ve üçüncü cumhuriyet dönemi başlamıştır. Bu araştırma, Togo toplumunun uzun dönem evrim sürecini, sömürge eylemleri ve sömürge sonrası siyaseti üzerinden incelemek için seçilmiştir.

2. Araştırma Problemi

Afrika ülkeleri ulus ve etnik gruplar veya topluluklar oluşturulması ile doğmuştur. Bu devletlerin evrimi bu farklı etnik grupların hareketleriyle olmuş ve bu gruplar, hakları ve yetkileriyle yeni devletlerin vatandaşları olmuşlardır. Ancak Afrika’da, Afrika devletlerinin oluşumundan, ulusu ve ulus devleti kurma projesinden önce, ulusal kimlik sorunu, hatta devlet ve millet sorunu tanımlanmıştır. Afrika, farklı kabileler ve etnik topluluklardan oluşan bir kıtadır. Sömürgecilik döneminden önce devletler, krallık gibi politik kurumlar Afrika’da var olmuştur. Bazı devletler bir kralın ya da şefin yönetimi altında merkezileştirilmiş ve içlerinde aynı bölgede farklı etnik gruplar yaşamıştır. Diğer gruplar belirli politik kurallara değil, kimliklerini şekillendiren yörelere ve kültürlerine bağlıydılar. Afrikalılar sömürge sistemi ile tanıştıklarında, devletler oluşturulmuş ve bir ulusal kimlik süreci başlamıştır. Bu Afrika devletleri, tahakküm bakış açısında yeni insanları ve bölgeleri fethetmişlerdir.

Bu devletlerin veya krallıkların liderleri, sömürgeciliğin uygulanmasına karşı savaştan ve direnen ilk siyasi yetkililerdir. Afrika'daki sömürge dönemi, Afrikalıların hayatının her alanında değişiklikler getirmiştir. Siyasi yapı yok edilmiş ve eski Afrika devletleri ve krallıkları, Avrupa hakimiyetinin etkisiyle ortadan kaybolmuştur. Bu Afrika politik kurumlarının yerine ortaya çıkan yeni bölgeler “koloniler” olarak adlandırılmıştır. Berlin Konferansı, bazı Avrupalı devletlere Afrika'da toprak sahibi olmaları ve onları ve içinde yaşayan insanları yönetmeleri için “hak” vermiştir. Sömürgecilik yeni yönetim sistemi getirmiş, ama aynı zamanda Afrikalılar’ ın yaşamında yapay sınırların ortaya çıkmasına da meydan vermiştir. Afrikalılar üzerindeki sömürgeleşmenin sonucu kolonilerdeki yeni kimlik inşasıdır. Kimliğin yapısı, Afrika sömürge toplumunun evriminin bir sonucudur. Bu evrim, sömürgeci

sisteme karşı bir Afrika milliyetçilik hareketi tarafından yansıtılmıştır. Afrika milliyetçiliği, sömürgeci sisteme karşı spontane bir hareket değildir. Eğitim, yönetim, sömürgeci ekonomik sistem, kentleşme gibi batılı özellikler ve Afrikalı bir orta sınıfın ortaya çıkışı bu milliyetçiliğin yükselişine katkıda bulunmuştur. İkinci Dünya Savaşı'nın sonuçları da, milliyetçilik ruhunu güçlendirmeye, aynı zamanda Afrika'daki ulusal kimliğin inşasına katkıda bulunmuştur. 1945' ten itibaren Afrika'daki sömürgelerin çoğunluğu dekolonizasyon sürecini başlattı ve Afrika toplumlarında devletin inşası fikri ortaya çıktı. 1960 yılında sömürgeciliğin sona ermesi, Afrika kolonilerinin bağımsızlığıyla yeni devletlerin ve yeni kurumların oluşturulmasına izin vermiştir. Milli kimlik sorunu, yeni Afrika devletlerinin başarı elde etmesi için temel projeyi teşkil etmiştir. Bir devlet içinde ulusun oluşturulması yeni liderlerin ilk projesidir.

Togo örneği özeldir çünkü milli kimlik ve ulus-devlet sorunlarının kuruluş kökeni sömürge dönemine dayanmaktadır. Togo başlıca iki farklı sömürge altındaydı ve bu bölgede yaşayan nüfusun zihniyetini, davranışını ve kimliğini değiştirmiştir. Görünen değişimler, mutlak milliyetçilik ile sembolize edilen sömürgeci yönetime karşı direnişler gibi, çeşitli şekillerde olmuştur. Sömürgecilik, ulusun inşası hakkında Avrupalı bir bakış açısı getirdi ve Afrika devletlerinde ulusal kimlik sorununu ortaya koymuştur. Alman sömürgeciliği Togo Kolonisi'nin yapay sınırlarını oluşturmuştur. Bu oluşum, farklı etnik grupların sömürge yönetimi altında yaşaması gereken bir sömürge devletinin inşası için ilk adımdır. Sömürgecilik genel bir durum haline gelmiş ve bu gruplar Togolu olmuşlardır. Alman sömürgeciliğinin doğası gereği Almanlar'ın Togolular'a karşı tutumu ve Togolular ile Almanlar arasında kurulan akrabalık ilişkileri direnişin yükselmesine izin vermiştir. Ayrıca bu durum bu tip bir sömürgecilik sisteminin nüfus tarafından reddedilmesini sağlamıştır. Almanlar'ın 1. Dünya Savaşı'nda yenilmesiyle Fransız sömürgeciliği başlamıştır. Togo' nun idare edildiği uluslararası statü, Batı Afrika'daki milliyetçilik için bile, kimlik oluşturmada önemli bir faktör olmuştur. Fransız sömürge dönemi, Togo'daki milliyetçiliğin doğasını göstermek ve sömürge düzenine karşı çıkmak için Togo'ya fırsat vermiştir. Bu dönemde eğitilmiş bir grup ortaya çıkmış ve 1945'teki sömürgeci sistem reformundan sonra bağımsızlık mücadelesini ortaya koymuştur. Bağımsızlıktan sonra, devlet kurma sorunu ve ulusal kimlik inşası, yeni yetkililer için başlıca

projelerdir. Ulusun ve devletin kurulma projesinin Togo'da başarılması güçleşmiş, böylece Togolu yetkililer ulus inşa etmek yerine güçlü bir devlet inşa edilmesini tercih etmişlerdir. Bu argümanlar bu temel soruyu sormaya izin vermektedir: Alman kolonileşmesinin başlangıcından 1980 yılına kadar tarihsel yaklaşımla Togo'da ulus kimlik ve milliyetçilik hakkındaki sorular nasıl anlaşılır? Bu soru bu araştırmanın ana sorgusu olacaktır.

3. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın temel amacı Togo toplumunu sosyal bir grup olarak tarihsel ve sosyolojik açıdan incelemektir. Bu bağlamda amaç, sömürge altında kimlik problemlerinin nasıl olduğunu göstermektir. Aynı zamanda baskı altındaki milliyetçiliği göstermektir. Araştırmamızın bir diğer hedefi de Togo örneğinde olduğu gibi Afrika'daki ulus-devlet inşasının anlaşılmasına katkıda bulunmaktır.

4. Araştırma Hipotezi

Bu araştırma hipotezi bazı gerçeklere dayanmaktadır. Togo'nun ulusal kimliğinin ortaya çıkışı farklı koloni yönetimlerinin bir sonucudur. Sömürgecilik nüfusun yaşadığı yapay sınırları olan bir boşluk oluşturmuş, farklı isimler almıştır. Bu topraklarda yaşayanlar da Avrupa kolonilerinin vatandaşı olmuştur. Aslında koloni sistemi yeni bir insanı şekillendirmiş ve yeni bir vicdan ortaya çıkarmıştır. Togo olarak adlandırılan sınırdaki yaşayan nüfus, ulusal bir kimlik hissi ile ulusal bir bilinç göstermiştir.

Togo'nun ulusal kimliğini anlamak sömürgecilik döneminde görülen milliyetçilik duygusunu anlamadan mümkün olamaz. Afrika genelinde ve Togo özelinde milliyetçilik, sömürgeciliğe karşı bir cevaptır. Milliyetçilik, sömürgeci tutumları özgürlük savaşı için kullanan bölge elitlerinin liderliği altında gerçekleşmiştir. Togo'nun sömürgeci çıkma sürecindeki milliyetçilik duygusu ulus-devlet yapısının öncüsü olduğunu göstermiştir. 1884 – 1960 yılları arası sömürge dönemi esnasında Togo insanının evrimi gelecek için ortak hedefler, ortak bir proje, türdeşlik gibi bazı faktörleri ayırt etmeye izin verir.

Bağımsızlık dönemi, bir millet hatta bir devlet oluşturma sürecinin sonucudur. Bu araştırmanın hipotezi alanyazın incelemesi üzerine kurulmuştur. Sömürgecilik sonrası dönem, Togo’da bir milletin yaratılması için başka bir bağlamdır. Bağımsızlıkla birlikte, Togolu ulusunun doğduğu ve yeni devletin yaratılmasıyla ileriye taşınması gerektiği teyit edilebilir. Togo devletinin 1960' dan 1980' e kadar olan evrimi, ulus ve ulusal kimlik projesinin gerçekleşmediğini göstermektedir.

5. Literatüre Bakış

Doktora araştırması literatüre dayanır. Araştırma için kaynak görüşü önemlidir; çünkü bu, ana tartışmayı oluşturmaya ve bu konunun yazarlar tarafından nasıl ele alındığını görmeye olanak sağlar. Bu araştırma için literatür çeşitli kütüphanelerde bulunan belgelere dayanır. Farklı belgelerin istişare sonuçları üç konu altında paylaşılmıştır.

İlk adım, bu tezin farklı kavramları hakkında yazılmış belgeleri araştırmaktır. Bu kavramlar, kimlik, ulusal kimlik, milliyetçilik ve ulus-devlet sorunları hakkındaki sorulardır². Bu şekilde Benedict Anderson (1996)’un “*Imagined communities*”³, E. Gellner (1983)’in “*Nations and Nationalism*”⁴, John Breuilly (1993)’nin “*Nationalism and State*”⁵, Eric Hobsbaum (1990)’un “*Nations and Nationalism since 1870*”⁶ gibi milliyetçilik hakkındaki eserlerine danışıldı. Özkırımlı (2010)⁷ ve Anthony Smith (1971)’in “*Theories of Nationalism*”⁸ gibi diğer milliyetçilikle alakalı eserleri dünyada milliyetçiliğin kuruluşunu adlandırmaya izin vermiştir. Bu anlatacağımız bilim adamları, milliyetçilik ve ulusal kimlikler hakkındaki farklı teorileri açıklamışlardır. Anthony Smith, *Milliyetçilik Kuramları*' nda milliyetçiliğin kurulmasına yol açan süreci açıklar. Milliyetçiliğin, Avrupa'da 1789'da Fransız Devriminden başlayan ve sanayileşme, ekonomi ve modernleşme gibi farklı özelliklere dayanan bir süreç olduğunu savunur. Milliyetçilik duygusu kentsel

² Bu konseptler bu tezin 1. Bölümünde geliştirilmiştir.

³ Benedict Anderson, *Imagined communities. Reflection on the Origin and the Spread of Nationalism*, Fairfield, Quebecor World, 2006, 248 s.

⁴ Ernest Gellner, *Nations and Nationalism*, Oxford, Basil Blackwell, 1983, 151 s.

⁵ John Breuilly, *Nationalism and the State*, Manchester, Manchester University Press, 1993, 474 s.

⁶ Eric J. Hobsbaum, *Nations and nationalism since 1780. Programme, myth, reality*, Cambridge, Cambridge University Press, 1990, 206 s.

⁷ Umut Özkırımlı, *Theories of nationalism: a critical introduction*, Houndmills, Macmillan, 2010, 288 s.

⁸ Anthony Smith, *Theories of nationalism*, Gerald Duckworth, 1971, 344 s.

şehirlerde yaşayan ve ekonomik konularda avantajlarını korumak isteyen bir grup aydın tarafından yürütülmüştür. Ona göre, milliyetçilik statik bir fenomen değil, Batı Avrupa toplumlarında büyüyen ve daha sonra başka insanlara yayılan bir ideoloji olarak düşünülebilir. Anthony Smith, milliyetçiliğin bir ideoloji olarak insanların güvenliği elde etmesine, ama aynı zamanda bir “insan grubuna ait olma arzusunun” da işaret ettiğini ve bu ideolojinin, üyelere güvenlik sağlamak için yeni gruplar oluşturduğuna dikkat çeker. Smith için milliyetçilik, din olarak bahsettiği modernleşme, aydınlar yoluyla yeni bir insan oluşturan sanayileşme ve ayrıca özellikle Afrika’da bu ideolojiye başka bir boyut kazandıran antisömürgecilik gibi kuramlara dayanır. Smith’in milliyetçilik anlayışının ana yönü, kavram hakkında açıkladığı farklı tanım ve sınıflandırmalardır. Örneğin, milliyetçiliğin, içinde kullanıldığı bölgeye dayanan birçok tanımı vardır. Smith'in belirttiği gibi milliyetçilik tanımının çokluğu, milliyetçilik çeşitlerini ortaya çıkarmaktadır. Bir ideoloji olarak milliyetçilik, “ilkel” den “gelişmiş” aşamaya kadar bulunabilir. Afrika'daki Avrupalı istilasına karşı direniş bile “ilkel” sayılabilir. Tahakküme karşı olan bu eylemlerin, 19. yüzyılın son on yılında Afrika'daki milliyetçilik hareketinin öncüsü olduğu açıktır. Tahakküm altında milliyetçiliğin gelişmesi de sömürgecilik karşıtlığı olarak adlandırılır ve araştırmamızın bir yönünü açıklar. Anthony Smith, Afrika'daki milliyetçiliğin, sömürgecilik hakimiyetine son verme başarısını gerçekleştirmek için milliyetçilik sürecine klavuzluk eden küçük bir grup entelektüelin eylemlerinin bir sonucu olduğunu açıkça doğrulamaktadır. Bu argümandan elde edilen bilgi, sömürge dönemi boyunca Afrika milliyetçiliğinin mekanizmasını ve evrimini anlayışımızın temelini oluşturmaktadır. Ancak bu belgede yazar, sömürgecilikten sonra Afrika'nın milliyetçilik perspektifini derinlemesine açıklamamıştır ve bu çalışma, bağımsızlık dönemi ile birlikte Afrika'daki milliyetçiliğin özgüllüğüne işaret ederek bu yönüyle ilgili bilgi getirecektir.

Umut Özkırmılı, milliyetçilik hakkındaki bu kavramı anlamaya izin veren farklı teoriler geliştirmiştir. Bu dokümanın amacı, teorik yaklaşımların genel görünümünü ve milliyetçilik hakkındaki farklı eleştirileri göstermektir. Yazar, tartışmaların sınırlarını ve milliyetçilik çalışmasında kullanılabilecek alternatif çerçeveleri anlamaya izin vermektedir. Özkırmılı, milliyetçilik hakkındaki

argümanlarına, milliyetçilik konusundaki tartışmaların tarihsel incelemesi konusunda konuşarak başlar. Milliyetçiliğin bir ideoloji ve sosyal ve politik bir hareket olarak asgari 18. yüzyılın sonlarında başladığını belirtir⁹. 18. ve 19. yüzyıllar, milliyetçiliğin bir fikir olarak doğduğu ve gelişiminin başladığı dönemdir. Yazarlar bu konuyu Kant, Rousseau, Herder, Fichte, Renan, Durkheim, Weber gibi düşünürlerin katkılarını kullanarak açıklarlar. Özkırmıllı milliyetçilik hakkında belirli bir teori olmadığı ve milliyetçiliğin milliyetçilik etkisindeki bu düşünürleri müdahil eden ulusal bir soru olduğu sonucuna varmıştır. 1918'den 1945'e kadar, milliyetçilik araştırmak ve açıklamak amacıyla akademik bir konu olmuş ve Hans Kohn, E. H. Carr, Carleton Hayes, Luis Snyder gibi bilim adamları, milliyetçilik kavramını derinden geliştirmişlerdir. Umut Özkırmıllı milliyetçiliği, İnsani Milliyetçilik, geleneksel milliyetçilik, liberal milliyetçilik ve ayrılmaz milliyetçilik olarak bilinen farklı milliyetçilikler şeklinde özetlemiştir¹⁰. 1945'te İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, sosyal bilimlerdeki genel gelişmeler, milliyetçilik tartışmasına katkıda bulunmuştur. 1945'ten itibaren geliştirilen modernleşme teorileri, milliyetçiliğe başka bir boyut kazandırılmasına olanak sağlamıştır. Umut Özkırmıllı modernleşmeyi “*geleneksel düzenin çöküşü ve yeni değerler ve yeni ilişkiler ile yeni bir toplum türünün kurulması*” olarak tanımlar¹¹. Özkırmıllı, modernleşmenin 1945'ten sonra dünyada değişiklikler getirdiğini savunur ve bu doğrulama bizim araştırmamızla ilgilidir çünkü İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Togo'da milliyetçiliğin evrimini geliştirmeye ve argümanlarımızı tüm Afrika bağlamına genişletmemize yardım eder. Yazar, Primordializm, Modernizm, etnik-sembolizm gibi kavramları tanımlayarak ve açıklayarak, milliyetçilik teorisinin farklı yönlerini derinden geliştirir. Bu kitabın özgünlüğü, Özkırmıllı'nın bu kavramlar hakkındaki eleştirilerinden ve bu kavramların günümüzdeki önemlerini açıklamasından ileri gelmektedir¹². Özkırmıllı günümüzde modernizmin milliyetçilik üzerindeki etkisinin devam ettiğini doğrulamaktadır. Günümüzde modernizm, ulusların ve milliyetçiliğin yükselişinde, kurumların ve popüler politik hareketlerin rolü ile ilgilidir. Bu argüman, sömürge sonrası Afrika devletlerinde milliyetçilik ve ulusal kimlik sorunları hakkındaki araştırmamızı

⁹ Umut Özkırmıllı, *Theories of nationalism: a critical introduction*, Houndmills, Macmillan, 2010, s. 5.

¹⁰ Özkırmıllı, a.g.e., ss.31-39.

¹¹ Özkırmıllı, a.g.e., s. 39.

¹² Özkırmıllı, a.g.e., ss. 49-165.

şekillendirmeye izin verir. Bu araştırma, devletin zayıflığını öngören, nüfusu için temel hizmetler sağlayamayan sömürge sonrası devlette milliyetçilik ifadesine dayanır ve Afrika toplumlarında milliyetçilik duygusunun inşasında yeni adımı oluşturur¹³.

Stuart Wolf¹⁴, 1815'ten günümüze Avrupa'daki milliyetçiliğin doğuşunu ve evrimini anlatır. Wolf milliyetçiliğin, Avrupa'da bir duygu ve ideoloji olarak doğal hale geldiğini ve Fransız devriminden itibaren modern bir fenomen olarak başladığını savunur. Stuart Wolf, milliyetçiliğin tarih yazımını sunarak Avrupa örneğine yönelik argümanına odaklanır¹⁵. Modern milliyetçilik, yalnızca uzak kökenlerinin ruhunu ve halklarının eski ihtişamını getiren tarihçilerin ve bilginlerin çalışmalarının bir sonucudur. Bu düşünce, Avrupa'daki bazı insanlara, uluslarının Tanrı'dan geldiği duygusunu ve gururunu verir. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra imparatorlukların sona ermesi ve insanlara yeni prensip olan “kendi kaderini tayin etme” ilkesinin tanıtımıyla Avrupa'da milliyetçilik kavramı değişmiştir. Bu ilke, milliyetçiliğin, özellikle de Orta ve Doğu Avrupa'daki etnik azınlıklar tarafından Avrupa'da inşa edilmesinin temeli haline gelir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, milliyetçilik ideolojisiyle ilişkilendirilen Avrupa merkeziliği, Afrika ve Asya'da ulusal hareket özgürlüğünün temelini oluşturmuş, ancak bu ülkelerde bir Avrupa yönetim modeli olarak demokrasi terk edilmiştir. Sömürge hakimiyeti altındaki özgürlükleri için savaşıyan insanların davaları için Woolf, Elie Kedourie gibi şu düşünceyi ileri sürer: “*milletleri yaratan milliyetçilik, başka birşey değil*”. Bu ifade, sömürge döneminde milliyetçilik ideolojisi yoluyla Afrika uluslarının inşası hakkındaki tezimizi geliştirmeye izin vermektedir. Mevcut doktora araştırması, Afrika milliyetçiliği ile Afrika'daki ulus inşası arasındaki bağlantıyı Togo örneğini kullanarak açıklayacaktır.

John Breuilly, *Nationalism and State* (1993) adlı kitabında milliyetçiliğin politik yönünü açıkça ortaya koymaktadır. Milliyetçiliği bir siyaset biçimi olarak inceliyor ve argümanı, milliyetçiliğin, modern devlet ve modern devlet sistemi

¹³ Özkırımlı, a.g.e., s. 140.

¹⁴ Stuart Woolf, *Nationalism in Europe, 1815 to the present*, London, Routledge, 1996, 215 s.

¹⁵ Stuart Woolf, *Nationalism in Europe, 1815 to the present*, London, Routledge, 1996, ss. 2-8.

bağlamında bir politik davranış biçimi olduğu yönündedir¹⁶. Geliştirilen teori, milliyetçilik ve devlet arasındaki ilişkiyi özetlemektedir. Breuilly girişte, milliyetçiliğin entelektüellerin incelediği bir doktrin olduğundan ve bir ulusal bilinçlilik ruhu ve bu bilinçliliğin bir ifadesi olarak tanımlanabilir olduğundan bahseder. Ona göre, milliyetçilik devleti kontrol ve idare etmek için bir yoldur. Breuilly milliyetçiliğin tanımını, hedefi milliyetçilerin argümanlarıyla devlet gücünü kullanmak olan siyasi bir hareket olarak net bir şekilde yaparak sürdürür. Devletin kontrolü için politik bir doktrin olarak tanımlanabilen bu tarif genel olarak Afrika milliyetçiliğinin karakteristiğini açıklar. John Breuilly, sosyal ve entelektüel olan milliyetçiliğin temelleri hakkında sağlam bir argüman geliştirir. Milliyetçiliğin sosyal temelleri, Avrupa'da ortaya çıkan ve milliyetçilik ruhunu elinde bulunduran bir grup sosyal sınıf ile ilgilidir. John Breuilly diğer bilim adamları gibi bu grubu küçük burjuvazi, entelektüellerin özeti, çalışan orta sınıfı olarak ayırır¹⁷. Bu grup Avrupa'da ortaya çıkmışsa, Afrika kıtası da, sömürgecilğe karşı savaşan ve Afrika'da milliyetçi hareketin liderleri konumunda olan bu tür entelektüellerin ortaya çıkışını görmüştür. Bu araştırma, farklı sömürge yönetimleri sırasında Togo'da bu grubun ortaya çıkışına ve evrimine odaklanacaktır. Bu belgenin önemli yönlerinden biri, sömürge karşıtı milliyetçilik ile ilgilidir. Genel olarak Breuilly, Afrika milliyetçilik yaklaşımlarını detaylandırır, politik yaklaşımlar, ekonomik ve kültürel yorumlar gibi özellikleri özetler. Politik yaklaşımlar, konumuzla en ilgili olanıdır. Çünkü yazar, sömürge yönetimi altındaki Afrika milliyetçiliğinin özel yönünü ortaya koymaktadır. Breuilly bu yaklaşımların tahakküm, vesayet, işbirliği ve direniş olduğunu savunur. Bu faktörler, Togo'daki milliyetçiliğin karakteristiklerini açıklar ve sömürgeci fetihten hemen sonra direniş kavramı milliyetçilik hareketine giriş olmuştur.

Milliyetçilik teorileri ile ilgili genel belgeler dışında, bazı yazarlar Afrika kıtasıyla ilgili araştırmalarına odaklanmaktadır. Ndabaningi Sithole¹⁸ (1968) ve Elie Kedourie¹⁹ (1971) Afrika'da milliyetçilik kavramını geliştirmiştir. Ndabaningi

¹⁶ Breuilly, a.g.e., s. 1.

¹⁷ Breuilly, a.g.e., ss. 17-46.

¹⁸ Ndabaningi Sithole, *African nationalism*, London, Oxford University Press, 1968, 196 s.

¹⁹ Elie Kedourie, *Nationalism in Asia and Africa*, London, Franck Cass, 1971, 573 s.

Sithole, “*African nationalism*” de sömürgecilik döneminden bu yana Afrika toplumunun evrimini çok iyi anlatır. Ndabaningi Sithole Afrika milliyetçiliğinin siyasi bir fenomen olduğunu ve onu anlamak için özellikle Afrika'daki Avrupa öncesi dönem tarihini yoklamak gerektiğini fark eder. Milliyetçiliğin, II. Dünya Savaşı ile birlikte Afrika'da politik bir olgu olarak ortaya çıktığını belirtir. Bu savaş, insanların yükselişine ve kendi kaderini tayinine ve özgürlük konusunda politik fikirlerin ortaya çıkmasına izin verir²⁰. 1945'ten sonraki savaş sonrası dönemi Afrika kıtasındaki sömürgeci imparatorlukların sonunu oluşturmaktadır. Afrika entelektüellerinin yükselişi ve Birleşmiş Milletler faktörü, Afrika'daki milliyetçilik ruhunu güçlendirir. Sithole Afrika' daki milliyetçilik ile ilgili, pan-Afrikan faktörü, Afrika kişiliği, hristiyan kiliselerinin eylemleri ve Afrikalılar üzerindeki etkileri, aynı zamanda kıtadaki sömürgeciliğin rolü gibi diğer faktörlerden bahseder²¹. Yazar, Afrika'daki milliyetçiliğin şiddet ve şiddet dışı olarak bilinen yöntemlere dayandığını öne sürmektedir. Afrika milliyetçilerinin, bağımsızlık mücadelesi için kullandıkları yöntemler, kendilerini içinde buldukları durumun gerçekleri tarafından belirlenmiştir. Sithole, milliyetçilik için pasif direniş faktörünün anayasal yaklaşım, parlamenter katılım, ekstra parlamento baskısı, kamu vicdanına itiraz ve uluslararası vicdanlara itiraz olmak üzere beş alt ilkeye sahip olduğunu savunmaya devam eder²². Togo vakasında milliyetçiler bu yöntemleri bağımsızlık amacıyla kendi politik ideolojilerini göstermek için kullanmışlardır. Araştırmamız, Togo milliyetçi hareketinin hedeflerine ulaşmak için farklı stratejiler kullandığını ana hatlarıyla açıklayacaktır. Ndabaningi Sithole, bağımsızlık döneminden sonra Afrika' ya uygun bir tür siyasi rejime işaret eden ve sömürge döneminin ötesine geçen bir meziyete sahiptir. Afrika'nın tek partili veya iki partili bir sistem için uygun olup olmadığı sorusunu sorar. Bu ifade, Afrika siyasal rejimlerinin doğasını ve milliyetçiliğin kıtada yeni bir politik yönetim biçimi olarak değiştirilme şeklini yansıtır. Bu yönüyle, yeni Afrika devletlerinin evriminin ve bir ulusun ve yeni bir vatandaşın inşasıyla ilgili bu devletlerin programlarının anlaşılmasını sağlar.

²⁰ Sithole, *a.g.e.*, s. 47.

²¹ Sithole, *a.g.e.*, ss. 67-95.

²² Sithole, *a.g.e.*, ss. 105-109.

Aynı şekilde, Elie Kedourie *Nationalism in Asia and Africa* kitabında, bu iki kıtadaki milliyetçiliğin evrimini yeniden açıklamaktadır. Kedourie *milliyetçiliğin Avrupa tahakkümüne karşı bir tepki olduğunu* belirtir²³. Sömürgeci sistemin Afrika'da milliyetçilik denilen bu tepkiyi doğurduğunu onaylar. Kedourie tahakküme dayalı sömürgeci sistem doğasının, Afrikalılar'ın bu tür bir egemenliğe karşı tepkisini gerçekleştiren başlıca faktör olduğunu savunur. Kedourie, milliyetçiliğin Avrupa'da doğduğunu ve yeni bir ekonomik sınıfın, *burjuvazinin* ve daha sonra aydınlar olarak adlandırılan elit sınıfın önderliğinde yürütüldüğünü doğrulamaktadır. Asya ve Afrika'daki emperyalizm ve sömürgecilik hareketinin genişlemesi milliyetçilik fikrini gündeme getirmiştir. Çünkü yerel elit sınıf sömürgecilik tarafından yaratılmış ve bu eğitilmiş insanlar ekonomik çıkarlarını korumak ve daha sonra politik iktidarı ele geçirmek istemişlerdir. Bu kitap sömürgecilik hakimiyeti altındaki milliyetçi hareketi iyi açıklar ve bu araştırma için bir bilgi kaynağı oluşturur. Togo'nun örnek çalışması, Kedourie argümanı için bir tamamlayıcı olacaktır. Çünkü Afrika'da milliyetçilik sürecine daha fazla örnek verecektir.

Kimlik ve ulusal kimlik kavramları hakkında Anthony Smith (1971), Simon Gunn²⁴(2006), Amin Maalouf²⁵ (1998), A.Muchielli²⁶ (2011) gibi bazı yazarlar bu kimlik araştırması hakkında belirgin bilgiler vermişlerdir²⁷. Anthony Smith *National Identity* kitabında²⁸ (1991) milliyetçilik ve ulusal kimlik arasındaki bağlantıyı yapar. Ulusal kimliğin doğasını, nedenlerini ve sonuçlarını açıklar ve kolektif bir kültürel fenomen olduğunu doğrular. Aile, bölge, din, sınıf, etnik ve cinsiyetle ilgili birçok kimlik biçimini özetler. Hepsi, tek tek veya kolektif olarak bir kişiyi diğerine tanımlamaya izin verir. Anthony Smith, ulusal kimliği geliştirir, hatta one göre ulus etniği baz almıştır. Afrika ile ilgili olarak, Smith, ulusal kimliğin bu ülkelerde bir ikilem oluşturduğundan bahsetmektedir. Çünkü bu kimliğin inşası sömürgeci devletlerin ürünüdür. Smith, ulusun ve ulusal kimliğin yaratılmasının, sömürge sonrası politik liderlerin politik bir projesi olduğunu savunur. Karşılığında yeni bir etnik kimlik ve bilinç kazandıracak olan bu proje, farklı etnik kategorileri devlet

²³ Kedourie, *a.g.e.*, s. 1.

²⁴ Simon Gunn, *History and Cultural Theory*, Taylor&Person, 2006, 396 s.

²⁵ Amin Maalouf, *Les identités meurtrières*, Paris, Crasset&Fasquelle, 1998, 210 s.

²⁶ Alex Mucchielli, *L'identité*, Paris, PUF, Que sais-je?, 2011, 128 s.

²⁷ Bölüm 1'e bakınız.

²⁸ Anthony Smith, *National Identity*, Reno, University of Nevada Press, 1991, 226 s.

otoritesi altında bir araya getirmek için oluşturulmuştur. Smith milliyetçilik türlerini belirterek devam eder. “Batılı” ya da bölgesel milliyetçilik ve “doğulu” ya da etnik milliyetçilik diye bilinen iki tür milliyetçilik olduğunu açıkça belirtmektedir²⁹. Bölgesel milliyetçilik için, Anthony Smith, bağımsızlık öncesi hareketlerin yabancı yöneticileri defederek ve ulus-devlet projesini anti-sömürgeci milliyetçilikle uygulamaya koyduğunu açıklar. Bağımsızlık sonrası hareketler ulusun entegrasyon milliyetçilikler ile pekiştirilmesine izin vermiştir. Etnik milliyetçilikler *ayrılık ve diaspora milliyetçiliğine* ya da irredantist ve ‘pan’ milliyetçiliğe yönelir. Togo vakasında toprak milliyetçiliği uygundur. Çünkü sömürge döneminde başlamaktadır ve bu hareketin amacı sömürgeciliğin etkin bir biçimde defedilmesidir. Anthony Smith’in bu argümanı, özellikle de milliyetçilerin sömürgeci sisteme karşı hareketlerinin yükselmeye başladığı sömürge dönemi olmak üzere, bu araştırmanın argümantasyonunun temelini oluşturmaktadır.

Gellner için milliyetçilik eski bir olgu değil, sanayileşmenin ve daha genel olarak modernliğin bir sonucudur. Dolayısıyla, ona göre, iki ana faktör milliyetçiliğin ortaya çıkışını belirlemiştir. İlk olarak; sanayileşme ile belirli bir bölgedeki kişileri ayıran büyük göçlerin başlangıcından itibaren kimlik, daha "*taşınır*" hale gelmiş ve belirli bir konumsal bağlam, bir bölge ile daha az ilgili hale gelmiştir. İkinci olarak; sanayi devrimi nitelikli insan gücünün gereken miktarını sağlamak için bir standart bilgi aktarım sistemine gerek duymuştur. Köyler ve bölgeler artık bu şartları yerine getiremediğinden beri, evrensel eğitim sağlama görevi devlete verilmiştir. Sonuç olarak modernite ilk defa politik sınırlar ve kültürel arasında tutarlılık gerektirmiştir. Fakat bildiğimiz gibi sanayileşme bütün devletlerde homojen bir yol geliştirmemiştir ve bunun en zararlı sonuçlarından en çok acı çeken çoğu kez ilk nesiller olmuştur. Öyleyse: "*milliyetçilik, aslında, sanayileşme ya da modernleşme ile çok bağlantılı olmayan, ama onun düzgün olmayan dağılımı ile bağlantılı olan bir olgudur*". Gellner'ın yorumları bizim çalışmamızda önemli olacaktır çünkü sömürgecilik altındaki sanayileşme bağlamında, Togo milliyetçiliğinin ortaya çıkışını analiz etmek gerektiği gözükmektedir.

²⁹ Smith, *a.g.e.*, ss. 79-82.

Buna karşılık, Eric Hobsbawm ve Benedict Anderson'ın katkıları, Gellner'in çalışmalarını ekonomik ve politik faktörlere bir kültürel bileşen ekleyerek tamamlar. Yaklaşımları nesnel bir ulusal kimlik kavramına geri dönüş anlamına gelmese de bilakis bu yazarlar eserleri, belirli bir ulusal yapı tarzını yaygınlaştırmak isteyen bir elitin yaratımı olarak görürler.

Diğerlerinin yanı sıra, söylem analizlerini kullanarak, bu yazarlar milliyetçilerin “icat ettiği” veya “hayal ettikleri” bir ulus fikrini ileri sürmüşlerdir. Daha doğrusu Hobsbawm, milliyetçiliğin kökenlerinin sosyal, politik ve teknolojiler arasındaki kesişme noktasında bulduğuna inanır. Bu yazara göre, Avrupa'da sanayi devrimi gibi derin ve ani toplumsal değişimler, uyumu garanti altına alabilecek ve sosyal ilişkileri yeniden yapılandırabilecek yeni donanımların oluşturulmasına zorlar. Benedict Anderson, milliyetçiliğin ortaya çıkışının, büyük dinsel kurumlar³⁰ tarafından propaganda edildiği gibi, dünyadaki evrenselci vizyonun azalmasıyla tetiklendiğini düşünmektedir. Ona göre dini toplumların yokluğunda, laik toplumlar hayata ve ayrıca ölüme yeni bir anlam kazandıracak kurumları tanıtacaklardır. Dahası, dindeki gerileme dinin mitolojik anlamının ve öyküsünün içeriğini boşaltmış ve bu kez doğrusal ve homojen olan yeni bir dünyeviliğin ortaya çıkmasına izin vermiştir. Ulusun tarih hikayesi, bu yeni dünyeviliğin açtığı temiz bir sayfaya yazılacaktır. *“İstikrarlı bir şekilde aşağı (veya yukarı) ilerleyen katı bir topluluk olarak düşünülecek boş zaman, ulus fikrinin hatasız bir benzetmesidir”*³¹. Dolayısıyla, Hobsbawm ve Anderson'ın katkıları, maddi koşullarla ilgili bir boyut analizi ekledikçe, milliyetçilik anlayışımızı tamamlamada çok yardımcı olacaktır. Bu arada, genellikle ani toplumsal değişimlere bağlanmış ve toplumun sekülerleşmesinin bir unsurunu da içeren bir fenomen olarak onun milliyetçilik konusundaki düşünceleri Togo'nun özel durumuyla çok iyi uyumaktadır.

Francis Fukuyama (2004) ve Samuel Huntington (2006) gibi başka akademisyenler, çağdaş toplumlarda devlet inşası ve siyasi düzenler hakkında yeni değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Fukuyama'nın ana argümanı, modern zamanlarda “devletin temel işlevlerini yerine getirme kapasitesi, stateness” olarak adlandırılan devlet karakteristiklerinden oluşur. Fukuyama devlet inşasının, devleti

³⁰ Onun için, sanayileşme ile zorunlu olarak bağlantılı olmayan bir olgu.

³¹ Anderson, a.g.e., s. 26.

güçlü kılan iyi yönetim ve kurumlara dayandığını savunur. Devlet inşası devletin güçlü ve verimli hale getirilmesi doğrultusunda yeni hükümet kurumları tarafından oluşturulmasıdır. Fukuyama, yönetim işlevleri, devlet yetenekleri ve hükümetlerin meşruiyeti gibi devlet kapasitesi eksikliğinden kaynaklanan modern devletlerin zayıflığına işaret etmiştir. Fukuyama, Afrika örneğinde, modern devlet kavramını getirenin Avrupa sömürgeciliği olduğunu kabul eder. Dekolonizasyon, gelişmekte olan dünyanın devlet inşası sürecini başlatmasına izin vermiştir ancak bu devletler, güçleri ve idarelerinin niteliği konusunda başarılı olamamıştır. Yazar, modern Afrika devletlerinin özelliklerini nitelendirerek onları *totaliter*, *neopatrimonyal* ve hatta *yıkıcı* rejimler olarak ortaya koymaktadır³². Fukuyama'ya göre, devlet inşası bilim, sanat ve teknolojiyle oluşturulur ve bu baskıcı güçlere dayanan kasıtlı bir yapıdır. Fukuyama ulus oluşturma ile ilgili olarak, ulusun kültürel ve tarihsel bir kimliğe dayandığını, aynı zamanda “*ortak tarih ve kültürle birbirine bağlı bir topluluğun yaratılmasının dışarıdaki herhangi bir gücün elde edilebilme yeteneğinin çok ötesinde*” olduğunu açıkça ortaya koymaktadır³³. Francis Fukuyama'nın çalışması, ulus-olusturmayı üç aşamaya ayırmıştır. Bunlardan birincisi; çatışmalardan çıkan ülkeler için *kısa vadeli* istikrar koşulunu içeren, çatışma sonrası yeniden yapılanma olarak adlandırılmaktadır. İkinci husus *kendi kendini idame ettiren* devlet kurumlarının oluşturulmasıyla ilgilidir ve son aşama, “mülkiyet haklarının korunması veya temel ilköğretimin sağlanması” gibi gerekli devlet işlevlerini yerine getirebilmek için zayıf devletleri güçlendirmektir.

Devlet ve ulus çağdaş gerçekler haline geldiler ve bu en çok toplumumuzda değişimin kaynakları ya da sonuçları olabilir. Samuel Huntington'un *Political order in changing societies* bahsettiği gibi, siyasal düzen olmadan ne ekonomik ne de toplumsal gelişim doğru bir şekilde gerçekleşemez. Açıklamasına şu şekilde devam eder; toplumsal hüsrana, ayaklanmalara, kısaca askeri darbeye ve toplumda kargaşaya sebep olan, siyasetin parçalanması ve sürdürülebilir kalkınma politikasının eksikliğidir. Modernleşme ile siyasal düzen arasındaki bağlantıyı kurarak daha da ileri gider. Modernleşmeyi, insan düşüncesinin ve faaliyetinin tüm alanlarındaki değişikliklerini içeren bir süreç olarak tanımlar. Anthony Smith ve Umut Özkirimli

³² Fukuyama, *a.g.e.*, s. 16.

³³ Fukuyama, *a.g.e.*, s. 99.

ve diğerleri gibi, kentleşmenin, sanayileşmenin, sekülerleşmenin, demokratikleşmenin, eğitimin ve medyanın da modernleşmenin ana yönleri olduğunu savunur. Huntington modernizasyonu iki seviye olarak belirtip geliştirmiştir. Birincisi sosyal seferberliktir ve modernleşmenin psikolojik ve entelektüel düzeylerinden oluşur. Modernleşmenin sosyal yönü değerler, tutumlar, bilgi, okur yazarlık, eğitim ve iletişimi içerir. Bu özellikler, bireylerin, grupların ve toplumların arzusu gibi yaşam modelindeki değişimleri ifade eder, aynı zamanda bir “*mobil kişilik*” yaratır. İkinci özellik, ekonomik faaliyetlerin ve endüstrilerin büyümesi yoluyla toplumların kapasitelerindeki değişimleri kapsayan ekonomik gelişimdir³⁴. Samuel Huntington'un argümanının bir başka yönü de, siyasal düzen içindeki rolüyle orta sınıf grubu veya aydınlar sınıfı ile ilgilidir. Huntington bu grubun toplumları modernleştirmede gerçek bir devrimci sınıf olduğunu doğrular. Orta sınıf, siyasal iktidara karşı muhalefetin daha görünür olduğu kentsel alanda yaşar. Diğer bilim adamları gibi, Huntington da bu entelektüel sınıfın ortaya çıkmasına izin veren şeyin ekonominin büyümesi olduğunu doğrular. Bu ifade bizim araştırmamızı geliştirilecektir. Çünkü bu orta sınıf grubu sömürge esnasında var olmuştur ve bu durumu Togo örneğinde örneklerle belirtmek önemli olacaktır.

Bu kaynak görüşünün bir sonraki adımı Afrika kıtası genelinde evrimi çalışan belgelere yönlendirilmiştir. En temel kitap UNESCO’nun denetimi altındaki “*Histoire generale de l’Afrique*” dir. 7 ciltlik bu kitap insanlığın başlangıcından modern çağa kadar Afrika kıtasının evrimi hakkında önemli bilgiler vermektedir. 4-5 ve 6. ciltler nüfusun dinamizmi ve evrimini göstererek sömürgecilik öncesi ve sonrası Afrika’daki durumu göstermektedir. Bu belgenin dışında, diğer yazarlar araştırmalarını genel olarak Afrika’nın tarihine yöneltmiştir. Afrika’nın evrim öncesi dönemden bağımsızlık dönemine kadar evrimini işaret etmeye çalışmışlardır³⁵. Amin Samir, sömürgeciliğin

³⁴ Huntington, a.g.e., ss. 32-34.

³⁵ Amin, S., *L’Afrique de l’Ouest bloquée. L’économie politique de la colonisation 1880-1970*, Paris, Les éditions de minuit, 1971, 322 s ; Cathérine Cocquery-Vidrovitch & Henri Moniot, *L’Afrique Noire de 1800 à nos jours*, Paris, PUF, 1974, 391 s ; Cathérine Cocquery-Vidrovitch, *Afrique Noire. Permanences et ruptures*, Paris, Harmattan, 1985, 450 s ; *L’Afrique occidentale au temps des français. Colonisateurs et colonisés, c. 1860-1960*, Paris, La découverte, 1992, 460 p ; *Histoire des villes d’Afrique Noire. Des origines à la colonisation*, Paris, Albin Michel, 1993, 412 s ; Les Africaines. Histoire des femmes d’Afrique Noire du XIXe au XXe siècles, Paris, Desjonqueres, 1994, 395 s ; Elikia M’bokolo, , *L’Afrique au xxe siècle. Le continent convoité*, Paris, Seuil, 1985, 393 s ; Jean-Loup Amselle & E M’bokolo (dir), *Au cœur de l’ethnie. Ethnie, tribalisme et Etat en Afrique*, Paris, La Découverte, 1999, 225 s.

sonuçları olarak Afrika kıtasının ekonomik durumunu resmeder. Samir, Batı Afrika'daki argümanlarına, sömürge ekonomisinin karakteristiği nedeniyle bu bölgenin yeterince evrimleşmediğini söyleyerek odaklanır. Togo Alman sömürgesinin 1884'ten 1914'e kadar olan ekonomik yönetiminin “togolu mucizesi” olarak nitelendirildiğini çünkü toprakların bütçesinin, altyapı ve diğerlerini üstlenmek için yeterli olduğunu açıklar. Yerel seçkinler ortaya çıkmaya başlamıştır ve Almanların yenilgisinden sonra, bu seçkin grup, ayrıcalıklarının korunması perspektifinde Fransız sömürge yönetimine karşı çıkmıştır. Aslında Samin'in belirttiği şey, Togo'daki sömürgeci yönetim altında milliyetçiliğin ekonomik faktörlere dayanması, özellikle de ekonomik güçlerini kaybetmek istemeyen elitlerin özellikle 1914 ve 1920 yılları arasında ilerlemesidir. Catherine Coquery-Vidrovitch ve H. Moniot (1974) 1800 yılından itibaren Afrika'nın evrimini incelerler. Afrikalılar'ın sömürge yönetimine itiraz etmek için kullandıkları eylemle ilgili olarak, Afrikalılar'ın yeni bir milliyetçilik yaratmak için boykotu, sendikaları, kiliselerin eylemlerini ve siyasi partileri kullandıklarını iddia etmişlerdir. Bu farklı yazarların ortak yönü, Afrika milliyetçiliğinin, savaş sonrası dönemin politik bağlamını anlayan ve kıtanın sömürgesizleştirilmesi için kendilerini konumlandıran entelektüeller tarafından oluşturulmasıdır³⁶. Amin Samin gibi, Catherine Cocquery-Vidrovitch de Togo'da milliyetçiliğin, 1933'te bölgenin ekonomik durumuyla birlikte yerel aydınlar sınıfının politik evrimi ile ortaya çıktığını teyit etmiştir³⁷. Fakat bu durum Afrika'daki kentleşme süreci ile gerçekleştirilmiştir. Coquery-Vidrovitch (1993), Afrika'da kasabalar ve şehirlerin sömürgeleştirilmeden önce var olduğunu ve bu şehirlerde politik, ekonomik ve kültürel faaliyetlerin var olduğunu savunur. Kentsel fenomen evrenseldir ve siyasetin ticaret ve ekonomi gibi diğer faaliyet alanlarını kontrol ettiği bir alana atıfta bulunmaktadır. Ancak kentleşme, şehri heterojen bir toplum olarak niteleyen bir nüfus karışımı ortaya çıkarmaktadır. Kentsel şehir, *sömürgeleştirme aracı* olarak kabul edilir. Çünkü sömürge şehri, farklı kültürlerin ve insanların birlikte yaşamak zorunda oldukları bir temas yeridir. Kentleşme, yeni fikirlerin yayılması için farklı ağların kullanılmasından ve sosyal hayatta referans haline gelen yeni bir kültürden

³⁶ Catherine Cocquery-Vidrovitch, *Afrique Noire. Permanences et ruptures*, Paris, Harmattan, 1985, ss. 338-342.

³⁷ Coquery-Vidrovitch, a.g.e., ss. 422-431.

oluşur³⁸. Cocquery-Vidrovitch'in kentleşmeyle ilgili argümanı, bu fenomen ile milliyetçiliğin Afrika'daki hareketi arasındaki bağlantıyı kurmaya izin verir. Elit grup, Afrika'daki şehirlerde ortaya çıktı ve bu grubun hedefi, çevreyi milliyetçilik ideolojisi aracılığıyla kontrol etmektir. Togo örneği; elit grup, kentin kontrolü ve milliyetçilik sürecine ulaşmak için siyasi iktidar arayışı arasındaki ilişki hakkında özel bilgiler verecektir.

Bu doktora araştırmasının yazını için Afrika yazarlarına danışılmıştır. Bu bağlamda Afrika'nın özgünlüğünü anlamak için, Elikia M'bokolo'nun (1985), Jean-Loup Anselme'nin ve Elikia M'bokolo'nun (1992), Toyin Falola'nın³⁹ (2001) ve Ahmed-Baba Miske'nin (2014) araştırmaları kullanılmıştır. M'bokolo, Afrika kıtasına 20. yüzyılda Avrupalı emperyalistlerin sahip olduğunu teyit eder. Batı Afrika bölgesinin Avrupalı tahakkümün ana yönünü oluşturduğunu savunur. Bu bölge Fransa, Büyük Britanya, Almanya ve Portekiz gibi büyük güçler arasındaki sömürgeci yarışmanın tiyatrosu olmuştur. Aynı zamanda M'bokolo Batı Afrika'nın özgünlüğünü; kültürel milliyetçilik, Afrika kişiliği, siyah halkın dayanışması üzerine düşünen önceden eğitilmiş bir elit sınıfın ortaya çıkmasıyla açıklar. Batı Afrika'daki seçkin grubun anayasası, bir Afrika kapitalizmi yaratan ekonomi aracılığıyla gerçekleştirilir. M'bokolo'ya göre, bu özel kapitalizm, dekolonizasyon dönemindeki sömürgecilik yarışının ortaya çıkmasına izin verir. M'bokolo bağımsızlıktan sonraki Afrika'daki devlet meselesinden söz ederek daha da ileri gider. Devletin Afrika'daki inşası, yeni devletlerin yönetiminden sorumlu seçkinler için bir sorun haline gelir. Buna karşılık, Afrika devletleri, ulusal yapıyı kırılgan hale getiren askeri darbeler de dahil olmak üzere siyasi istikrarsızlıklar nedeniyle zayıflar.

Dekolonizasyon ve bağımsızlık meselesi, Afrika tarihinde uzmanlaşan araştırmacılar tarafından ele alınmıştır. Bu tema bağımsızlıktan günümüze politik, sosyolojik, antropolojik ve yasal düzeyler üzerinden çalışılmıştır. Bu mantıkta Ahmed-Baba Miske'nin çalışması⁴⁰ (2014) dikkatimizi korumuştur. Yazar, yeni bir

³⁸ Cathérine Cocquery-Vidrovitch , *Histoire des villes d'Afrique Noire. Des origines à la colonisation*, Paris, Albin Michel, 1993, s. 40.

³⁹ Toyin Falola, *Nationalism and African intellectuals*, Rochester, University of Rochester Press, 2001, 372 s.

⁴⁰ Ahmed-Baba Miske, *La décolonisation de l'Afrique revisitée. La responsabilité de l'Europe*, Paris, Karthala, 2014, 175 s.

yaklaşım la Afrika'da sömürgeleştirme sürecine dair başka bir bakış açısı göstermiştir. O, dekolonizasyonun Afrika'da “yeni sömürge bağımsızlığına (neokolonyal bağımsızlığı)” yol açtığını savunur. Neokolonyal devletin analizi, eski sömürgeci güçlerin verdiği bağımsızlığa rağmen sömürgeleşmenin sürekliliği ile eş anlamlıdır. Miske'ye göre sömürgeci iktidar tarafından “bağımsızlık karşıtları” olarak kabul edilen, seçilmiş bazı kişilere bağımsızlık verilmiştir⁴¹. Miske dekolonizasyonun, Afrika'daki devletin ve milletin inşasına izin vermek yerine, genç Afrikalı devletlerin zayıflıklarının sebebi olduğunu savunur. Yazar, iddiasıyla Afrika'daki sömürge sonrası devletlerin zayıflığını göstermiştir. Miske Afrika devletlerinin başarılı bir kalkınma gündemi geliştiremediklerini söyler. Rüşvet, patronaj ilişkisi kurma, adam kayırmacılık Afrika devletlerinin zayıflığına neden olmuş ve dekolonizasyon sırasında terfi edilen gelişmeyi engellemiştir. Ahmed-Baba Miske Afrika devletlerinin olumsuz yönlerini açıklığa kavuşturacak bir meziyete sahiptir. Ancak somut örnekler eksiktir ve bütün dekolonizasyon süreci tüm Afrika kolonilerinde hep aynı olmamıştır. Örneğin, Togo örneğinde, araştırmacılardan gelen bilgiler bağımsızlığın Fransa tarafından verilmediğini göstermektedir. Bu çalışma Togo tarihinde bu önemli döneme ilişkin bilgi vererek bu boşluğu dolduracaktır. Ayrıca araştırmamız, bağımsızlık elde etmek için mücadele eden milliyetçi elitlerin devlet kurma projesine işaret edecektir.

Togo tarihi hakkındaki belirgin belgeler birden fazladır. Bunlardan birincisi Togo tarihi hakkında referans olan “*Histoire des Togolais*”⁴² dir. Bu kitabın malzemesi Togo hakkında farklı uzmanların çalışmalarıdır. Bu kitap, sömürgecilik öncesinde bölgede yaşayan insanların durumu hakkında belirgin bilgiler vermektedir. 1884'ten 1960'a sömürge dönemi gözden geçirilmiş ve bağımsızlık mücadelesi ve milliyetçiliğin inşası hakkında birçok bilgi bulunabilir.

⁴¹ Ahmed-Baba Miske, *La décolonisation de l'Afrique revisitée. La responsabilité de l'Europe*, Paris, Karthala, 2014, s. 18.

⁴² Nicoue Lodjou Gayibor (dir), *Histoire des Togolais. De 1884 à 1960*, Lomé, Presses de l'UL, vol. II, tome II, 2005, 754 s; Nicoue Lodjou Gayibor (dir), *Histoire des Togolais De 1884 à nos jours*, Lomé, Presses de l'UL, 2011, 630 s.

Bu referans belgenin dışında, diğer kitaplar spesifik olarak Togo'nun politik, ekonomik ve sosyal tarihini göstermiştir. O. W. Yagla⁴³ (1992), 1920'den 1958'e kadar Fransız sömürge yönetimine karşı yerel seçkinlerin oynadığı rol yoluyla Togolular'ın politik tarihini incelemiştir. Aslında, yazar, 1914'te Almanların yenilgisinden sonra, Togolu elitinin Fransa'ya karşı düşmanlığını gösterdiğini belirtir. Çünkü Fransız sömürge yönetiminin bu grubu toprakların yönetiminden çıkarmıştır. Fransız sömürgeciliğine silahlarla karşı çıkmak yerine, yazar mücadelenin baskı grupları yaratılması ve siyasal partiler oluşturulması şeklinde politik bir mücadele olduğunu iddia eder. Bu belge, sömürge döneminde elitlerin ve Togolular'ın sosyolojik gerçeklerini göstermiştir. Bu doktora çalışması, bu politik ve sosyal faktörlerin, sömürgeci bir durumda nasıl bir kimlik oluşturduğuna dair daha fazla bilgi sağlayacaktır. Araştırmamıza katkıda bulunan bir diğer belge de Afrikalı araştırmacıların Afrika ve Togo'da sömürgeci güce karşı farklı direniş biçimleri üzerine yaptıkları çalışmadır. E. Assima-Kpatcha ve K. N. Tsigbé'nin⁴⁴ (2013) yönetiminde, bu belge Afrika ve Togo'daki (1884-1960) sömürgeci düzenin reddedilmesi konulu bir konferanstan gelir. 20 bilimsel makaleden oluşan bu kitap, sömürgeciliğe karşı direniş konusunu ve sömürgeci sisteme teslim olmayı reddeden kahramanların eylemlerini ele alır. Belgenin çeşitli çalışmaları, sömürge sırasında Togolular tarafından bireysel ve kolektif bir direniş olduğunu göstermiştir⁴⁵. Çeşitli yazarların amacı, ulusal bir yapının temeli olarak kahramanların direnişi ve eylemleri ve ulusal kimlik çerçevesinde güçlü bir kimlik faktörü gibi belli faktörleri ortaya çıkarmaktır.

Bu araştırma, eski paradigmalardan ötesine geçmeye ve bu tez konusuyla ilgili yeni güncel temaları tespit etmeye izin vermiştir. Jonas Siliadin⁴⁶ (2014) “*Togo, démocratie impossible?*” adlı kitabında ulusal birlik hayalinin gerçekleşmesi ve bir ulus-devlet inşası ile ilgili sorunları analiz eder. Siliadin Togo'nun probleminin politik olduğunu ve bu problemin bağımsızlık sonrasında Togo politik hayatında

⁴³ O. S. Yagla, *Les indigènes du Togo à l'assaut du pouvoir colonial 1920-1958. Histoire politique d'un peuple Africain*, Lomé, NEA, 1992, 119 s.

⁴⁴ Essoham Assima-Kpatcha & Nuteffe Koffi Tsigbe (eds) 2013, *Le refus de l'ordre colonial en Afrique et qu Togo (1884-1960)*, Lomé, Presses de l'UL, 2013, 399 s.

⁴⁵ Assima-Kpatcha & Tsigbe, a.g.e., ss. 1-3; 397.

⁴⁶ Jonas Siliadin, *Togo, démocratie impossible ?*, Paris, L'Harmattan, 2014, 148 s.

askeri bir görünümle doğduğunu belirtmiştir. Jonas Siliadin, Togo'daki sömürge sonrası devletin, bölgede yaşayan farklı etnik grupları birlikte yaşamaya teşvik edemeyeceğini gösterir. Tam tersine, Togolu otoriteler ulusal bağlılığı zayıflatmıştır ve Siliadin'in bu soruna önerdiği çözüm, demokratik ilerlemeyi inşa etmenin yeni yöntemi olarak politik ekümenizmdir. Bu politik ekümenizm teorisi, Togolu ulusun doğasını geri getirmek, politik kültürü geliştirmek ve birlikte yaşamaya izin vermek hakkındadır. Bir Togolu ulusun etkili olabilmesi için, ortaya çıkabilecek zorlukların üstesinden gelmek ve sorunlara rağmen birlikte ilerlemeye devam ederek, birlikte yaşamının ötesine geçmek gerekmektedir. Ancak Jonas Siliadin, ulusal birleşmeyi ve Togo toprakları üzerinde yaşayan farklı etnik grupların birlikte yaşamalarını belirleyecek faktörler olup olmadığını göstermek için çalışmalarında sömürge bağlamından bahsetmemiştir. Togo'da dekolonizasyon dönemi, Togolu'nun, Togo devletinin yaratılması çerçevesinde birlikte yaşama arzusunu ve iradesini gösterdiği bir zaman olmuştur. Bu tez, Togolu ulusal iradenin bağımsızlık kazanmak için birlikte ilerlemesini sağlayan faktörleri göstermeye çalışacaktır.

Genel belgelerden sonra, sorunun farklı yönlerini anlamak için bazı makalelere, yüksek lisans ve doktora tezlerine başvurulmuştur. Bilimsel makaleler, bu konuyla ilgili spesifik bilim adamlarının araştırmalarına olanak vermiştir. Bu araştırmanın problemine göre bu belgelerin seçilmesi, Afrika kıtasının sömürge döneminden önceki evrimi ve sonra, araştırma dönemini kapsayan Togo tarihi ile ilgili evraklar dikkate alınarak yapılmıştır. Koloni döneminden önceki dönemde Claude-Helene Perraut⁴⁷ (2010), Ade Ajayi⁴⁸ (1996), A. A. Boahen⁴⁹ (1987), Pierre Kipre⁵⁰ (2004; 2005; 2006) gibi araştırmacıların çalışmaları, Afrika'da kimlik ve

⁴⁷ Perrot, C-H., 2010, «Territoire et identité (Afrique occidentale, XVIIIe et XIXe siècles)» in *Histoire nationales et/ou identités ethniques. Un dilemme pour les historiens africains*, Lomé, Paris, Harmattan, ss. 177-184.

⁴⁸ F. J. Ajayi Ade «L'Afrique au début du XIXe siècle : problèmes et perspectives» in *Histoire Générale de l'Afrique. L'Afrique au XIXe siècle jusqu'à vers les années 1880*, Paris, Unesco, 1996, ss. 23-46.

⁴⁹ Albert Adu Boahen, « L'Afrique face au défi colonial », in *Histoire générale de l'Afrique. L'Afrique sous domination coloniale 1880-1935*, tome 7, Paris, Unesco, 1987, ss. 21-38 ; « La politique et le nationalisme en Afrique occidentale, 1919-1935 » in *Histoire générale de l'Afrique. L'Afrique sous domination coloniale 1880-1935*, tome 7, Paris, Unesco, 1987, ss. 669-693.

⁵⁰ Pierre Kipre, 2004, « Sur la périodisation de l'histoire de l'Afrique de l'Ouest : le Golfe de Guinée », *Afrique et Histoire*, 2004/1 (vol. 2), ss. 85-96 ; « La crise de l'État-nation en Afrique de l'Ouest », *Outre-Terre* 2005/2 (n° 11), 2005, ss. 19-32. DOI 10.3917/oute.011.0019. www.cairn.info/revue-outre-terre1-2005-2-page-19.htm.; « De la question nationale en Afrique noire », in *Afrika Zamani*, n° 11&12, 200-2004, ss. 64-85.

siyasal kurumların kurulduğunu açıklamıştır ve Afrikalılar yabancı egemenliğin varlığına direnmiştir. Sömürgeci dönem ve tahakküm altında bulunan Togolular'ın durumu da çeşitli bilim adamları tarafından incelenmiştir. Bu bilimsel araştırmalar, bu tez çalışmasına çok katkıda bulunmuştur. Sömürge dönemi ile ilgili makaleler, sömürge toplumunun tüm yönlerinin anlaşılmasına izin vermiştir ve Togo vakası bu çalışmanın özgünlüğüne işaret etmektedir. Bu doktora araştırması, bir kimlik ve devlet inşası hakkında, milliyetçilik gibi çeşitli hareketler üzerinden bu farklı belgelerden fark edilen bilgilerin eksikliğini tamamlayacaktır. Literatür taramasının son yönü, araştırmanın sorusu hakkındaki doktora ve yüksek lisans tezidir. K. N. de Souza⁵¹ (1990), kendi doktora araştırmalarında, tarihsel bir perspektiften, Alman sömürge dönemi boyunca Togolu işçilerin durumunun evrimini inceler. Onun argümanı Togo'daki Alman sömürgesinin özelliklerine ve bu tahakküme karşı Togolular'ın tepkisine dayanmaktadır. K.N. de Souza sömürge sırasında işçilerin durumunun 1914 yılında Alman sömürge düzeninin reddedilme temeli olduğu sonucuna ulaşır. Onun argümantasyonunu kullanarak araştırmamız, bu sonucun milliyetçilerin hareketlerinin temel dayanağını oluşturduğunu özetleyerek konunun ötesine geçecektir. Aynı amaç doğrultusunda Tchah Pagniou⁵² (2005), 1920-1958 yılları arasındaki Fransız sömürgesi sırasında Togolular'ın politik evrimini anlatmaktadır. Onun araştırması, Togo topraklarının evrimini aldığı farklı uluslararası kurumları inceleyen hukuk yaklaşımlarından oluşmaktadır. Koffi Afanvi⁵³ (2010), Togo'da siyasi yönetimde bölgesel etniklerin temsil edilmesine yönelik araştırmalarına ve 1958'den 1992'ye kadar Togo'daki siyasal yönetime odaklanmaktadır. Koffi Afanvi, Togo'da sömürge döneminden bu yana etnik kimliğin, politik kurumların yönetiminde kullanıldığını savunur. Koffi Afanvi, etnik kimliğin bağımsızlıktan sonra Togo otoriteleri tarafından kullanılmaya devam ettiğini ana hatlarıyla açıklar. Bu araştırma, bağımsızlık sonrası dönemin sosyolojik bağlamını anlamaya izin vermektedir. Fakat bizim araştırmamız Togo'da millet yerine, etnik kimlik kullanımı ile devletin inşası arasındaki bağlantıyı kuracaktır.

⁵¹ Kofi N. de Souza, *Les conditions des travailleurs Togolais pendant la période coloniale allemande au Togo 1914-1918*, Tarih Doktora tezi, Université de Metz, 1990, 349 s.

⁵² Tchah Pagniou, *Le Togo sous le mandat et la tutelle de la France : une évolution politique et institutionnelle singulière (1920-1958)*, Hukuk doktora tezi, Université Lyon III-Jean Moulin, 551 s.

⁵³ Koffi Afanvi, *Gouvernance et représentativité ethnico-régionale dans la gestion politique au Togo de 1958 à 1992*, Tarih Yüksek Lisans tezi, Lomé, Université de Lomé, 2010, 187 s.

Djifa Kothor (2012)⁵⁴, Togo ve Gana'da yaşayan Ewe halklarının hareketini bir etno-milliyetçilik olarak tanımlamaktadır. Kothor bu grubun bir devlet yaratmadaki politik amacının bu halk tarafından paylaşılan etnik köken ve aynı kültüre dayandığını belirtmektedir. Bu etnik grubun iki farklı sömürgeci sistemdeki politik evrimine dikkat çeker ve Ewe halkının hedeflerini gerçekleştirmek için planladığı ortak projeden söz eder. Mayra Roffe Gutman'ın (2010)⁵⁵ mastır araştırması, Meksika kimliğinin sembolü olan *Mestizo*'nun örnek olay incelemesi ile bizi Meksika'ya götürür. Roffe Gutman, yerel kimlik ile Meksika'daki milliyetçilik ifadesi arasındaki bağı anlamaya izin verir. *Mestizo ya da Métis*'in devlet tarafından kurumsallaştırıldığını ve bu grubun toplumda büyüyerek, daha sonra milliyetçiliğin ifadesini üstlenen bir sosyal grup oluşturduğunu belirtmektedir.

Bu literatür taramasından alınan farklı belgeler, bu araştırmanın kuramsal çerçevesini tanımlamaya izin vermektedir. Kavramları anlamak ve tartışmayı geliştirmek için temel teori modernizmdir. Bu teori Anthony Smith⁵⁶ tarafından *Nationalism and Modernism*' de belirli bir toplumda meydana gelen değişimler olarak modernizm ile modern bir fenomen olarak milliyetçilik arasındaki ilişki kurulmuştur. Christophe Jaffrelot⁵⁷, milliyetçilik açıklamasının, ekonomi ve teknoloji gibi maddi dönüşümleri içeren modernleşme sürecinden kaynaklandığını da doğrular. Bu dönüşüm, milliyetçiliğin bir akıl durumu ya da “nüfusun kendisini aynı milletin bir parçası olarak kabul ettiği” yeni bir duygu olarak düşünülmesi gereken toplumlardaki sosyal değişimi oluşturur⁵⁸. Togo'daki sömürgecilik, geleneksel tarzın, sömürgeci toplumun batılılaşması gibi yeni değişimlere dönüşmesini içeren modernizmi beraberinde getirmiştir. Bu, ulusal bir kimlik ve hatta devlet kurma arayışına girecek olan milliyetçiliği ortaya çıkaran yeni sömürgeci toplumun arasındadır.

⁵⁴ Djifa Kothor, *Away from home: A Study of the Ewe Unification Movement in the United States*, Masters thesis, Urbana-Illinois, University of Illinois, 2012, 58 s.

⁵⁵ Mayra Roffe Gutman, *Une diversité homogène: Métissage et nationalisme dans le Mexique postrévolutionnaire (1921 – 1945)*, Yüksek Lisans tezi, Montreal, Université de Montréal, 2010, 117 s.

⁵⁶ Anthony Smith, *Nationalism and Modernism*, London and New York, Routledge, 1998, 2003, 288 s.

⁵⁷ Christophe Jaffrelot, «Les modeles explicatifs de l'origine des nations et du nationalisme. Revue critique» in *Théories du nationalisme. Nation, nationaliste, ethnicité*, Paris, Kimé, 1991, ss. 139-169.

⁵⁸ Jaffrelot, a.g.e., s. 140.

6. Araştırma Metodolojisi

Özellikle sosyal bilimlerde yapılan araştırmalar bir metodolojiye ihtiyaç duyar. Bu araştırmanın sonuçları bir metodolojiye dayanmaktadır. Bu metodoloji, Türkiye, Fransa ve Togo'daki çeşitli kütüphanelerdeki bilgi birikiminden oluşmaktadır. Metodolojinin bir sonraki adımı, arşivlerdeki verilerin toplanması ve bu doktora araştırmasında bilginin işlenmesidir.

İlk olarak, özellikle Togo ve Fransa'daki arşivlerde araştırma yapılmıştır. Bu alışma Alman ve Fransız sömürge yönetiminin, kimlik kavramı ve milliyetçi faktörler ile ilgili olarak politik bir şekilde konumlandırılması hakkındaki tüm bilgileri toplamaktan ibarettir. Yine de bilgilerin toplanmasında, kimlik ve kültürel kimlik, tekillik ya da farklılık, milliyetçilik ve sosyal grup kavramına ilişkin genel ve özel belgelere başvurulacak, böylece ana argüman geliştirilmiştir.

Genel belgeler için bilgi toplama aşaması Türkiye'de Isparta Süleyman Demirel Üniversitesi Kütüphanesi'nde ve Ankara'daki Bilkent Üniversitesi Kütüphanesi'nde gerçekleştirilmiştir. Fransa'da Paris'teki François Mitterand Kütüphanesi ziyaret edilmiş ve Afrika'nın ve Togo'nun genel tarihine ilişkin kitaplara başvurulmuştur. Bu belgeler İnsan Bilimleri Odası'nda yer almaktadır. Bu araştırmanın konusuyla ilgili özel belgelere Lome'daki Togo Ulusal Kütüphanesi'nde danışılmıştır. Orada, bu döneme dair spesifik bilgileri toplamak için Togo'nun modern tarihine, özellikle sömürge dönemine dair belgelere başvurulmuştur.

Kütüphanelerden sonra, Togo ulusal arşivlerinden başka bir bilgiler de toplanmıştır (ANT). Alman ve Fransız sömürgeleriyle ilgili seriye danışılmıştır. Fransız sömürge dönemi için İdari ve Siyasi İşler (APA) arşiv belgelerine başvurulmuştur. Alt seri 1, 2, 5 ve 8 konumuzla ilgili özel bilgilerden oluşmaktadır.

Bilgilerin toplanmasından sonra metodoloji, bilgilerin işlenmesine devam etmiştir. İlk olarak kimlik, milli kimlik, milliyetçilik ve ulus-devlet kavramları hakkındaki bilgiler bir araya getirilmiştir. Amaç, bu araştırmanın kuramsal temellerini yerleştirmek ve literatürün bilgilerini arşivler ile karşılaştırmaktır. Bilginin işlenmesinin ikinci yönü, arşivlerde toplanan bilgilerle ilgilidir. Arşivlerdeki bilgiler, belgelerden toplananları tamamlamış ve araştırmamız için birincil

kaynakları oluşturmuştur. Eleştiri yapmak ve hipotezimizi doğrulamak için arşiv bilgileri literatür belgeleri ile karşılaştırılmıştır. Son olarak, arşivlerden, dokümanlardan, tezlerden ve bilimsel makalelerden toplanan tüm bilgiler, araştırma alanında yeni bilgiler kazandıracak bilimsel bir argümanın geliştirilmesi açısından bir eleştiriye tabi tutulmuştur.

7. Araştırma Sonuçları

Bu araştırma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm, ulusal kimlik ve millet kavramı, devlet ve ulus devlet inşası hakkındaki farklı teorilerle ilgilidir. Bu bölüm, Avrupa'da bir ulusal kimliğin inşası sürecine işaret etmektedir. Eğer Avrupa'da ulus ve devletler Fransız devriminden 19. yüzyıla kadar var olmuşlarsa, Afrika'da da bu hedefe ulaşma sürecinin sömürgeleşmeden önce başladığı açıktır.

İkinci bölüm, Togo'daki Alman sömürgeleşmesi ve bunun Togolular üzerindeki sonuçlarıyla ilgilidir. Togo sömürgesi oluşturulmuş ve 1884'ten 1914'e kadar Almanlar tarafından yönetilmiştir. Bu sömürgeciliğin 30 yılı, uzun bir ulusal kimlik sürecinin ve bir devletin yaratılmasının başlangıcını oluşturur. Bu sömürge sisteminin özelliği ve Togolular'ın Alman sömürge yönetimine karşı tepkisi bu bölümde açıklanacaktır.

Üçüncü bölüm, 1922-1960 yılları arasında Togo'daki Fransız manda ve himaye idaresini açıklayacaktır. Bu bölümde, Togo'da belirli bir kimliğin inşasıyla ilgili fark süreci belirtilecektir. Milliyetçilik ve Togolu eliti ile Fransız sömürge yönetimi arasındaki ilişki incelenecektir. Amaç, sömürge durumdaki ulusal duyarlılığın nüfus tarafından nasıl oluşturulduğunu ve kullanıldığını açıklamaktır. Dekolonizasyon periyodu, belirli bir bölgeyle ilgili olan Togo milliyetçiliğinin altın çağını oluşturur. Bu yerel milliyetçilikten, bütün sömürgeye ulaşılmış ve bağımsızlık süreci artık iptal edilemez hale gelmiştir.

Bu araştırmanın son bölümü bağımsızlıktan sonra güçlü bir devlet inşası projesinin Togo yetkilileri için nasıl önemli olduğunu göstermektedir. Tek parti sistemine dayalı siyasi rejim ve Togo'daki ulusal kimlik üzerindeki etkisi açıklanacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KİMLİK, ULUSAL KİMLİK VE ULUS-DEVLETİN İNŞASI HAKKINDA FARKLI TEORİLER

En az iki asırdır varlığını sürdürmesine karşın ulusal kimlik ve ulus-devletin ortaya çıkış süreciyle ilgili sorular ve sorunlar, günümüzde hâlâ pek çok siyasetçi ve bilim adamının masasında önemli bir yer işgal etmektedir. Öyle ki postmodernizm, küreselleşme, vb. yeni kavramların ortaya çıkması ile birlikte bu sorunlar daha çetrefilli hale gelmiştir. Bu çetrefilli halden çıkmak isteyen pek çok topluluk yeni bir kimlik arayışını sürdürmekte, pek çok devlet de ulusun inşasını tamamlamış veya tamamlamaya çalışmaktadır. Bunlar arasında şüphesiz küreselleşen dünyada kimlik arayışı devam eden Afrika ülkeleri, özel bir yere sahiptir. Bu bölümde de genel anlamda kimlik ve ulusal kimlik kavramları hakkındaki farklı teoriler üzerinde durulurken; Afrika ülkelerinin özel durumu ele alınacaktır.

1.1. KİMLİK, ULUSAL KİMLİK, MİLLİYETÇİLİK KAVRAMLARI VE TEORİLERİ

1.1.1. Kimlik, Yaklaşımlar ve Teoriler

Kimlik konusunda birçok çalışma ve araştırma yapılmış olup, kelimenin anlamı karmaşık ve zordur. Fakat kimlik insan ile ilişkilidir ve öncelikle “özbenlik”in ifadesidir. Günlük yaşamda, kişisel kimlik, cinsiyet, meslek ve uyruk, imza ve hatta dijital parmak izi gibi bazı özelliklerin yer aldığı pasaport, sürücü ehliyeti, kredi kartı gibi yasal belgeler vasıtasıyla gösterilir⁵⁹. Bu özellikler ile örneğin görünüm, aksan, davranışlar, sınıf, toplumdaki konum, eğitim, vb. gibi diğer etkenler yerli insanlar ile yabancılar arasındaki farklılığı ortaya koyar, kim olduklarını belirler; “kendi” ve “öteki” ifadelerini çağrışırlar. Bu özellikler aynı zamanda her bir kişinin yegâne olduğunu ve aynı kişiden başka bir tane daha olamayacağını da açıklar.

⁵⁹ Simon Gunn, *History and Cultural Theory*, Taylor&Person, 2006, 396 s; Amin Maalouf, *Les identités meurtrières*, Paris, Crasset&Fasquelle, 1998, 210 s.

Kimlik, kişi veya gruba yapılan bazı atıfların bir birleşimidir. Bu atıflar bireylerin birbirinden ayrılmasına izin verir ama aynı zamanda bu kişileri diğerlerinden farklı kılar. Farklılık yaratmak yerine, atıflar bir grup ve o grubu oluşturan bireyler için örneğın kùltür, din, köken, vb. kavramlar için neyin ortak olduğunu belirler⁶⁰. Bir birey ve grup için ortak olan söz konusu bu özellikler, aynı zamanda diğerlerine göre fark yaratan aynı özelliklerdir. Atıflar, grubun ve toplumun üyeleri arasında bir bağ oluşturarak kimliğin inşa edilmesinde dahili rol oynarlar. İnsanların tutumu, diğerlerinin ve aynı zamanda faillerin sınıflandırılmasında yer alan modern devlet rolleri gibi kurumların görüşü kimliği oluşturan dış rollerden bazılarıdır. Modern devlet, uyruk ve vatandaşlık terimlerinin tanımının yapılmasına müsaade eder, “mesleki ve diğer resmi sosyal řema vasıtasıyla sınıf farklılıklarını güçlendirir ve özel eğitimsel niteliklerin değerlerinin altyapısını sağlamlaştırarak eğitim vasıtasıyla nüfusu böler”⁶¹.

Kimlik kavramı, temelinde yatan atıflar gibi bazı atıflara işaret eder. Atıflar, sadece yasal belgeler üzerinde belirtilenler ile sınırlı olamaz. Bu atıflar ekolojik, fiziksel, maddi, tarihsel, kùltürel, psiko-sosyal olabildiği gibi dini, etnik, dilbilimsel, sosyal statüsel, profesyonel, siyasi, vb. de olabilir ve tüm bu özellikler veya atıflar aynı anda aynı öneme sahip değildir; ancak bunlar kişiliğin temel esasını oluřtururlar⁶².

Kimlik kavramı ile ilgili soru yeni bir soru değildir. 18’inci yüzyıldan önce, bireylerin kendi benlikleri hakkında halihazırda bilgisi mevcuttu; ancak sosyal bir soru olarak kimlik 19’uncu yüzyıldan 1970’lere kadar geçen süreçte çağdaşlık vasıtasıyla gündeme getirildi⁶³. Postmodernizm kimliğin çoğalmasına izin verir ve bulunduğumuz 21’inci yüzyılda küçük grubun kimliği sorusunu gündeme getirir. Kimlik, diğerinin tanınması ve kimliğinin saptanmasına izin verir. Bu sayede bireyler birbirlerinde benzer olan atıfları birbirinden ayırabilir buna bağlı olarak da pozisyon ve eğitimi belirleyebilirler. Kimlik kavramı grup kimliği anlayışını ortaya çıkarır. Grup, farklı ve çoklu kimlikleri olan bireyler tarafından oluşturulur. Grubun her üyesi, benzerlik veya yakınlık oluşturan belli özellikler veya atıfların farkındadır ve bu özellikler grubun temel kimlik tespiti haline gelir. Bireylerin, kimliklerin oluşumu grubun dışında değil

⁶⁰ Gunn, a.g.e., s. 134.

⁶¹ Gunn, a.g.e., ss. 333-335; Muchielli, a.g.e., s. 12.

⁶² Maalouf, a.g.e., ss. 18-19.

⁶³ F. E. Isin & K. P. Wood, *Citizenship and Identity*, New-York, SAGE publishing, 1999, ss. 14-15.

içinde gerçekleşir ve bu iç durum, “*grupların birbirinden ayrılmasını sağladığı gibi grupların yardım hedefleri, nefret, düşmanlık, empati veya tabiiyetle tesis edilmesine olanak sağlar*”⁶⁴. Kimlik kavramı konusundaki bu farklı yaklaşımlar milli kimlik konusunda çeşitli teorileri de belirler.

1.1.2. Milli Kimlik Hakkındaki Teoriler⁶⁵

Ulusal kimlik kavramı, çeşitli çalışma alanlarında incelenmiş olup, araştırmalara bu konuda ileri düzeyde bir anlam kazandıran teorisyenlerden biri de Anthony Smith olmuştur. Anthony Smith’e göre, milli kimlik hakkında konuşmak toplu olanın ne olduğuna yapılan atfı ifa eder. Çünkü milli kimlik nosyonun geldiği yer grup kimliğidir. Batılı düşünce, ulusal kimliğin ortak kurumları, kanunsal hakları ve görevleri olan siyasi bir toplumu içerdiğini ve aynı zamanda, üyelerin kendilerini tanımlayabildiği ve ait hissettiği sınırlara sahip özel bir bölge olduğunu belirtmiştir⁶⁶. Anthony Smith’in söylemiş olduğu gibi, ulusal kimlik “*tarihi bölge, yasal-politik toplum, üyelerin yasal politik eşitliği, ortak sivil kültür ve ideoloji gibi Batı modeli olan bu standartların bileşenidir*”⁶⁷. Bu ortak atıflar, milli kimliğin beş ana özelliği ve üyelerin tamamı için geçerli olan tarihi bölge veya vatan, ortak efsaneler ve tarihsel anılar, ortak kitle, kamu kültürü, ortak yasal haklar ve görevler ile son olarak üyeler için bölgesel hareketliliğin var olduğu ortak ekonominin tanımlanmasına izin verir⁶⁸. Ortak paylaşılan anılar ve diğerleri toplumun üyeleri arasında dayanışma sağlar. Ayrıca sivil haklar ve görevler de ulusal kimliğin çok boyutlu işlevlerine işaret eder.

Milli kimliğin, dış ve iç olmak üzere iki özel işlevi bulunmaktadır. Dış işlevler, bölgesel, ekonomik ve politik gerçeklerin ifadesidir. Bölgesel işlev, içinde her bir üyenin yaşadığı, çalıştığı, görev ve sorumluluklarını üstlendiği zaman ve mekândaki belirli sosyal bölge ile ilgilidir. Ekonomik tarafta, bölgenin kontrolü, işgücü kapsamındaki kaynaklar, iş bölümü ve kaynakların hakkaniyetli dağıtımı üyeler arasında sağlam sınırlar oluşturur ve ulusal kimliği toplum içerisinde güçlendirir. Ulusal

⁶⁴ Isin&Wood, a.g.e., ss. 19-20.

⁶⁵ Bu çalışmada belirtilen kavramı geliştirmek için, Anthony Smith’in soru ile ilgili yaklaşımlarına başvurulmuş ve bu başvuru araştırmamızın temelini teşkil etmiştir. Bkz Anthony Smith *National Identity*, Reno, University of Nevada press, 1991, 226 s.

⁶⁶ Smith, a.g.e., s. 9.

⁶⁷ Smith, a.g.e., 11.

⁶⁸ Smith, a.g.e., 14.

kimliğin siyasi işlevi, toplumda mevcut olan ulusal irade ve ulusal kimliği yansıtan hükümetin seçimi, siyasi insanların seçimi ile kanunların ve siyasi uygulamaların düzenlenmesi gibi bazı siyasi faaliyetlerin nasıl olduğunu ortaya koyar. Milli kimlik, paylaşılan ve yegâne kültür vasıtasıyla kim olduğumuzu bilmemize ve bireysel benlikler ile toplu kişilik ve kültürü tanımlamamıza olanak sağlar⁶⁹.

1.1.3. Milliyetçilik: Tanım ve Teoriler

Milliyetçilik kavramı, hükümler olan devletlerin güçlü duygular geliştirdiği 19'uncu yüzyıl boyunca özellikle Batı Avrupa olmak üzere Avrupa'da ortaya çıktı. 15'inci ve 18'inci yüzyıllar arasında, ulusal yurtseverlik, ilk modern devletlerin inşasında yer alan önemli bir birleştirme unsuru olarak iktidardaki elitin elindeki siyasi ulus içerisinde gelişti⁷⁰. Belirtilen bu devletlerin inşasında, milliyetçilik adındaki kavram doğdu. Milliyetçilik, kendi kendini idare, grup adına bağımsızlığa ulaşmak ve ulus olma bakışı kazanmak için ideolojik bir hareket olarak tanımlanabilir. Bir hareketin parçası olarak, milliyetçilik, kapitalizm, sanayileşme, şehirleşme, laiklik ve modern bürokrasi devletinin ortaya çıkması gibi modern bir sürecin sonucudur⁷¹. Konunun ekonomik yönü sadece milliyetçilik tanımında yer alan etken değildir. Aynı zamanda, modern devlet sistemi bağlamında belirli bir siyasi tutum biçimidir ve “*entellektüeller tarafından politik doktrin olarak detaylandırılan, ulusal bilincin ifadesi olarak ruh hali*” şeklinde düşünülebilir. Belirtilen bu politik hareketin sonucu kimlik arayışıdır⁷². Bu konuda bir etmen olarak iktidar, devleti kontrol etme bakış açısından milliyetçilik hareketinin ana savıdır. Bu sebeple, John Breuilly milliyetçiliği ulusun varlığı olan “*devlet iktidarını icra etmenin peşinde olan ve bu eylemi milliyetçi savlarla doğrulamaya çalışan siyasi hareket*”⁷³ olarak tanımlar. Bir millet, ulus çıkarlarının önemi veya önceliği için yahut politik hükümlerliliğin elde edilmesi için bağımsız olmak zorundadır. Mecburi hizmet, egemenlik ve diğer siyasi değişiklikler insanları milliyetçi hale getirir ve dünyadaki siyasi çıkardan pay almaları için onları teşvik eder.

⁶⁹ Smith, a.g.e., ss. 16-17.

⁷⁰ Woolf, a.g.e., s. 8.

⁷¹ Özkırmı, a.g.e., s. 72.

⁷² Breuilly, a.g.e., s. 1.

⁷³ Breuilly, a.g.e., s. 2.

Milliyetçiliğe ilişkin süreçle ilgili olarak, 18'inci yüzyılın sonlarından bu yana tarihsel gelişimin genel süreci içerisinde hep bir arayış mevcut olmuştur. Milliyetçilik, geçtiğimiz 19'uncu yüzyılda Avrupa'da meydana gelen bazı siyasi, ekonomik ve sosyal dönüşümlerden türemiştir. Umut Özkırımlı'ye göre, milliyetçilik koordinasyon, seferberlik ve meşruiyet gibi milliyetçi savlar ve eylemleri doğrulaması vasıtasıyla devlet iktidar gücünü icra etmek isteyen siyasi harekettir⁷⁴.

Milliyetçiliğin gelişinde yaşanan ekonomik dönüşüm, geçmişte elitlerin veya aydınların kitleleri kısa yolu seçmeleri için ikna etmesi durumuydu. Bu kısa yol, belirtilen kitlenin ilerlemeyi kendi başına yapıyor olması nedeniyle ilerleme vasıtasıyla üstlenilen biçimin inkârıdır. Orta sınıf veya aydınlar kitleleri tarihi gerçeklere davet etmek durumundadır ve bu davetin onların anladığı dilde yazılı yapılması zorunludur⁷⁵. Ekonomik etken yerel sistemi parçalara ayırır ve yerel ile gelenekselin kontrolünü topluma bırakır. Yeni çalışan sınıfın özellikle şehirde oluşumu ve bunun yanında, kırsal yerlerden şehre doğru yaşanan çalışan göçü, milliyetçilik sürecindeki kamu anlamına gelen kitlenin seferberliğine izin veren kırsal nüfus üzerine büyük bir seferberlik etkisi yaratmıştır⁷⁶. Şehirli çalışan sınıf, toplumda entellektüeller veya elitler, ya da “petite bourgeoisie” olarak bilinen kişilerin oluşturduğu grup tarafından meydana getirilir. Bu grubun üyeleri, büro çalışanları, öğretmenler, alt seviye müdürler, denetçiler gibi profesyoneller olup, bu üyeler eğitilidir. Ayrıca okuryazarlık, idari ve hukuki uzmanlık, muhabirlik ve sunuculuk gibi yeteneklere sahip insanlardır. Bu beceriler, milliyetçi hareket içerisinde onları siyasi liderliği için temel teşkil eder. Şehirli çalışan sınıf geçmişten bu yana önemli siyasi bir etkidir. Çünkü bunlar geniş düzelmeyen piyasanın ve üretim ticaretinin büyük ölçekli birimlerinin büyümesine muhaliftir. Gerçekte, bu kişiler ekonomik sistemin negatif yönüne karşı kendi çıkarlarını korumaktadırlar. Şehirdeki odaklanmaları ve sahip oldukları eğitim seviyesi; popüler ve politik hareket içerisinde başlıca rolü oynar. Milliyetçilik, kökleri yeni bir yönetim anlayışı içerisinde orta çalışan sınıfın liderliği altında yatan siyasi bir harekettir.

Christophe Jaffrelot, milliyetçiliği modernizmin bir ürünü olarak analiz eder. Gellner gibi, toplumun kültürel homojenizasyonunu teşvik eden sanayi toplumunun

⁷⁴ Özkırımlı, a.g.e., s. 88.

⁷⁵ Bkz. Smith, 1971; Kedourie, 1974; Özkırımlı, 2010.

⁷⁶ Breuilly, a.g.e., ss. 19-20.

ortaya çıkışını da doğrular. Modernleşmenin bir yönü olarak eğitim, sosyal yükselme yolu olduğunu anlayan popülasyonlara yeni yeterlilik getirir⁷⁷. Yeni kültür ve sosyal pratiklerle bu homojenizasyon, yeni bir toplumsal örgütlenmenin sonucu olarak daha fazla milliyetçilik meydana getirecek bir “ulusal vicdan” yaratır. Gücün kontrolü için gruplar arasında bir çatışma veya muhalefet oluşumu ile kendi kaderini tayin etme, milliyetçiliğin ifadesi için önemli bir faktördür. Milliyetçiliği ve anti-sömürgeciliği belirleyen siyasi çatışmalar, sömürge topraklarında milliyetçiliğin ortaya çıkışını anlamak için daha iyi bir örnektir. İktidar gücüne karşı olan muhalefet, bu iktidarı kontrol etme ve devleti yönetme amacına sahiptir. Bunu yapmak için, sömürge karşıtı milliyetçilik, politik iktidarı ele geçirme ve kontrol etme yolu olarak tanımlanabilir. Bu perspektiften milliyetçilik siyasal hale gelir ve milliyetçiliğin; siyasi muhalefetin farklı kesimlerinin koordinasyonu, grupların halk arasında seferber edilmesi ve halkın serbest bırakılması için elverişli olan uluslararası çevre ile ilgili fikirlerin meşruluğu olarak bilinen üç işlevi vardır⁷⁸.

Afrika bağlamında bir hareket olarak milliyetçilik, geçmişten bu yana Afrikalı elitlerin kontrolü altındadır. Milliyetçilik, emperyalizm ve sömürgecilik vasıtasıyla yabancı baskısı ve suistimaline karşı verilen doğal bir tepkidir⁷⁹ ve bununla birlikte, yerel ortama adapte edilen yeni tür bir siyasi ve sosyal oluşumdur. Afrika’da mevcut olan milliyetçilik, sömürgeciliğin sona erdirileceği bir yöntem olarak görülmektedir⁸⁰. Sömürgeciliğin Afrika’nın modernleşmesi amacıyla ortaya çıkarıldığı, ancak geleneksel yapıyı tahrip ettiği; sömürge döneminde yaygın finansal ve ekonomik sistem içerisinde çıkar grupları ve üyeleri olan aydınların, burjuvazi ve küçük şehirli çalışan sınıf tarafından oluşturulan yeni tür bir sosyal sınıfın yükselmesini sağladığı ifade edilmiştir⁸¹ (Smith 1971: 71; 74). İyi eğitilmiş olan söz konusu bu Afrikalı entellektüeller kitle medyası ve kitlelere ulaşmak için okuryazarlığı kullanarak milliyetçilik tabiatının diğer gruplara da sirayet etmesini sağlarlar.

Afrika’daki milliyetçilik, sömürgeci ekonomik durumun sonucudur. Çünkü geleneksel ekonomik sistem Avrupa kapitalist metodu sebebiyle ciddi bir şekilde

⁷⁷ Jaffrelot, a.g.e., s. 146.

⁷⁸ Jaffrelot, a.g.e., s. 151.

⁷⁹ Kedourie, a.g.e., ss. 1; 19-23.

⁸⁰ Breuilly, a.g.e., s. 156.

⁸¹ Smith, a.g.e., s. 71; 74.

etkilenmiştir. Bu yeni sistem, sömürgeciliğe karşı reaksiyon gösteren Afrikalılar için artık uygun değildir ve bu reaksiyonlar milliyetçiliği imparatorluk kurallarına karşı bir hareket olarak görmektedir⁸².

1.2. ULUS, DEVLET, ULUS-DEVLETİN DÜNYADA VE AFRİKA'DA İNŞASI

Kavram olarak ulus, tarihsel bir olgudur. Ulus kelimesi, doğum, köken veya zürriyet anlamına gelen Latince *natus* kelimesinden türemiştir. Ulusun ortak kimlik vasıtasıyla bütünlüğü belirlemeye yönelik sosyal özellikleri mevcuttur. Bu sürece iki adet düşünce mualefet etmiştir. Ernest Gellner'e göre, ulusları yaratan milliyetçiliktir. Milliyetçiliğin ve onun sahip olduğu dinamizimin insanlar üzerindeki etkisi sayesinde ulus doğmuştur. Gellner'e göre ulusun tanımı, aynı kültürü paylaşan ve aynı zamanda birbirlerini aynı ulusun bir parçasıymış gibi hisseden kişilerin oluşturduğu bir grup olarak ifade edildiğinde iki aşamaya indirgenmiştir. Ortak tek bir kültürü olan bir grubun her bir üyesinin tanımlanması işlemi ulusun inşasında yer alan etkenlerin bir bütünüdür⁸³. Fakat Delannoi bu fikre muhalefet etmektedir ve demokratik şekle sahip hür üyeliğe dayanan sivil ulus tanımını önermektedir. Ulus herhangi bir devlet veya kültürle ilişkili olmayıp, görünen milliyetçilikten türemektedir. Ulusun yurttaşlık anlayışı irade ile ilgilidir ve etnik anlayış kan bağları ve kültür olan kalıtsallık ile ilgilidir. Gil Delannoi millet kavramının farklı işlevlerine işaret etmiştir. Ulus bir teori ve estetikdir ve olayların gerçekleştirildiği bir mekândır. Ulus, toplumların vicdanından başlasa da, hayal edilmiş ve somut bir yapının sonucudur⁸⁴. Ulus ile milliyetçilik arasındaki ilişki açıklanmış ve Gil Delannoi'nin belirttiği gibi ulus, büyüyerek ulusal bir ideolojiye dönüşen milliyetçilik için bir temel oluşturmaktadır. Karşılık olarak bu ideoloji, milleti güçlü ve aynı zamanda tarihsel ve politik bir vicdan aracı haline getirir⁸⁵.

Ulusların kökeni, bilimsel açıdan farklı yazarlar tarafından tartışılmıştır. Marc Bloch ve Haldvan Kohnt gibi bazı yazarlar, ulus kavramının ve milliyetçiliğin orta

⁸² Kedourie, a.g.e., ss. 19-23.

⁸³ Gellner, a.g.e., s. 7.

⁸⁴ Gil Delannoi, « La théorie de la nation et ses ambivalences » in *Théories du nationalisme. Nation, nationaliste, ethnicité*, Paris, Kimé, 1991, s. 10.

⁸⁵ Delannoi, a.g.e., ss. 12-14.

çağda başladığını göstermiştir. Bunlardan bazıları varlığını devam ettirmiş veya evrimleri sırasında bazı dönüşümler geçirmiştir. Ernest Gellner ve Eric Hobsbawn gibi diğer yazarlar için ise, milliyet ve milliyetçilik endüstriyel devrim ve çağdaşlık ile birlikte başlamıştır. Tarihsel olarak uluslar 19. yüzyılda, özellikle bu yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkmıştır⁸⁶ (Linz 1997: 7). Bu kavramların kökeninin kesin olarak belirlenmesinin zor olduğu açıktır. Ulus-devlet anlayışı çağdaş bir fenomen olup 1789 yılındaki Fransız Devrimi ile büyümeye başlamıştır. Bu süreçten itibaren ulus tanımının iki görüşü ortaya çıkmıştır: Almanların görüşü ve Fransız görüşü. Alman görüşüne göre ulus, nesnel ya da objektif olup grubun önemini işaret etmektedir. Ulusun yapısındaki aynı dile, kültüre ve aynı ırka işaret eder. Ulus tanımı halk veya *Volkheit*'dir. Fransız görüşüne göre ise öznel veya sübjektif bir yönü veya seçkin bir izni temel almakta olup insanların isteğidir. Kolektiften çok daha bireysel olup bu bakış açısında Renan'ın “*Ulus her günkü hayatın referandumudur*” söylemidir⁸⁷.

Weber, ulusun diğer grupların tersine duygu ve dayanışma gibi belirli bir gruptan bekleyebileceğimiz şey olduğunu işaret etmiştir. Ulus bir devletin tüm yaşayanları olmak zorunda olmamakla birlikte kurallar ya da siyasi bir oluşuma ait herhangi bir şey de olmak zorunda değildir. Ulus için, tevekkül için belirli bir mecburi kaynak veya mali olanaklara ihtiyaç bulunmamasına rağmen sadece bir ulus-devlet veya devlet belirli hedeflerin elde edilmesi davranışını sergileyebilir.

Ulus kavramı Batı'dan özellikle Avrupa görüşünden gelmekte olup ulusların inşa ediliş biçimi Avrupa zihniyetine göre şekillendirilmiştir. Ulusun anlamlanması bazı ortak kurumları, haklar kanununu ve topluluğun üyelerinin görevlerini ima etmektedir. Ulus, sınırları olan belirli bir bölge ve aynı zamanda her bir bireyin ait olduğunu tanımlayıp hissettiği sosyal bir alan anlamına gelmektedir. Anthony Smith'in belirttiği gibi, ulus, belirli bir bölge dâhilinde aynı kanunlar ve kurumlara itaat eden insanlar topluluğudur⁸⁸. Ulus kelimesinin anlamına göre bu topluluğun üyeleri ortak tarihsel hatıralar, mitler, semboller ve geleneklerin yanısıra aynı zamanda ortak bir kültürü, anlayışı, istekleri, hassasiyetleri, fikirleri ve vatanlarında insanları bir araya getiren

⁸⁶ Juan. J. Linz et al., 1997, « Construction étatique et construction nationale », in *Pôle Sud*, n°7. *Elites, politiques et territoires*, 1997, s. 7.

⁸⁷ François Bedarida, « Phénomène national et état-nation, d'hier à aujourd'hui » in *Vingtième siècle*, revue d'histoire, n° 50, Nations, Etats-nations, nationalismes, 1996, ss. 1-10.

⁸⁸ Smith, a.g.e., s. 9.

hisleri paylaşmaktadırlar. Tüm bu unsurlarla, ulus şu şekilde tanımlanabilir: “*tarihsel ortak mitleri, tarihsel anıları, kitleyi, kamu kültürünü, ortak bir ekonomiyi ve ortak yasal haklar ile tüm üyeleri için görevleri paylaşan bahsedilen bir insan ahalisidir*”⁸⁹. Bu özellikler Batı vatandaşlık modelini ve ulus anlayışını belirlemekte olup dünyada ulusun anlamlandırmasının bir referansı olarak kabul edilmiştir.

Ulus yaşayan bir oluşum, kanunlar ve kurumlar huzurunda mevcut bulunan doğal bir kavram olup, insanların devlet olarak adlandırdıkları suni yaratımdan farklıdır.

Devletin inşası feodalizmin sonu ile başlamış olup Rönesans ve Reform ile devam etmiştir. Doğal değil suni bir yaratım olmasına rağmen sadece bir insani icattır. Devletin yaratılması ulustan önce pek çok dönem boyunca gerçekleşmiştir. Gerçekte, bu süreç herhangi bir kimlik veya ulusal bilinç ile bağlantılı değildir⁹⁰. Devlet kavramını anlaması kolaydır çünkü belirli sınırları bulunan sabit bir bölgeye sahip siyasi bir organizasyona sahip bir insani yaratımdır ve bu bölge içerisindeki vatandaşlar, devletteki hayatı düzenleyen kanunlar ve kurumlar kapsamındadır. Devlet, sosyal işlevi olan topraklarda yaşayan üyeleri koruyan ancak aynı zamanda askeri eylemler esnasında bölgeyi de koruyan, siyasi faaliyetler vasıtasıyla yöneticiler ile vatandaşlar arasındaki gerçek ilişkiyi belirleyen ve son olarak ekonomi, iletişim sistemleri gibi iyi bir altyapı ile halkı donatan ve kanunları düzenleyen fonksiyonlara sahiptir⁹¹. Uygun bir bölgeye sahip devlet Endüstriyel Devrim esnasında işgücü bölünmesinin sonucu olup özellikle Gellner’e göre iyi merkezleştirilmiş bir organizasyon, mahkeme ve polis gücü gibi idame veya kuvvet unsurları, düzen ve üyelerin iyi disiplini gibi birtakım faaliyetlerin ilişkisidir⁹².

Max Weber’e ⁹³ (2003) göre devlet, coğrafi bir alan içinde fiziksel kısıtlamanın gerekçelendirilmesinin tekeli düzenleyen bir politik kuruluştur. Devletin Weberci anlayışı, insanlar tarafından yasal şiddet yoluyla yaratılan tahakkümdür. Devlet, vatandaşların tahakküme itaat etmesi ve bunu kabul etmesi

⁸⁹ Smith, a.g.e., s. 14.

⁹⁰ Linz, a.g.e., ss. 6-7.

⁹¹ Linz, a.g.e., s. 12 ; Bedarida, a.g.e., s. 7.

⁹² Gellner, a.g.e., ss. 3-4.

⁹³ Max Weber, *Economie et société*, Collection Pocket Agora, 2003, s. 96-100.

için zorlama hakkına yasal olarak sahip olan organdır. Devlet, ordu, polis, adalet ve yasalar gibi unsurları düzenleyen bir aygıttır.

Ulus-devlet anlayışı, ulus-devlet ve insanlar gibi üç unsurun asimilasyonuna veya denkliliğine işaret eder. Etno-kültürel, jeopolitik ve sosyo-politik faktörlere de dayanmaktadır. Ulus-devlet, bir bölge (devlet) ve kültürel kimlik (ulus) arasındaki kavşaktır. Bir ulus-devletin inşası, zaman ve mekan ya da bölge gibi iki faktör gerektirir. Bölge, bir devletin sınırlarının egemenliğini çözmesi ve vatandaşları yönetmesi için temeldir. Bir başka faktör de egemenlik ve etnisite gibi önemlidir. Ulus-devlet, aynı etno-kültürel topluluğa ait olmaya istekli olan bilince dayanır. Ulus-devlet tamamlanmış bir canlı varlıktır ve aynı zamanda bir bölge, siyaset, kültür, tarih ve din ile ilişkilidir⁹⁴. Bu, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, özellikle sömürgelerde, dünya içerisinde başarıya ulaşmak için referans haline gelen, Avrupa'da icat edilen bir modeldir. Ulus devlet toplum olarak tanımlanabilir, çünkü onun içinde karşılıklı ilişki, rekabet, politik ve sosyal çatışmalar ve hırslar vardır. Yabancılar veya düşmanlara karşı kimlik, tutum ve tepkiler, içinde yaşayan insanların savunduğu değerlerin oluşturduğu bir topluluk haline gelir. Topluluk, bireyleri ve grupları birbirine bağlayan iyi ya da kötü ortak bir tarihe sahip, değerleri, törenleri, normları, ortak inançları ve tarihi ile kültürelidir. Toplum içindeki bu ikilik, ulus devleti Otto Bauer ve Ernest Renan⁹⁵'in belirttiği gibi kader topluluğu yapar.

Bazıları Avrupa ve Batı medeniyeti dışında ulus kavramının mevcut bulunmadığını ve bu ulus kavramını diğer halklara kazandıranın Avrupa'nın dünya üzerindeki hakimiyeti olduğunu söylemişlerdir. Gerçek şu ki, antik Yunan döneminde bile, herhangi bir "ulus" mevcut değildi sadece pek çok rakibi bulunan bir şehir devlet topluluğu şeklindeydi. Bunların arasındaki tek ortak olan şey ise o zamanda Yunanlıların arasındaki bağlantı olan kültürel ve etnik bir topluluktur⁹⁶. Ulus tanımında, sınırların ve sosyal alanın mevcudiyetinden bahsedilmiştir. Batı Avrupa'dan ayrı olarak, ulus örnek olarak Doğu Avrupa, Asya ve aynı zamanda Afrika'da da mevcuttu. Bu alanlarda özellikle Afrika'da, tarihi toprak veya vatan, ulus düşüncesinde yüksek bir

⁹⁴ Edgar Morin, « L'Etat-nation » in *Théories du nationalisme. Nation, nationalisme, ethnicité*, Paris, Kime, 1991, s. 320.

⁹⁵ Ernest Renan, "Millet nedir?", Nutuklar ve Konferanslar (çev.), 1882 yılı mart ayında Sorbonne'da verilen konferans.

⁹⁶ Smith, 1999, s. 8.

anlama sahiptir. Toprak veya sınırlar; kahramanlar, azizler ve hikmet sahiplerinin yaşadığı, çalıştığı, kavga ettiği yer haline gelmesine rağmen tarihsel anıların bulunabileceği bir alandır da. Bu vatanda, nehirler, dağlar gibi kutsal yerler ulusun üyelerine refah getirmekte olup tüm kaynakları yabancıların değil üyelerinin mülkü haline gelmektedir. Tüm bu konular vatani kendine has yapmakta olup bir ulus haline gelme hissini ortaya çıkarmaktadır. Ulusun Batı modelinin yurttaşlıkla ilgili olmasının yerine Batı olmayan özellikle Afrika modeli etnik bir modeldir. Ulus yaratımı etnik faktörlere dayanmaktadır. Anthony Smith'e göre etnik bir grup ortak bir uygun isim, ortak atalara ait bir mit, ortak tarihsel anılar, ortak kültür, belirli bir vatana bağlılık ve halkın belirli sektörleri için aidiyet hissine sahip bir tür kültürel bütünlüktür⁹⁷. Bu model Avrupa sisteminden oldukça farklıdır. Gerçekte, bu etnik ulus kavramında birey, bir topluluğa ait olup bir bölge yerine ortak bir atadan gelmekte olup doğum vasıtasıyla bunun bir üyesi olarak kalmaktadır. Tüm üyeleri kardeş veya en azından kuzen olmakla birlikte aile bağları diğerlerinden farklı olmalarını sağlamaktadır. Lehçe veya yerel kültür, dil ve gelenekler ise Batı modelinin yolunda olmaksızın bir ulusun inşası için diğer bir faktördür. Ceddin toprağa bağlılığı etnik topluluğun tanımlanmasını sağlamaktadır. Üyeler araziye ait olmakla birlikte arazi de aynı zamanda kendilerine aittir ve bundan uzakta yaşasalar bile, hâlâ akıllarında ve hatırlarındadır. Bu faktörler üyelerin akıllarında etnik bir ulusun yaratılmasının güçlü bir fikrini yaratmaktadır⁹⁸.

Afrika ülkelerinin oluşumu emperyalizmin tabiatıyla ve toplulukların bir araya getirilip sömürge haline gelmesiyle başlamıştır. Ulus, devlet ve ulus- devlet yapısı kavramlarını getiren, kolonileştirmedir. Afrika'da kimlik ve ulustan bahsetmek için, koloni döneminden önceki tarihe geri dönmek ve "Batı medeniyeti" olarak adlandırdığımız şeyle temas etmeden önce dünyanın bu kısmında mevcut bulunan özel ulusal kimliğin türünü görmek daha iyi olacaktır.

19. yüzyılın ikinci yarısında Afrika'da başlayan koloni döneminden önce, insanlar kolonileştirme sonrası devletler haline gelecek olan alanlar veya sınırlarda yaşamıştır. Bu koloni döneminden önceki halklar etnik topluluklar olup kimliklerinin inşasına bölge kavramını dahil etmişlerdi⁹⁹. Bölge ile kimlik arasındaki ilişki Togo'daki

⁹⁷ Smith, 1999, s. 20-21.

⁹⁸ Smith, a.g.e., s. 9; 11-12.

⁹⁹ Perrot, a.g.e., s. 178.

Kabye en önemlidir. Etnik bir topluluk olmak yerine, Kabye, K. Bassa¹⁰⁰ (2004) tarafından beyan edildiği şekilde, «pek çok etnik grup için ortak bir coğrafî, sosyal ve dini alan» olan *tetou* veya *teto* olarak adlandırılan sınırlarına her zaman atıfta bulunmaktadır. Tetou kelimesi vatan ve sınırlar anlamına gelmekte olup Kabye'nin kimliği arazi *tetou* ile ilgilidir¹⁰¹. Aynı şey, kimliklerin inşasında sınırların öneme sahip olduğu Batı Afrika'daki Fildişi Sahili'ndeki Baoule ve Anyi'de de bulunabilir. Bu örnekte, sınırlar veya alanın rolü kimlik yaratmaktır, çünkü halk kendisini toprakla tanımlamaktadır.

Afrika toplumlarında bir kimliğin yaratılmasının bir etmeni olan sınırlardan farklı olarak, bu alanlarda, bunların içerisinde yaşayan tek bir etnik grubun mevcut bulunmadığının da belirtilmesi önemlidir. Halk değişik yerli insanlardan oluşmakta olup diğer faktörler ortak bir bilinç ile kimliğin inşasında belirli bir yere sahiptir. Dini faktörler ve geçmişte yüzleşilen ortak durum ulusal kimliğin temelleridir. Ortak durum birden fazla olup Afrika'da, bazı alanlardaki coğrafî koşullar halkın hayatta kalmasını bir soruna dönüştürmektedir. Yaşadıkları bölgede, diğerleri ile birlikte her bir etnik topluluk bazı tabii zorlukların üstesinden gelmek ve araştırmaları için kaynakların iyeliğini devralmak için çözüm bulmaya çalışmaktadır. Ortak bir bilincin inşası için diğer bir faktör ise ortak bir düşmana karşı yapılan savaşlar ve muhabereleden gelmektedir. Bölgenin savunulması bakımından bu ortak savaş, topluluktaki farklılıklara rağmen ortak ve güçlü bir kimliğin belirlenmesinde önemli bir role sahiptir.

Togo'nun kuzeyinde Sansane-Mango şehrinin kuruluşunda komşularına karşı olan Anufo savaşları, tarihi ve daha etnik bir kimlik oluşturmada önemli bir etken oluşturur. Bu bağlamda, savaş, yaşamak için çok zor bir şey olmasının yerine, birliğin faktörüdür.

Ulusal kimliğin oluşmasındaki dini faktörler de önemlidir, çünkü dinin kesinliği, herhangi bir etnik köken ayrımı gözetmeksizin aynı sınırlar içinde yaşayan insanları

¹⁰⁰ O. K. Bassa, «Les conseils des notables au Togo. Du mandat à la tutelle (1922-1958) : tribunes d'expression d'une future opposition », in *Outre-mers*, tome 98, n°370-371, 1er semestre 2011. Le contact colonial dans l'empire français : XIXe- XXe siècles. ss. 83-98; doi : 10.3406/outre.2011.4536. http://www.persee.fr/doc/outre_1631-0438_2011_num_98_370_4536, consulted 27th april 2017.

¹⁰¹ Perrot, a.g.e., s. 178-179.

korumaktır. Hem Fil Dişı'nde "Akan ve Ayni" hem Togo'da "Kabye ve Guin" olarak din insanlar arasında bağ kurmak ve birliğı sağlamak için önemli bir role sahiptir¹⁰².

17. ve 19. yüzyıllar arasında Afrika'nın farklı yerlerinde nüfus baskın gelmiştir. İnsanlar varlıklarının ekonomik, sosyal ve politik yönlerinde istikrara ulaşmışlardır. Antik çağda başlayan göç süreci 19. yüzyılda bitti ve nüfus arttı¹⁰³. 18'inci yüzyıl sonundan, 19. yüzyıl ortalarına Afrika ve Avrupalılar arasındaki ilişki köle ticareti gibi farklı ticari ilişkilerdi ve bunun yıkılmasıyla yerini tarım ürünlerinin satılması gibi ticari aktivitelere bıraktı.

Modern devlet kavramı, Afrika'daki sömürgeleştirme tarafından getirildi ve Avrupa'nın Afrika'yı sömürü dönemi olmasaydı, bu kıtanın "devlet" fikri ile tanışmayacağı söylenebilir. Fakat emperyalizm gelmeden önce, Afrika'da merkezileşmiş veya merkeziszleştirilmiş devletlerin Avrupa sömürgelerinden önce burada ortaya çıktığı ifade edilir. 14. ve 15. Yüzyıllarda, Batı Afrika'da imparatorluklar ortaya çıkmıştır. Örneğın Ghana, Mali ve Songhai imparatorlukları çok güçlü devletlerdi. Yönetimleri güçlü ordularıyla yapılandırılmışlardı. Ashanti konfederasyonu gibi krallıkların ayrıntılı anayasaları vardı ve Abomeyde, krallık hükümdarlığı altında merkezileştirilmiş bir devletti. Bu imparatorluklar ve krallıklar içinde farklı etnik gruplar yaşıyorlardı.

19. yüzyılda Batı Afrika'da, Afrika devletlerinin yapısı yavaş yavaş oluşmaya başlamış ya da oluşumlarını tamamlamaya yakındı. 1804'te, Ousman Dan Fodio cihat anlayışı ve temellerini içeren İslâm dininin ideolojisinden kaynaklanan bir devlet kurdu. Buradaki topluluk farklı etnik grupların bir arada yaşaması ve aynı ortak hedeflere ulaşma ülküsü taşıyordu¹⁰⁴. Aynı zamanda Ashanti ve Abomey krallıkları güçleniyor ve güçlü siyaset ve ekonomik yönetim örnekleri sunuyordu. Diğer devletler ise Batı Afrika'da Samoury Toure ve El Hadj Omar liderliği altındaydı. Fakat bu devletler "ulus" olma olgusuna ulaşamamışlardır. 19. yüzyıl ile ilgili olarak topluluklarda, bazı seçkin insanların hükümdarlığı altına girme düşüncesinin yaygın olduğu söylenebilir. Bu politik Afrika devletlerinde, daha ulus olma bilinci yerleşmemiş ya da çok zayıf

¹⁰² Perrot, a.g.e., s. 182-183.

¹⁰³ Ajayi, a.g.e., s. 25.

¹⁰⁴ Kipre, a.g.e., s. 66-67.

olduğundan ulus deniyordu¹⁰⁵. Çünkü ulus-devlet olmak için yeteri kadar zamanları olmamıştı. Aslında, 19. yüzyılın son on yılında sömürgeleştirme ile karşı karşıya kaldıklarında, bir ulus haline gelmek için bir harekette ve bir çaba içerisindeydiler. Kipre'nin dediği gibi “Sömürgeleştirme politikaya başka bir mantık getirmiştir. Bu mantık tüm dünyada da bilinen yapay ve kati sınırlardır.”¹⁰⁶

Afrika kıtasının sömürge döneminden önceki ekonomik yönü, çok uzun süreçlerin bir sonucuydu. Birçok Afrika bölgesi farklı bölgelerle Hint Okyanusu, Akdeniz ve Atlantik Okyanusu üzerinden bağlantılarını kurmuştu¹⁰⁷. Batı ve orta Afrika bölgeleri 1450'den bu yana dünya ekonomik kapitalist sistemine ve ticari anlamda en hareketli yer olan Avrupa'ya odaklanmışlardı. 17. yüzyıldan itibaren Batı Afrika'dan Amerika kıtasına taşınan köleler en önemli ticari faaliyet olmuş olup, bu durum Afrika'yı dünya ekonomisine entegre etmişti. Bu entegrasyon iki yolla yapılmıştı. İlki, dünya ekonomi sisteminde önceden kullanılan yöntemleri değiştirerek; ikincisi, “devletlerin” kurulması aşamasında gerçekleşen politik değişikliklerdi¹⁰⁸. Bu devletlerin çok güçlü olduğunu ve dünya ekonomik sisteminde çeşitli ürün ve faaliyetlerin dolaşımına izin verdiklerini belirtmiştir.

Batı Afrika, dünya ekonomisine entegre olmasıyla en iyi örnektir. Bu bölge Avrupa ve Kuzey Afrika arasındaki geçiş bölgesidir. 19. yüzyılın ortasında köle ticaretinin kaldırılmasından sonra, buradaki diğer ürünler kapitalist ekonomiyle tanıştı. Nijer Nehri deltası, Altın Sahili, Senegal ve Dahomey'de üretilen palmiye yağı, yer fıstığı gibi ürünler Batı Afrika'yı ekonomik sistemle entegre hale getirmiştir¹⁰⁹. Avrupa, Amerika ve diğer kıtalarla oluşturulan bu ilişki “meşru” veya “yasal” ticaret olarak adlandırıldı.

Batı Afrika'daki bu ekonomik sistem sadece yerel ürünlerin ihracatıyla sınırlı değildi. Avrupa'da üretilen pamuk kumaşlar, alkol ve sahte mücevher gibi ürünler Afrika'ya ithal edildi. Bu ürünler 18. yüzyıldan sonra Afrika ile tanıştırıldı. 1815 ve 1850 yılları arasında bu ürünlerin ithalatı %50 oranında artış gösterdi. 19. yüzyılın

¹⁰⁵ Pierre Kipre, «La crise de l'État-nation en Afrique de l'Ouest», *Outre-Terre* 2005/2 (n° 11), 2005, s. 21.

¹⁰⁶ Kipre, a.g.e., s. 22.

¹⁰⁷ I. Wallerstein, « L'Afrique et l'économie-monde », in *Histoire Générale de l'Afrique. L'Afrique au XIXe siècle jusque vers les années 1880*, Paris, Unesco, 1996, s. 47.

¹⁰⁸ Wallerstein, a.g.e., s. 51.

¹⁰⁹ Wallerstein, a.g.e., ss. 54-56.

sonlarında Avrupa ürünleri Batı Afrika'da %7'ye ulaştı. Bu açıdan 19. yüzyıl Afrikalıların dünya ekonomik sistemine çoğunlukla adapte olduğu yüzyıldır¹¹⁰.

Afrika'daki ulus olma süreci devletlerin oluşumu ile başlamıştır. Bu devletlerin bazıları merkezi ve güçlü, bazıları da daha çok etnik gruplara dayalıydılar. Batı medeniyeti ile olan temaslar Afrika kıtasını dünya kapitalist sistemine entegre eden faktördü. Böylece çeşitli değişimler ortaya çıktı ve Afrika toplumlarının dönüşümünü oldukça etkiledi. Bu dönüşümün sonucu, özellikle de ekonomik faktöre bağlı olarak sömürgeleştirme olarak bilinen emperyalizmin gelişi oldu.

Bu çalışma doktora araştırmasının ilk adımı olup ulus, milliyetçilik, ulusal kimlik, vb. ile ilgili bazı kavramların anlaşılması için değişik teorileri göstermektedir. Dünyadaki siyasi yönetimin Ulus-devletin inşasını temel almakta olduğu ve Afrika ülkelerinin bu siyaset sistemine gömülü olduğu fark edilmiştir. Ancak değişik teoriler, bağımsızlıkla ilgili olarak aynı zamanda yeni devletlerin yaratılması bakış açısından koloni dönemi esnasında milliyetçiliğin başlangıcı ve bağımsızlıktan önce Afrika devletlerinin özgünlüğünü göstermiştir.

¹¹⁰ Wallerstein, a.g.e., ss. 56-57.

İKİNCİ BÖLÜM

ALMAN SÖMÜRGELEŞTİRMESİNİN TOGO'DAKİ ETKİLERİ VE TOGO ZİHNİYETİNDEKİ SONUÇLARI

19. yüzyılın son on senesi Avrupa imparatorluklarının Afrika'daki sömürgeleşme durumuna bağlı olarak yeni bölge arayışında oldukları bir süreçti. Batı Avrupa ülkelerinin çoğu kendi sınırlarından çok uzaktaki bölgeleri, sömürgeleri ele geçirmişlerdi ve Avrupalı sisteme dayalı yeni yönetim şekilleri getirmeye başlamışlardı. Afrika kıtası bu yeni politik sistem şekliyle yüzleşmekle birlikte bu kıta aynı zamanda Büyük Britanya, Fransa, İspanya, Portekiz, Belçika ve Almanya gibi ülkeler arasında paylaştırılmıştı. Almanya da, sömürge bölgesine çok geç girdiği için çok az sömürge ele geçirebilmiş bu sömürgeci ülkelerin arasındaydı. Bu bölümde, özellikle Alman sömürgesinin bu bölgede yaşayan nüfus üzerindeki etkisine dikkat çekilerek Afrika'nın batısında yer alan Togo'daki yegâne Alman sömürgesi üzerinde durulmuştur. Togo'daki Alman varlığının sonuçlarını inceleyen bu araştırma yerli halkın Avrupalılara karşı tepkisini, sömürge altında belirli bir ulusal kimlik oluşturma yolundaki ilk element olacak tepkiyi inceleyecektir. Buna göre, şu sorunun sorulması gerekmektedir: Togo'da 1884-1914 yılları arasında Alman sömürgesi ulusal bir kimlik oluşturmakta nasıl ilk faktör olmuştur?

2.1. SÖMÜRGE BÖLGESİNDEKİ ALMANYA

Almanya İmparatorluğu Avrupa'nın dışındaki sömürge macerasına atılan son Avrupalı ülkeydi. Diğer ülkeler 19. yüzyıl Afrika'sında yeni sömürgeler bulmak için hızlı adımlarla ilerlerken, Almanya kendi vatandaşlarını birleştirme sürecindeydi. Alman İmparatorluğu'nun önem verdiği konu aslında Avrupa sınırları içinde güçlü bir ulus inşa etmek, Birleşik Krallık ve Fransa önünde üstünlüğünü göstermekti. Almanya İmparatorluğu'nun şansölyesi Otto Von Bismarck bir birlik sağlamayı pekiştirme amacındaydı ve sömürge macerası onun ilgisini çeken başta gelen şey değildi. O, bu sömürgeleri ele geçirme kavramına karşıydı. Bu birlik olma ve Alman ulusunu inşa etme sürecinde şansölye Bismarck'ın ilgisini en çok çeken şey, Avrupa'nın içinde, yani dışında olmaksızın, Almanya'nın çıkarlarını gözetmekti. Bismarck'ın bu hareketinin

sebebi, Almanya'nın emperyalist hedeflerinin başka bir yerde değil yalnızca Avrupa'da geçerli olabileceğini söyleyen onun Prusya mirasından kaynaklanıyordu. Onun için Avrupa, Alman ulusunun gelişebileceği tek yerdi. Bismarck'ın bu kültürel mirasından ayrı olarak Almanya'nın sömürge macerasına atılmasına yardımcı olmayan başka faktörler de vardı. 18. yüzyıl boyunca ve 19. yüzyılın başlarında Alman İmparatorluğu'nun güçlü olmak bir yana zayıf olduğu açıktı. Birbirine bağlı olmayan 38 tane küçük eyaletten oluştuğu için Almanya politik olarak güçlü bir ulus değildi. Bu durum Bismarck'a büyük bir zorluk yaratıyordu. Özellikle de Almanya'nın doğusundaki ve batısındaki küçük eyaletleri birleştirme konusunda. Reich'iniç işleri çok daha önemliydi ve Bismarck dahi bunu belirtmişti “*Sömürgeleri istemiyorum bile... Sömürgeler tıpkı benzin istasyonları gibi*”¹¹¹. Bu yaklaşım sebebiyle o zamanlarda, Almanya birlik beraberliğini pekiştiremiyordu ve güçlü bir politika izlemeden sömürge macerasına atılmak herhangi bir kazanç ya da başarı sağlamayacaktı. Bu sebepten, Bismarck 1883'te “bir sömürge elde etmenin ve ortak olmanın büyük bir finansal fedakarlık gerektirdiğini” dile getirmiştir ve “Alman İmparatorluğu'nun sömürgelere sahip olarak büyük bir sorumluluk altına gireceğini” belirtmiştir¹¹². Ancak sömürgecilik faaliyetlerinde yer almama ana nedeni Almanya'daki ulusal beraberlik duygusunun olmayışı ve sömürgelere olan ilgisizliktir. Alman halkının görüşleri bu ulusal beraberlik duygusunun eksikliğinden dolayı bu macerayı desteklemeye hazır değidi ve “*Devlet herhangi bir sömürge politikası başlatamazdı. Bu da eğer millet devletin tarafında olsaydı alınabilecek bazı sorumluluklara dikkat çeker*”¹¹³. Almanya'nın sömürge macerasına atılmasına izin vermeyen bir başka faktör de ekonomiydi. Çünkü Bismarck'a göre, Avrupa'dan çok uzaklardaki bir bölgeyi yönetmek artık ekonomik açıdan yararlı olmayacaktı. Ülkenin ekonomik gücü bu bölgelerin korunmasını devam ettirmeye anca yeterdi. Almanya'nın bu durumunun diğer bir sebebi de imparatorluğun ordusunun o zamanlarda çok gelişmemiş olmasıdır. Reich için Almanya'dan çok uzaktaki bu sömürge faaliyetlerine karışmak, halkının çıkarlarını korumak çok zor olacaktı.

¹¹¹ De Souza, a.g.e., s. 34.

¹¹² Yves Marguerat, *Dynamique urbaine, jeunesse et histoire au Togo*, Lome, PUB, col. ‘Patrimoines’ n°1, 1993, 232 s.

¹¹³ De Souza, a.g.e., s. 36

Birlik ve beraberlik 1871 yılında sağlandığı zamanki süreç bu ulusun gücünü dışarıya göstermesi için daha uygundu ve sömürgelere sahip olma fikri Bismarck'ın¹¹⁴ tabiatını ele geçirmeden çok daha önceki bir zamandı.

2.1.1. Sömürge Arayışının Sebepleri, Çevresel Koşul ve Faktörler

Almanya'nın dış politikası, ilk önce sömürgelere sahip olmak yerine Birleşik Krallık ve Fransa'yla eşit olacak şekilde güçlü bir ulus kurmaktı. Fakat 1871 yılından beri ve bu fikrin başarısının ardından, bu düşünce dış politikada sömürgelere sahip olma yolunda değişti. Alman kamuoyu da sömürge imparatorluğu yaratılmasına daha elverişli bakıyordu, çünkü 19. yüzyılın sonlarında, prestijli sömürgelere sahip olmanın sağlayacağı kazanç uzun süreli bir Alman milliyetçiliği yaratmanın sonucu olacaktı. Aslında, Alman kamuoyunun dış politikadaki ve emperyal yönetimdeki bu fikir değişikliği yeni ulusun gücünü ve üstünlüğünü göstermek, 19. yüzyıldaki¹¹⁵ uluslararası ilişkilerde diğer milletlerle eşit olmak içindi.

Almanya'yı sömürge bölgesine getiren tek şey politik faktörler değildi. Almanya, çoğunlukla Hansa Birliği'nin liderliği altında ve Kuzey Almanyalı tüccarların da yönlendirmesi sayesinde deniz aşırı bölgelerle ticaret yapmaya ve 'inançsızlara' Hristiyanlığı getirmeye hevesli misyonerlerle uzun süreli, geleneksel bir denizcilik ticaretine sahipti. Hansa Birliği'ni oluşturan Kuzey Avrupalı şirketlerin yanısıra, Victor und Sohne, *Wölber*, ve *Zimmerman* gibi diğer şirketler; Steyl Katolik heyeti ve Bremen heyeti Batı Afrika'da kurulmuştu ve Almanya adına işletiliyordu¹¹⁶.

Sierra Leona'dan Angola' ya kadar Alman şirketleri oldukça verimliydi. Batı Afrika'da Sierra Leona'dan Lagos'a kadar, Hamburg'dan 14 şirket ileride Togo olacak yere ofislerini kurdular; bu şirketler kurulan ilk şirket olan *Victor und Sohne* dahil olmak üzere 1854'den günümüze kadar varlıklarını sürdürmüşlerdir¹¹⁷. Bu şirketlerin dinamizmi ve düzeni diğer ülkeler tarafından, özellikle de Fransa tarafından, Berlin'deki

¹¹⁴ New World Encyclopedia contributors, "German colonial empire", *New World Encyclopedia*, 23 February 2009, 22:07UTC, <http://www.newworldencyclopedia.org/p/index.php?title=German_colonial_empire&oldid=934540> [accessed 9 July 2016].

¹¹⁵ New World Encyclopedia Contributors, *ibid*.

¹¹⁶ Heinrich Klöse, *Le Togo sous drapeau allemand (1894-1897)*, Lome/Paris, Haho/Karthala, col. 'Les Chroniques anciennes du Togo', n° 3, 1992, ss. 36-37.

¹¹⁷ Hugo Zöller, *Le Togo en 1884 selon Hugo Zöller*, Lomé/Paris, Haho/Karthala, col. 'Les Chroniques anciennes du Togo', n° 1, 1990, s. 161.

Fransız elçisi Alphonse de Courcel'in 25 Nisan 1884 yılında Başbakan Jules Ferry'ye yazdığı mektupla kabul edilmişti. Mektupta şöyle yazmaktaydı:

Batı Afrika'daki ticari hareketlilikte en önemli kademeler, Hamburg ve bu bölge arasında aylık müşteri sağlayan iki gemiye (biri Alman biri İngiliz) gösterilmektedir. Kendi sömürgelerine sahip olan Hollanda da Belçika da hatta Fransa bile Batı Afrika'yla böylesine düzenli bir gemi ticaretine sahip değiller¹¹⁸.

19. yüzyılın başlarında Alman politikası sömürge yöntemine giriş yapmaya hazır değilken, şirketler iş yapmak ve kâr sağlamak için dünyanın farklı bölgeleriyle bağlantı kurmaya başlamıştı. Bu açıdan, Alman şirketleri Doğu, Güney ve Batı Afrika'da büyük bir ticari hareketlilik meydana getirmişti. Bu farklı şirketler, sömürgelerin kurulmasından önceki Alman varlığının sonucuydu. 1871 yılından önce, Almanya'nın bu şirketler sayesinde Batı Afrika'da varlık gösterdiği ve bu şirketlerin faaliyetlerinin yerli halkla iş yapmak olduğu kabul edilmişti. Gelecekteki Alman Togo-bölgesi olacak olan boş arazi GB William, ve Unilever gibi İngiliz; Cyprien-Fabre ve Regis-et-aîné gibi Fransız; Wölber-and-Brohm, C. Goedelt, Max-Grumbach, Hambourglu şirket the Woermann ve Zimmerman gibi Alman şirketleri tarafından işgal edilmişti¹¹⁹. Bu şirketlerin başlıca faaliyetleri ithalat ve ihracattan geçen ticarete dayanıyordu. Avrupa'dan gelen silah, alkol, yapı malzemeleri, giysiler, mücevherler gibi mallar bu şirketlerde çalışan orta sınıf mümessiller tarafından Afrika'ya yayılıyordu. Bunun karşılığında, şirketler de Avrupa'ya yer fıstığı, palmiye somunu, palmiye yağı, kauçuk, mısır, mineral vb. yerel ürünleri gönderiyorlardı. Kısacası, bunlar Avrupa'daki endüstrinin üretim için ihtiyacı olan ham maddelerdi.

Almanya'nın sömürge bölgesine giriş yapmasının pek çok sebebi vardı ve 1871 yılından sonra, Alman ekonomisinin güçlenmeye başladığı, endüstrinin büyüdüğü ve daha da gelişmesi için ham maddeye ihtiyaç duyduğu açıkça ortadaydı. Bu ham maddeler Avrupa'da değil aksine dışarıda, bilhassa Afrika'da bulunuyordu. Alman nüfusu gittikçe artıyor ve nüfusun geri kalanını göndermek için yeni yabancı araziler bulmak gerekiyordu¹²⁰. Bu sebepten, sömürge yaratma fikri kamunun kalbinde ve

¹¹⁸ Yves Marguerat, *La naissance du Togo selon les documents de l'époque. Première période : L'ombre de l'Angleterre*, Lomé & Paris, Haho et Karthala, coll. 'Les chroniques anciennes du Togo', n° 4, 1993, 471 s.

¹¹⁹ Zöllner, a.g.e., ss. 161-162.

¹²⁰ Bkz. De Souza, *Les conditions des travailleurs Togolais*.....

sömürge yaratmayı olumlu bulan bazı entellektüellerin yönlendirmesi altında oluşmaya başlamıştı. Kamuoyunun kalbindeki Alman kültürü “yüksek kültürdü” ve bu kültürün “medeniyetsiz” insanlara öğretilmesi, gidilen yerlere medeniyet getirilmesi gerekiyordu; yani diğer insanlara bu kültür modelini getirmek Almanya’nın görevi olmuştu.

Almanya’nın sömürgeleşme sistemine giriş yapmasının temel sebebi politik, ekonomik, sosyal ve kültürel faktörlerdir. 19. yüzyılın son on yıllık süresinde bu sebepler Avrupa’nın dışında, özellikle de Togo’daki Alman sömürgesine, sömürge yaratmaya olanak sağlamıştır.

2.1.2. Batı Afrika’da Yer Alan Togo’daki Alman Sömürgesinin Oluşturulması

Togo’da Alman sömürgesi oluşturulması bir önceki bölümde ele alınan zaman diliminin koşullarının bir sonucudur. Politikacıların ve kamuoyunun bakış açısını kabul etmek için, Otto Von Bismarck Berlin’de sömürge sorunuyla ilgili uluslararası bir konferans¹²¹ düzenlemeyi düşünüyordu. Aslında, Bismarck’ın pozisyonu dışarıya karşı üstünlük kurmak için Alman toplumundaki pan-cermanist topluluklar yüzünden değişmiştir¹²². Ancak sömürge ilişkilerinden bahsetmek için öncelikle sömürgeye sahip olmak gerekir. Fransa, Büyük Britanya, İspanya ve Portekiz gibi diğer ülkeler, Afrika’da, Asya’da ve Latin Amerika’da sömürgelere sahiplerdi ama Almanya’nın sömürgeleri yoktu. Bu sebeple, Şansölye Bismarck bulabilecekleri herhangi bir bölgede sömürge arayışı için çalışmaları hızlandırdı. Afrika’daki ilk Alman bölgesi olacak olan yer, eski Güney Afrika’da ¹²³yer alan Lüderitz’di.

Belçika büyüklüğündeki bu bölgede şehrin kurucusu Adolf Lüderitz 26 Nisan 1884’de bu bölge için Almanya’dan koruma istediğinde ilk Alman hamisi oldu¹²⁴.

Almanya’nın Lüderitz’i¹²⁵ himayesi altına almasının ardından, Alman Devleti Afrika’nın çevresinde yeni bölgeler aramaya başlamıştı. Bu bağlamda, daha fazla

¹²¹ Berlin Konferansı 15 Kasım 1884-26 Şubat 1885.

¹²² Marguerat, a.g.e., s. 10.

¹²³ Namibia Cumhuriyeti

¹²⁴ De Souza, a.g.e., s. 39.

¹²⁵ Adolf Lüderitz Almanya’nın kuzeyinde yer alan Bremen bir Alman tüccardır. Afrika’nın güneyinde kendi adını alan şehri kurmuştur. Almanya’nın sömürge faaliyetlerine girmesini sağlayan kişilerden biridir. Bu zamandan itibaren Güney Batı Afrika sömürgesi, imparatorun saltanatı altında kurulmuştur.

sömürgeye sahip olmak ve uluslararası arenaya girmek adına Bismarck, 24 Mayıs 1884’de Dr. Gustav Nachtigal’i, Afrika’ya gitmesi ve Kameroun valisiyle hamilik antlaşması yapması için yetkilendirmiştir. Nachtigal, Reich için sömürge bulma arzusuyla 1884’te Almanya’dan çıkarak Batı Afrika’ya varmıştır.

2.1.2.1. Alman Sömürgecilik Politikası Gerçek Sebepleri

Bismarck’ın bu macerayla ilgilenmesi sadece politik sebeplerden değildi. Onun asıl isteği, imzalanacak hamilik antlaşmaları yürürlüğe girerken onlara daha fazla ayrıcalık tanıyacağı için Afrika’da iş yapan Alman iş adamlarını veya tüccarları korumaktı. Bu bölgelerin yönetimi ticari şirketlerin kontrolü altına girecekti ve Almanya da tüccar bir devlet olacaktı, politikacıların bürokrasisi olmayacaktı. 26 Haziran 1884’de eski Alman meclisinde, Bismarck bu sömürge politikasını, niyetinin yalnızca Almanya dışında faaliyet gösteren Alman tüccarlarına destek vermek olmadığını bilhassa ülkesinden uzakta yaşayan tüm vatandaşlarını korumanın ve onlara yardımcı olmanın Reich’in görevi olduğunu söyleyerek kendi sömürge politikasını savunmuştur. “Niyetim ticaret yapan vatandaşlarımıza bu sömürgelerin sorumluluğunu vermektir” diyerek de devam etmiştir¹²⁶.

Bismarck’ın sömürge macerasıyla ilgili niyeti çok açıktı. Bu, tüccarlarının korunması ve Reich’in hiçbir sömürgecinin yönetimine dahil olmamasıydı. Bu durum Alman otoritelerinin Avrupa dışında sömürge kurmak gibi bir politika niyeti gütmemesiyle de açıklanabilir. Bundan ötürü, Almanya’nın dışındaki bölgeler sömürge olarak değil Almanya hamileri olarak adlandırılıyordu¹²⁷. Nachtigal’e tüccarlar için Almanya himayeliği teklif ederek valilerle antlaşmalar imzalatan da bu bakış açıydı.

2.1.2.2. Togo Sömürgesinin Oluşma Süreci

Togo’da sömürge oluşturulması Batı Afrika’daki Köle Sahili’nde politik ve ekonomik çatışmaların sonucunda meydana gelmiştir. 1884 yılında, daha sonraları Togo olacak bölge henüs varolmuş değildi, fakat Afrikalılar ve Avrupalılar özellikle, ticarete dayalı faaliyetlerini icra eden farklı topluluklar bu bölgede yaşıyorlardı.

¹²⁶ H.-U. Wehler, *Bismarck und der Imperialismus*, Berlin, Kippenheuer&Witsh, 1969, s. 428.

¹²⁷ De Souza, a.g.e., s. 42.

Afrika'nın bu bölgesinde Togo sömürgesi oluşmasında üç temel faktör vardı. İlki, Lome şehrinin yaratılmasına vesile olan Altın Sahili'ndeki¹²⁸ sömürgeci oluşumuydu. 1874'de İngiliz ordusunun Ashanti'deki zaferi, Afrika'nın batısında yer alan Altın Sahili'ndeki¹²⁹ İngiliz sömürgeci kurdu. İngiliz yönetimi de buradaki dolaylı görevini yeni politika sistemine göre kurdu. Yeni sömürgeci, ihracattan ve hatta ihraç fazlası tüm mallardan vergi ve borç toplayarak kendi kendini finanse etmesi gerekliydi. Böylelikle, İngiliz yönetimi bu bölgede iş yapan bütün tüccarlardan yüksek vergiler almaya başladı. Bremen Faktorei gibi bazı Alman tüccarlar bu yüksek vergileri kabul etmediler ve İngiliz yönetiminin dışında kalan doğuya gittiler. O zamanlar hiç kimseye ait olmayan yani herhangi bir Avrupalı sömürge gücünün kontrolü altında olmayan bir yere gittiler ve kaçak faaliyetlerini yapmayı sürdürdüler.

Togo'da sömürge oluşturulmasındaki ikinci faktör Batı Afrika'daki Köle Sahili'nde Büyük Britanya ve Fransa arasında yaşanan rekabetti. İki ülke de kendi bölgesini kontrol etmek istedi. Örneğin, İngilizler alanın kontrolünü sağlamak için Altın Sahili'nden Lagos'a, doğudan batıya kadar olan sömürgelerini birbirine bağlamak istiyordu. Fransızlar da aynı bölgede yer alan Aneho antik kentinin kontrolünü ele alarak Dahomey¹³⁰ sömürgeci sınırlarını genişletmek istiyordu. Aneho şehri Batı Afrika'daki Köle Sahili'nde yer almaktaydı ve 17. yüzyılda Elimna ve Akralı insanlar tarafından kurulmuştu. Aneho'nun kuruluşundan 19. yüzyılın başına kadar, bölgedeki en önemli ticari faaliyet köle ticaretiydi. Bu, Aneho'nun bölgede önem kazanmasını ve Avrupalı tüccarlar tarafından iş için en önemli geçiş noktalarından biri olarak bilinmesini sağlıyordu. Köle ticaretinin 19. yüzyılın ikinci kısmında yürürlükten kalmasının ardından, "yasal ticaret" olarak adlandırılan bir başka faaliyet Aneho şehrinin ekonomik önemini arttırmıştı. Bu 'yasal ticaret' yerli malların Avrupa'ya ihracatına dayanıyordu. Bölge palmiye yağının sağlandığı ağaçların ekim alanlarıyla doluydu. Palmiye yağı ve palmiye ürünleri bölgedeki farklı Avrupalı şirketlerin varlığıyla Avrupa'ya gönderiliyordu. 1880 yılında, Aneho çok büyük bir ticari yer haline geldiğinde Büyük Britanya ve Fransa gibi sömürge güçlerinin hepsi şehirdeki

¹²⁸ Gold Coast.

¹²⁹ Batı Afrika'daki Ghana Cumhuriyeti.

¹³⁰ Batı Afrika'daki Benin Cumhuriyeti.

büyük ailelerin kendi içlerinde rekabet etmelerini bahane edip şehrin kontrolünü ele geçirmek için savaşıyordu¹³¹.

Üçüncü faktör, Aneho şehrindeki iki aile vardı. Lawson ve Adjigo aileler arasındaki iç rekabetle bağlantılıydı. Fakat bu durum aynı zamanda Fransa ve Büyük Britanya'nın sömürgelerini genişletmek istemesiyle de ilgiliydi. 19. yüzyılın sonunda, iki aile, Lawson ve Adjigo, şehrin ekonomik gücü için de savaşıyordu. Aralarında aile bağı da olan bu iki Afrikalı aile arasındaki rekabetin sebebi her ailenin kendi ekonomik çıkarlarını ve kimliğini muhafaza etmek istemesiydi. Bu şekilde, bu aileler Avrupalı şirketlerin varlığından şehrin politik kontrolü ve ekonomik faaliyetlerini kontrol etme arzusuyla onlarla müttefik olarak çıkar sağlıyordu. Böylelikle, İngiliz hayranı Lawson ailesi, Büyük Britanya'yla müttefik olup kraliçe hazretlerinin korumasını talep ederken Adjigo ailesi de 1881 yılında, Fransız himayesi altına girmeyi talep ederek Fransa'ya olan ilgisini göstermişti. Bu iki yerli aile ve iki Avrupalı ülke arasındaki rekabet yüzünden bu durum oldukça tehlikeli olmaya başlamıştı. Alman şirketlerinin çıkarları tehlike altındaydı ve çıkarlarını gözetmek için Almanya'dan koruma talep etmişlerdi. Bu ricaya cevap olarak, Bismarck Alman çıkarlarını ve uluslararası bir anlaşmazlık olma yolunda ilerleyen bu yerel anlaşmazlığı çözmek için bölgeye bir gemi gönderdi.

Durumu çözmek için, gemin kaptanı, 3 Şubat 1884'de Lawson ailesinin mevki sahibi bazı üyelerini rehin alarak Almanya'ya götürdü. Lawson ailesinin gücü zayıflamıştı ve Adjigo ailesi bu durumu fırsat bilerek Mart 1884' de Almanya koruması talep etti¹³². Bölgedeki bu olayların ardından da durum değişmedi ve Büyük Britanya'nın bölgeyi işgal ettiğinden haberdar olan Alman şirketlerine yardım etmek için Bismarck, Gustav Nachtigal'i gizlice Batı Afrika'ya gönderdi. Nachtigal 'Möve' gemisiyle 2 Haziran 1884'de Aneho'ya vardı. Beraberinde birkaç ay önce Almanya'ya götürülen Lawson rehinelerini de getirmişti. Fakat Lawson ailesiyle Büyük Britanya arasındaki güçlü ilişkiler yüzünden Aneho'da her herhangi bir hamilik antlaşması imzalanamadı. Nachtigal, doğuda, Altın Sahili'ndeki İngiliz sömürgesinin sınırında yer alan Aneho ve Aflao arasındaki Baguida ve Lome'da Alman şirketlerinin olduğunu biliyordu. Baguida ve Lome o zamanlar herhangi bir sömürge gücünün kontrolü altında

¹³¹ Peter Sebald, « Aneho 1886-1914 », in *Le tricentenaire d'Aneho et du pays Guin*, Lomé, Presses de l'UL, 2001, ss. 239-240.

¹³² Marguerat, a.g.e., s. 10.

değildi ve Alman şirketleri özgürce faaliyetlerini icra edebiliyorlardı. Ancak Büyük Britanya ürün vergisi toplayabilmek için bu yerleri de ele geçirmek istiyordu. Fakat Alman şirketleri, İngiliz otoritesi altında olmak istemiyordu. Bu sebeple Nachtigal'e Baguida ve Lome için Alman hamiliği teklif ettiler. Böylece, Nachtigal, Aneho'dan Baguida'ya gitmek üzere yola koyuldu ve yerli halkla arasında pazarlıklar başladı. Bu iki bölge, Togo adında, ormanda yaşayan bir papazın dini otoritesi altındaydı. Bir kez daha, Alman tüccarları, bu bölgelerin İngiliz topraklarına katılma tehlikesini tekrar ettiler ve 5 Temmuz 1884'de, hamilik antlaşması, Togo papazını temsil eden valilerle Nachtigal arasında Baguida Sahili'nde imzalandı. Ertesi gün, 6 Temmuz 1884'de, aynı hamilik antlaşması Lome ve yerli otoriteler arasında da imzalandı; bu tarihten itibaren Togo'daki Alman himayesi kurulmuş oldu ve Togo ismi uluslararası ilişkilerde de duyulmaya başlandı. Aynı tarihte, yeni Alman himayesinin sınırları Aflao'daki Altın Sahili sömürgesiyle birlikte çizildi ve şu ana kadar da hiç değişmedi. Heinrich Randad, Nachtigal tarafından ilk devletin ilk geçici konsülü olması için atandı ve Baguida da başkent oldu¹³³.

Bahsi geçen bu gerçekler, sonradan adı Togo olacak olan bölgede yaşayan insanların zihniyetinde belli başlı bir gelişim gösterdi. 1884'ten önce herhangi bir ulusal bilinç veya ulusal bir kimlik olmadığı aşikârdı. Ancak özellikle Aneho ve Lome'da yaşayan nüfus, bölgedeki faaliyetlerine dayanan bir yerel kimlik geliştirdi. Bu faaliyetler Avrupalı şirketlerle yapılan ticarete dayanıyordu ve 17. yüzyıldan beri devam etmekteydi. Yıllar içinde ekonomik faaliyetler Afrikalıların belli bir kimlik kazanmasına ve bölgeyi kontrol etmesine olanak sağladı.

Togo olacak bölgede Afrika kimliğinin oluşturulmasındaki ekonomik yön, öncelikle başkente yığılmanın sebeplerinden biri olan köle ticaretine dayanıyordu. Bu faaliyet yerli nüfusun belirli bir zenginliğe sahip olmasını ve ticari faaliyetlerde söz sahibi olmasını sağlamıştı. 19.yüzyılda köleliliğin yürülükten kalkmasının ardından, Aneho ve Lome'da yaşayan zengin Afrikalı tüccarlar pek çok ayrıcalığa ve Avrupalı şirketlerle yapılan ticarete tekel idaresine sahip oldu. Bu ayrıcalık Afrikalılığı yani bu kimliği şekillendirdi ve bölgenin yerel ekonomisi sayesinde de bunu gösterebildi. Ama bu kimlik, ulusal bir kimlik olarak tanımlanamazdı çünkü o zaman, bir ülke veya eyalet

¹³³ Sebald, a.g.e., s. 240; de Souza, a.g.e., 42-44 ; Marguerat, a.g.e., s. 405-422.

olarak Togo var olmuş değildi ve bölgede yaşayan farklı halkları birbirine bağlayan herhangi bir birlik hissiyatı da yoktu. Aneho'da, Lawson ve Adjigo aileleri arasındaki çatışma aynı dili konuşan ve aynı kültüre sahip olan insanlar arasında da her iki taraf da ortak bir çıkar uğruna değil de kendi çıkarları uğruna savaştığı için ulusal bir kimlik faktörünün olamayacağını gösterdi.

1884'de Alman sömürgeleştirmesi baş gösterdiğinde, ulusal kimlik kavramı yerli nüfusun kalbinde yoktu, çünkü bütün insanlar bu yerel bölgede yaşıyordu ve aralarında bir ilişki yoktu. Kısaca, ileride Togo ülkesinin vatandaşları olacak olan bu insanlar birbirlerini hiç tanımıyorlardı ve başka insanların da aynı bölgede onlarla yaşayacağını hiç düşünmemişlerdi.

Alman sömürgesi bu farklı etnik kökenden gelen insanları aynı bölgede beraber yaşamaları için bir araya getiren büyük bir faktördü ve bu insanları başka etnik grupların da var olduğunu bilmeleri için zorlamıştı. Alman Sömürge Yönetimi de Togo'da ulusal bir bilincin ortaya çıkmasında büyük bir faktör olmuştu.

2.2. TOGO'DAKİ ALMAN YÖNETİMİNİN NİTELİKLERİ

Togo'da sömürge oluşturulmasına imkan veren, valilerle yapılan, hamilik antlaşmasına atılan imzaların ardından Almanya bu bölgeyi yönetmeye başladı. Yeni sömürgecinin kontrolünü sağlayan Almanya'nın ilk adımı ücra bölgelerde, kırsal kesimin iç kısımlarında yaşayan insanlardan haberdar olmak ve bazı ihracat faaliyetlerini finanse etmek oldu. Bu ihracat adımını, sömürgeyi "pasifize etmek" olarak bilinen Alman sömürgeleştirmesinin bir başka adımı takip etti ve sömürge yönetimini doğrudan Alman yönetimi himayesi altına alan yolu açtı.

2.2.1. Almanların Togo'daki Yönetiminin Başlangıcı

1884'de, Alman sömürgesinin yeni bölgeleri Togo'da verimli bir şekilde işe koyuldu. Almanya ilk olarak mevcudiyetini Baguida'da ortaya koydu, *Wolber und Brohm* Şirketi'nin temsilcisi Heinrich Randad da ilk geçici konsül oldu. 11 Eylül 1884'de, Randad'ın Togo'daki devletin konsülü olduğu Alman İmparatoru tarafından da onaylandı. Bismarck'ın Alman sömürgelerinin yönetimine, Alman şirketlerine iletmek üzere vereceği emirler de saygıyla karşılanıyordu. Aslında, Bismarck bölgede

yaşayan Alman tüccarlara sömürgecinin yönetimini ele alma şansını vermek istiyordu. Çünkü son birkaç yıldır Afrikalılarla iletişim halindeydiler ve Afrikalıların zihniyetini ve geleneklerini daha iyi biliyorlardı. Alman tüccarlar bu emre uydular fakat birkaç hafta veya ay sonra Togo’da gerçek bir Alman otoritesi istediler. *Reich*’a yönetimde söz sahibi olmak için bir sömürge yöneticisi göndermesini söylediler. Bu davranışın sebebi tüccarların paralarını sömürge yönetimine yatırmak istememesiydi¹³⁴.

Tüccarların bu negatif tutumunun ardından, Alman hükümeti yeni sömürgecinin ücra köşelerini de keşfetmeye karar verdi. Bu maceranın amacı bölgede yaşayan diğer insanlarla yeni hamilik antlaşmaları imzalamaya devam etmektir. Bu yüzden, bu maceraya ‘bilimsel keşif’ adını verdiler. Bu keşiflerin gayesi bölgedeki diğer insanları tanımanın yanısıra nihai olarak nüfustan yararlanarak Avrupa’ya özgü bir egemenlik kurmaktır. Sözde ‘bilimsel keşifler’ Berlin temelli ‘Afrikafondların’ otoritesi altında yapılmıyordu. Bu yapının amacı, Alman ‘medeniyetini’ medeniyetsiz insanlara getirmek için Afrika’daki keşifleri politik boyutta finanse edebilmektir.

Togo sömürgecinin ücra köşelerindeki ilk keşif görevi, Dr. Adolf Gottlob Krause’un önderliği altında imzalanan hamilik antlaşmasından iki yıl sonra 1886 yılında gerçekleşti. Krause’un görevi bu bölgede yaşayan insanlarla ilgili ilk bilgilere ulaşmaktır. Fakat, *Afrikafond* tarafından desteklenmiyordu çünkü o sömürgeleşmeye karşıydı. Bu yüzden devlete hiç hamilik antlaşması götürmemiştir. Daha sonra, İmparatorluk Devletinin desteğine sahip olan başka keşifler de 1888 yılında yerli halkla politik antlaşmalar imzalamak adına ücra köşeleri keşfetmeye başlamışlardır. Bu maceranın politik amacı Almanya’nın bölgelere sahip olmasına ve sömürge alanında varlık göstermesine olanak sağlamaktır. *Afrikafond*’un da desteğiyle, Curt Von François, Aneho’nun yakınlarındaki körfezden, kuzey-batıya doğru gitti, Salaga ve Yendi’ye vardı. Burada, bu halkla hamilik antlaşmaları imzaladı ve Temmuz 1888’de geri döndü. Mart 1888’de bir başka keşif Ludwig Wolf kuzeye gitmek üzere Aneho’yu terketti ve bölgenin kuzeyindeki faaliyetlerin kontrolünü sağlamak için Bismarckburg denilen bir merkez yarattı. 1889’dan 1894 yılına kadar bölgeyi tanıyabilmek için pek çok sefer düzenlendi ve 1894 yılında inşaa edilen Misahöhe gibi pek çok ek merkez, halkı kontrol

¹³⁴ De Souza, a.g.e., ss. 48-49.

etmenin bir yolunu bulmak için oluşturuldu. Bu durakların inşa edilmesinin sebebi ticari rotaları kontrol etmek ve onları bölgenin güneyine yönlendirmek içindi¹³⁵.

Togo'daki Alman yönetiminin başlarında gerçekleşen keşif süreci yerel bölgelerde yaşayan, kendilerine has bir kültürü ve kimliği olan farklı toplulukları tanımaya olanak sağladı. Eğer Aneho ve Lome şehirlerinin yakasında yaşayan halk bunca yıldır Avrupalılarla iletişim halinde olsaydı, ücra köşelerdeki halk birdenbire topraklarına gelen ve onların çıkarına olmayacak hamilik antlaşmaları teklif eden yabancıları görürdü.

Keşif sürecinin ardından yeni sömürge bölgesinin sınırları da çizilmeye başlandı. 1887'den 1897'ye kadar, sınır çizgilerinin sabitleştirilmesi Reichla, Büyük Britanya ve Fransa gibi diğer sömürge güçlerinin arasında yapılan pazarlıkların bir sonucu olarak gerçekleşti. Doğu sınırlarıyla ilgili Fransa'yla yapılan pazarlıklar Almanya ve Fransa açısından herhangi bir yönetsel soruna sebep olmadı. Asıl sorunlar, Altın Sahili'ndeki İngiliz sömürgesiyle birlikte baş gösteriyordu. Uygun bir çözüm bulmak için iki tane antlaşma imzalandı. İlki 1 Temmuz 1890'da Almanya ile Büyük Britanya arasında imzalanan "*Zanzibar Antlaşması*", ikincisi de 14 Kasım 1899'da imzalanan "*Samoa Antlaşması*ydı."

1884'de imzalanan hamilik antlaşmasından beş yıl sonra Almanya, net çizgilerle ve farklı insanlarıyla Batı Afrika'da sömürge bir bölgeye sahip olmayı başarmıştı. Togo sömürgesinin büyüklüğü 87000 km² kadardı ve sınırları kuzeyde Fransız sömürgesi Haute Volta¹³⁶'ya, güneyde Gine Körfezi'ne, doğuda bir başka Fransız sömürgesi Dahomey¹³⁷'e ve son olarak batıda İngiliz sömürgesi olan Altın Sahili¹³⁸'ne kadar uzanıyordu. Nüfus yaklaşık bir milyondur, farklı halkların ve dillerin birleşiminden oluşuyordu¹³⁹. 1899 yılından itibaren, Alman Togo sınırlarının Batı Afrika'da kurulduğu açıkça ortadaydı. 1884'de küçük bir hamilik toprağından beş yıl içinde büyük bir bölge meydana getirilmişti, bu coğrafi alanda farklı etnik gruplar ve kültürler beraber yaşaması için zorlanmıştı. Bu farklı etnik toplulukların birbiriyle dost ya da

¹³⁵ De souza, a.g.e., ss. 50-53.

¹³⁶ Burkina-Faso Cumhuriyeti.

¹³⁷ Benin Cumhuriyeti.

¹³⁸ Kolonizasyon zamanda Gold Coast. Sonra, Gana Cumhuriyeti.

¹³⁹ De Souza, a.g.e., s. 54.

düşman olmadığına parmak basmak basmak gerekir. Kendilerini, gelişimlerinin belirli bir anında, davranışlarını ve kimliklerini değiştirecek bir bölgeye ait olarak bulmuşlardı¹⁴⁰. Togo örneği bölgede bir özelliğe sahip değildi ancak bu durum, uyuşmak bir yana dursun zorbalık ve baskı altında beraber yaşamaya mecbur bırakılmış farklı kültürlerin olduğu Afrika ve Asya’da sömürge yaratıldığından beri aynıydı. Yapay sınırlarla yaratılmış Togo sömürgesi ulusal bir kimlik inşa etme yolunda ilk adım olmuştu. Bölgenin varlığının belirli bir ulusal kimlik getiren faktörlerden biri olduğu da açıklanmıştır. 1900 yılından itibaren, sömürge bölgesinde yaşayan halk ilerde yaşayacakları yeni bir bölgenin varlığıyla ilgili olarak bilinçlenmeye başlamıştı. Togo olarak adlandırılan coğrafi bölge, anavatan veya tarihi bir bölge sayılabileceği için buradaki topluluklara bu ulusal kimliğin ilk niteliğini vermiştir. Bu halkların tümü için ortak olan şey, bir gün kendilerini bu bölgeye ait olarak bulmalarıydı. Almanya yerli halkın malı olacak ve farklı sömürgelerde yaşayan başka insanlardan ayrılmaya olanak sağlayacak bir bölge yarattı. Bölgenin güneyi körfezden başlıyor ve ücra köşenin 150-200 km içinde sona eriyordu, üç yüz yıl önce kurulan farklı ilişkiler ve bağlantılar sayesinde ve bu bölgenin içinde yaşayan halk Avrupalı sisteme daha tanıdıktı. Politik olarak bakıldığında güneyde Afrikalı küçük krallıkların varlığı söz konusuydu ve bunlar içinde en önemlisi Glidji ve Aneho’da yer alan Guin krallığıydı¹⁴¹. Bölgenin bu kısmında ticaret, tarım ve balık tutmak gibi faaliyetler yer aldığı için nüfus yoğunluğu oldukça fazlaydı. Orta kısım ise bir geçiş alanı inşa etmişti ve nüfus yoğunluğu da azdı son olarak bölgenin kuzeyi olan üçüncü kısım Tchaoudjo’nun Tem krallığı gibi merkezi bir politik sistemin varlığıyla beraber İslam dininin etkisi altında kalmıştı¹⁴². Ancak bazı gruplar çok daha gelenekseldi ve kapalı yaşıyorlardı. Bölgenin bu kısmındaki kültür Batı Afrika’nın bu bölgesindeki insanlar arasında yaygın olan bir çeşit “sudano-sahelian” kültürüydü¹⁴³.

Togo sömürgesinin yapay sınırlarının yaratılışı ‘barış’ dönemiyle eş zamanlı bir şekilde sürdürüldü. Bu fetih, yerli halkla bazı anlaşmazlıklar yaşayan Almanya için hiç

¹⁴⁰Nakpane Labante, «Diversité ethnique et construction nationale : l’exemple du Togo à la veille de l’indépendance», in *Histoire nationale et/ou identités ethniques. Un dilemme pour les historiens africains?*, Paris, Harmattan, 2010, s. 190.

¹⁴¹ De Souza, a.g.e., s. 57.

¹⁴² Labante, a.g.e., s. 189.

¹⁴³ N’bueke Adovi Goeh-Akue, 2000, «La conquête de l’hinterland : un coup d’arrêt à un renouveau économique, sociale et politique de l’Afrique au XIXe siècle? Le cas du Togo» in *L’intégration de l’hinterland à la colonie du Togo*, Actes du colloque, Lomé, Presses de l’UB, 2000, ss. 20-23.

de kolay değildi. 1897 ve 1899 yılları arasında pasifize etme macerası tamamlanmıştı ve kuzeyde yaşayan Müslümanlar yönetilen ilk kişiler olmuştu. Konkomba, Moba, ve Kabye gibi diğer topluluklar bu yeni yönetim sistemine karşı direndi fakat sonunda yenik düştüler. En sonunda, 1899 yılında bölgede tüm etnik gruplar Almanya'nın kontrolü altındadılar¹⁴⁴.

Bu farklı insanların varlığı bölgede ekonomik ve sosyal bir hayatın oluşmasına olanak sağladı. İleride Togo olacak olan bölge köle ticareti zamanından beri dünya ekonomik sistemiyle bütünleştirildi. Yakada yaşayan, özellikle Aneho ve Lome bölgelerinde yaşayan halkla, kuzeyde yaşayan nüfus arasında bağlantılar kuruldu. Alkol, tütün, silah parfüm vs. gibi Avrupalı ürünleri körfezden kuzeye getirildi ve lastik, fildişi, mısır vs. gibi yerel ürünler güneydeki halka getirildi. Bu açıklamaların ışığında, ileride Togo olacak olan bölgede yaşayan insanların birbirlerini tanımayı, aynı zamanda da farklı kültürlere ve dillere sahip olmalarına rağmen beraber yaşamayı öğrendikleri açıkça ortadaydı. Sömürge bölgesinin oluşturulması onları aynı oluşumun içine sokmuştu. Fakat sömürgeciler yerel gerçekleri hesaba katmak yerine her şeyi değiştiren ve kimlik inşa sistemini getiren başka bir sistem empoze ettiler.

2.2.2. Togo'daki Alman Sömürgesi Yönetimi

Dünyadaki Alman sömürgelerinin yönetimi, 1907'de sömürge konsölünü başkanı Dr. Kayser'in kontrolü altındaydı. Bütün Alman sömürgeleri bir valinin kontrolü altında yönetilecekti. Vali Almanya ve sömürgecinin geri kalan kısmı arasındaki en önemli bağlantı olacaktı. Vali bölgenin efendisiydi ve avcunun içinde tüm sivil ve asgari güçleri tutuyordu. Sivil mühendislik, ormancılık, adalet ve de güvenlik güçleri gibi teknik hizmetler onun otoritesi altındaydı¹⁴⁵. Togo'daki Alman sömürgesinde valiye, kendisinin yokluğu durumunda onun yerine geçebilecek, finans müdürü olabilecek; müşteri hizmetleri, sivil mühendislik ve bölge kayıt servisiyle ilgilenebilecek; işin başındaki polislerin¹⁴⁶ yerini alabilecek kıdemli memur, "erster Referent" gibi, Avrupalı sivil memurlar yardımcı oluyordu. Bu askeri gücün rolü silahların üstünlüğünü devam ettirmek ve sömürgeci Alman varlığını sürdürebilmek

¹⁴⁴ Pagniou, a.g.e., s. 18.

¹⁴⁵ Pagniou, a.g.e., s. 20.

¹⁴⁶ *Polizeitruppe*.

içindi. Togo'daki valiye aynı zamanda "Devlet Şansölyesi" tarafından Aralık 1903 yılında yaratılan "Devlet Konsülü" de yardım ediyordu. Bu konsül sömürge bütçesinin açıklanmasında söz sahibi oluyordu. Fakat bu istişari bir organdı ve karar merciilerinde herhangi bir güce sahip değildi¹⁴⁷. Aslında, Togo'daki Alman sömürgesinde vali güçlü bir kişilikti ve yönetim kurulunun kontrolünü de elinde bulunduruyordu.

Togo'daki Alman sömürgesi de Afrika'daki diğer Avrupalı sömürgeler gibi yönetiliyordu. Pasifize etme döneminden sonra, yönetim Togo'da farklı bölgesel alanlar veya kesimler yaratmıştı. Togo'da 1 Ağustos 1898'de *Berzik*¹⁴⁸ denilen yedi bölge veya yönetim alanı oluşturuldu. Güneydeki ilk dört alan, Lome, Aneho, Misahohe ve Atakpame 'İmparatorluk Sınırlandırılması' olarak adlandırıldılar ve sömürge süreci başlamadan önce Togo'nun güneyi Avrupalı medeniyetlerle iletişim halinde oldukları için sömürge yönetimi tarafından 'biraz medenileşmiş' oldukları onaylandı. Son olarak, kuzeydeki Kete-krachi, Bassar-Sokode ve Sansane- Mango gibi son üç bölge de temelde bir denetim noktası olarak biliniyordu¹⁴⁹ ve buralarda yaşayan insanlar kaba veya medeniyetsiz insanlar olarak anılıyordu. Her yönetim bölgesi, sivil veya asker olabilen bir komutanın ve sömürge yöneticisinin otoritesi altındaydı. Yönetici çevre semtler de valiye temsil ediyordu. Bunların görevleri, düzeni sağlamak, vergileri kontrol etmek buna benzer yönetim faaliyetlerinden oluşuyordu. Sömürge yöneticilerinin bu faaliyetlerine Afrikalı yerli şeflerin varlığıyla birlikte güveniliyordu. Afrika'daki bu yerli yöneticiler sömürge hiyerarşisinin en alt basamağındaydı. Bu şeflerin işlevi, Avrupalı otoriteyi devam ettirip bunun uygulanması için sömürge yönetimine yardım etmektir. Onlar, sömürge hükümetinin zevkine hitap ediyorlardı. Bu şeflerin başka bir işlevi de sömürge projeleri için vergi toplamak ve zorla iş gücü yaratmaktır, fakat bir yandan da yerli halkın önünde sömürge yönetimi temsil ediyorlardı. Onlar kendi bölgelerinde sömürge yönetiminin asistanları olmuşlardı.

¹⁴⁷ Pagniou, a.g.e., ss. 20-22.

¹⁴⁸ Bölge.

¹⁴⁹ Labante, a.g.e., s. 191.

2.2.3. Alman Sömürgesinin Sosyo-Ekonomik Tarafı: Togo Kimliğinin Kökenleri

2.2.3.1. Sömürge'nin Ekonomik Dönüşümü

Dünyadaki herhangi bir sömürge işletmesinin ekonomik boyutu benzerdir, gelir ve giderler sayesinde kontrol edilen vergilere dayanır. Alman yönetimi de, ekonomik açıdan Togo'daki sömürgeyi yönetirken aynı yöntemi kullandı. Müşteri kazançları sömürge'nin bütçesini kontrol etmekte önemli bir faktördü. Sömürgeye giriş veya çıkışı yapılan her ürün müşteri vergilerinin onayına sunuluyordu. Fakat sömürge'nin inşa faaliyetlerinde yılda 12 gün çalışmayı sömürge'de yaşayan her erkek için zorunluluk haline getiren ve kişi başına düşen vergi gibi tamamlayıcı vergiler olarak adlandırabilen diğer vergiler bütçeye katkı sağlama adına eklenmişti. İnşa alanlarında çalışamayanlar çalışması gereken günlerde yönetime ödeme yaparak bundan muaf olabilirdi. Sömürge'nin güneyinde yaşayan, belirli bir zenginliğe sahip olan halk ödeme yapmayı tercih ediyordu. Ancak kuzeyde yaşayan insanların ödeme yapmak için gerekli kaynakları yoktu bu yüzden de bu vergileri ödemek zorunda kalıyorlardı. Çoğu insan ödeme yapmaya başlamıştı bu sebeple Alman yönetimi 27 Mayıs 1910'da yıllık gelir vergisini oluşturdu. Yıllık gelir 400 – 10000 mark arasında değişiyordu. 1899 yılından 1913 yılına kadar olan sürede Alman yönetimi sömürge'nin bütçesini arttırmak için pek çok başka vergi ürettiler. Bu vergilerin arasında, 10 mark civarı göçe uyum sağlama vergisi, köpek vergisi, ateşli silah vergisi gibi vergiler de vardı ve bölgeden transit olarak geçecek veya bölgeye gelecek yabancılar bile bu vergilere dahil edilmişti. 1904 yılında, sömürge Valisi Von Zech, Altın Sahili'ne giden yolu kullanan yerli halk için bile vergi ödemesi başlatmıştı. Bir mark civarındaki vergileri herkes ödemek zorundaydı, hatta atlar ve koyunlar da bu vergilere tabi tutuluyordu. Bu yeni vergiler, De Souza'nın da belirttiği gibi¹⁵⁰, Togoluların kendi mallarını Lome şehrine, Alman şirketlerinin kurulu olduğu güneye göndermeye zorlayarak Altın Sahili'ndeki sömürgeyle ekonomik faaliyetleri durdurmak içindi. Altın Sahili'nin batısına göçü engellemek için Alman yönetimi 10 marktan başlayıp sonraları 20 marka çıkan bir başka göç vergisi daha çıkardılar. Alman tüccarlarının çıkarlarına uygun düşmesi adına bu faaliyetleri kesmek için yerli tüccarlar da bu yüksek vergilere tabi tutulmuştu.

¹⁵⁰ De Souza, a.g.e., s. 249.

Avrupa şirketlerinin yardımcı ajanları haline gelmişlerdi¹⁵¹ ve başka şirketlerle herhangi bir şekilde ticari rekabet içine giremiyorlardı. Bu farklı vergi ve gelirler sömürgecinin kendi kendine yeterli olmasını sağlamıştı, Togo maddi olarak Almanya'ya bağlı değildi. Togo'daki Alman sömürgesi burada bulunduğu süre boyunca, sömürgecinin bütçesinin oldukça iyi dengelendiği ve Almanya'ya bir masraf çıkartmadığını itiraf etmiştir. Bu sebepten Afrika'daki Alman sömürgeleri arasında Togo, '*Muster Kolonie*' veya model sömürge olarak adlandırılıyordu¹⁵². Ancak model sömürgecinin bu vasfı yalnızca bu bölgede yaşayan Avrupalıların yararınaydı. Afrika nüfusu bu yüksek vergilerin yarattığı baskı altındaydı ve Almanlarla aynı şartlar altında yaşayamıyorlardı. Bu durum Avrupalılara karşı Afrikalıların gösterdiği bazı dirençlerin temelini oluşturuyordu.

Sömürgecinin altyapısındaki oluşum, sömürgeci gücün toprak parçasından yarar sağlamasına izin vermişti. Sömürgecinin finansal yapısının iyi tarafı yerli halktan toplanan vergilerle Alman yönetiminin yol altyapıları vb. inşalar yapmaya başlaması sayesinde olmuştu. Bu projelerin amacı batıda Altın Sahili'ndeki İngiliz sömürge halkının ticari faaliyetlerini azaltarak bu faaliyetleri güneydeki Lome şehrine yönlendirmektir¹⁵³. Diğer amaç ise malları ücra köşeden körfeze taşımak ve sonunda da bu malları endüstri için Almanya'ya göndermektir. İnşa edilen ilk altyapı Lome İskelesi olmuştu. İlk iskele 1890 yılında kullanıma açıldı ancak daha sonra yıkıldı. Fakat başka bir metalik iskele daha kuruldu ve 27 Ocak 1905'de, Alman İmparatoru II. Guillaume'ın doğum gününde kullanıma açıldı. İskele Avrupa'daki ürünlerin Almanya'dan getirilmesine imkân sunduğu gibi yerel malların ihracatına da olanak sağlıyordu. 1905 yılında, Lome'daki iskelenin işletimi aynı zamanda Lome şehrine kadar uzanan üç adet demiryolunun yapımına da olanak tanıdı. 44 km uzunluğundaki Lome-Aneho demiryolu 18 Temmuz 1905'de açıldı ve 'hindistan cevizi yolu' adını aldı. Bu demiryolu *Lenz and Co* şirketi tarafından yapılmıştı. Sömürge yönetimi yerli işçilere verdikleri sözü tutuyorlardı. Bu demiryolunun amacı, hindistan cevizi bol olan Aneho'dan Lome'a Almanya'ya gönderebilmek amacıyla hindistan cevizi taşıyabilmektir. Yani demiryolu Alman tüccarlarının ve şirketlerinin yararına olsun diye yapılmıştı, böylece Almanya'ya hindistan cevizi ve kuru hindistan cevizi içi taşınmasını

¹⁵¹ De Souza, a.g.e., s. 268.

¹⁵² Pagniou, a.g.e., ss. 24-26.

¹⁵³ De Souza, a.g.e., s.133.

sağlıyordu¹⁵⁴. 119 km uzunluğundaki Lome-Kpalime demiryolu ise 27 Ocak 1905’de kullanılmaya başlanmıştı ve Kpalime bölgesi kahve kakao üretimi için elverişli olduğundan ‘kakao demiryolu’ olarak adlandırılmıştı. Son olarak üçüncü demiryolu, 173 km uzunluğundaki Lome-Atakpame demiryolu da ‘pamuk demiryolu’ olarak adlandırılıp 2 Mayıs 1913’te çalışmaya başlamıştı¹⁵⁵.

Ancak, farklı ekonomik değişimler öncelikle yerli halkın yararına değildi. Ekonomik altyapılar, öncelikle sömürgedeki Avrupalı tüccarların çıkarlarını gözetiyordu. Lome, Baguida ve Aneho bölgelerindeki Avrupalı tüccarların, bilhassa da Almanların varlığı açıkça ortadaydı ve bu ekonomik önlemlerini Togo’da bir Alman sömürgesi oluşturmak için kullanıyorlardı.

2.2.3.2. Ticari Faaliyetlerin Yerli Halk Üzerindeki Etkisi

Alman sömürgeleştirmesi sürecinde Togo sömürgesindeki tüccarlar ekonomik sosyal hayatın bir diğer parçası olmuşlardı. Afrikanın batısı son birkaç yıldır Avrupalı tüccarlarla Afrikalılar arasındaki ilişkilerin önemli bir sahnesi olmuştu. İleride Togo olacak coğrafi kısım, özellikle de körfez, Avrupalılarla Afrikalıların ilk önce köle ticaretiyle ardından da yasal ticaret yaparak ticari ilişkilerini kurdukları yer olmuştu. Avrupalı tüccarların arasında, Afrikalı iş ortaklarıyla ticaret yapan Almanlar da yer alıyordu. Afrikalı tüccarların en önemlileri Lome ve Aneho şehirlerinde yer alıyordu ve ücra köşeden körfeze¹⁵⁶ yerel malları getirme ayrıcalığına sahiplerdi. Avrupalı tüccarlar, cin ve şneps gibi alkol ürünleri, silah, sahte mücevherler... gibi ürünleri tanıtıyor; Afrikalılar da fildişi, lastik, hindistan cevizi yağı gibi ürünleri Avrupalı şirketlere getiriyorlardı. Sömürge sürecinden önce ticari faaliyetler çok daha ilgi çekiciydi ve her iki tarafa da daha fazla zenginlik kazandırılıyordu. ‘Alan razı satan razı’ türünden bir

¹⁵⁴ De Souza, a.g.e., s.137.

¹⁵⁵ Badjow Tcham, « Régionalisme et histoire : la perception de la question Nord/Sud dans l’histoire des Togolais » in *Histoire nationale et/ou identités ethniques. Un dilemme pour les historiens africains?*, Paris, Harmattan, 2010, s. 276.

¹⁵⁶ Avrupalı tüccarlar, o zamanki yolların kötü durumu yüzünden her zaman ofislerinde kalırlardı ve asla körfezin dışına seyahat etmezlerdi. Bölgeyi çok iyi bilenler Afrikalılarıydı. Bu durum Avrupalılar için Afrikalıların en önemli ticari partnerleri olmasına olanak vermiştir.

faaliyetti. Togo'da oluşturulan bu sömürge, 19. yüzyılın başından beri hatta daha da öncesinden itibaren Alman tüccarların uzun süreli varlığıyla sonuçlanmıştı¹⁵⁷.

Alman sömürgesi 1884 yılında başladığında, sömürgeyi işleten Alman tüccarlar sömürge yönetiminin kendilerine sağladığı avantajlardan yararlanıyorlardı. Yolların ve demiryollarının da gelişimiyle, Alman tüccarlar ücra köşelerde de ek şubeler açarak daha fazla ayrıcalık sahibi oldular. Bu şekilde Togolu tüccarlar yerel ticaretteki üstünlüklerini kaybettiler. Bu alanda aynı zamanda Togolular ücra köşedeki insanlarla yaptıkları ticaretin tekeli kaybettiler diye Alman tüccarlar kendi menfaatleri doğrultusunda yüksek vergiler çıkardılar. Avrupalı tüccarlar Afrika'da ve Alman sömürgesi Togo'da Avrupa para birimlerini tanıttılar. Böylece İngiliz şilini ve Alman markı kullanılmaya başlandı. Fakat, Togo'da Alman sömürgesi varolduğu sürece İngiliz şilininin kullanımı çok daha yaygındı. Yabancı paranın ortaya çıkışıyla vuku bulan sistem para yerine mal değiş tokuşu yapmaya dayanan eski değiş tokuş sisteminin yerine geçti.

Sömürge sürecinde, Avrupa ve Togo halkıyla yapılan ticaretin sonuçları önemli olmuştur. Ticaret; yerel hayatı ve Batı algısını, de Souza'nın "*Eskiden olduğu gibi küçük grupların, bir köyün veya bir ailenin kendi ihtiyaçlarını karşılayacak kadar üreterek kendi kendine yetme durumu Avrupalı tüccarlarla yapılan değiş tokuş sonrası bozulmuştur*"¹⁵⁸ diyerek belirttiği gibi tamamen değiştirmiştir. Tüccarların faaliyetleri ve ekonomik kazançları Togoluların zihninde büyük bir etki yaratmış aynı zamanda da kimliklerini şekillendirmeye başlamıştı. Ülkelerde yaşayan Avrupalıların yaşam tarzları en iyi yaşam tarzı haline gelmişti. İnsanlar Avrupa'dan gelen ürünlere özellikle de alkol ve mücevher gibi ürünlere daha çok ilgi gösterirken yerel ürünler artık umursanmıyordu.

2.2.3.3. Misyonerler

Batı Afrikada misyonerlerin varlığı Portekiz ve İspanyol yönlendirmesinin altında gerçekleşen ilk keşif maceralarının başladığı 15. yüzyıldan beri sürmektedir. Avrupalı kaşifler farklı kültürlerle ve medeniyetlere sahip farklı Afrika topluluklarını

¹⁵⁷ Marie-France Lange, 1998, *L'école au Togo. Processus de scolarisation et institution de l'école en Afrique*, Paris, Karthala, 1998, 337 s.

¹⁵⁸ De Souza, a.g.e., s.72.

keşfettiler. Bu insanlardan ‘kültüre sahip olmayan insanlar’ olarak bahsediyorlardı. Bu keşiflerin seyahat raporları ‘Afrikalıların hayatlarını ve ruhlarını kurtarmak’, bu insanlara İncil’i öğretmek ve Avrupa kültürünün bu topraklara getirilmesi amacına müsaade eden Afrikalılarla ilgiliydi. İncil’i öğretmek ilk olarak 15. yüzyılda Kongo Nehri koyunun yakınlarında ve 16. yüzyılda Batı Afrika’da yer alan Altın Sahili’nde bulunan El Mina’da yaşayan Portekizlilerle başlamıştı. Misyonerlerin amaçları insanların çoğunu Hristiyanlığa döndürmektir. Bu faaliyet 16. ve 18. yüzyıl boyunca devam etti¹⁵⁹. Togo’daki Alman sömürgesi olacak olan coğrafi alan Almanya Saxe’den gelen Morave Kardeşler denilen misyonerler tarafından da ziyaret edildi. 1737’den 1770’e kadar Jacob Protten bir Hristiyan kilisesi kurmaya çalıştı, ancak bu amacı başarısızlıkla sonuçlandı. 19. yüzyılın başları misyonerlerin önemli faaliyetlerini yaptığı bir dönem olmuştu. Buradaki ilk misyonerler ‘Societe de Missions de Bale’ isimli 1827 yılında Altın Sahili’nde bulunan misyonerlerdi. 1838 yılında, Metodist heyetten misyoner Thomas Birch Freeman Altın Sahili’ne ayak bastı ve 28 Mayıs 1843’de Aneho’yu ziyaret etti. Şehrin krallarından biri olan George Akuete Zankli Lawson’un yardımıyla Aneho’da ilk Metodist Hristiyan topluluğunu oluşturdu. 1851 yılından beri baş ofisleri Kuzey Almanya’nın Bremer şehrinde olduğu için *Bremer Mission* olarak da bilinen Kuzey Almanya Heyeti¹⁶⁰ Metodistleri takip etti. Katolik heyeti de 1862 yılından beri *Société des missions africaines* (SMA) faaliyetleri sayesinde bu bölgede varlık gösteriyordu. Bir başka katolik heyeti olan *Mission of Steyl*¹⁶¹ olarak da bilinen *Société du Verbe Divin* (SVD), bu bölgede Alman sömürgesinin desteğiyle 1892 yılında baş gösterdi¹⁶².

Sömürge sürecinden önce Protestanlar ve Katolikler gibi misyonerlerin de bölgede aktif olduğu aşıkardı. Onların maksatları da aynıydı ve Batı’nın medeniyetini paganlara hem Avrupa’nın Tanrısını kabul ettirerek hem de başka bir kültürü kabul ettirerek getirmekti¹⁶³. Misyonerler bu bölgede, özellikle de güneyde, ticari faaliyetler sayesinde Avrupalılarla iletişim halinde olan bir topluluk buldular ve bu topluluk bu yeni dini kabul etmeye oldukça musaitti. Bu halkın arasında Aneho ve Lome’da

¹⁵⁹ De Souza, a.g.e., ss.73-74; Yagla, a.g.e., s. 9.

¹⁶⁰ *Norddeutsche Missionsgesellschaft*.

¹⁶¹ Bu heyetin baş ofisi Hollanda’nın Steyl şehrindeydi.

¹⁶² Bertin Agbobly-Atayi& Seti Y. Gbedemah, “ Les missions chrétiennes” in Gayibor N. L. (dir.), *Histoire des Togolais. De 1884 a 1960*, Lomé, Presses de l’UL, vol.II, tome II, 2005, ss. 37-63.

¹⁶³ De Souza, a.g.e., ss.76-77.

yaşayan büyük zengin aileler olduğu gibi bazı katolik geleneklerine uzun zamandır bağlı olan Afrobrezilyalılar¹⁶⁴ da vardı. Bu farklı aileler Batılı yaşam tarzını benimsedi ve Hristiyanlığa döndürülen ilk Afrika topluluğunu oluşturdular¹⁶⁵.

Misyoner kuruluşları, hizmetlerine Avrupalı sisteme dayalı eğitim sunan merkezlerin oluşturulmasıyla başladı. Avrupa kültürünü ve medeniyetini Afrikalılara getirme maksadıyla okullar yapıldı. Misyonerlerin olduğu yerde otomatik olarak okulların olduğu belirtilmiştir ve okulların varlığından etkilenen genç kesim de nüfusun bir parçası olmuştur. Eğitim sayesinde genç kesim de Hristiyanlığa dönebilir ve İncil-i Şerif'i halk arasında yaygınlaştırmaya yardımcı olabilirdi. Misyonerler için, genç kesimin kontrolünün sağlanması çok önemliydi hatta *“gençliği kontrol eden geleceği de kontrol eder; çocuklar yetişkinlerden daha iyi kavrarlar; bu da bir kültür oluşturmaya ve Hristiyanlığı yaymaya hizmet eder”*¹⁶⁶ bile denilmişti. Okullar İncil'i öğretmek ve Avrupalıları nüfusun kalbine getirebilmek için en iyi yerlerdi.

Misyonerlerin varlığı sömürgecilikten öncedir ve önceden belirttiğimiz gibi onların faaliyetleri eğitim ile bağlantılıdır. Misyonerler, Batı Afrika'nın bu kısmına Avrupalı eğitim sistemini getiren ilk gruptu. 19. yüzyılın ilk yarısı boyunca misyonerler Altın Sahili ve Köle Sahili'nde toplanmışlar ve sonradan Togo olacak boş bölgeye yerleşmeye başlamışlardı. İlkokul, Aneho şehrindeki George A. Z. Lawson'ın ailesinden gelen ve Metodist vazifeleri olan Thomas Birch Freeman tarafından 1843 yılının Mart ayında kurulmuştu¹⁶⁷. Diğer Hristiyan misyonlar da aynı bölgede okullar kurarak vazifelerini devam ettirmişti.

Misyonerler tarafından kurulan bu okulların ideolojisi üç hedefe dayalıydı. İlk hedef Afrikalılara İncil'i anlayabilmeleri için okumayı öğretmekti; ikinci hedef Hristiyan misyonu adına çalışabilmeleri için gerekli bilgileri vermektir; üçüncü ve son hedef de genç kesimi Hristiyanlığa döndürmektir¹⁶⁸. Misyonerlerin yarattığı eğitim sistemi yerel dile, özellikle de Ewe diline ve Alman sömürgesinden önce bölgedeki en çok konuşulan dil olan İngilizce'ye dayalıydı.

¹⁶⁴ Brezilya'dan kaçarak 18. ve 19. yüzyılda Afrika'ya dönen eski kölelerdi.

¹⁶⁵ Yagla, a.g.e., s. 9.

¹⁶⁶ De Souza, a.g.e., ss. 83-84.

¹⁶⁷ Gayibor, a.g.e., ss. 106-107.

¹⁶⁸ Lange, a.g.e., ss. 52-53.

Alman sömürge yönetiminde 1884 yılı başlarında, misyonerlerin faaliyetleri eğitim sayesinde varlık gösteriyordu ve halk da hem misyonerlerin varlığından hem de Avrupalı eğitim sisteminin varlığından hoşnuttu. Fakat 1890 yılında, sömürge yönetimi sömürgeyi işleten üç farklı Hristiyan misyon arasında paylaştırmıştı. Alman sömürge yönetimi sömürge bölgesinde bir eğitim sistemi kurmayı istememişti bu yüzden de yerel dilde ve İngilizce olarak yönlendirerek başka misyonerlere eğitim faaliyetlerini devam ettirmesi için izin vermişti. Almanca en iyi ve en üstün dil olarak kabul ediliyordu ve yalnızca ‘medenî insanlar’ tarafından konuşulabilirdi, Afrikalılar tarafından değil. Marie-France Lange’in de farkettiği üzere, Almanlar ne siyahlara değer veriyor ne de Avrupalı bir eğitim almaya layık görüyorlardı. Çünkü bu tür bir eğitim siyahlarla beyazları eşit hale getirebilirdi¹⁶⁹. Togo’daki Alman yönetimi Prusya geleneklerine göre şekillenecek bir siyahi Alman grubu oluşturmak istemiyordu; Alman sömürgesi altındaki nüfusun yalnızca beyazlara itaat etmesi gerekliydi. Alman sömürge yönetiminin benimsediği ideoloji nüfusun bir kısmının çok az eğitim görmesine, hatta hiç eğitim görmemesine dayanıyordu. Ekonomik anlamda da Alman hükümeti sömürge bütçesini etkileyeceği için sömürge halkının eğitiminden sorumlu olmak istememişti. Togo’daki Alman sömürgesi süresince okullardan daha fazla hapisaneler inşa edilmişti ve Alman sömürgesinin son yılı 1914 senesinde, Almanlar tarafından kurulmuş 10 hapisaneye karşılık yalnızca 4 resmi okul olduğu farkedilmiştir¹⁷⁰. Metodist misyon Aneho şehrinde ve komşu şehirde kalmış. Bremen Misyonu’na Ewe bölgesinde çalışmalarına devam edebilmesi için gerekli yetkiler verilmiştir. Katolik Misyonu ise Lome bölgesine yönlendirilmiştir. Tüm bu misyonlar, okulların kurulması sayesinde genç nesili eğiterek Hristiyan faaliyetlerinin çıkarlarını gözetiyordu¹⁷¹. Hristiyan misyonerlerinin okullardaki öğretileri öncelikle din üzerineydi. Bunun yanı sıra bu öğretiler hem Ewe dilinin bir edebiyat olarak uyarlanması hem de İncil’in de bu dile çevirisini kapsamaktaydı. Bu hareketin amacı, yeni dini yerli insanlara kendi dillerinde getirmekti¹⁷². Daha önce de bahsedildiği gibi eğitim, Ewe dilinde ve İngilizce olarak veriliyordu ve 1884 yılından 1905 yılına kadar öğrenciler bu dillerde eğitim almışlardı. Misyonerlerin faaliyetleri, bölgenin kuzey taraflarında bulunan 1907 yılının valisi Von

¹⁶⁹ Lange, a.g.e., s. 73.

¹⁷⁰ Essoham Assima-Kpatcha *et al.*, « L’éducation sous domination coloniale », in *Histoire des Togolais. De 1884 à 1960*, Lomé, Presses de l’UL, vol. II, tome II, 2005, ss. 113-114.

¹⁷¹ Lange, a.g.e., ss. 63-64.

¹⁷² Gayibor, a.g.e., s. 116.

Zech tarafından hiçbir şekilde eğitime izin verilmediği için daha çok bölgenin güney kısmında varlığını sürdürüyordu¹⁷³. Bu kısıtlama 1912 yılında, Togo'nun kuzey tarafındaki Sokode'de ilk kurulan okulla birlikte kaldırılmıştır.

Hristiyan okullarının karakteristik özellikleri genç öğrencilere okuma yazma, basit matematik işlemleri, basit tarih, coğrafya ve din derslerini öğretmekten oluşuyordu. Tüm bu dersler yerel dil olan Ewe dilinde ve İngilizce'de ve kısmen Almanca'da da zordu. Çoğunlukla Lome şehrinde bulunan tamamlayıcı okullarda, özellikle de Katolik okullarında öğrenciler, marangozluk, heykel, basım, resim vb. teknik dersler de alıyorlardı¹⁷⁴. Böylece bu öğrenciler hem sömürge yönetimine hem de sömürgeyi idare eden ticari şirketlere çalışacak iyi işçiler olarak yetişecek, sömürge toplumundaki tercümanlar, polis memurları ve altyapı teknisyenleri olacaklardı.

Misyonerlerin eğitim alanındaki faaliyetleri Togo'da Alman yönetimi tarafından daha sonra tamamlanmıştı. Ewe dilini ve İngilizce'nin öğrenimini sağlama zorunluluğu yüzünden, İngilizce sömürge'deki tüm faaliyetlerde daha çok kullanılan dil haline gelmişti. Alman Konseyi 1903 yılında bu farkettilerini şunları söyleyerek dile getirmiştir:

20 yılda Alman sömürgesi olmak yerine, Togo sömürgesi Alman'dan çok İngiliz sayılır. Özellikle, İngilizlerin dili, yalnızca kişisel ilişkilerde değil aynı zamanda yetkililerle olan ilişkilerde de daha çok kullanıldığı için önemli bir yer kaplıyor. Finansal idarelerde de her zaman İngiliz parası kullanılmakta.

İngilizce eğitim, tamamlandıktan sonra iyi bir iş bulmak veya liseye devam etmek amacıyla Altın Sahili'ndeki İngiliz sömürgesine taşınmak isteyen öğrenciler için daha avantajlıydı. Bu durumu önlemek amacıyla Alman sömürge yönetimi kendi kontrolleri altında resmi devlet okulları kurmaya başladı. Sömürge'de İngilizce konuşulmasını durdurmak için, vali Von Zech, 9 Ocak 1905 yılında eğitim sisteminde

¹⁷³ Marie- France Lange bu durumu Avrupalı tüccarların ve misyonerlerin bu halkla daha çok ilgilendiğini söyleyerek açıklamıştır. Alman yönetimi, «Alman varlığından hoşnut olan Müslüman liderleri korumak istiyordu. Aslında Müslümanlar askerleri ve atlı polisleri kuzeydeki direnişi yok etmek için Almanlara vermişlerdi». Lange, «bu Müslüman halkın korunmasının Fransız ve İngiliz sömürgesinde de aynı olduğunu, bunun Alman sömürgesine has bir şey olmadığını» söyleyerek devam etmiştir (Langue 1998: 65). Hristiyanlığa karşı Müslümanların korunması, sömürge bölgesinin bu kısmındaki eğitim sisteminin altında yatan sebeplerden yalnızca biridir.

¹⁷⁴ Assima-Kpatcha, a.g.e., s. 125.

İngilizce kullanımını yasaklayan bir emri şunları söyleyerek verdi “*Bölgedeki okulların tümünde, eğitim dili olarak Almanca’dan başka bir dil kullanılmasına izin verilmeyecektir*”¹⁷⁵ Alman yönetiminin bu tutumunun sebepleri her şeyden önce politikti, çünkü Altın Sahili’ne taşınan Togolular sömürge için «tehlikeli» olarak kabul ediliyordu. İngilizce bilenler ve İngiliz sömürgesine yerleşenler ise “*gizli kalacaklardı veya ülkedeki Alman egemenliğine karşı olmayacaklardı*”¹⁷⁶ ve bu öğrenciler “*sömürge bölgesine devrimci, demokratik ve insancıl fikirleri yayacaklardı*”¹⁷⁷. Böylelikle, Alman sömürge yönetimi, eğitim dilinin tamamen Almanca olduğu yeni devlet okulları kurmaya başlamıştı. Alman sömürgesinin otuz yılı boyunca devlet yalnızca 4 tane özel okul kurdu. 347 tane okulun çoğu misyoner kiliselerinin gözetimi altında özelleştirilmişti.

¹⁷⁵ Lange, a.g.e., s. 72.

¹⁷⁶ Ekim 1913 yılında Berlin’de yayımlanan Sömürge Konseyi raporu.

¹⁷⁷ Lange, a.g.e., ss.72-76.

Tablo1. 1914 Yılında Togo’da Okullar ve Öğrenci Sayısı

Kategoriler	Okul türleri	Okul sayısı	Öğrenci sayısı
Devlet okulları	Ortaokul	1	37
	İlkokullar:		
	Lome	1	133
	Aneho	1	148
	Sokode	1	23
	Toplam	4	341
Bremen Mission	Ortaokul	1	11
	İlkokul	156	5643
	Toplam	157	5654
Katolik Misyon	Ortaokul	1	37
	Normal okul	1	42
	Profesyonel okul	1	95
	İlkokul	181	7479
	Toplam	184	7653
Metodist Misyon	İlkokul	7	598
	Genel toplam (okullar ve öğrenciler)	352	14246

Kaynak: (Gayibor 2005: 127; Lange 1998: 80)

Sömürge'deki öğrenci sayısı devlet okullarına nazaran misyonerlerin okullarında daha fazla önem arz etmekteydi. 1913 yılında öğrencilerin %97'si misyonerler tarafından idare edilen okullara giderken yalnızca %3'ü devlet okullarına gidiyordu. Öğrencilerin büyük çoğunluğu sömürge'nin güney kısmında yer alıyordu. Hem Ewe dilinde hem İngilizce hem de Almanca okuma yazmayı biliyorlardı. Çoğu sömürge yönetimi için ajan ya da öğretmen olmuş, diğerleri de kendi ticari faaliyetlerini yapar olmuştu. Batılı eğitim sistemi, zihniyeti değiştirmişti ve insanlar Avrupalılarla çalışarak onlara dair daha çok şey öğrenebilmişlerdi. Bu argüman Tossourma tabolu'nun *“Eğitim sayesinde insanlar Avrupalılarla iş yapmaya başlamış, sonra da onların yerlerini almışlardı”* sözleriyle desteklenmişti¹⁷⁸. Eğitimle beraber, Avrupalı korkusu azalmıştı.

¹⁷⁸ Gayibor, a.g.e., s. 393.

Alman sömürgesi süresince yerliler, elit bir grubu ve aydınları temsil etmeye başlamışlardı. Avrupai eğitim sistemi, bu eğitimi alan Togolulara politik ve ekonomik yaşamla alakalı olarak belirgin bir ifadeyle evvelden kimlik sahibi olma izni veriyordu. Bu adımla, ulusal kimliğin bazı faktörleri de yerleşmiş ve tanımlanmıştı. İlk faktör sınırları belli olan Togo'nun varlığıydı. Bu bölge nüfusun sömürge gücünden kaynağını alan farklı olaylara karşı savunacağı bir anavatan olacaktı. Ulusal kimliğin oluşma sürecinin başındaki bir diğer faktör de sömürge döneminde bu sosyal elit grubu yaratan Batılı eğitimdi. Sömürge yönetimi bu temel eğitimin kendine toplumda bir yer bulabilcek yeni bir kimlik yaratacağını bilmiyordu. Togo'da 30 yıllık Alman sömürgesi boyunca, kimlik hatta ulusal kimlik anlayışı güçlü değildi. Ancak baş göstermeye başlıyordu. Eğer Togolular eğitim anlamında, sömürgecinin bu yapısından yararlanacaksa, sömürgecinin de ırkçılık gibi bir tutumunun, Alman sömürgesinde en önemli niteliği olacağı açıktı.

2.2.4. Alman Sömürgesinin Bir Niteliği Olarak ırkçılık

Dünyadaki sömürge bakış açısı, ırkların beyazlar ve yerliler olarak ayrılmasına dayanıyordu. Her sömürge, sömürgesi olduğu toplumda bir ırkçılık biçimi yerleştirirdi ve Alman sömürge yönetimi de kendi yönetimi altındaki sömürgelerde bu geleneği devam ettirdi. ırkçılığa göre Afrikalılar ile Avrupalılar arasındaki fark, topluma yerleştirilmiş bir düşünce olan ırkların saflığıyla gösterilmiştir. Buna göre, Avrupa ırkı 'daha üstün' kabul ediliyordu. Böylece, Afrikalılar daha önemsiz olarak görülüyordu, toplumda hiçbir hakka sahip değillerdi ve Avrupalıların otoritesi altında kalmak zorundalardı.

Togo'daki Alman sömürgesi süresince, sömürge toplumunu beyazlar ve Afrikalılar olarak ayırmak oldukça etkili olmuştu. Kanunlar ve kanunlara bağlı hükümler her daim Almanların çıkarlarına yarıyordu. Hukuk sistemi tarafsızdı fakat yalnızca Avrupalıların çıkarlarına hizmet ediyordu. Aslında, adalet sistemi de ırka göre uygulanıyordu ve Togolular Almanlara karşı açtıkları hiç bir davayı kazanamıyorlardı. 1913 yılında, Togo ziyareti sırasında Alman Sömürge Bakanı, Solf'a bir dilekçe gönderildi. Bu dilekçede Togolular mahkeme kararlarında Avrupalıların lehine işleyen eşitsizliği göstermişlerdi. Togolular, Almanlarla hukuki bir sorun yaşadıkları her defa

yüksek cezalara mahkum ediliyorlardı ve aynı zamanda sokakta tanımadıkları bir Avrupalıya selam vermediklerinde de tutuklanıp mahkemeye çıkarılıyorlardı¹⁷⁹.

Yönetimde ve profesyonel faaliyetlerde de ırkçılık açıkça farkediliyordu. Almanlar idaredeki tüm üst düzey pozisyonları işgal etmişlerdi ve Togolular yalnızca düşük rütbeli çalışanlar olabiliyorlardı. Sömürgecinin ekonomik yaşamında da aynı durum gözlenebilirdi. Togoluların şirket sahibi olmaları yasaktı ve orta sınıf basit çalışanlar olmaları için mevkileri düşülüyordu. Bu durum, böyle bir ırkçılığa karşı olan yerli tüccarlardan Augustiona de Souza tarafından da doğrulanmıştı:

Savaştan önce ticari bir şirkette çalışıyordum. Almanları sevmezdim... Lagos'da veya Altın Sahili'nde olduğu gibi rahatça iş yapma özgürlüğümüz yoktu. (...) İş yapmaya kalkıştığımızda da bizi her zaman küçük düşürürlerdi¹⁸⁰.

Togo'daki sömürge toplumunda, ırksal saflığa dayanan, sosyal yaşamın her alanında görülen keskin ve önemli bir ayrım söz konusuydu. Sağlık sektörü de bu ayrımcılıktan nasibini almıştı. Beyazlar ve siyahlar hastanelerde aynı yerlerde bulunamıyorlardı. Togoluların olmadığı yerlerde Almanlar en iyi hastaneleri inşa ediyorlardı.

Alman sömürgesi süresi boyunca ırk saflığının bir diğer boyutu da Avrupalı ve Afrikalı kadınların evlilikleriydi. Bu tür evlilikler kirletilmemesi gereken 'üstün ırk' korumak için yasaklanmıştı. Bu karışık ırktan doğan çocuklara metis deniliyordu ve Afrikalı veya siyah olarak kabul ediliyorlardı. 1913 yılında, sömürge yönetimi biyolojik ırkın devamını sağlayabilmek için metislerin Alman babalarının soyadlarını kullanamayacaklarına karar verdi. Bu ırkçılığın amacı sömürge toplumunda çok keskin bir sınıf veya statü yaratmaktı. Togo'da aynı bölgede iki farklı ırk yaşıyordu ancak aralarında herhangi bir sosyal ilişki yoktu. Avrupalılar kendi evlerinde onlardan ayrı yaşıyorlardı ve Togolular da 'büyük çocuk', 'medeniyetsiz' veya 'düşük ırk' olarak kabul ediliyordu, dolayısıyla onlar da kendi bölgelerinde yaşıyorlardı. Alman

¹⁷⁹ Gayibor, a.g.e., s. 465.

¹⁸⁰ Gayibor, a.g.e., ss. 465-466.

sömürgesinin ırkçılık yönü zorla iş yaptırma, bölgeye yabancılaştırma, zalimlik, ve meydan dayağı¹⁸¹ atma gibi bedensel cezaları ortaya çıkardı.

2.2.5. İşe Zorlama ve Dayak

Sömürge genel olarak yönetim altındaki insanların istismar edilmesine bağlıydı. Bu istismar çok farklı şekillerde görülüyordu ve bunlardan bazıları zorla iş yaptırmak, dövmek veya bedensel cezalara mahkum etmektir. Avrupalı sömürge imparatorluklarının tamamı sömürgelerini yönetmek için zorla iş yaptırıyorlardı. Bu tür bir istismar sistemi, ekonomik anlamda hızlı kazançlar sağlamalarına olanak sağlıyordu.

Alman sömürge yönetimi de, ‘halka fayda sağlayan işler’ adını verdikleri, bu zorla iş yaptırma sistemini kullanıyordu. Bu işler yol ve demiryolu yapımını, yönetimin ve Avrupalıların kişisel evlerinin inşalarını kapsıyordu. 19. yüzyılın sonunda getirilen bu yeni ekonomik sistem Avrupalı şirketlerin oldukça kolay kâr etmesini sağlayacak yerli, ucuz bir işgücüne ihtiyaç duyuyordu. Yerli iş gücü sömürge yönetimine Avrupa’dan pahalı işçiler getirtilmesine gerek kalmadan sömürgeyi idare ettikleri için yardımcı oluyordu. Afrikalı işçiler bu işlere zorla kaydettiriyorlar ve inşa bölgelerine gönderiliyorlardı. Üye alımı da her köyde bulunan yerli muhtarlar tarafından hallediliyordu. Köylerin tümü yolların yapımı için seferber olmuşlardı ve gelmeyenler de inşa işlerine katkıda bulunmak için gelmek zorundalardı. Alman yönetimi, işe gelmeyenlerin tutumlarını sömürge otoritesine yapılmış bir saygısızlık olarak kabul ediyordu ve ağır şekillerde cezalandırıyorlardı¹⁸². İşçiler hem yerli muhtarların ve sömürge idaresi teknisyenlerinin gözetimi altında hem de polis ve askeri gücün kontrolü altında tutuluyorlardı.

Aslında işçiler işe kendileri için veya özgürlükleri için gelmiyorlardı. Elikia M’bokolo’nun¹⁸³ da belirttiği gibi “işçiler baskı altına alınarak bunlar talep ediliyordu”. M’bokolo sömürge adı altında zorla iş yaptırılmasını kölelikle kıyaslamıştı.

¹⁸¹ Bkz: «Sömürge İdaresi, Afrika İsyanları, Irksal Saflık, Endişenin Sesi, Ekonomik ve Sosyal Gelişmeler», <http://encyclopedia.jrank.org/articles/pages/5926/Africa-German-Colonies.html>.

¹⁸² De Souza, a.g.e., s. 123.

¹⁸³ Elikia M’bokolo, «Le travail force, c’est l’esclavage», *Histoire*, n°302, octobre 2005. Interview realised by Severine Nickel and can be consulted on: <http://ldh-toulon.net/Elikia-M-Bokolo-le-travail-force-c.html>.

Çünkü işçiler herhangi bir maaş¹⁸⁴ almıyorlardı, baskı altında çalışıyorlardı ve kötü şartlarda yaşıyorlardı. İnşa bölgelerindeki şartlar çok zorluydu. İşçilerin çoğu genellikle hijyenik sebeplere bağlı kötü beslenme, frengi ve uyku hastalıkları¹⁸⁵ gibi hastalıklardan dolayı ölüyorlardı. Kötü sağlık koşullarının yanı sıra işlerin zorluğuna bir de işçilerin efendilerinden aldıkları bedensel cezalar eklenmişti. Geç gelenler veya yavaş çalışanlar oldukça sert şekilde dövülüyordu. Çoğunlukla, işçiler kişisel faaliyetlerini bırakıyorlardı ve herhangi bir özgürlükleri yoktu. Yalnızca sömürge yönetimi için çalışmaya zorlanıyorlardı¹⁸⁶.

Sömürge boyunca, Alman sömürge yönetimi yerli halka özellikle de Togolulara kendi doğasını göstermişti. Bu sömürgecinin doğası daha önce de bahsedildiği gibi ayrımcılığa ve ırkçılığa dayanıyordu. Alman sömürgesi sömürge memurlarının davranışları yüzünden Togolular için oldukça zorluydu. Bu memurlar her türlü faaliyette büyük zalimlikler yapıyorlardı ve ‘insan doğasından’ bihaberlerdi. Sömürgece sanki Afrikalılarla bir savaştaymış gibi davranıyorlardı. Alman sömürgelerinde ve dünyadaki tüm sömürgelerde özellikle de Togo’da memurlar tarafından işkence, cinayet, mülkü zorla alıkoyma gibi durumlar vardı. Ayrıca tüm bu kötü tutumlara ek olarak bedensel cezalar ve dayak eklenmişti.

Togo’daki Alman yönetimi, bölgedeki varlıkları süresince Togoluları yönetmek için dayak ve bedensel ceza yöntemlerini uygulamıştı. Araştırmacılar bu ceza tiplerini tanımlayabilmişti.

Birinci tip dayak, sömürge kurallarını kabul etmeyenler için halkın ve yönetimin önünde oluyordu. Buna ‘yirmi bir’ veya Alman imparatoru adına dövülmeleri için ‘Kayser için’ adı verilmişti. Yirmi beş kırbaç darbesi veya dayak şeklinde oluyordu. Bu tip cezalar bütün Alman sömürgelerinde görülüyordu ve Togolular Altın Sahili mensubu komşuları tarafından ‘Kayser için’ insanları olarak anılıyorlardı. İkinci tip dayak, farklı inşa alanlarında çalışan işçilere efendileri ve sömürge yönetiminin

¹⁸⁴ M’bokolo röportajında, işçilerin tuz ve giysi malzemeleri aldığından söz edilmiş, ancak bu malzemelerin uygun bir maaş olarak sayılamayacağı belirtilmişti.

¹⁸⁵ Bkz: Elikia M’bokolo «Le travail forcé...».

¹⁸⁶ de Souza, a.g.e., ss. 125-126.

memurları tarafından atılan ‘Jagdhiebe’ adını almış dayaktı. Bu ceza, işçiler eğer tembelse veya hızlı çalışmıyorlarsa elle, sopayla veya kırbaçla veriliyordu¹⁸⁷.

Üçüncü ceza tarım alanlarında çalışan yerlilere verilen ‘*Vaterlichen Zuchtigungen*’ ismiddeki cezaydı. Bu ceza türü yönetimin kontrolü altında değil de tarım alanlarının sahibi olan Avrupalılar tarafından veriliyordu. Bu ceza aynı zamanda işçiyi daha çok çalışması için teşvik etmek ve performansını arttırmak için verilirdi. Bedensel cezalar Almanlar tarafından Afrikalılara hükmetmenin en iyi yolu olarak düşünülüyordu. Alman sömürgelerinin tüm resmi kayıtlarında meydan dayağı oldukça büyük bir yer kaplamıştır. Aşağıdaki tablo bu dayak sürecini daha ayrıntılı bir şekilde açıklamaktadır.

Tablo 2. Afrikadaki Alman Sömürgelerinde Gerçekleşen Meydan Dayaklarının Sayısı

Yıl	Güney Doğu Afrika	Güney Batı Afrika	Kameroun	Togo
1901/1902	3467	257	315	162
1902/1903	4735	473	407	182
1903/1904	4783	340	293	194
1904/1905	5655	187	367	161
1905/1906	6322	294	655	290
1906/1907	5981	336	906	363
1907/1908	4654	534	924	434
1908/1909	3746	703	1334	620
1909/1910	5799	928	1513	566
1910/1911	5509	1262	1909	735
1911/1912	5944	1655	2851	733
1912/1913	8057	-	4800	832

Kaynak: (de Souza 1990: 246)

Bu bilgilerin analizi, Alman sömürgesinin karakteristik özelliklerinden birini Afrika’da genel hatlarıyla, Togo’da ise daha ayrıntılı bir şekilde göstermektedir. 13 yıllık süre zarfı boyunca bedensel cezaların sayısı %100’den daha da fazladır. Örneğin,

¹⁸⁷ de Souza, a.g.e., ss. 246-247.

1913 yılı boyunca Togo’da, bu rakam 5 kat daha fazla olmuştur. Her gün en az iki insanın bu cezalara çarptırıldığı söylenilebilir. Bu istatistikler tam olarak ‘yirmi beş’ cezasıyla alakalıdır. Diğer iki ceza türü “*Jagdhiebe*” ve “*Vaterlichen Zuchtigungen*” resmi cezalar olmadıkları, tarım ve inşaa alanlarındaki işçilere verildiklerinden ötürü bu tabloda ele alınmamıştır. Alman yönetimi için bedensel cezalar bu sömürgeci den faydalanmak ve Afrikalıları itaatkâr olmaya zorlamak için en iyi yoldu.

Togo’daki Alman sömürgesinin farklı karakteristik özellikleri hiçbir şekilde nüfusun yararına olmamıştır. Yönetimin farklı ırkçılık ve zorbalık şekilleri bu sömürgeci den reddedilmesinde en büyük sebep olmuştur. Bu reddetme, direniş şeklinde ve dönemin Togoluları tarafından yapılan bazı faaliyetler şeklinde olmuştur.

2.3. TOGOLULARIN ALMAN SÖMÜRGEÇİLİĞİNE KARŞI TEPKİLERİ: YEREL BİR BİLİNİN GÖSTERGESİ

Alman sömürgeçiliğine karşı Togoluların tepkisi, sömürgeci den özelliklerinden kaynaklanmaktaydı. Bu tepki, sömürü düzene karşı çıkma olarak adlandırılabilen çeşitli direniş hareketleri olarak ortaya çıktı. Avrupa’nın buradaki varlığına karşı olan direniş hareketleri Afrika’da geneldi ve kıtanın her coğrafyasında bu direniş görüldü. Sömürgeleştirme Afrika toplumları arasında çok derin olumsuz etkiler yaratmıştır. Yüzyıllardır Afrikalılar ve Avrupalılar arasındaki ilişki ticarete dayanıyordu ki, her iki taraf da bu durumdan birçok yarar sağlamıştı. Fakat 19. yüzyıl Avrupa’sında ortaya çıkan Sanayi Devrimi ile beraber, önceleri “kazan-kazan” ilişkisi üzerine kurulmuş olan bu ekonomik yapı yerini, baskıcı, emperyalist sömürgeci bir ekonomik sisteme bıraktı. Bu yeni sistem, Afrika’da sömürgeçiliği getirdi. Sanayi Devrimi ile gelen demiryolu, telegraf ve buharlı gemi gibi teknik gelişmeler Avrupalıların bu durumdan fayda sağlamasına yardımcı oldu¹⁸⁸. Bu teknik gelişmeleri kırsal yerleşimlere ulaşmada kullanıp oradaki her şeyden yararlanmaya çalıştılar. O dönemde var olan Afrika devletleri ve krallıklar yabancı düşmanların karşısındaydı ve bunun sonucunda Afrika’nın siyasi egemenliği ve kültürel değerleri ciddi bir şekilde etkilendi. Bu durumu

¹⁸⁸ (Ranger 1987: 67). Terence. O. Ranger, « Initiatives et résistances africaines face au partage et à la conquête » in *Histoire générale de l’Afrique. L’Afrique sous domination coloniale, 1880-1935*, tome 7, Paris, Unesco, 1987, s. 67.

Ferhat Abbas, Albert A. Boahen¹⁸⁹ den alıntı yaparak şu şekilde ifade etmiştir: *“Sömürgecilik, eski bir düşünce ve inanç sistemini, laiklik biçimini değiştiren gerçek bir devrimdi. İnsanlar kendilerini ani bir değişimin içinde bulurlar. Hazırlıksız yakalananlar bununla uğraşmaya ya da yok olmaya mahkumlardır.”*

Direnişin ideolojisi iki temel faktöre dayanıyordu. İlk faktör politikti, bu kralların ve toplumların egemenliklerinin muhafazasıyla alakalıydı. Sömürgecilik Afrikalıların bağımsızlığını azalttı ve yok etmişti. Bir defa yok olan bu egemenlik, sonrasında yabancı kültürle daha açık hale geldi. *“Kendisini yönetme hakkını, kültüründe neler değiştirebileceğini seçme ve başka bir kültürü reddetme özgürlüğünü kaybetti”*¹⁹⁰. Sömürge dönemi boyunca, özellikle 19. yüzyılın başlarında, Afrika devletlerinin kendi politik güçlerini kaybetmesiyle, bağımsızlıkları ve kimlikleri tehlikeye girmişti. Bu politik faktör önceleri Afrika’da sömürgeciliğe direnmenin temellerini oluşturuyordu. Afrikalı hükümdarlar o zamanlar kendi yerel kültürlerine müdahaleye çok düşmanca davranırlardı. 1890’da Tanzanya’daki Yeo toplumu Alman güçlerine sağlam bir direniş göstermekle birlikte bu toplumun kralı şu sözleri söylemiştir:

Sözlerinizi dinledim fakat size neden itaat etmem gerektiği ile alakalı bir gerekçe göremiyorum. İtaattense ölmeyi tercih ederim. Eğer arzunuz dostluk ise hazırım, bugün ve her zaman; fakat söylediklerinizi asla yapamam... Eğer arzunuz savaşa, ona da hazırım; fakat asla köleniz olamam... Ayaklarınıza kapanmam! Siz de benim gibi Allah’ın yarattığı varlıklarsınız... Ben burada topraklarımda sultanım. Siz de topraklarınızda sultansınız. Ama yine de ben size bana itaat etmeniz gerektiğini söylemiyorum; çünkü biliyorum ki sizler de hür insanlarsınız. Sizlere teslim olmayacağım ve yeterince güçlüyseniz, o zaman gelin ve beni yakalayın¹⁹¹.

Önceden söylediğimiz gibi, krallarının hükmü altındaki Afrika insanı sömürgeciliğe karşı, İngilizlerin hakimiyetini reddeden Ashanti kralı I. Prempeh örneğinde olduğu gibi savaşmışlardır. I. Prempeh Hindistana sürgün edilmiş olmasına rağmen Ashantililer 90 yıl daha İngilizlere karşı direnmeyi sürdürmüşlerdir.

¹⁸⁹ Albert Adu Boahen, « L’Afrique face au défi colonial », in *Histoire générale de l’Afrique. L’Afrique sous domination coloniale, 1880-1935*, tome 7, Paris, Unesco, 1987, ss. 21-38.

¹⁹⁰ Ranger, a.g.e., s. 70.

¹⁹¹ Afrika milliyetçiliği ve özgürlük mücadelesi için bakınız: [http://www.africanamerican.com/folder15/alot%20more%20of%20african%20&%20african%20american%20history16/misc/0130918431\(1\).pdf](http://www.africanamerican.com/folder15/alot%20more%20of%20african%20&%20african%20american%20history16/misc/0130918431(1).pdf).

Burkina Faso'daki Mossi halkının kralı Mogho Naaba, Fransız Yüzbaşı'ya şunları söyledi:

Beyazların ülkemi almak adına beni öldürmek istediğini biliyorum yine de siz bana onların ülkemi düzene sokmak için bana yardım edeceklerini söylüyorsunuz. Fakat ben ülkemin gayet iyi bir halde olduğunu düşünüyorum. Bu yüzden onlara ihtiyacım yok. Ne istediğimi ve neye ihtiyacım olması gerektiğini biliyorum; kendi tüccarlarım.... Ayrıca kendinizi şanslı sayınız, çünkü başınızı gövdenizden ayırmak için emir vermedim. Şimdi gidin buradan ve bir daha asla buralara gelmeyin!¹⁹².

Bütün bu cümleler diğer Afrikalı krallarda olduğu gibi buradaki toplumların kendi topraklarında özgürce yaşama isteğini ortaya koymaktadır. Kendi özgürlüklerinin tehlikeye gireceğini düşünmelerinden dolayı direniş hareketlerine başlamışlardır. Diğer ulusların işgaline karşı bu direniş hareketleri yıllarca sürmüştür. Fakat ne yazık ki Avrupalılar Afrika kıtasını sömürgeleştirmeden oradan ayrılmamışlardır.

Afrika direniş ideolojisinin en önemli ikinci faktörü dindi. İster Afrika kökenli inançlar olsun ister Hristiyan ve İslam inançları olsun buradaki tüm dinler ülkelerinin olası bir istilaya izin vermemeleri gerektiğini ve hür yaşamaları gerektiğini vurguluyordu. Afrikalı hükümdarlar da zaten tahtta iken dini ritüelleri uyguluyorlardı. Onların ülkelerinin özgür ve bağımsız olması, insanların hür yaşaması için dini semboller ve kavramları sıklıkla kullandıkları bilinir¹⁹³. Sömürgeciliğin getirdiği yeni politik sistem ise Afrika dinine ve kültürel değerlere hiçbir şekilde uymuyordu. Bu nedenle kültürlerini ve hürriyetlerini korumak adına buradaki toplumlar sömürgeci sisteme karşı mücadeleye giriştiler. Bu mücadele beyaz ırka değil, sömürgeci sistemin getirdiği yeni düzene karşı idi.

Bazı Afrikalı hükümdarlar İslam dinini, sömürgeciliğe karşı direnişi organize etmek amaçlı kullandılar. Onlar bu düzeni sosyal ve ekonomik bağımsızlıkların yıkımı olarak gördüler. Cheikh Ahmadu Bamba veya Samory Toure gibi hükümdarlar İslam diniyle birlikte bu yıkımdan korumak için direniş gösterdiler. Onlar sadece Fransız

¹⁹² Afrika milliyetçiliği ve özgürlük mücadelesi için bakınız.

¹⁹³ Ranger, a.g.e., ss. 73-74.

sömürgecilerine karşı değil aynı zamanda, sömürgeciliğin bütününe, Avrupa kültürüne ve sömürü politikasına karşı savaştılar¹⁹⁴.

Bu direniş hareketleri pasif ve aktif olarak bilinen iki şekilde gerçekleştirildi. Bu direnişlerin ¹⁹⁵ farklı aktörleri Alman sömürgecilerin Togo'da olduğu zamanlarda Togolu halk ve aydınlarıydılar.

2.3.1. Direnişin Farklı Biçimleri

Togoluların Alman istilacılarına karşı direnişi; pasif direniş ve gerilla yöntemleriyle aktif direniş biçiminde görülmektedir. Bu iki direniş türü de Togo'nun kendi ulusal kimliğini korumak adına yapılmıştır. Aşağıda Togoluların bu dönemde sergilediği çok daha farklı direniş yöntemlerinden bahsedeceğiz.

2.3.1.1. Aktif Direnişler

Sömürgeciliğe karşı aktif direnişler 19. yüzyıl boyunca tüm Afrika kıtasına yayılmıştır. Bu direnişlerin tabiatı sömürge bağlamında Afrika ile Avrupa arasında doğrudan bir çatışma olarak özetlenebilir. Afrikalılar bu direnişleri göstermeden önce Avrupalıların defalarca Afrika kıtasını fethetmeye çalıştıklarını görebiliriz. Batılılar amaçlarına ulaşmak için diplomasiyi ve hatta askeri işgali kullanmışlardır. Afrika'daki Avrupalıların askeri işgal teşebbüsleri 1880-1900 yılları arasında başladı ve doğrudan çatışmalar da o dönemde yapıldı. Tarihçiler bu dönemle alakalı olarak Afrika kıtasının bu denli askeri işgale daha önce hiç maruz kalmadığını söylerler¹⁹⁶. Genel olarak, Avrupa sistemi Afrika'ya yerleşmek üzereyken, liderleri ile birlikte bazı Afrika ülkeleri, Samory Toure ve Batı Afrika'daki Abomey kralı Behanzin Avrupalılara karşı direndiler. Bu direnişlerin temel amacı kaybedilen bağımsızlığı tekrar geri kazanmaktır.

¹⁹⁴ Benjamin Talton, "African resistance to colonial rule", Africana Age. [URL:http://exhibitions.nypl.org/africanaage/essay-resistance.html](http://exhibitions.nypl.org/africanaage/essay-resistance.html).

¹⁹⁵ Bu araştırma koloni baskıcılığına karşı sergilenen direnişleri temsil edecektir. Daha fazla bilgi için bakınız: Assima-Kpatcha E. & Tsigbe K. N., *Le refus de l'ordre colonial en Afrique et au Togo (1884-1960)*, Lome, Presses de l'UL, 2013, 399 s.

¹⁹⁶ M. Gueye & A. Boahen, « Initiatives et résistances africaines en Afrique occidentale de 1881 à 1914 », in *Histoire générale de l'Afrique. L'Afrique sous domination coloniale, 1880-1935*, tome 7, Paris, Unesco, 1987, ss. 137-138.

Bu direnişler ayaklanma, göç, grev, boykot, dilekçe ve aynı zamanda ideolojik tartışmalar olarak ortaya çıktı¹⁹⁷.

Togo'da direnişin tabiatı tüm Afrika'daki direniş hareketleriyle aynı tabiatı taşıyordu. Egemenliğin Avrupalılara teslim edilmemesi olarak nitelendirilebilecek bu aktif direniş, yerli halkın Almanlara karşı çıkmasından ibaretti. Bölgenin güneyindeki nüfus, birkaç yıldır Avrupalılarla temas halinde olduğu için doğrudan Almanlarla savaştı. Fakat, Togo'nun kuzey bölgelerindeki halk Avrupa nüfuzuna karşı aktif bir direniş gösterdi. Alman sömürgesi sırasında Togo'da aktif direniş hareketleri çoktu ve söylediğimiz gibi, bölgenin kuzeyinde daha fazlaydı. Kuzeydeki Kabye bölgesinde koloniliciliğe karşı gerilla yöntemi kullanıldığı için Almanlar bu bölgeyi daha sonra 'gelişime' kapattılar.

2.3.1.2. Pasif Direnişler

Togo'da 1884'ten 1895'e kadar olan Alman idaresinin başlangıç dönemi yerli halk ile Almanlar arasındaki gözlem dönemi olarak ifade edilebilir. Bu dönemde, özellikle güneydeki herkes bu durumdan ortak olarak fayda sağlamak istedi. 1884'ten 1895'e kadar doğrudan bir koloni idaresi yoktu ve buradaki halk başarı ve ilerlemenin yolunu açacak bir tür kolonileşme bekliyordu¹⁹⁸.

1885-1900 yılları arasında bu beklenti değişti ve halk sömürge kurallarına tabi oldu. Afrika'daki Avrupa yönetimleri bu bölgeleri özellikle de Togo'yu askeri işgalle ele geçirmişlerdi. Pasif ve sakin dönem yerini zamanla vahşet ve zulümlere bıraktı. Bu nedenle özellikle Togo'da zalim Alman yöneticilerine karşı ayaklanma başladı.

Togolular Alman idaresine karşı direniş örgütlenmesine tartışmalar yaparak başlamıştı¹⁹⁹. Sonrasında sömürgeciliğin kötü yanlarını gazeteleri kullanarak etkin bir

¹⁹⁷ Gueye and Boahen, a.g.e., s.161.

¹⁹⁸ Adimado M Aduayom *et al.*, 2005, «Le refus de la colonisation : de la pénétration à la seconde Guerre Mondiale », in *Histoire des Togolais. De 1884 à 1960*, vol. II, tome II, Lomé, Presses de l'UL, 2005, ss. 499-500.

¹⁹⁹ Essohanam Batchana, « Acteurs et victimes de la contestation au Togo a travers les colonnes de la presse (1911-1958) », in *Le refus de l'ordre colonial en Afrique et au Togo (1884-1960)*, Lomé, Presses de l'UL, 2013, s. 296.

şekilde aktardılar. Bu gazeteler bir başka İngiliz sömürgesi olan Altın Sahili'nde ²⁰⁰ basılıyordu ve en ünlülerinden biri *The Gold Coast Leader* adlı gazeteydi. 8 Ağustos 1914'te bir Togolu ²⁰¹ gazeteye şunları bildirmişti: “*Aneho'daki insanlar Alman yöneticiler bölgeye gelmeden önce çok daha mutlulardı. Artık çok sıkıldık. Bize karşı sergilenen bu baskıcı tavırların nedenlerini araştırıyoruz, fakat hiçbir nedene rastlamadık.*”²⁰²

1911'de bu gazetede birkaç makale yayımlandı ve giderek artacak şekilde 1913 yılının her baskısında Togo'daki durumu anlatan makaleler yayımlanmaya devam etti. Temmuz 1911'den Eylül 1914'e kadar, *Gold Coast Leader*' da 63 makale yazılmış ve Ekim 1914'ten Ekim 1920'ye kadar 191 gazete yayınlanmıştır²⁰³. Bu gazeteden ayrı olarak da Togolular, uluslararası gazeteleri, sömürgeciliği protesto etmek amacıyla kullanmışlardır. Bu gazeteler arasında Londra merkezli *The African Time and the Orient Review* adlı gazeteler de vardı. Bu gazetelerde çıkan makaleler Avrupalıların Afrika ve Togo'daki kolonileşme ile ilgili gerçekleri bilmesini sağlamıştır. Alman sömürge yönetimi altında bir gazeteci olmak riskli ve tehlikeliydi. Bunun için Togolular, yabancı gazetelerde protesto yazılarını yayınlamaya devam etmek için sahte isimler veya takma adlar kullanıyorlardı.

E. Batchana'nın aktardığı üzere, 1911 ve 1914'te Alman sömürgeciliğini protesto etmek için gazetelerde 10 adet takma ad kullanılmıştır²⁰⁴. Bu mahlaslar “T”, “A native of Aneho”, “Agoha of Quitah”, “Quashie”, “A Reader”, “Frank Garber”, “A Voice in the Wilderness”, “Anti-Prussian”, “Hudockey”, “Fairplay” idi. Bu takma adlar baskıyla olan mücadeleyi savunmuşlardı. İsimsiz bir yazar *African Times* adlı gazetede Almanların zulmünü Kasım ve Aralık 1913'te anlatmış ve şunları söylemiştir:

²⁰⁰ Almanlar Togoluların gazete gibi medya araçlarına sahip olmasını istemiyorlardı. İzin verilen ve Peder Münch tarafından çıkarılan tek gazete Katolik misyonerlerindi. (Guillaneuf 1967: 9/1 cited by Batchana 2013: 296).

²⁰¹ Togo'daki sömürge döneminde, gazetelerde yazılmış makalelerin çoğu anonim olarak yayımlandı. Yazarlar sömürge yönetimine karşı eleştiri yapıyor ve kendi güvenliklerini korumak için isimsiz olarak yazılarını yazabiliyorlardı.

²⁰² *The Gold Coast Leader*, 8th Ağustos 1914, Aduayom et al., a.g.e., s. 501.

²⁰³ Aduayom et al., a.g.e., s. 504.

²⁰⁴ Batchana, a.g.e., s. 297.

Togodaki Alman baskısı zulümle ve kanlı başladı. Togo valisi Hans Von Doering, Dr. Kersting ile birlikte hareket etmedi ve sonucunda birçok Togolu yoksul insan ve mahkum öldürüldü. Atakpame'deki yaşlı bir adamın ağır bir yükü taşıyamadığı ve oğullarından yardım istediği için öldürülmesi vahşet değil midir?²⁰⁵.

Bu mahlasları kullananlar, sömürü düzeni altında baskı gören halkın sesi olmaya çalışmışlardır. Genelde bu yazarlar, sömürgecilik sisteminin adaletsiz oluşu, Alman sömürgeci eğitim sistemi ve günlük yaşam gibi konulardan bahsetmişlerdir.

Togoluların Alman istilasına olan tepkileri pasif direnişler yoluyla olmuştur. Aslında bu tip direnişler şiddet içermeyen faaliyetlerdi. Bu faaliyetler yerli aydınlar kontrolünde organize ediliyor, Alman yönetiminin sertliğine olan tepkiler; dilekçeler ve kınama yoluyla dile getiriliyordu. 1902'nin Ağustos'unda, Koukoniva adında bir Togolu Atakpame bölgesinin yöneticisi Schmidt aleyhine koloninin üst yönetimine bir şikayet dilekçesi yolladı. Bu dilekçede, bölgedeki genç kızlara yönelik olan tecavüzler dile getirilmişti. 1907'de aynı dilekçe yine Berlin'e aynı ifadelerle Koukovina tarafından gönderildi ve ne yazık ki; Koukovina tutuklandı, işkence gördü ve sonucunda hapisnede öldü²⁰⁶.

Pasif direnişler, çok yönlü toplu direnişler olarak adlandırılabilir. Sömürgeci düzenin reddedilmesiyle halk tarafından tartışılarak başlatılmıştır. Seçkin sınıf olarak adlandırabileceğimiz bu eğitimli insanlar tartışma gruplarının liderleriydi. Bu liderler ya Andreas Aku gibi Presbiteryen Kilisesi üyesiydiler ya da Augustino de Souza ve Octaviano Olympio tarafından temsil edilen yerel burjuvazi yönetiminin temsilcisiydiler. Togo'daki yerli aydınlar Güney' de yaşıyorlardı ve sömürgeciliğe karşı şiddet içeren faaliyetlerden uzak durulması gerektiğini düşünüyorlardı. Bu aydınlar halkın temsilcisi olmakla birlikte kalem kağıt gibi entellektüel metodları kullanarak medyaya; baskıcı ve zorba yönetime olan hislerini ifade etmeyi tercih ediyorlardı²⁰⁷.

Kukovina olayından sonra, Togo'daki Almanların halka olan kötü davranışlarını, zulümlerini ve suçlarını içeren üç ayrı dilekçe daha Alman yetkililere gönderildi. İlk dilekçe Berlin'deki Dışişleri Bakanlığı'nda bir öğretmen olan Edwin Garber tarafından

²⁰⁵ ANT, 8 APA N°5, *African Times*, vol II, N° 17-18 Nov/Dec 1913, p.201.

²⁰⁶ K. A. Akakpo, 2013, «Un cas de refus de l'ordre colonial : l'audace de Kukovina à Atakpame (1902-1903) », in *Le refus de l'ordre colonial en Afrique et au Togo (1884-1960)*, Lomé, Presses de l'UL, 2013, ss. 99-116 ; Gayibor, a.g.e., s. 502.

²⁰⁷ Batchana, a.g.e., s. 295.

11 Ekim 1906'da gönderildi. İkinci dilekçe ise yine bir öğretmen tarafından Aneho'dan gönderildi. Bu dilekçede işkence ve işçilerin ağır şartlarda çalıştırılması şiddetli bir şekilde kınandı. Bir başka dilekçe ise Octaviano Olympio ve Andreas Aku adlı burjuva sınıfına ait iki aydın tarafından kaleme alınıp koloni valisi Zech'e gönderildi. Bu dilekçe sadece burjuva sınıfının hakları değil tüm Togo halkının hakları gözetilerek yazıldı. Togolular adına yazılan bu dilekçede Avrupalılar karşısında Togoluların da aynı haklara sahip olması gerektiği bildirildi. Fakat bu dilekçe olumlu bir cevap almadı; tersine Vali Zech beyaz ırkın tüm ırklardan daha üstün olduğunu, bu nedenle Togoluların Togo'daki Almanlarla aynı haklara sahip olamayacağını ifade eden bir mektup yazdı²⁰⁸.

Bu dilekçelerin yazılmasındaki amaç sömürge sistemini protesto etmekte şüphesiz. Fakat kesin sonuçlar alınamıyordu. Kolonilerden sorumlu Dışişleri Bakanı Wilhelm Solf'un 12 Ekim 1913'te Togo'yu ziyaret etmesi, buradaki yerli aydınların bir dilekçe daha yazılması fikrini ortaya çıkardı. Dilekçenin temel hususları şunlardı:

- Yerel halkın hükümet konseyinde temsili,
- Koloni için detaylı kanun oluşturulması,
- Vergilerin düşürülmesi,
- Adalet sisteminin iyileştirilmesi,
- İşkencenin ve mahkumlara takılan zincirlerin yasaklanması,
- Mahkumların şartlarının iyileştirilmesi.

Fakat, yönetime sunulan bütün bu istekler reddedildi. Bunun üzerine uluslararası toplumu Togo'daki Alman zulmü hakkında bilgilendirmek için Aneho'nun geleneksel 15 kralı 1 Mayıs 1914'te Reichstag'a bir dilekçe yolladılar. Bu dilekçede ülkedeki soygun sisteminden²⁰⁹ bahsedildi, sömürge yönetimine ve Almanların Togolulara karşı davranışlarını kınayan ifadelere yer verildi²¹⁰. Krallar ayrıca Alman koloni sistemi hakkında *"Togo'yu Allah sadece sizlere vermedi. (...) Hiçbir Alman kolonisi hakkında olumlu bir bilgiye dahi rastlamadık"* demişlerdir²¹¹.

²⁰⁸ Gayibor, a.g.e., s. 503.

²⁰⁹ Soygun sistemi; çalışanlara ücret ödemesi yapmayı öngörmeyen bir sistemdir. İşçiler ay boyunca çalışır, fakat Almanlar ücretlerini ödemeyi reddetmektedir.

²¹⁰ Aduayom *et al.*, a.g.e., s. 504.

²¹¹ Aduayom *et al.*, a.g.e., s. 504.

Togo'daki Alman sömürgesine karşı pasif direnişler, o dönemde Togoluların itiraz hareketinin bir sonucuydu. Bu direnişler küçük, eğitimli ve seçkin grupların liderliği altında yapıldı. Pasif direniş, nüfusun başka bir yere taşınması olarak adlandırdığımız başka bir yolla da dile getirildi. Togo'daki nüfusun İngiliz kolonisi olan Altın Sahili'ne doğru göç etmesi sömürgeye karşı direniş olarak adlandırılabilir. Bu tarz direnişin nedenleri çoktur ve Alman sömürgeciliğinin özelliği ile ilişkilidir. Togo kolonisinin Altın Sahili'ne doğru göçü, normal bir olay olarak sayılmaktadır. Ayrıca bu göç hareketleri, zorunlu vergiler ve iş gücünün oluşturulmasından önce olmuştur. Nüfusun büyük bir çoğunluğu koloni dışına çıkarak iş aramaya, ailelerini geçindirmek için para kazanmaya başlamışlardır. Ewe, Akposso, Tem, Bassar, Moba ve Mamproussi gibi Togo-Altın Sahili sınırında yaşayan topluluklar bu göç dalgalarından endişe etmişlerdir. Çünkü bu tip hareketler pasif direniş olarak adlandırılmaktan çok ekonomik hareketlerdir²¹². Fakat yüksek vergi oranlarının ve işkencelerin gelmesiyle beraber Togolular göçü koloniye karşı direniş olarak kullanmışlardır. Togo'nun batı sınırındaki nüfusun büyük bir çoğunluğu sergilenen bu direnişin bir parçasıdır. Koloni yönetimine ağır vergiler vermemek ve zorunlu iş gücüne katılmamak üzere bu tip göçler gerçekleştirilmiştir. Ayrıca Altın Sahili'ndeki maaşlar ve iş olanaklarının Togo'dakinden daha iyi olması bu göçleri Togolular için haklı kılmıştır. Alman sömürge yönetimi buradaki nüfusun başka sömürgelere kaymasından, uyguladığı düzen nedeniyle sorumludur. Aslında Togolular ağır sömürgeci sistem altında yaşamak istemediler²¹³. Togo'da güneyden kuzeye doğru birçok bölge Altın Sahili'ne kolonicilikten kurtulmak için göç ettiler. Bu dolaylı direniş, 1911'de kuzeydeki Mango-Yendi mevkiinden 500 kişinin topraklarından ve mülklerinden feragat ederek Altın Sahili sınırına geçmesiyle ifade edildi²¹⁴. Alman koloni yönetiminin ırkçı ve ayrılıkçı olduğu daha önceden açıklanmıştı. Hatta Togolulara sunulan eğitimin de samimiyet içermediği ve Almanların, eğitim görmüş Togoluların etrafta olmalarını istemediği söylenir. Dolayısıyla Togolulara kalan tek yol, Almanlardan daha esnek ve liberal bir yönetim sunan İngiliz kolonisi Altın Sahili'ne doğru göç etmektir. Yeterli imkanı olan, güney ve güneybatıda yaşayan Togolu insanlar, aydınlar çocuklarını daha iyi şartlarda

²¹² Komla Etou, « L'émigration des Togolais vers la Gold Coast: une forme diffuse de la contestation de l'ordre colonial (1880-1960) », in *Le refus de l'ordre colonial en Afrique et au Togo (1884-1960)*, Lomé, Presses de l'UL, 2013, ss. 329-346.

²¹³ de Souza, a.g.e., s. 224; 244.

²¹⁴ Etou, a.g.e., ss. 330-331.

eğitim görmelerini sağlamak amacıyla Altın Sahili'ne göndermişlerdir. Direniş olarak ortaya çıkan göç hareketleri belli bir topluluğun ve sonrasında ulusun bir kimliği haline dönüşmüştür. Bu dolaylı ya da pasif direniş biçimi, koloni yöneticileri ile olan anlaşmazlık nedeniyle ortaya çıkmıştır. Gold Coast (Altın Sahili) kolonisi, baskıcı sistemlere karşı farklı yollar deneyerek sömürgeci sistemle mücadele edilebileceğinin anlaşılması açısından simge bir yerdir²¹⁵.

Direnışlerin, özellikle sömürge yönetimine karşı olan pasif direnişlerin birden fazla yüzü vardır. Genel olarak Afrikalılar hayatlarının tehlike altında olduğu zamanlarda mevcut hakimiyeti protesto ederler. Kolonizatörler Afrika kolonilerindeki hastalıkların tedavisi amacıyla yeni sağlık sistemi getirdiler. Kolonileştirici ülkelerde ilk ve devamlı olarak sağlık sistemi Hristiyan misyonerler tarafından idare edildi. Bu misyonerler sağlıkla ilgili olan tüm Afrika uygulamalarını reddettiler. Afrika sağlık sistemini şeytani bir uygulama olarak görüyorlardı. Çünkü Afrika toplumunda terapi uygulamalarıyla sorumlu papazlar ve şifacılar ilgileniyordu. Afrikalılar için, terapötik uygulamalar atalarının uygulamalarından kaynaklanıyordu ve ruh olarak tanımlanabilecek şeyleri korumak için bu yabancı sağlık uygulamalarına karşı direnç gösteriyorlardı²¹⁶. Afrikalıların tıbbi alanlardaki direnişinin tek nedeni din değildi. Tropik hastalıklara karşı etkili bir çare bulmak için, sömürge güçlerinin doktorları yerli insanlar, özellikle işçiler üzerinde deneyler yaptı. Çoğu zaman, bu deneyler ölüm ve tedavi edilemez hastalıklara yol açtı. Kolonide aşı süresi de direnç dönemi oluşturdu; çünkü aşı yapmak için kullanılan ürünler ölüme neden oldu. Örneğın, Alman kolonizasyonunun varlığı sırasında Lome'da, anti-çiçek hastalığı aşısı aldıktan sonra 8000 kişi öldü²¹⁷. Togolular aşı dönemlerinden kurtuldu. Çünkü sömürge yönetiminin bu anları işçileri zorla düzeltmek için kullandığını görüyorlardı. Ancak sebep bu değildi. Sömürgeci tıbbı karşı direniş nedeni, ilaçların veya ürünlerin çoğunun hastaları zehirleyen arseniğe dayanıyor olmasıdır. Aslında, Alonou'nun belirttiğı gibi, bu tedavi yöntemi sadece hastaya yardım etmek için değil, bilimin sömürgeci ilerlemesini

²¹⁵ Etou, a.g.e., ss. 339-343.

²¹⁶ Kokou Alonou, «La résistance africaine à la médecine coloniale : 1884-1960», in *Le refus de l'ordre colonial en Afrique et au Togo (1884-1960)*, Lomé, Presses de l'UL, 2013, s. 349.

²¹⁷ Alonou, a.g.e., s. 353; Nicoue L. Gayibor (dir), *Le Togo sous domination coloniale (1884-1960)*, Lomé, Les Presses de l'UB, 1997, s. 68.

göstermek içindi²¹⁸. Sömürge tıbbı yerli halka empoze edildi. Cüzzam ya da çiçek gibi hastalıklardan muzdarip insanlar nüfusun geri kalanından ayrıldı ve bu insanların evleri, ahaliyi korumak için yakıldı. Sömürge sağlık sisteminin tüm bu yönleri, Afrikalıların bu sömürge düzenine karşı direnmesine sebebiyet veriyordu.

Alman Togoland kolonisinde bu yeni sistemler cüzzam, uyku hastalığı, çiçek hastalığı vb. bazı hastalıkların ortadan kaldırılması için uygun bir bakış açısıyla sunuldu. Bunu yapmak için yeni aşı ve ilaçlar tanıtıldı ve yerli halk tedavileri kabul etmek zorunda kaldı. Bu durum, Kpandu adı verilen bölgedeki Alman sömürgesi sırasında yaşandı. Her şeyden önce, Almanlar Kpandu şefi, III. Dagadu' bir diğer topluluk olan Altın Sahili kolonisiyle, İngilizlerle yakın olduğu için Almanlar tarafından suçlandı. Ne var ki bu durum Dagadu III ve Kpandu halkı, sömürge tıbbı usulüne karşı direniş gösterdiğinde daha da ciddileşti. Almanlar, kolonide menenjit ve uyku hastalığı gibi hastalıklar tespit ettiler, bundan uzak durmak amacıyla önleme ve tedavi yöntemlerini kullanarak harekete geçti-ler. Kullanılan ilaçlar halkın ölümüne neden olmuştur. Şef Dagadu durum hakkında Lome'de bulunan koloni valisi ile konuşmaya karar verdi. Ancak Alman yönetimi davayı değerlendirmeyi reddetti ve bölgede tedaviye devam etme kararı aldı. Sonunda, Dagadu ve toplumu, hastalıklara karşı verilen tedavileri reddeden Almanlara karşı direnişe geçti. Bu tepkiye bağlı olarak baş Dagadu III 1914'te Kamerun'a gönderildi. Birinci Dünya Savaşı sırasında Almanların yenilgisinden sonra serbest bırakıldı ve Kpandu'ya döndü²¹⁹.

Pasif direniş haricinde Togolular, Alman kolonizasyonuna karşı kurulan küçük gerilla ile bir başka direniş gösterdi.

2.3.2. Birinci Dünya Savaşı Sırasında Almanlara Karşı Togolular

Togo'daki Birinci Dünya Savaşı (3-27 Ağustos 1914), Togo'da ulusal kimlik inşa etmede önemli bir olay olmuştur. Üç hafta içinde Alman kolonisinin geleceği değişti ve nüfus farklı sömürge güçlerine maruz kaldı. Bu bölümde, dikkat çekilecek olan önemli husus, bu önemli olay sırasında Togoluların Alman sömürge gücüne karşı tepkisi idi. 5-6 Ağustos 1914 tarihleri arasında, Altın Sahili'nde kurulu İngiliz sömürge ordusu, Togo

²¹⁸ Alonou, a.g.e., s. 355.

²¹⁹ D. Laumann, «Domination and Resistance: Epidemic and Exile in the German Togoland colony», in Afrika Zamani, Codesria, Dakar, n° 17, 2009, ss. 1-15.

kolonisinin güneyini işgal etmeye karar verdi. Bu duruma karşı Togolular, Almanların bölgeyi korumasına yardım etmek yerine Altın Sahili'ne taşınmaya karar verdiler²²⁰. 1914'te Togo'da savaş sırasında, İngilizler ve Fransız askeri birlikleri Almanların önündeydi. Fransız birlikleri, Alman yenilgisinden çok memnun olan Togolular tarafından bir kurtarıcı olarak karşılandı. Aneho Kralı Lawson, Almanların konumu hakkında önemli bilgiler veren casusları yönlendirerek Fransız birliklerine yardım etti. Togo'nun kuzeyinde Sokode adında bir bölgeden Almanlar ayrıldıktan sonra buradakiler ofis ve evlerde kalmış Alman ürünlerini ele geçirdiler²²¹. Togoluların tepkileri kendiliğinden oluşan tepkiler değildi, Alman koloni yönetiminin kabalığının bir sonucuydu. Sömürge yönetiminin acımasızlığı, yöneticilerinin düşmanlarını arkadaş olarak kabul etmek yerine, her tür itaati reddeden yeni bir insan türü yarattı. Togo'da Birinci Dünya Savaşı sırasında Togo halkının Almanlara karşı tepkisinin ortak bir özgürlük anlayışı olarak düşünülebileceğini belirtmek önemlidir. Seçkinler olarak görülebilen bazı kişiler ve yerel halkın temsilcileri ya da yerel burjuvazinin temsilcileri, Alman yönetimi ile nazik bir ilişki kurmak yerine reddetme duygusunu dile getirdiler. Kolonizasyon sırasında Togo'daki ünlü yerli seçkinlerden Augustino de Souza, 20 Mart 1918'de Alman yenilgisinden sonra nasıl hissettiğini dile getirdi. O şunları söyledi:

Savaştan önce, bir Alman ticaret şirketine ait memurdum. Almanlardan hoşlanmıyordum, ama buradaydı ve bize hükmetmişlerdi. Bize gerçek haklarımızı vermediler Lagos'ta veya Altın Sahili'nde olduğu gibi, iş yapma özgürlüğümüz yoktu. Savaş sırasında işe başladım. Artık Liverpool'dan diğer firmalar gibi ihracat yapabilir ve ithal edebilirim ... Savaşın bitiminden sonra bile İngiliz makamı altında kalmayı tercih ediyorum²²².

Yerel burjuvazinin bir diğer üyesi olan Octaviano Olympio, 21 Mart 1918'de şunları söyledi:

Halkın dileği, Togo'da İngiliz yetkililere sahip olmaktır şimdi insanlar iş yapma özgürlüğüne sahiptir ve hiçbir vergi yoktur yerli halka, Gold Coast'da olduğu gibi banka tarafından yardım edilemez Almanlar geldiğinde buradaydım. Başlangıçta, yeterli güce sahip değillerdi, ancak daha sonra güçleri arttı. Halkı iyi tedavi etmediler. Yerli halktan çok

²²⁰ Marguerat, a.g.e., s. 76.

²²¹ Jean Claude Barbier, « L'histoire vécue : Sokodé 1914. Les Allemands évacuent le Nord-Togo », *Revue française d'histoire d'Outre-mer*, tome LXXV, n° 278, 1988, s. 86.

²²² Gayibor, a.g.e., ss. 162-163.

sayıda şikayet var ... ama biz herhangi bir olumlu cevap almadık. Almanlar geri gelirse, çoğumuz bu topraklardan ayrılacaktır²²³.

Bu iki adamın ifadeleri, Alman sömürgesi sırasında Togo'daki bütün yerli nüfusun zihniyetini tam olarak gösterdi. Hatta Togolular, sömürge sistemini reddetmek için bir fırsat bekliyordu. Kasım 1918'de, Aneho'daki büyük aileler ve Togo'daki Fransız temsilci Alfred Woelfel, zaferi kutlamak için bir ziyafet düzenledi. Bu parti sırasında, bu aileler Alman kolon sisteminden Togo'ya teslimat için Fransız ordusuna teşekkür etti. Gelecekte adalet ve kardeşliğe ulaşma arzusunu dile getirdiler²²⁴. Bu fırsat Togo'da Alman sömürgeciliğinin reddini göstermeye olanak veren Birinci Dünya Savaşı idi. Birinci Dünya Savaşı ve sonuçları, Togo'da ulusal bir kimlik oluşturulmasında önemli bir rol oynamıştır. O dönem boyunca, Togolular ortak bir duyguyu, ortak bir sınırı göstermişlerdir. Bu duygu, milli bir bilincin başlangıcı olarak adlandırılabilir şeyin öncülüğünü oluştuyordu.

2.3.3. Togo'da Almanya'nın Yenilgisi: Ulusal Bilincin Öncelikli Sonucu

1914'te Togo'da Almanların yenilgisi, Togo kolonisinin geleceği için ciddi değişiklikler getirdi. Bu yenilgiden sonra, Alman sömürgesi, Büyük Britanya ve Fransa olarak bilinen zafer güçleri tarafından işgal edildi ve bu topraklar bu devletlerce paylaşıldı. 1914 yılında zaferin ertesi günü, müttefik güçler yani Fransız ve İngiliz askeri birlikleri Lome ve Aneho gibi belli başlı şehirleri ellerinde tuttu. 1914'ten 1918'e kadar bu iki ülke arasında Togo toprakları birlikte idare edildi. Koloninin ve içinde yaşayan insanların geleceği 4 yıl boyunca askıya alındı, çünkü savaş Avrupa'da devam etti ve kimse meseleyi bilmiyordu. Ancak Togolular için bu dönem, bir kurtulma anıydı, mesela yerli tüccarların, kendi ticaretini yapma hakkı ve ayrıcalığı vardı. Ekonomik faaliyetler Togoluların elindeydi ve bu dönem refah vaktiydi. Yerli halk Fransızları ve İngilizleri kurtarıcı olarak görüyordu, bununla birlikte yerli halka göre onların varlığı geçiciydi Togo Togolular tarafından yönetilecekti.

²²³ Gayibor, a.g.e., ss.163-164.

²²⁴ ANT, 2 APA. N° 1, Rapport periodique des cercles: Cercle d'Aneho. 1918-1934. Cablogramme du 16 Novembre 1918 des Notables d'Anecho par Woelfel au Ministre des Colonies a Paris et au Gouverneur General a Dakar. Ek 1'e bakınız.

Amerika Birleşik Devletleri Başkanı (ABD) Woodrow Wilson, 2 Nisan 1917'de kongre önünde halkların kendi kaderlerini tayin etme hakkını ilan etti. Şöyle ifade etti:

Orada, aylarca ateşli bir imtihan ve önümüzde kurbanlar olabilir Bu harika barışçıl insanları savaşa, en korkunç ve tehlikeli savaşların içine yönlendirmek, dengede görünen uygarlığın kendisi korkunç bir şey. Ancak hak barıştan daha değerlidir ve her zaman kalplerimizde yer eden en yakın şeylere karşı demokrasi için, kendi hükümetlerinden birine ses çıkarma yetkisi verenlerin hakları için, küçük milletlerin hak ve özgürlükleri için; bütün halklara barış ve güvenliği getirecek, dünyayı özgür bırakacak bir özgür halklar birliği tarafından evrensel bir hakka sahip olmak için mücadele edeceğiz²²⁵.

ABD' de yapılan bu konuşma baskı altındaki insanları ümitlendirdi, onlara kendi kararları ve özgürlükleri hakkında araştırma izni verdi. Alman sömürge yönetimi altında olan Togolular daha fazla özgürlük istemek için harekete geçti. Bu konuşma, ulusal kimliğin başlangıcı olarak düşünülebilecek her şeyin temelini oluşturdu. Togolular için, Fransızlar ve İngilizler ile birlikte yaşam geçici olacak, ancak bu dönem çok uzun sürerse topraklarını kendileri idare etmeyi isteyeceklerdi, çünkü Togolulara göre Alman kolonizasyonunun yenilgisi yerli insan hayatındaki sömürgeleşmenin sonuydu, ancak Fransızlar ve İngilizler bu isteği gözardı ettiler ve bu dönemde Togolular kendi kimliklerini kaybetme yolunda olduklarını kolayca anladılar²²⁶. Kimlik problemini getiren bir diğer faktör de Almanlar tarafından kurulan kayıp Togoland kolonisinin batıda Büyük Britanya ve doğuda Fransız kolonisi olarak iki parçaya bölünmesiydi. Savaşı kazanan büyük güçlerin yerel gerçekleri dikkate almadan insanları yapay sınırlarla paylaşmaya karar verdiği Togo'nun geleceği, Versailles konferansında²²⁷ sonuçlandırıldı. Bir arada yaşayan Ewe halkı paylaşıldı; İngiliz ve Fransızların serveti oldu. Eweland'daki rahiplerin yetkileri, örneğin Togoville rahibinin yetkileri azaltıldı. Ewe halkı bu durumu kendi kültürlerine yapılan bir hakaret saydı ve kimliklerini kaybetmelerinin sebebi olarak gördü. Bu durum göz önünde bulundurulursa Yagla' nın belirttiği gibi, “*yeni yerleşimciler bedel ödemek zorundadır*”²²⁸.

²²⁵Konuşma linkte mevcuttur. https://www.lib.byu.edu/index.php/Wilson's_War_Message_to_Congress.

²²⁶ T. J-P. Gunn, *Histoire d'un administrateur colonial au Togo : le cas de Jean Pierre Jouret 1920-1934*, Lomé, Université de Lomé, Yüksek Lisans tezi, 2009, s. 18 ; Yagla, a.g.e., s. 11.

²²⁷ 28 Haziran-10 Temmuz 1919.

²²⁸ Yagla, a.g.e., s. 29.

Birinci Dünya Savaşı'nın Afrikalılar üzerindeki toplumsal sonuçları, genel olarak Afrika'da milliyetçiliğin ve ulusal kimlik inşasının öncülüğü idi. Başlangıçta bu savaşın Avrupa ülkeleri arasında yapıldığı farz ediliyordu, ancak bu ülkelerden bazıları koloni imparatorlukları kurdu, böylece yerliler savaşın etkilerini sosyal hayatlarında hissettiler. Savaşın Afrika'daki etkisi yıkıcıydı, ancak o Afrikalıların uzun vaadeli uykudan uyanmasına da izin verdi²²⁹. Savaş, elit kesimlere gerçekleri ve savaş alanlarındaki Avrupalıların zayıf yönlerini anlatarak vicdan azabı yaşamalarını sağladı. Seçkinler sömürge iktidarına karşı daha eleştireci oldular ve beyaz adam Avrupalıların üstünlüğü hakkında anlatılan her şeyi bilmediğini fark etti. Bu durum, Afrikalıların zihninde bir milliyetçilik anlayışının oluşmasına imkan verdi ve burada yaşayanlar topraklarında yönetime katılımı daha çok talep etmeye başladılar. Harp boyunca savaşan eski Afrikalı askerler, memleketlerine döndüklerinde Afrika topraklarında itirazların ve grevin liderleri oldular. Birinci Dünya Savaşı, sömürgecilik konusundaki uluslararası görüşün evrimini ve aynı zamanda kolonizasyon ahlakını da gösterdi. İlk savaş, sömürgeciliği sona erdirmekle kalmadı, böylece Afrika kıtası tekrar paylaşıldı. Afrikalılar için olan en önemli şey Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra milliyetçi hareketlerin getirdiği benliği tayin etme anlayışıydı²³⁰.

Bu bölümde, Alman yönetiminin Togolu yerlilerin zihniyetine ve zulüm altında olduğunun bilincinde olma yaklaşımlarına etkisi gösterilmiştir. Sömürge yönetiminin kabalığı yalnızca aktif ve şiddetli direnişlere değil aynı zamanda pasif ya da şiddetsiz direnişlere de neden oldu. Togolulardan gelen bu eylemler, herhangi bir baskıyı reddetme ve belirli bir kimliği kazanmaya izin verecek belirli ortak duyguların oluşturulması temelinin bir sonucuydu. Almanlar Togoland kolonisini kaybettiğinde, Togolular kendilerini iki farklı sömürge gücünün hakimiyetinde bulmuşlardır. Bu durum, sömürülen halkın geleceğine karar veren uluslararası antlaşmaların sonucudur. Bununla birlikte bu durum, Togolular ve yeni sömürge Fransız gücü arasında bir başka yanlış anlaşılmanın kaynağıdır. Fransız sömürge dönemi, ulusal kimlik ve milliyetçilik duygularının özerklik ve özgürlük bakışına açısına göre şekillendiği bir dönemdir. Bir sonraki bölümde Togo tarihinin bu yönü üzerinde durulacak.

²²⁹Micheal Crowder, 1987, « La première guerre mondiale et ses conséquences », in *Histoire générale de l'Afrique. L'Afrique sous domination coloniale, 1880-1935*, tome 7, Paris, Unesco, 1987, s. 330.

²³⁰ Crowder, a.g.e., ss. 334-337.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

FRANSIZ KOLONİZASYONU VE TOGO KİMLİĞİNİN YAPIMI

Bu bölümde Fransız kolonizasyonunun boyutu incelenecektir. İlk olarak Fransız yönetiminin başlangıcı ve bundan başka Togo'da Fransızcayı getiren tarihi gerçekler açıklanacaktır. Uluslararası hukuk ile kimlik inşası arasındaki ilişki belirtilecektir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra sömürge toplumlarında uluslararası bağlam değişmiş ve özerklik ve özgürlük ifadeleri daha fazla yayılmıştır. Togo'da milliyetçi güçler, bağımsız olmak ve bir devlet kurmak için savaşımaya başlamıştır.

3.1. ULUSLARARASI HUKUK VE TOGO'DA KİMLİK OLUŞUMU

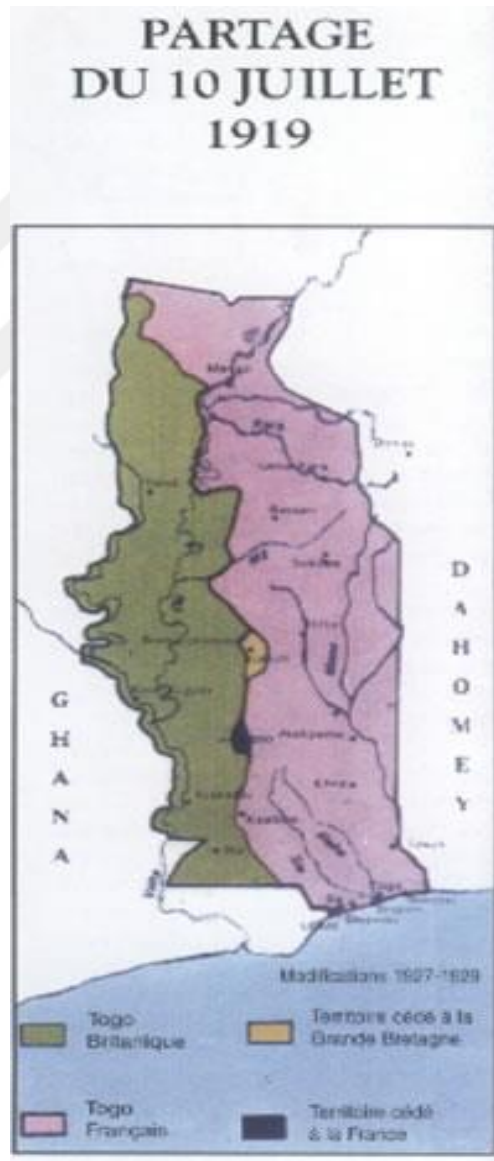
Afrika'daki sömürge tarihi, 19. yüzyılın son on yılında başlayan uluslararası konferansların sonucunda oluşmuştur. Bunlardan ilki, 1885'te yapılan Afrika' da etkili kolonilerin yaratıldığı Berlin konferansıydı. Bu konferans, sömürge güçlerinin Avrupa yasaları ile sömürgeleri idare etmesine izin veren uluslararası kanunları üretmişti. Bu bağlamda Almanya, yeni Togo kolonisini yönetmeye başladı. 1919'da Birinci Dünya Savaşı sırasında Almanya'nın yenilgisinden sonra, dünya kolonileri muzaffer güçler arasında paylaşıldı ve bu kolonilerin geleceği bir kez daha bu ülkeler arasındaki uluslararası ilişkilerin hükmüne göre sonuçlanmıştır. Fransa ve Büyük Britanya eski Alman sömürgesi Togoland' ın kaderinden sorumlu Milletler Cemiyeti'ne seçildiğinde, 1919'dan sonraki Togo kolonisinin istikbali 10 Temmuz 1919'da Versailles Konferansı'nda kararlaştırıldı.

Sömürge'deki kimlik sorunu ile uluslararası hukuk arasındaki ilişki hukukun *ex nihilo*²³¹ farklı kökenlerden insanların yaşadığı bir bölge yaratmasıdır. Uluslararası hukuk, kendiliğinden, kolonide yaşayan insanlara kimlik kazandırır. Buradaki insanlar koloniye ait olmaya ya da sömürge yönetimi tarafından sağlanan kanuna saygı göstermeye mecbur edildiler. Togo ve sömürge egemenliği altındaki tüm Afrikalılar,

²³¹ durduk yerde, yoktan

farklı dile ait sömürge idaresine bağlı olmak istemedi. Fakat uluslararası bağlam, onların bu konuya yaklaşımlarını ve geleceği hakkındaki görüşlerini değiştirdi.

Versailles Konferansı, Fransa ve İngiltere'ye eski Alman Togoland'ını yönetmek için yetki verdi. Bu görev uluslararası organizasyon olan Milletler Cemiyeti'nin kontrolü altındaydı. Togoland'ın batı kısmı, Altın Sahili İngiliz kolonisine bağlandı ve doğu kısmı Fransız mandası altında Togo'nun toprakları haline geldi. Fransız Togo'su, bu bölümde çalışmanın başlıca konusu olacak ve uluslararası hukukun doğası bu bölgenin kimliğinin inşasını şekillendirecektir.

Resim 1. Eski Alman Togo Koloni

Kaynak: <https://fr.wikipedia.org/wiki/Togoland>.

3.1.1. Fransız Mandası ve Togolular 1922-1945

1919 Temmuzundaki Fransız ve İngiliz anlaşmasından sonra, Fransızlar, Alman Togoland'ın doğu bölgesini ele geçireceklerinden emindirler. Manda sistemi yürürlüğe girmeden önce, Fransız hükümeti bu yeni bölgeye tüm özellikleri bir sömürge bölgesi olarak vermeye başlamıştır. Yagla'nın belirttiği gibi, Fransızlar Togo için istedikleri siyasi ve idari kurumları kurma konusunda hak idda etmişlerdir²³². Mart ve Temmuz 1920'de, idare personeli toprakların yönetimi için Togo'ya gönderilmiştir²³³. Louis Alfred Woelfel, Togo'daki Fransız Cumhuriyeti'nin komiseri olarak seçilmiş²³⁴ ve bölgenin yönetimi için asistanlarının yapmacık tavırlarıyla takip edilmiştir²³⁵. Fransız yönetiminin kuşatması Aneho'da kurulmuştur. Fakat 1 Ekim 1920'de, İngiliz yönetimi 1919 tarihli anlaşmanın temeli olarak Lome'dan ayrılmış ve Lome'da Fransız bayrağı asılmıştır. Ekim 1920'den itibaren²³⁶ Fransız sömürge yönetimi Togo'da etkili olmuştur ve manda sistemi bunu iki yıl sonra onaylayacaktır. Ekim 1920'den itibaren, Fransız sömürge yönetimi Togo'nun geleceği ve içinde yaşayan insanlar hakkında karar almaya başlayacaktır. İlk kararlar Alman sömürgesi sırasında çalışan yerel seçkinlerin değişiminden oluşmuştur. Bu almanca konuşan Togolular, bir sonraki Fransız Dahomey kolonisinden getirilen fransızca konuşan işçilerle değiştirilmiştir. 1921'de, yeni Fransız yöneticiler, Togo'da Almanya'nın varlığıyla ilgili her şeyi kaldırmaya karar vermişlerdir. Kasım 1921'de, Koloniler Bakanı Togo'daki Fransız temsilcisine Alman anıtı imhası hakkında bir mektup gönderdi. Anıtlar ve heykeller gibi resmi materyaller, örneğin Kaiser'in siyasi portreleri Fransızlar tarafından kaldırılmış veya yok edilmiştir²³⁷. Bu projenin amacı, Togolular önünde “*Fransız otoritesini göstermek ve topraklarındaki Almanlar'ın varlığını kolektif hafızadan süpürmektir*”. Tüm Alman mülkleri ve hatta katolik ve protestan kiliselerinin mülkleri ele geçirilmiştir²³⁸. Bu eylem, Birinci

²³² Yagla, a.g.e., s.13.

²³³ Journal officiel du Togo (JOT) 1920.

²³⁴ Decree of the 24th march 1920, JOT p. 4.

²³⁵ Official telegram of the 25th july 1920, JOT p.5.

²³⁶ JOT 1920, 1st October, p. 8.

²³⁷ ANT 8 APA N° 10, Correspondance du Ministre des Colonies au Commissaire de la Republique sur la destruction des monuments allemands au Togo. Ek 2'e bakınız.

²³⁸ JOT, 1st November 1920, pp. 12-13.

Dünya Savaşı sırasında Fransızlar'ın karşı karşıya kaldığı travmatizmden kaynaklanmaktadır ve bu dönemde, genel olarak almanofobi yaygındır. Bu açıdan, Fransız toprakları haline gelen her bölgede Alman sömürgeleşmesinin tüm yönlerini silmek gerekmiştir ve budaha iyidir²³⁹.

Bu ilk idari kararlar, onları provokasyon olarak gören bir kısım Togolu elit tarafından kabul edilmemiştir. Bu dönemde, bu eski elitler yerel bir milliyetçiliği canlandırmaya başlamışlar ve nüfusun aynı şeyi yapması için çağrıda bulunarak sömürgeci düzenin tartışılmasına başlamışlardır.

3.1.1.1. Fransız Mandasının Kurulması ve Fransız Yönetimi

Togo'daki Fransız mandası, Fransızların bu topraklardaki idareyi görevlendirmesini onaylayan kararname ile 1922'de yasal olarak başladı. Manda sistemi, 28 Nisan 1919'da Milletler Cemiyeti'nin kurulmasında düşünüldü ve 1919 Temmuz'da yürürlüğe girdi. Manda, Alman sömürgesine ait bölgelerin Uluslararası Cemiyet tarafından uluslararası kontrolü altında oluşuyordu. Bu özel rejimin yasal durumu, Milletler Cemiyeti'nin antlaşmasının 22. maddesinde oluşturulmuştur. Bu madde şunu öngörüyor:

Son savaşın sonucu olarak devletlerin egemenliği altında ve vaktiyle hakimiyet altında olan, insanlar tarafından mesken tutulan, modern dünyanın yorucu şartlarında kendi ayakları üzerinde duramayan bu topraklar ve kolonilerde, bu halkların refah ve gelişiminin kutsal bir uygarlık güveni oluşturması ve bu güvenin yerine getirilmesi için teminatların bu Sözleşmede somutlaştırılması ilkesi uygulanmalıdır. Bu prensibe uygulanabilir bir etki yapmanın en iyi yolu, bu tür halkların vesayetlerinin kaynaklarını, deneyimlerini veya coğrafi konumlarını en iyi şekilde bu sorumluluğun üstesinden gelebilecek ve bunu kabul etmeye istekli olan gelişmiş ülkelere emanet edilmesidir ve bu vesayetin onlar adına mandaterler olarak Cemiyet adına icra edilmesi gerekmektedir²⁴⁰.

Manda sistemi üç tipte hazırlanmıştır²⁴¹. B tipi manda, dünyadaki eski Alman kolonileri ile ilgilidir ve bu B maddesi Togo Fransız kolonisinin doğum belgesidir. Bu B tipi mandanın doğası, sözleşmenin 5. paragrafında daha ayrıntılı olarak açıklanmıştır.

²³⁹ Gayibor, 2013, s.40.

²⁴⁰ Y. S. Gbedemah, « Les structures institutionnelles du Togo français de 1920 à 1960 » in *Histoire des Togolais de 1884 à 1960*, Lomé, Presses de l'UL, 2005, s. 178.

²⁴¹ Görev A ve C hakkında, bkz: <https://www.britannica.com/topic/mandate-League-of-Nations>.

Burada “*Mandater, vicdan özgürlüğü ve dini garantileyecek şartlar altında toprakların yönetiminden sorumlu olmak zorundadır*” der. Togo toprakları, Fransa'nın kontrolü altında idare edilecek ve aynı zamanda ülkenin evrimi hakkında yıllık raporlar da Milletler Cemiyeti'ne gönderilmek zorundadır. Mandater güçler, topraklarda örgütlenme ve vicdan özgürlüğü hakkında rapor vermelidir; aynı zamanda, oluşumla ilgili olarak yerel halk tarafından dilekçe kullanımına izin vermelidir. Y.G S. Gbedemah'ın belirttiği gibi, “*dilekçe hakkı, manda bölgesi halkı için verilmiştir; mandater güçlerin saygınlığını güvence altına alacak şekilde kontrol edilir*”²⁴². Bu satırı yazan kişi manda sistemini analiz etmiş ve bu sistemin diğerinden daha idari ve ekonomik bir sistem olduğu sonucuna varmıştır. Bununla birlikte o açıklamasına devam ederek manda prensibinin, kolonizasyonun sonu veya herhangi bir eski değişiklik olmadığını ifade etmektedir²⁴³.

Yeni topraklarda uluslararası hukuk açısından bakıldığında, Fransız mandası 1922'de başladı. Bu dönem Fransız yöneticilerin topraklara katıldığı bir dönem olarak görülür. Ancak Fransa, Togo'nun özel statüsünü kendi kontrolü altındaki bir bölge olarak düşünmelidir. Bunun için Fransa, *Conseil des Notables*²⁴⁴'i meydana getirerek bölgenin siyasi hayatında değişiklikler yapmıştır.

Bu konseyin kurulması, Fransız sömürge imparatorluğunda tabii politikanın sonuçlarından biriydi. Togo davası biraz farklıydı. Çünkü yeni hükümdarlar yerel halka karşı iyi bir tutum takınmak istiyorlardı. Fransa, Togo'nun Alman yönetimini unutmasını istiyordu. Fransız hükümeti, Togo'nun Fransa tarafından yönetilmesinden önce 21 Mayıs 1919'da Conseil des Notables adlı Fransız Batı Afrika sömürgelerini (AOF) oluşturan bir kararname oluşturdu. Bu kararnamenin niteliği, daha sonra koloninin ekonomik ve mali hayatına sıkı sıkıya bağlı olarak el birliğiyle çalışacak seçkinlerin oluşturulmasına izin vermemekteydi. 17 Şubat 1922'de Fransa Yüksek Komiserliği'nden Auguste Bonnacarrere, Togo'daki İhtiyarlar Konseyi'ni kurdu. Togo'nun özel statüsü, bu eylemin gerçekleştirilmesine izin veriyordu. Bu konsey

²⁴² Gbedemah, a.g.e., s. 182.

²⁴³ Gbedemah, a.g.e., ss.177-182.

²⁴⁴ İhtiyarlar konseyi.

üyeleri, koloninin başlıca aileleri ve yerli seçkinleri arasından seçildi. 1922'den 1924'e kadar, Togo'nun tüm kolonisinde altı *Conseil des Notables* kuruldu²⁴⁵.

Tablo 3. Togo' daki 6 Conseils des Notables (İhtiyarlar Konseyi)

Tarih	Bölge	Alt bölge	<i>Conseillers des Notables</i>
28-02-1922	Lome		16
08-05-1922	Aneho		16
31-05-1922	Atakpame		11
27-06-1922	Klouto		19
11-01-1924		Bassar	11
Toplam	5	1	78

Kaynak: (Gbedemah: 2005:194).

Yüksek komisyon üyesi, demokratik bir seçime dayalı oylama sistemini başlatmaya karar verdiğinde, meclis üyelerinin seçim sistemi değişti. Bu seçim biçimi, 4 Kasım 1924 tarihinde 257 no'lu yerel yönetmelikle yerleşmiştir. Bu yasa, yerel halkın temsilcilerinin seçiminde demokratik sistemi getirdi. Togo'da oy hakkı, çok erken bir dönemde, 1 Nisan 1925'ten 13 Mart 1938'e kadar Fransız mandası sırasında çıkarılmıştır. Conseil des Notables'in görev süresi üç yıldır ve dönem sonunda yeni bir seçim yapılmaktaydı. Y. S. Gbedemah, seçim organının çok kısıtlayıcı olduğunu ve nüfusun geri kalanına açılmadığını belirtti. Bu grup, yerel burjuvaziye, köy şeflerini ve kolonideki kent şehirlerinde belirli bir bölgeden sorumlu olan kişiyi oluşturan büyük ailelerden oluşuyordu²⁴⁶. Bu kurum karar verici olarak, koloni için herhangi bir güce sahip değildir.

Üyeler, yargılama alanında koloni hayatı, sosyo-ekonomik sorunlar, vergiler ve ayrıca yanındaki koloninin sınırları ile ilgili konularda görüş verebilirlerdi. Üyelerin bölgenin yönetimi ile ilgili kararlar almasına izin verilmezdi.

Fransız mandasının ilk yılları Togoluların birliğine, özellikle küçük yerel elitlerin toprak işleyiş idaresine dayanıyordu. Bu katılım sınırlı ve sadece *Conseil des Notables* üyelerinin fikirlerine dayanıyor olsa da onları, sömürgeci idarenin önünde

²⁴⁵ Gayibor, a.g.e., ss.193-194.

²⁴⁶ Gbedemah, a.g.e., ss. 193-194.

temsil edecek olanları seçerek, demokrasinin gerçeklerini bilme hakkını Togolulara bıraktı.

3.1.1.2. Fransız Mandası Hakkında Togoluların Tepkisi

Fransız kolonisinin yeni coğrafi sınırları, topraklarda yaşayan nüfustan gelen tepkilere yol açtı. 87000 km²'lik yüzölçümü altında Fransa, manda bölgesi olarak 56600 km²'lik bir araziye yönetime aldı. Yeni sınırların ortaya çıkışı Alman sömürgesi öncesinde, birlikte aynı kabilede yaşayan etnik grup ve kabileleri bölüştürdü. Sınırlar, Ewe, Konkomba ve Tchokossi gibi yeni bölgelerde etno dilsel problemleri getirdi. Örneğin farklı bölgelerdeki sömürgeler, Altın Sahili, İngilizce ve Fransızcaya tabi oldu. Alman sömürgesi sırasında birlikte yaşayan Ewe, yapay sınırlarla ayrılmış ve farklı dile ait sömürge yönetimlerine tabi tutulmuştur. Bu kişilerin bir kısmı Fransız Togo idaresinde, bir kısmı da İngilizce olan Altın Sahili İngiliz kolonisine dahil olmuştur. Altın Sahili İngiliz kolonisine bağlı batı bölgesi, eski Alman Togoland'da Avrupa dilinde herhangi bir sorunla karşılaşmadı. Çünkü birkaç dönem boyunca bu topraklarda yaşayan Ewe'nin İngilizce ile daimi teması vardı. Fakat Fransa'ya ait olan bu bölgenin doğu tarafında Fransız dilinin ortaya çıkması konusunda büyük bir sıkıntı yaşandı. Bu topraklarda yaşayan nüfusun içindeki Ewe en az iki dilli -Almanca ve İngilizce- idi. Fransız sömürge yönetimi bu gerçeği gözlemledi ve 1922'de eğitim sistemine Fransızca koymaya karar verdi. Kolonideki eğitim sistemi Fransa'daki eğitim sistemi ile aynıydı. Ancak az insan Fransızca konuşabiliyor ve bu durum özellikle eski Almanca ve İngilizce konuşan katip, çiftçi, din görevlileri gibi küçük eski kıyı elitlerine bazı zorluklar getirdi. Öyle ki 1929'da Almanların Togo'ya dönüşünü talep etmek için Milletler Cemiyeti'ne bir dilekçe bile göndermişlerdi.²⁴⁷

Togoluların topraklarının sınırları konusundaki tepkileri, sömürge kurallarına karşı ilk muhalefet olarak görülebilir. 1920'de, Togolular, etnik gruplarının, özellikle toprakların güneyindeki Ewe topluluğunun payı konusunda aynı fikirde olmadıklarını gösterdi. Bu durum hayal kırıklığını getirdi ve halk, Fransız otoritesinin ilk temsilcisi

²⁴⁷ Bu grup Alman sömürgesinde eski işçilerin birliğidir. Grubunun adı *Bund der deutschen Togolander* veya *Togo Bund* idi. Merkez Ofisi ise Gold Coast'daki (gerçek Gana) Akra'dadır. Togo Bund liderlerinin çoğu Ewe grubuna mensuptur ve kökleri özellikle Volta bölgesindedir. Daha fazla bilgi için, bkz,

Sophie Lafage, 1985, *Français écrit et français parlé en pays Ewe (Sud-Togo)*, Paris, Sela, 1985, s. 26.

Alfred Woelffel'i 1920'de tanıdı. O 29 Temmuz 1920'de yaptığı bu itirazı, “10 Temmuz anlaşması etnik şartları yeterince dikkate almadı. Yeni sınır; bir yaşamak isteyen toplulukları, aile sınırlarını parçalıyor” diyerek ifade etmiştir. Ewe halkı, Fransız mandasının başlangıcından bu yana bu durum hakkında fazlaca itirazda bulunan gruptu ve onların uzlaşma hevesi İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra milliyetçilik hareketinin sloganı olacaktı²⁴⁸. Daha önce de belirtildiği gibi, Fransız sömürgesinin, Alman yönetiminde çalışan yerel seçkinlerin bir kısmına yönelik tutumu, hayal kırıklığı yarattı ve Fransızların nefretini yarattı.

Fransız sömürge yönetiminin kurulduğu zamanda, başka bir grup Togolu bu otoriteye itiraz etmiştir. Alman sömürgesi sırasında Aneho'daki Adjigo Ailesi üyesi, katip ve idari asistanın temel grubunu oluşturmuştur. Fakat Almanlar'ın ayrılmasından sonra bu grup kaldırılmış ve Lawson Ailesi tarafından şehrin kraliyet ailesi olarak yeri değiştirilmiştir. Bu eylem iki aile arasındaki eski muhalefeti geri getirmiştir ve Kasım 1921'de Aneho Goguely sömürge yöneticisi olarak açıklanmıştır, “Anecho'nun kontrolü için iki aile arasında durum hala zor..... Adjigo ailesinin üyesi, Amouzou Bruce'un aile başkanı olarak yetkilerini tanıdı ve Lawson ailesine karşı kendilerini güçlendirmek için bir anlaşma imzaladılar.”²⁴⁹ Adjigo, Fransız yönetimine karşı muhalefete girmiştir. Adjigo ailesi bir lobi grubu haline gelmiştir ve sömürgeciliğe karşı mücadele edecek bir politik program benimsemişlerdir. Bu programın ilk yönü, Fransızlar'ın Togo'nun uluslararası statüsünü tam bir Fransız sömürgesine dönüştürmek için hazırladıkları herhangi bir mevzuatına itiraz etmek ve ikinci yön ise, Fransız Batı Afrika'sındaki diğer koloniye örnek olarak Togolu yönetimin durdurulmasıdır²⁵⁰. Belirtildiği gibi Fransızlar Togo'daki Alman varlığını silmek istemişlerdir ve 1920'de Fransız para birimi ile Alman markı para birimini değiştirmeye ve Togo'yu uluslararası pazar ağına entegre etmeye karar vermişlerdir. Almanlara halen yakın olan Adjio, bu önlemlere karşı olmuş ve Alman ekonomistlerinin yardımıyla, yerel ekonomide sahte paralar yaratıp, onları sunarak muhalefetini göstermiştir²⁵¹. Bu eylemin amacı, Fransızlar'ın

²⁴⁸ Ewe milliyetçiliği 3. bölümde anlatılacaktır.

²⁴⁹ ANT 2APA, no 1- Anecho, Rapport à Monsieur le Commissaire de la Republique a Lome, novembre 1921.

²⁵⁰ Yagla, a.g.e., s. 35.

²⁵¹ Yagla, a.g.e., s. 36.

ekonomik projesini zayıflatmak ve onları halkın önünde popüler olmayan hale getirmektir.

1922’de, Adjigo'nun sömürge yönetimine karşı muhalefeti çok etkili olmuştur. Fransız Yüksek Komiseri Auguste Bonneracarrere ve Fransız yönetimi Lawson Ailesi için pozisyon almış ve Frederic Body Lawson'ı Aneho şehrinin kralı olarak seçmiştir²⁵². Bu adaylık Adjigo'yu Bonneracarre yönetiminin ağır bir çekişmesine sokmuştur. Bölgedeki herhangi bir muhalefetin önüne geçmek için, Fransız Yüksek Komiserliği, 12 aile üyesinin Togo'nun kuzeyindeki Sansane-Mango'ya sürülmesine dair bir karar almıştır²⁵³. Bu durum politik bir sorun haline gelmiş ve Adjigo ailesi, savunmasını yapmak için her türlü eylemi kullanmıştır. Bu açıdan, Paris'teki avukat Marius Moutet'i ve daha sonraları Fransız sömürge yönetimine karşı çıkarlarını temsil etmek üzere Gold Coast'daki Casely Hayford'u seçmişlerdir²⁵⁴. Yargısal prosedürden ayrı olarak Adjigo davanın uluslararası arenasını kullanmıştır. Milletler Cemiyeti'ne ve Vatikan'a Togo'da karşılaştıkları haksızlık hakkında dilekçe göndermişler, fakat aynı zamanda Fransızlar'ın Togo'nun kuzeyindeki yerel nüfusa karşı vahşetini şikayet etmişler, bu uluslararası Fransız karşıtı kampanyanın baskısı altında Fransız yönetimi 12 tutukluyu serbest bırakmaya ve memleketleri Aneho'ya geri getirmeye karar vermiştir. 1922'den 1932'ye kadar, Adjigo ailesi Togo'daki Fransız sömürge yönetimine siyasi bir muhalefet oluşturmuştur. Mahkumların çoğu daha sonra milliyetçi siyasal partiye katılmış ve Togo'nun kurtuluş mücadelesinde etkin bir şekilde yer almıştır.

Togo'daki Fransız yönetiminin başında ortaya çıkan bu ilk itirazın yanı sıra, halkın kimliğini belirtmek için muhalif olarak adlandırılabilen başka bir durum daha ortaya çıktı. Danışma organı olmak yerine, Conseil des Notables adlı idarenin yarattığı ilk siyasi organ, sömürge düzenine muhalefet de yaptı. Gerçek muhalefet, 1933'te yönetimin, Togo'daki Avrupa sömürge personelinin yaşam standartlarını üstlenecek

²⁵² JOT 1st april 1922 p. 81.

²⁵³ Decree no 77, 25th April 1922. Daha fazla bilgi için bkz. Nicoué L. Gayibor, « Le pot de terre contre le pot de fer: Le proconsul Bonneracarrere ou le règne sans partage des Lawson sur la ville d'Aneho (1922-1931) » in, *Le refus de l'ordre colonial en Afrique et au Togo (1884-1960)*, Lomé, Presses de l'UL, 2013, s. 244.

²⁵⁴ Gayibor, a.g.e., s. 246.

şekilde gelir ve vergileri artırmasıyla gösterildi²⁵⁵. Lome üyeleri ve yerel burjuvazinin bazıları vali Robert de Guise'a durum hakkında bilgi verdi. Bu kimseler idari eyleme karşı tavır almışlar ve sorunla ilgili uygun bir çözüm bulmaya çalışmışlardır. Gerçekten de, bu dönemde koloninin kötü ekonomik durumu nedeniyle bu yeni önlemlerin Togoluları desteklemesi imkânsızdı. 20 Ocak 1933'te valiye bir dilekçe gönderdiler ve bu dilekçede *"Biz silahlı kuvvetlerle dayatmanın sizin tercihiniz olduğunu çok iyi biliyoruz. Bizim hiçbir zaman tercih etmeyeceğimiz Fransız otoritesini rahatsız edecek ciddi sorunlara neden olacaksınız Yine de belirgin bir sorumluluk alınmış değildir"*²⁵⁶. Sömürge otoritesi, önemli yerlerin durumundan dolayı şaşkına döndü ve onları sömürge çıkarlarına karşı bir muhalefet grubu olarak gördü. Halk ayağa kalktı ve 24 Ocak 1933'de Lome kadınları tarafından kendiliğinden oluşan bir tepki gösterildi. *Conseil des Notables* üyelerinin tepkileri ile halkın mücadelesinin birleşmesi vali Robert de Guise'in 7 Nisan 1934'te Togo'dan ayrılmasına yol açtı.

Ocak 1933'te Lome kadınlarının itirazı, halkın Fransız sömürge idaresine karşı aktif tepkisiydi. Togo'daki milliyetçiliğin başlangıcı olarak görülen ilk şiddet eylemiydi. Kadınlar, o dönemde koloni ekonomik durumu nedeniyle yönetim tarafından getirilen yeni vergilere tepki gösterdi. Yeni vergiler ve gelirler, pazar yerlerinin ödenmesi, konut vergileri, medeni durum vergisi ve benzerlerinden oluşuyordu. Kadınlar, Alman döneminden bu yana özellikle pazar yerleri için herhangi bir vergi ödemedikleri için tepki gösteriyordu. Durum çok zordu, bir grup genç Duawu adı altında bir hareket yarattı. Bu hareketin rolü, halkı Fransız kolonizasyonunun olumsuz yönü hakkında bilgilendirmektir. Bu hareketin liderlerinin 24 Ocak 1934'te tutuklanması, Lome'daki kadınların ayaklanmasını doğrudan tetikleyen eylemdi. Kadınlar tarafından oluşturulan 4000'den fazla kişi, Lome valisinin ikametgahının önünde tezahür etti. Nihayet Fransız yönetimi iki lideri serbest bıraktı ve bu yeni vergilerin uygulanmasına ilişkin yasaları iptal etti. Bu hareketlerin bir sonraki gününde sömürge gücü zayıflamış ve savunmasız görünüyordu. Bu ayaklanma yakındaki sömürgelerde yaygınlaştı ve Paris'te politik sahay ve Cenevre'deki kalıcı manda komisyonuna ulaştı. Yerel basın bile bundan bahsetti²⁵⁷. Lome'daki kadınların tepkisi, sadece Togo kolonisinde yaşanan politik

²⁵⁵ 20 Kasım 1932 Kararı.

²⁵⁶ Gayibor, a.g.e., s. 523.

²⁵⁷ *Etoile du Dahomey, l'Eveil Togo-Dahomey, courrier du Golfe* gibi basın.

rahatsızlıktan kaynaklanıyordu. Çoğunda Togoluların başka bir hakimiyet biçimini kabul etmediğini gösterdi. Onlar sömürgeyi inkar ettiklerini göstermek için bir fırsat bekliyorlardı. Ocak 1933 olayları, egemenliğin gerçek mücadelesinde ve aynı zamanda vicdan artışında önemli bir faktördü²⁵⁸ ve o dönemden beri kapılar milliyetçilik anlayışı için açılmaya başlamıştı²⁵⁹.

Fransız sömürge yönetiminin tartışması, manda yönetiminin 1922'de kurulması ile derhal başlamıştı. Yeni yönetim tarafından uzaklaştırılan, Alman kolonyal yönetiminde görev yapan eski memurlar ve sivil hizmetliler sömürge idaresine karşı bir itiraz faaliyeti başlattı. Bu grup, 1 Eylül 1924'te, *Togo Bund* olarak bilinen *Bund der Deutschen Togolander* adlı bir dernek kurdu. Derneğin kuşatması resmen tescil edilmiş ve 1927'de Altın Sahili'nde Akra'da temellendirilmiştir²⁶⁰. *Bund* üyeleri için toprakların iki farklı yönetime bölüştürülmesi halk adına iyi değildi bu nedenle amaç Togo eski Alman kolonisinin yeniden birleşmesi idi. Bu grup var olduğu dönemden itibaren, sömürge düzenine karşı muhalefet gösterildi. Bund, Fransız yönetimi altındaki Togo durumunun daha da kötü olduğunu ve Alman idaresine dönüşün Togo'yu Fransız mandası ile yaşanan sefaletten kurtarmanın bir şartı olduğu hükmünü veriyordu²⁶¹.

Togo'daki savaşlar öncesi dönem (1919-1939), mücadele anlayışının değil aynı zamanda siyasi faaliyetlerin ortaya çıktığı bir an olmuştur. Bu hareketler adamakıllı bir milliyetçilik anlayışı ya da milliyetçilik akımı değildi. Ancak bu harekete giriş olarak düşünülebilir. Altın Sahili İngiliz kolonisi, o dönemde Togo Fransız kolonisinin zihniyetini çok etkiledi. Accra, Ewe halkının kendi yönetiminde topraklarının yeniden birleşmesi hakkında konuşmaya başladığı yerd. Fakat bazı Afrika entelektüelleri, avukatlar, öğretmenler vb. sömürge egemenliğinde yaşayan Afrikalıların kurtuluşu için dernekler oluşturdu. Bunlardan biri Accra'daki bir avukat Casely Hayford tarafından hazırlanan *Aboriginal Rights Protection Society* idi. Bu dernekler Pan-Afrikanizm liderlerinin felsefesini kabul etti ve bunların öğretileri Togolulara ulaştı. Bunu

²⁵⁸ Martin Aduayom & Jinette Kponton, «Le Togo» in Cocquery-Vidrovitch C. (dir), *L'Afrique occidentale au temps des français. Colonisateurs et colonisés, 18860-1960*, Paris, La Découverte, 1992, s. 425.

²⁵⁹ Lome kadınlarının isyanı hakkında daha fazla bilgi için, S. d'Almeida-Ekue, *La revolte des Lomeenne (24 et 25 janvier 1933)*, Lome, NEA, 1992, 166 s.

²⁶⁰ Godwin. T. Tete-Adjalo, *De la colonisation allemande au Deutsche-TogoBund*, Paris, Harmattan, 1998, ss. 176-177.

²⁶¹ Aduayom&Kponton, a.g.e., s. 425.

yapmakla, Afrika kültürünün yükselişi artıyordu ve yerel burjuvazi bu düşünceye daha açıktı.

3.1.2. Sömürge Yönetimi Altındaki Kimlik ve Milliyetçilik: Nedenleri

Sömürgecilik ve onun kuralları, bir kimlik yaratma ve milliyetçilik denilen düşünceye izin vermiştir. Sömürgecilik altındaki kimlik, hakimiyet altında yaşayan ve onun hakkında bilgiye sahip kişilerin durumu olarak belirtilebilir. Sömürge sistemi sınırları olan bölgeler yarattı ve içinde yaşayan insanlar bu bölgelerin adlarına göre tanımlandı. Sömürge coğrafyası, sınırlara göre yeni bir Afrika tipi yaratmakla kalmadı, aynı zamanda sömürge güçlerin milliyetçiliğine göre de yeni bir Afrika tipi yarattı. Afrikalılar Togo, Kamerun, Senegal, Sudan gibi topraklara aitti ve bu adım Afrikalılar için kimlik oluşturmaya izin verdi. Fakat, sömürgeleştirme güçleştikçe, Afrikalılar da bu gerçeği görme kabiliyetine sahip oldu ve yıllarca süren direnişlerden sonra yeni kimliği kabul ettiler. Bu gerçekten hareketle yeni kimlikler inşa oluyordu ve sömürge sistemine bakış gibi bir diğer faktör bu kimliği sağlamlaştırıyordu.

Sömürgecilik tarafından getirilen bürokrasiyle gelen tüm ekonomik ve sosyal sistemler; genelde Afrikalılar için, özellikle Togolular için zihniyeti ve daha sonra kimliği uzun bir süre şekillendirecektir. Togolular için kimlik, sömürgecinin tamamında Fransız yönetimi altındaki toprakların uluslararası statüsünden kaynaklandı. Togo'nun kendine has oluşu, halkın kim olduğu ve hangi hedeflere ulaşmak istediğini bilmek için bir fırsattı. Irkçılık, ayrımcılık ve dışlanma ile sömürge sisteminin kabalığı yaşam koşullarını farkedenden eğitilmiş elitlerin tabiatını şekillendirdi. Bu bilinç, milli kimliğin başlangıcının temelini oluşturdu. Aynı zamanda baskıya karşı savaşmak için bir ideoloji olan milliyetçiliğin temeli oldu.

3.1.2.1. Önmilliyetçilerin Faaliyetleri

İkinci Dünya Savaşı'ndan önceki dönem, milliyetçilik faaliyetleriyle doluydu. Bu hareketlerden Afrikalıların kalbinde ulusal kimlik meselesi belirmeye başladı. Bunun sebepleri birden fazladır. Proto-milliyetçilik veya önmilliyetçilik olarak adlandırılan bazı faaliyetler, tüm Afrika'da sömürge yönetimi altında tutuldu. Yerli elitler bu faaliyetlerde kültürel dernekler ya da baskı grupları oluşturarak önemli bir rol

oyladı. Bu Afrika derneklerinin kurulması etnik ilişkilere veya Togo'daki *Duawo* grubu gibi kent işçi sınıfı arasındaki dayanışmaya, ırkçılık ve sömürgeci düzenden yabancılaşıma bağlı bir duruma dayanıyordu²⁶². İslam'ın varlığı, özellikle Kuzey Afrika bölgesinde dini birliktelik yaratmada da etkiye sahipti. İslam'a bağlı gruplardan biri, Cezayir'deki Ulama Derneği, 1935'te Cheihh Abdul Hamid Badis tarafından kuruldu²⁶³. Esas olarak şehirlerde yaşayan gençler tarafından oluşturulan bu birliktelik, ırkçılığa, sömürge yönetimin yararına maddi ve insani kaynakların sömürülmesine, sömürge sosyal tanımların ve özgürlüğün yokluğuna, Afrikalılar için uygun olmayan ekonomik bir duruma dayanan sömürge politikasına karşı çıkmaya başladı. Bu faktörler, savaşlararası dönemde milliyetçi hareketin uzun zamandır güdülen büyük amacını şekillendirdi. Onların isteği yeni kimliği yansıtan sömürge sınırlarını göz önüne alarak kaybettikleri eski bağımsızlığı ve egemenliğini yeniden kazanmaktı. Dernekler siyasi ve toplumsal bir güç oluşturdu, aynı zamanda sömürgeleştirmenin "altın çağı" Afrika'da milliyetçilik anlayışını yerleştirmenin yollarından biriydi. Örneğin Altın Sahili Gençlik Konferansı (1929), Lagos Gençlik Hareketi, Genç Mısır hareketi, Kenya'daki Genç Kikuyu Birliği, Sudan Mezunları Kongresi, Jeune Gabonais hareketi ve Tunus'taki Jeunes Tunisiens gibi dernekler... Afrika'daki en önemli genç federasyonlar, 1920'de Accra'da temellenen İngiliz Batı Afrika Ulusal Kongresi, Nijerya'daki Güney Afrika Kongresi ve Batı Afrikalı Öğrenciler Birliği'dir. Bu dernekler ırkçılık, sömürgecilik ve emperyalizme karşı savaşan uluslararası derneklere bağlıydı, 1917'de kurulduğundan bu yana Amerika ve Afrika'daki siyahilerin hakları için savaşan Marcus Garvey'in *Universal Negro Improvement Association* adlı derneği gibi. 1920-1939 yılları arasında, yerli elitlerin önderliğindeki genç birliğin özellikleri ekseriyetle şiddet dışı hareketlerdi ancak tahrik ve mücadeleye dayanıyordu. Mücadelenin büyük kısmı, grev, Avrupa ürünlerinin boykotu, 1933 yılında Togo'daki Lome kadınlarının hareketi ve 1935'te Kuzey Rodhesia'daki *Copper Belt* gösterisi ve Tunus'ta Habib Bourguiba liderliği altındaki gösterilerdi²⁶⁴.

²⁶² B. Olatunji Oloruntimehin, 1987, « La politique africaine et le nationalisme africain, 1919-1935 », in *Histoire générale de l'Afrique. L'Afrique sous domination coloniale, 1880-1935*, Paris, Unesco, tome 7, 1987, s. 618.

²⁶³ Ali A. Mazrui, « Cherchez d'abord le royaume politique », *Histoire générale de l'Afrique. L'Afrique depuis 1935*, Paris, Unesco, tome 8, 1998, ss. 126-127.

²⁶⁴ Mazrui, a.g.e., s. 127.

3.1.2.2. Milliyetçilik ve Pan-Afrikanizm

Pan-Afrikanizm, Afrika kıtasında 18. yüzyılın sonlarında bir ideoloji olarak ortaya çıkmaktadır. Pan- Afrikanizm ilk başta köle olarak Amerika'ya gönderilen siyahiler arasında bir dayanışma hissi olan *pan-negrism* olarak tanımlandı. Afrikalı köleler, Amerika'daki plantasyonlarda yaşamları boyunca ırkçılıkla karşı karşıya kaldı ve bu duruma tepki olarak kölelerin zihinlerinde Afrika ile ilgili otomatik teşhis ortaya çıkmıştır. Köleler için hor görülmeden kaçmanın tek ve en iyi seçeneği Afrika'ya geri dönmektir. Bunun için hor görülmeye karşı dayanışma ve direniş geliştirdiler. Bu iki ana faktör daha sonra Pan-Afrikanizm'in ve milliyetçiliğin temelini oluşturacaktır. Ayrımcılık, zulüm ve kölelik koşullarından dolayı zulüm altında olan tüm siyah insanlar arasında bir duygusal bağ meydana gelmiştir. Bu düşünceden hareketle, birlik ve dayanışma arayışı Afrika dışında yaşayan Afrika kökenli gruplarda da ortaya çıkmaya başladı. 1804' te Haiti'nin bağımsızlığı, 1847'de Liberya'nın özgür bir devlet olarak kurulması ve II. Menelik'in 1869'da İtalyan ordusuna karşı zafer kazanması, Afrika'nın birleşmesinin sağlanması için umut veren bazı faktörlerdi. O günden itibaren Afrika, artık bir suret değildi, somut bir siyasi varlıktı²⁶⁵.

Milliyetçilik ve Pan-Afrikanizm, Afrikalıları sömürge sistemi altında etkileyen iki kavramdı. Pan-Afrikanizm, milliyetçiliğin bir ideoloji ve politik bir hareket olarak ortaya çıkmasına izin veren başlıca faktördü. Pan-Afrikanizm'in tanımı karmaşıktı. Çünkü aniden gelişen bir faaliyet değildi, tarihi bir süreçti. Tarihsel gerçeklere göre, Toyin Falola Pan-Afrikanizm'i şöyle tanımlıyor:

Afrika'da ve Afrika dışında yaşayan tüm siyahlar arasında birlik yaratmak için oluşturulmuş Afrika'yı emperyal egemenlikten bağımsızlaştırabilecek, ilgili konularda ortak bir sesle konuşabilecek ve radikalleşen çevrelerde öteki pozisyonunda kalan Afrika kökenli tüm halkları yükseltecek fikir ve harekettir. Siyasi, kültürel, ekonomik ve dini yönden ulusötesi bir dayanışma oluşturur. Bu, Afrikalıları ve Afrika dışında yaşayan tüm Afrikalıları birleştirmek, Afrikalıların arasında birlik oluşturmak, adalet ve özgürlük için çaba sarfetmek ve bunlar sayesinde hedeflerini gerçekleştirmek anlamına gelir²⁶⁶.

²⁶⁵ Toyin Falola, *Nationalism and African intellectuals*, Rochester, University of Rochester Press, 2001, 372 s.

²⁶⁶ Falola, a.g.e., s. 144.

Pan-Afrikanizm ve Pan-Afrikanist kelimesi, 1900 yılında Londra'da yapılan ilk Pan-Afrikan Konferansı sırasında ilk kez kullanıldı. 20. yüzyıl öncesinde bazı Afrika kökenli Amerikalı entelektüeller Afrika'yla ilgilendi ve "Afrika'ya Dönüş" hakkında konuşmaya başladılar. Bu Afrika'ya ve ana vatana geri dönen Afro-Amerikanların köleliğin kaldırılmasından sonra Amerikan toplumunda ayrımcılıkla karşılaştığı ırkçılığı deneyimlemelerinden kaynaklandı. Bu durumdan dolayı Afrika'da acı çekmenin son bulacağı düşünüldü ve umut, özgürlük arzusu aynı zamanda yeni fırsatlar bulmanın bir yolunu oluşturdu²⁶⁷. Bu amaçla Afro-Amerikalılar özellikle Batı Afrika'ya taşındılar ve Liberya Devletini kurdular. Diğerleri 1815 yılında Sierra Leone'ye hareket ettiler. Diğer eski köleler, Batı Afrika'da bulunan Altın Sahili'ndeki Keta ve Nijerya'daki Lagos arasında 19. yüzyılda kurulacak olan Brezilya'yı terk etti. Bu dönemde, siyahiler için bir başka göç, Amerika'dan Güney Afrika'ya ve ayrıca Etiyopya'ya doğru oldu. Dini faktörler aynı zamanda Siyah Amerikalılar ile Afrikalılar arasındaki karşılıklı ilişkinin bir parçasıydı. İnsaların Afrika'ya dönmeleri konusundaki misyonerlerin görüşü, Afrika kıtasını geliştirmek için burada bulunanları Hristiyanlığa ve tarıma teşvik etmektir. Bu şekilde, Edward Blyden, Batı Hint Denizi tarafından Afrika'da misyonerlik yapmış ve "Pan-Afrikanizm'in gerçek kahramanı olan Afrika'ya geri dönmesi için birkaç kişiyi cesaretlendirmiştir". 1880-1900 yılları arasında Piskopos Henry Turner Afrika'ya doğru yapılan göçü Hristiyanlaştırmaya bağladı. Hristiyan kiliselerindeki papazlar ABD'yi terk edip Hristiyanlaştırma için Batı Afrika'ya taşındılar. Piskoposlar, Sierra Leone ve Liberya'ya yerleştiler ve daha sonra tüm Batı Afrika bölgesinde yaşayanları Hristiyanlaştırma faaliyetlerine devam ettiler. Turner, 1893 yılında şunu belirtti: "Siyah adam burada [Liberya'da] ... en eksiksiz onuru ve özgürlüğü buluyor; onun bir hükümdar olduğuna ve yaşamının bu hissi ona gösterdiğine dair izlenimi var"²⁶⁸. Afrika'ya yapılan harekette ABD'den Afrika'ya teknoloji transferi de yapıldı. Alabama eyaletlerinde, özellikle Tuskegee Üniversitesi'nden ve Oklahoma eyaletindeki ziraat mühendisleri yeni tekniklerle Afrika'ya gitti. Çoğunluğu Liberya'da kaldı ve varlık içinde yaşadı ancak bazıları yaşam koşulları nedeniyle Amerika'ya geri döndüler. Değişim, Amerika ile Afrika arasındaki eğitime de ulaştı. 1901 yılında, Tuskegee'den bir teknik grup, kolonideki pamuk kültürü ile ilgili yeni teknikleri ve yöntemleri

²⁶⁷ Falola, a.g.e., s.146.

²⁶⁸ Richard D. Ralston, « L'Afrique et le nouveau monde », in *Histoire générale de l'Afrique. L'Afrique sous domination coloniale, 1880-1935*, Paris, Unesco, tome 7, 1987, s. 800.

geliştirmek için Alman sömürge yönetimi tarafından Togo'ya davet edildi. Bu başarı Tuskegee mühendislerinin Tanganika²⁶⁹, Sudan ve hatta Güney Afrika tarafından davet edilmelerini sağladı. Siyah Amerikalı misyonerler Afrika toplumunda eğitim gördüler ve sonuç olarak, 19. yüzyılda eğitilmiş Afrikalıların bir kısmı becerilerini tamamlamak için ABD'ye taşındı. Afrika ile Amerika arasındaki düzenli ilişkiler ve 19. yüzyıldan itibaren ABD'de Afrikalı öğrencilerin varlığı eğitim teknikleri ve politika gibi alanlarda bir devrim yarattı.

Pan-Afrikanizm sadece Afrika kökenli Amerikalılar ile Afrikalıların arasındaki eğitim ilişkilerinin bir sonucu değildi. Konferanslar, ticari, edebi ve kültürel faaliyetler gibi diğer siyasi etkinlikler sömürge altındaki Afrikalıların gelişimini sağladı. Pan-Afrikanizm'in tanımını oldukça karmaşıktır. Çünkü bu kendiliğinden gelişmeyen ve tarihsel süreçleri olan bir aktivitedir. Pan-Afrikanizm düşüncesini besleyen şey zulüm altındaki ailelerin ilişkileri ve bu düşünce sonucunun gerçekleşmesi arzusudur. Ancak Toyin Falola'nın dediği gibi, Pan-Afrikanizm hareketini meydana getiren şey, Amerika'daki vahşiliğe karşı siyah kölelerin direnciydi²⁷⁰. Kölelik yapısına ve ırkçılığa dayanan emperyalizmin reddi Pan-Afrikanizm ideolojisinin temelini oluşturuyordu. Cildin rengine dayanan ayrım, 'beyazlık' ve 'siyahlık' gibi 'renk çizgisini' ortaya çıkarmıştır. Afrikalıların ve Afro-Amerikalılar için 'siyahlık' sözcüğü sömürüye ve baskıya karşı savaşmak için bir silah haline geldi, bu aynı zamanda *"ırkçılığa ve ona eşlik eden tüm ideolojilerine meydan okumaktı"*. Birinci Dünya Savaşı'ndan önce Pan-Afrikanizm, dünyadaki siyah ırktan ve siyah ırkçılıktan kaynaklanıyordu²⁷¹. Irkçılık özellikle ABD merkezli küçük siyah entelektüel grupların başlıca konusuydu. Bu ideoloji, Afrika kıtasını aştı ve dünya üzerinde yaşayan tüm Afrikalıların temel argümanı oldu. 1897'de, Afrika Birliği Henry Sylvester Williams tarafından Londra'da kuruldu ve bu derneğe yüklenen misyon, "Afrika ırkını dünyanın her yerinde savunmak"tı. Bu dernek, Afrikalıların ve Afrika dışında yaşayan Afrikalıların sorunları için ortak çözümler bulmak üzere bir platform haline gelmeyi amaçlamıştır. Bu derneğin kurulmasının amacı, Amerika'daki siyahların karşılaştığı ayrımcılık koşullarıyla ilgiliydi. Bu dernek köleliğin kaldırılmasında etkili oldu, ancak buna rağmen,

²⁶⁹ Tanzanya Cumhuriyeti.

²⁷⁰ Falola, a.g.e., s.144.

²⁷¹ M'bokolo, a.g.e., s. 353; Falola, a.g.e., s. 145.

Afro-Amerikalılar, beyaz egemen örgütlerin ırkçılığı sebebiyle umutlarını kaybetmişti. Üç yıl sonra, 1900 yılında Henry Williams liderliğinde W. Du Bois'in katılımıyla ilk Pan-Afrikan Konferansı Londra'da düzenlendi ve Afrika Birliği Pan-Afrikan Birliğine dönüştü. Bu konferansın hedefleri şunlardı:

Birlik duygusunu teşvik etmek; genel olarak Afrikalılar arasında dostça ilişkiyi kolaylaştırmak; Britanya İmparatorluğu'nun bütün mevzuları hakkında doğru bilgiyi yayarak, özellikle Afrika'da İngiliz sömürgelerinde ve diğer yerlerde Afrika kökenli olduğunu iddia eden tüm kişilerin ilgisini çekmek, onları korumak için imparatorluk ve yerel yönetimlere doğrudan temyiz başvurusu yapmak²⁷².

Bu hedefler dönemin bağlamıyla ilişkiliydi. 1900 yılında bu konferansa katılanlar ve Amerika'da yaşayan Afrikalılar, Afrika'daki sömürgecilik durumunu biliyordu. Londra Konferansı'nda "Pan-Afrikanizm" sözcüğü uluslararası ilişkiler içine eklendi ve siyahi entelektüellerin ana motifi oldu. Birinci Dünya Savaşı'ndan önce Pan-Afrikanizm hareketi bağımsızlıktan bahsetmemesine karşın, eylemlerini "kendi kendini geliştirme" konusunda yoğunlaştırdı. Pan-Afrikan Birliği'nin eylemleri daha çok ayrımcılık, ırkçılık, sömürge egemenliğinde iyi ahlak, entelektüellik, maddi ve toplumsal koşul gibi 'renk türü' sorunlarıyla ilgiliydi²⁷³. W. DuBois'in fikirleri, 20. yüzyılda Pan-Afrikanist akımları olumlu etkiledi. *"Yirminci yüzyılın sorunu renk türünün problemidir, Asya'da Afrika'da, Amerika'da ve denizdeki adalarda siyahların beyazlarla ilişkisidir"*. DuBois, siyah insanların dünyada yaşadığı ırkçılık ve ayrımcılığa karşı savaş açtı, Versailles Konferansı'nda insan hakları çağrısında bulundu. O, dünyadaki siyah birliğinin ötesine geçti ve bu birlik tahakküm altındaki Afrika'nın özgürlüğe olanak vermeliydi²⁷⁴. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemde Amerikan Başkanı Woodrow Wilson'ın ezilen insanların kendi kaderini tayin hakkına ilişkin beyanı Pan-Afrikanizmin amacını politik bir harekete çevirdi. 1919'da bu hareketin liderleri Silvester Williams, W. Du Bois, W. E. Burghard, Marcus Garvey ve Nijeryalı Nnamdi Azikiwe ile Altın Sahilli Kwame Nkrumah'ı gibi Afrika entelektüellerinden olan George Padmore'dur. İlk Pan-Afrika kongresi 1919'da Paris'te, ikincisi 1921'de Londra'da, üçüncüsü 1923'de Londra ve Lizbon'da yapıldı. 1919 kongresi, Afrikalıların sömürgecilik yönetimi altındaki altığı önerilere değindi ve Afrikalıları bünyesinde

²⁷² Falola, a.g.e., s.149.

²⁷³ M'Bokolo, a.g.e., s. 354.

²⁷⁴ Falola, a.g.e., ss. 152-153.

barındıran kolonyal güçleri, Togo, Kamerun, Tanganika gibi eski Alman kolonilerinin yönetimine dahil etmeye çağırdı. Kongre, kolonilerde eğitimin teşvik edilmesi ve kolonileşme sırasında Afrikalıların yaşam standartlarının geliştirilmesi konularını üsteledi. Buradaki entelektüellerin hedefleri, parlamentoları ve hükümetleri Afrika'nın yaşam koşulları ile özellikle sömürge Afrika ile ilişkilendirerek Pan-Afrikanist hareketi lobi olarak kullanmaktı. Bu konferanstan sonra Avrupa ve ABD'den delegeler İngiliz Batı Afrika kolonileri ve Batı Hint Adaları için özerklik, Afrikalılar üzerindeki beyaz egemenliğin kaldırılması; ABD'deki ayrımcılığın bastırılması gibi Afrikalıların menfaatlerine yönelik konularda directiler; 1920-1935 yılları arasında Pan-Afrikanizm'in Afrika milliyetçiliğine etkisi orta derecedeydi. Fakat Amerika'daki üniversitelere giden eski Afrikalı öğrenciler, bu ideolojinin etkisi ile ülkelerine geri döndüler. Altın Sahili, Nijerya, Sierra Leone, Gambiya gibi İngiliz Batı Afrika toprakları, Pan-Afrikanizm ideolojisine görüş olarak en yakındı. Bu bölgelerin etkisi Fransız kolonilerine ulaştı ve Togo'daki entelektüeller de Fransız mandası boyunca bu ideolojiye daha fazla duyarlı olduklarını gösterdi. Bu iki bölge halkı arasındaki ticari ve sosyal ilişkiler, Alman yönetimi döneminde ortak bir tarihle bağlantılıydı ve Pan-Afrikanizm anlayışı için olumlu faktörler oluşturdu. Togo'nun entelektüel grubu, belirtildiği gibi, Altın Sahili aydınlarına yakındı ve 1920'li yıllardaki eylemleri, o dönemdeki Pan-Afrikanist hareketlerle aynıydı.

Pan-Afrikanizm düşüncesi, Amerika'daki ve Afrika'daki İngilizce konuşan entelektüellerle yetinmedi, özellikle Afrika'daki Fransızca konuşulan alanlara da ulaştı. Afrika'daki Fransız kolonilerindeki entelektüeller, Pan-Afrikanizm ideolojisini kabul ettiler. Afrika'daki Fransız sömürge imparatorluğuna Pan-Afrikanizm'in getirilmesi, 1920-1930 yılları arasında *Le Continent* adlı gazeteyle bu ideolojiyi yaygınlaştıran Marc Kojouharou tarafından oldu. Lamin Senghor ve Tiemoko Kouyate gibi diğer entelektüeller Fransız sömürgecilikine saldırdı ve Fransız asimilasyon politikasını reddetti. Fakat tüm bu entelektüeller sosyalizmin ideolojilerini kabul ettiler ve Pan-Afrikanizm sosyalist bir hareket haline geldi. Pan-Afrikanistler arasındaki sosyalist ideolojilerinin liderleri, Afrikalıların sosyalist yollarla mücadelesine yön veren George Padmore ve C. James'di.

1935'te, Etiyopya'nın İtalyan ordusu tarafından saldırıya uğraması ve istilası tüm kıtayı sıkıntıya sokmuştur. Etiyopya, sömürgecilğe karşı direnişin bir örneğiydi ve bu saldırganlık Afrika'nın özgürlüğü için bir provakasyon oluşturdu. İtalya'nın bu eylemi, Pan-Afrikanizme karşı gelerek daha radikalleşmeye başlamasına sebep oldu. Bu durum neticeleri Afrika aydınlarının eylemleri yoluyla kıtada bu eylemin protesto edilmesi ve kınanması oldu.

Savaş arası döneminde (1919-1939) Pan-Afrikanizm ve Afrika ulusçuluğu arasındaki ilişki kesildi. Çünkü bu ideolojiyi kabul eden Afrika entelektüelleri o zaman ön milliyetçilik ideolojisinin lideriydi. Afrika'ya geri döndükten sonra, Afrikalı öğrenciler Pan-Afrikanizm ideolojisini nüfusa yaymaya başladılar. Toplantılar düzenlediler, aynı zamanda Avrupa'daki farklı uluslararası kongrelere katıldılar ve mecburen Avrupa, Asya ve Amerika'daki insancıl derneklere katıldılar. Afrika entelektüelleri, sosyalizm ve marksizm ideolojilerinin de etkisi altına kalmış, Afrika ulusçuluğu, Pan-Afrikanizmin getirdiği bu ideolojilerden etkilenmiştir.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Pan-Afrikanizm Afrikalılar tarafından idare edildi ve onun yapısı değişti. Bir ideolojiden çok siyasi proje altında bir hareket haline geldi²⁷⁵. Sömürge güçleri, sömürge sistemine devam edemedi. Çünkü Afrikalıların hareketleri radikalizme döndü ve onlar sömürge karşıtlarıyla karşı karşıya kaldılar. İngiltere'de İşçi Partisi²⁷⁶ iktidara geldi ve sosyalist ideoloji Manchester'daki Pan-Afrika kongresinin örgütlenmesi için daha uygun oldu. 1945'te Manchester kongresi, Pan-Afrikanizm'in bir siyasi hareket olarak gelişmesindeki önemli adım oldu. Bu kongrenin sonuçları, “*özgür olmayı Afrikalıların belirlemesi*” aynı zamanda “*kendi kaderini tayin etmek*” ve “*eksiksiz ve mutlak bir bağımsızlık*” elde etmek olan siyasi amaçları belirtti²⁷⁷. Bu kongre, sosyalist bir ekonomiyle birleşik bir Afrika için bir öneride bulundu. Kongre, Afrikalıların sömürge güçlerine karşı kullanması gereken stratejileri de belirtti. Manchester Kongresi'nde “eğer Batı, insanlığı güç kullanarak yönetmeye karar verilirse, Afrikalılar özgürlüğü elde etmek için güç kullanabileceği” meselesi söz konusu oldu. Bu kongreye Batı Afrika Öğrenci Birliği (WASU)²⁷⁸ gibi öğrenciler ve işçi

²⁷⁵ M'bokolo, a.g.e., s. 355.

²⁷⁶ Labor Party.

²⁷⁷ M'bokolo, a.g.e., s. 355; Jean Suret-canal & Albert Adu Boahen, «L'Afrique Occidentale», in *Histoire générale de l'Afrique*, Paris, Unesco, tome 8, 1998, s. 188.

²⁷⁸ West African Student Union.

sendikaları da katıldı. Pan-Afrikanist Manchester Kongresi çözüm olarak, işçi, çiftçi ve entelektüel kuruluşları teşekkül eden Marksist stratejileri kullandı. Bu dernekler bağımsızlık kazanmak için boykot, grev, şiddet ve şiddet içermeyen eylemleri kullanmalıydı. Bu kongreye katılan Batı İngiliz kolonilerden gelen Afrikalılar²⁷⁹, Nijerya'dan J.F. Taylor ve Jaja Wachuku; Altın Sahili'nden J. E. Taylor, Kwame Nkrumah, Ako Adjei ve Dr. R. G. Armattoe; Kenya'dan Jomo Kenyatta ve Malavi'den Hastings Banda gibi asıl entelektüellerdi. O dönemde Avrupa ve Amerika'da öğrenci olan bu Afrika entelektüelleri, farklı topraklara geri dön-düler ve bağımsızlık için kampanya başlatarak veya özgürlük için mücadele eden milliyetçilerin siyasi hareketine katılarak kongrenin sonuçlarını uyguladılar. Konferansın sonunda delegeler 'Somürge Halkı Deklarasyonu' adı altında kararlar aldı ve şunları dile getirdi:

Tüm sömürge halkların kendi kaderlerini kontrol etme hakkını teyit ederiz. Siyasi veya ekonomik olsun, tüm koloniler yabancı emperyalist kontrolden uzak olmalıdır. Sömürge halkları, kendi hükümetlerini yabancı güçlerin kısıtlamaları olmaksızın seçme hakkına sahip olmalıdır. Sömürge halklarına, bu amaçlar için ellerinden geldikince mücadele etmeleri gerektiğini söylüyoruz ... Emperyalist güçlerin nesnesi sömürme ... Sömürge işçiler emperyalizme karşı savaşın önündeyken ... bugün etkin eylem için tek bir yol var - kitlelerin örgütlenmesi sömürge halklarını ve yeryüzündeki halkları birleştirmek²⁸⁰.

Bildiri, önümüzdeki on beş yıl boyunca Afrika'da ortaya çıkacak eylemleri özetledi. Katılımcılar aslında sömürgeciliğe karşı milliyetçi öneriyle aynı olan Pan-Afrikanizm'in siyasi yönünü doğruladılar. Bu kongrede anti-ırkçılık ve anti-kolonializm ile ilgili ana temalar belirtildi. Bu, bütün Afrikalıların sömürge yönetimi altındaki birliği ve egemenliğe mücadele çağrısıydı. Bu fikir marksist ve sosyalist ideolojilere katıldı, Pan-Afrikanizm üzerindeki ve daha sonra Afrika'daki milliyetçilik üzerindeki etkilerini doğruladı.

Afrika'daki Pan-Afrikanizmin en önemli lideri 1945'te bu siyasi hareketin en aktif militanı olan Kwame Nkrumah'ydı. Bir hareket olarak Pan-Afrikanizm, sömürge yönetimi altındaki tüm bölgeler için, bağımsızlık ve hürriyet için savaşıyordu. 1945-1960 yılları arasındaki Afrikalı kolonilerin bağımsızlığı mücadelesinde Pan-Afrikanizm ve milliyetçiliğin, Afrika bilinci oluşturmak adına yakın etkisi vardır. Milliyetçi

²⁷⁹ Bu kongrede Fransız Batı Afrika kolonilerinden herhangi bir katılımcı yoktur.

²⁸⁰ Falola, a.g.e., s. 155.

hareketlerin ve siyasi partilerin liderleri, ideolojiyi kabul ettikleri ve Pan-Afrikanizmle Afrika'daki milliyetçilik arasında farkı ayırt etmek güç olduğu için Pan-Afrikanist olarak da adlandırıldı.

1919-1945 yılları arasında düzenlenen beş Pan-Afrikan kongre, Afrika'nın sorunlarına değindi. Bağımsızlık kazanma yolu dekolonizasyon süreciyle yoluna girdi, konferanslarda ırk ayrımcılığı ve sömürge sistemi kınandı. Pan-Afrikan hareketler sömürge güçlerini kolonilerinde insan haklarına saygı duymaya ve yeni bir uluslararası işbirliği yapmaya çağırıyordu. İkinci Dünya Savaşı, Afrika'daki Pan-Afrikanizm'in ve milliyetçiliğin gelişiminde önemli bir etkiye sahiptir. Afrikalılar sömürge ordularında asker olarak görev yaptı ve savaş alanlarındaki askeri kampanyalar sırasında Pan-Afrikanist hareketlere katıldılar ve Afrika'ya dön-dükten sonra sömürgelerdeki iç işlere daha fazla katılım talep etmeye başladılar. Eski Afrika askerlerinin eylemleri Pan-Afrikanizm ideolojisi ve Afrikalı halkların bağımsızlığı sorununun çözümünü hızlandırdı. İkinci Dünya Savaşı'nın gerçekleri sömürge güçlerini zayıf konuma getirdi. Afrikalılar, beyaz adamın güçlü bir insan olmadığını fark edecektir. Savaşın sonunda, tüm koşullar dünyadaki milliyetçi hareketler için uygundur.

3.1.3. Yerel Burjuvazinin Ortaya Çıkışı: Ulusal Kimlik Faktörü

Sömürge döneminde, sömürge egemenliği altındaki Afrikalıların gelişimi hakkında bir anlayış geliştiren bir grup insanın ortaya çıktığı görülür.

Afrika burjuvazisinin tarihi, kolonizasyonun başlamasından hemen sonra başlamamıştır. 19. yüzyıl öncesinde başlayan, sömürge dönemi ve sonrasında da devam eden uzun bir sürecin sonucudur. Afrika'daki yerel burjuvazinin öncelikli vaziyeti, ticaret faaliyetlerle ilişkilidir ve bir tacir burjuvazisi olarak adlandırılabilir. Sömürge döneminden önce Afrika'daki geleneksel toplumda bazı aydınlar ortaya çıkıyor ve bunlar ilk "geleneksel elitler" olarak adlandırılıyorlardı. Bu grubu oluşturan kişiler rahipler ve *griotslar* idi ve yerel eğitim sistemi tarafından bu unvanı almışlardı²⁸¹. İslam dininin Afrika'ya takdimi sömürgeleştirmeden önce var olan Afrika elitlerinin ortaya çıkmasında da önemli bir faktör oldu. Bu din, *masrada* adlı İslami okulların yaratılmasının yanı sıra aynı zamanda Kahire'deki El-Ahzar ve Batı Afrika'daki

²⁸¹ Falola, a.g.e., ss. 3-4.

Timbuktu gibi üniversitelerde de Afrikalıların Arapça dilleri ve İslam öğretileri öğrenebildiğini ortaya koydu. Böylece, 'İslami aydınlar' ortaya çıktı ve 17. yüzyıldan beri Kuzey, Batı ve Doğu Afrika'da sosyal gruplar oluşturdu. Bu entelektüel sosyal sınıf, Toyin Falola'nın "*aydınlar, memur, vergi toplayıcıları, diplomatlar, tarihçiler ve hakimler olarak çalışan insanların yönetiminde bir dizi rol oynadılar*"²⁸² dediği gibi toplumda önemli bir role sahiptir. Bu yerel burjuvazi özellikle Hinterland'da bulunur ve 17. yüzyılda Batı Afrika'daki Sahelo-saharian bölgesi yerli aydınlardan oluşur.

17. yüzyılda, Batı Afrika'nın kıyı bölgeleri düzenli olarak Avrupalılarla temas kurmaya başladı ve ortaya çıkan sonuç Batı medeniyetinin burada vuku bulmasıdır. Afrikalılar ve Avrupalılar ile ilgili ilk etkinlik ticaret faaliyetleri idi. Bu etkinlik birkaç yıl sürdü ve Avrupa medeniyeti yerel yapıya yavaş yavaş nüfuz etti. Ortaya çıkan ilk burjuvazi, Avrupa ile ticari faaliyetlerden avantajlar sağlayan Afrika tüccarları, özellikle krallar idi. 19. yüzyıldan önce burjuvazi ve ticaret el ele idi ve köle ticareti sömürge öncesi toplumda bu sosyal sınıfın gelişimine bir başka boyut kazandırdı. Tüccar burjuvazinin yeri deniz kenarıydı ve bu bölgelerde yaşayan nüfus bu trafiğin avantajlarından faydalandı. Kölelik ve köle ticaretinin kaldırılmasından sonra, aynı burjuvazi hurma yağı işine ve diğer hammadde ihracına yöneldi. Kolonizasyon Afrika'da başladığında, bu ilk burjuvazi kuruldu ve bunun arkasında uzun süreli bir gelenek vardır²⁸³.

Afrika'da ve Togo'da milliyetçilik anlayışını geliştiren burjuvaziye temsil eden grup, modern seçkin sınıftı. Yeni sınıf 19. yüzyılda Batı eğitiminin ortaya çıkışı ile meydana geldi. Yeni eğitim sistemi misyonerler tarafından "*Hristiyan-orta-sınıf vatandaşlar*" yaratan Sahra-altı Afrika'nın çeşitli bölgelerinde getirildi. Misyoner faaliyetleri 1840 yılından sonra başlamış ve Batı Afrika'da aktif olan on beş Hristiyan örgüt, Hristiyanlaştırmayı ve Batı eğitimini bir araya getirmiştir. Kilisenin olduğu yerde mutlaka bir okul vardı. Batı Afrika'daki misyonerlerin 19. yüzyıldaki etkisi, Toyin Falola tarafından şu sözlerle açıklandı:

Misyonerlik eğitimi, yerli aydınlardan ve İslam aydınlardan farklı düşünce ve beceri tarzlarında farklı yeni seçkinler üretti. Cilt bakımı, basım, marangozluk ve demircilik, bu elit ile

²⁸² Falola, a.g.e., s. 5.

²⁸³ Goeh-Akue, N. A. et al., 2005, « Couches sociales et groupes socio-professionnels » in Gayibor N. L. (dir), *Histoire des Togolais. De 1884 a 1960*, Lomé, Presses de l'UL, vol. II, tome II, ss. 263-264.

ilişkili yeni becerilerin bazılarıydı. Bir yere kadar, yeni bir “endüstriyel sınıf” da oluşturuluyordu²⁸⁴.

19. yüzyılda Batı eğitimi modern aydınları yarattı ve bu sosyal grubun üyeleri rahip, memur, avukat, doktor ve öğretmen olarak çalıştı. Bunu yaparak Avrupalı yaşam biçimlerini benimsediler ve ithal ürünlerin tüketilmesi hoşlanıyorlardı. 19. yüzyılın sonundaki Afrika aydınları yeniliğe kolları sıvadı ve sömürge sistemini göz önünde bulundurması gereken bir grup oluşturdu.

Togo'da, farklı sosyal oluşumları iki grupta tanımlanabiliriz. Birinci grup, güneyde deniz tarafında yaşayan eski tüccar burjuvazi ve ilk yerli aydınlar tarafından oluşturulan büyük burjuvazidir. İkinci sosyal grup, özellikle Fransız sömürge döneminde, ortaya çıkan orta sınıf kent burjuvazisidir. Togo'daki aydınların tarihçesi ve gelişimi, özellikle köle ticareti ve diğerleri gibi, farklı faaliyetlerle, Aneho ve Porto Seguro kentinde güneyde yaşayan insanları Avrupa ile ilişkilendiren ticari ilişkilerden kaynaklanmaktadır. Büyük bir burjuvazi ortaya çıktı ve bu burjuvazinin üyeleri farklı ailelerden oluşuyordu. Fakat ekonomik çıkarların korunması konusunda birleştiler. Bu grup zenginliği, düşünce ve yaşam biçimleri ile Togo toplumuna egemen olmuştur. Üyeler, çocuklarını Batı eğitimi almaya gönderen ilk kişilerdi. Onlar iki dilli oldular ve sömürge döneminde milliyetçilik duygusunu üstlenecek grup olacaktı. İlk burjuvazi, uluslararası bağlamı anladı ve büyük güçler arasındaki rekabeti çıkarlarının korunması için idare etti.

Togo'daki yerli seçkinler; tüccar burjuvazisi, arazi burjuvazisi ve toprak sahipleri olarak adlandırılan kişilerden oluşuyordu. Bu grup ekonomik açıdan güçlüydü ve kökleri uzun zamandan beri süregeldiği için toplumda etkili olmuştu²⁸⁵. Bu grubun en önemli ailelerinden biri, Togo'daki Aneho şehrindeki Lawson ailesiydi ve bu aile Batı Afrika'nın bu bölgesindeki yerel burjuvaziyi etkili bir biçimde temsil ediyordu. Onların atası olan Latevi Awokou, bölgedeki en zengin adamdı ve dükkanları her zaman mallarla doluydu. Ticari elitleri oluşturan ikinci grup, 1850-60 yılları arasında Brezilya'dan geri dönen ve Avrupa şirketleri ile ithalat-ihracat faaliyetlerinde bulunan

²⁸⁴ Falola, a.g.e., s. 23.

²⁸⁵ Goeh-Akue et al., a.g.e., s. 263.

ilk nesil Afro-Brezilyalıları²⁸⁶. Afro-Brazilyalılar entelektüel bir grup haline geldi. Çünkü iyi eğitimlilerdi, Portekizce konuşuyorlardı. Bir Avrupalı gibi davranış sergiliyor onlar gibi yaşıyorlardı. Tercüman gibi görevlendirilmişlerdi. Memur olarak çalışıyorlardı ve diğer faaliyet alanlarında da görev alıyorlardı²⁸⁷. Bu grupta sömürgecilik döneminde milliyetçilik anlayışına kişisel ve ekonomik kudret getirecek olan Souza, Olympio, de Meideros, d'Almeida gibi aileler vardı. Üçüncü grup elitler, Altın Sahili'nden²⁸⁸ gelen ve Lome şehrini kuran Afrika tüccarlarıydı²⁸⁹. Alman sömürgeleştirme başladığında 1884'de bu yerel ticari burjuvazilerin üyeleri 16 ticari dükkana sahipti ve Epiphanio Olympio, Octaviano Olympio, Timothy Anthony gibi insanlar koloninin hinterlandında bile fabrika ve butiklere sahip oldu²⁹⁰. Bu zümre üyelerinin çoğu şirketler için çalışıyordu ve onlar ile yönetim arasındaki ırkçı ilişkilere rağmen, maaşları nedeniyle yerli halkın geri kalanı tarafından sosyal statüsü ayrıcalıklı bir sınıf olarak değerlendirildi²⁹¹.

Toprak sahibi grup, Togo'daki büyük burjuvazide önemli bir grubu temsil ediyordu. Bu grubun ayrıcalığı, başkaları tarafından kendilerini zengin ve saygın kılan toprakların bir sermaye birikimi olarak ele geçirilmesidir. Çok sayıda arazinin bulunması, toplumsal başarı ve statü nedenlerinden biridir. Avrupa sanayiinin kopra ve palmye yağı gibi hammaddelere olan ihtiyacı, bu grubun iç bölgelerde araziler kazanmasına, hindistan cevizi ve palmye ağaçları yetiştirmesine izin verdi. Hatta çiftliklerde çalışan yerli işçilere sahiplerdi. Toprak sahibi grubunun üyeleri tacir burjuvazisiyle hemen hemen aynıdır. Zengindirler ve faaliyetlerinin büyümesi için araziler satın alabilirlerdi. Örneğin Octaviano Olympio, Lome'da 13000, de Meideros Baguida'da 6500'e, Kral Mensah Porto Seguro'da 3000 hindistan cevizi ağacına sahiptir²⁹². Yves Marguerat söylediği gibi, hepsinin topraklarını yasal olarak kaydettiğini ve Alman idaresinde 513 *Grund Akten* teslim edildiğini ve sadece 30'unun

²⁸⁶ Afro-Brezilyalılar, 19. yüzyılda özellikle Bahia şehrinde Brezilya'da özgürlüklerini kazanmış eski kölelerdi. Özgürlüklerinden sonra Afrika'ya dönmeye karar verdiler ve Benin'in cumhuriyetinde Ouidah'da yerleştiler.

²⁸⁷ Guran Milton, « Du bricolage de la mémoire à la construction de l'identité sociale. » Les Agoudas du Bénin, *Rue Descartes*, 2007/4 n° 58, p. 67-81. DOI : 10.3917/rdes.058.0067.

²⁸⁸ Bkz. Bölüm 1.

²⁸⁹ Lome, Alman kolonizasyonundan bağımsızlığa kadar Togo kolonisinin başkenti olacak.

²⁹⁰ Gayibor, a.g.e., s. 266.

²⁹¹ K. Nyassogbo « La population togolaise: mutations quantitative et spatiales » in *Histoire des Togolais. Des origines à 1960*, Lomé, Presses de l'UL, tome III, 2011, s. 494.

²⁹² Goeh-Akue et al., a.g.e., s. 271-273.

Alman mülklerine ait olduğunu belirtti. Yves Marguerat, 1908'de tüccar ve arazi sahibi burjuvazinin dükkanlarının ve arazilerinin kirasının ve aylık 600 mark ile 2500 mark arasında olduğunu düşünüyor²⁹³.

Togo'daki aydınlar kategorisinin son kategorisi orta şehir sınıfıdır. Bu sınıf özellikle Fransız kolonizasyonu sırasında ortaya çıktı ve milliyetçilik ve kent kimliğinin yaratılması için seferberliğin bir parçasıydı. Bu grup, kırsal bölgeden ayrılan, çağdaşlığı arayarak şehre gelmek için farklı insanlar tarafından oluşturulmuştur

Togo'daki burjuvazi, sömürge dönemi boyunca ticari faaliyetleri denetleyen, günümüze kadar süregelen belirli bir kadın grubundan oluşmaktadır. 19. yüzyılda Togo'daki başlıca faaliyetlerden biri olan ticaret, Togo'daki siyasi, ekonomik ve sosyal yaşamı canlandıracak yerel bir burjuvazinin temelini oluşturdu. Genel olarak burjuvazi şehirleşmiş ve 1890'dan beri Aneho ve Lome gibi kent merkezlerinde faaliyet göstermektedir²⁹⁴. Özellikle bölgenin güneyindeki Togo'daki kadınların rolü belirlidir. Çünkü erkekler genellikle işletme şirketlerinde işverenlerdir. Ticaret, kadınların görevidir. Ancak sömürge döneminden önce bile, kadınların ticari faaliyetlerin bir parçası olduğu, tarım faaliyetlerinin erkekler için olduğu ve çoğu zaman ürünlerin ticarileştirilmesinin kadınlara ait olduğunu belirtmek gerekir. Yerel pazarlardaki değişim sistemleri kadınların elindedir. Sömürge sistemi ve Batı eğitimi, çoğu erkeğin ilgisini eğitime çekti ve ticari faaliyetleri terk ederek sonunda, eski tekstil sistemini terk ederek ve Avrupa ticari şirketleri tarafından getirilen yeni basılı tekstil ürünlerini kabul ederek dönüşüm geçiren kadınlara bıraktılar. Kadınların ticari faaliyetleri kasabada yapılır ve Lome kenti faaliyetler için uygun bir yerdir. Tekstil ve giysi faaliyetleri, sistemin monetarizasyonuna izin vermiş ve bu faaliyetler, kadınların zenginleşmesini, sosyal terfi etmelerini ve Fransız kolonileşmesi sırasında Togo'daki kentsel burjuvaziye girebilmelerini sağlamıştır.

²⁹³Yves Marguerat, *Dynamique urbaine, jeunesse et histoire au Togo. Articles et documents (1984-1993)*, Lomé, Presses de l'UB, coll. 'Patrimoines', n° 1, 1993, s. 66.

²⁹⁴R. Cordonnier, *Femmes africaines et commerce. Les revendeuses de tissu de la ville de Lomé (Togo)*, Paris, Ortom, 1982, s. 13.

3.1.4. Kentleşme ve Bir Burjuvazinin Ortaya Çıkışı

Afrika'daki kentleşme olgusu, 19. yüzyılın son on yılında sömürgeleştirme ile başladı. Fakat bu dönemden önce Afrika'da şehirler vardı ve önemli faaliyetler krallar ve hükümdarlar tarafından kontrol ediliyordu. En önemli kentler Batı Afrika'da alışveriş ve köle ticareti gibi faaliyetlerin yapıldığı deniz kenarlarında bulunuyordu. Akademisyenler, Batı Afrika'daki kentleşme sürecinin 1200 ile 1800 yılları arasında olduğuna ve 15. yüzyılda Afrika şehirlerinin kentleşmesinin ticari faaliyetlerin canlılığına dayandığına dikkat çekmiştir. Kolonizasyonun başlangıcında, İbadan ve Kano gibi şehirler yaklaşık 100.000 kişilik bir nüfusa sahipti ve bu şehirler bölgedeki diğer şehirlerle ilişkili bir kentsel ağ sistemine sahipti²⁹⁵.

Kentleşme modern bir olgudur ve belirli bir nüfusun kırsaldan kente hareketlilik sürecidir. Kentleşme kavramı, modernizasyon, sanayileşme gibi diğer kavramlarla bağlantılıdır. Afrika'da bu kavramları getiren ve köylerden kasabalara hareketliliğe neden olan sömürgeciliktir. Kolonyal Afrika bağlamında modernleşme ve sanayileşme olarak belirtilebilecek şey, yollar, demiryolları, okullar, hastaneler, ekonomik sistem ve ayrıca idari altyapı ya da bürokrasi gibi yeni altyapılarla ilgilidir²⁹⁶. Sömürge hükümdarları tarafından bir yönetim sistemi vasıtasıyla bölgenin ve nüfusun kontrolü, özellikle Lome gibi sahillerde kentsel bölge oluşturulmasının bir sonucudur. İdarenin eylemleri, kentlerin kentsel alan haline gelmesini önemseyen yol altyapılarının inşasıyla birleştirilmiştir. Kırsal alanlarda üretilen ürünler şehirlere gelmiş ve bu şekilde göre kentsel olgu meydana gelmiştir. Lome-Aneho, Lome-Kpalime ve Lome-Atakpame²⁹⁷, Almanya ve Fransız sömürge dönemi sırasında Lome kenti, bölgenin önemli bir yeri haline geldi. İç bölgedeki şehirlerinde kahve, kakao, hindistancevizi ağacı ve pamuk gibi yeni ürünlerin piyasaya girmesi, Lome'nin sömürge döneminde bir şehir merkezi haline gelmesine izin vermiştir. Çünkü yolların ve demiryollarının varlığı ile bu ürünler Avrupa'dan sonra gönderilebilecek bir limanın bulunduğu Lome'ya gönderildi. Kentsel bir kültür geliştirildi ve nüfus bireysel özgürlük ve fikirlerin dolaşımı gibi yeni bir

²⁹⁵ Laurent Fourchard, « L'histoire urbaine en Afrique : une perspective ouest-africaine », *Histoire urbaine*, 2004/1 (n° 9), ss. 129-130.

²⁹⁶ Nyassogbo, a.g.e., s. 136.

²⁹⁷ Bkz. Bolum 1.

yaşam tarzı, yeni moda sistemi ve şehrin alışkanlığını benimsedi. Zira bu şehrin tüm bu ürünleri Avrupa'ya gönderebileceği bir limanı vardı²⁹⁸.

Togo'daki kentleşme olgusu ve gelişimi, 1897'den beri Alman ve Fransız sömürgelerinin başkenti olan Lome kentiyle ilgilidir. Bağımsızlıktan sonra Togo Cumhuriyetinin başkenti olarak bu kentin doğası değişmemiştir. Kolonizasyonun eski Afrika şehirlerini geliştirerek bu şehirleri kentleşme aşamasına getirdiği açıktır. Bu şehirler arasında Lome örneği orijinaldir. Nitekim bu şehir sömürgecilik sebebiyle oluşmamıştır. Lome şehri Alman yönetiminden önce de vardı ve Afrikalılar tarafından - bu tezin bir bölümünde gördüğümüz gibi- Altın Sahili'nin bir sonraki sömürgesinden meydana gelmiştir. Lome şehri “yerli bir Afrika kenti” veya “Afrika girişimi” olarak düşünülür²⁹⁹. Ancak sömürgeleştirme moderniteyi sunarak kentin yönünü değiştirdi, böylece Lome cazip bir mekan, yaşanacak bir yer oldu. Bu cazibenin bir sonucu olarak köyden şehre kırsal göç olarak bilinen bir hareketlilik yaşandı. Bu hareketlilik, Lome'deki nüfus sayısını arttırmış ve kentleşmeyle ilgili ilk faktörü oluşturmuştur. 1924'te Lome nüfusunun 6444 kişi olduğu tahmin edilmektedir. 1958'de ise bu sayı 73600'e yükselmiştir³⁰⁰.

Tablo 4. Lome Nüfusunun Gelişimi

Tarihler	Nüfus
1891	1500
1896	2000
1900	3000
1904	4000
1910	7500
1924	6444
1930-1940	15000
1958	73600
1960	80000

Kaynak: (Marguerat 1993: 38-39; Nyassogbo 1984:143).

²⁹⁸ K. Nyassogbo, «L'urbanisation et son evolution au Togo», in *Cahiers d'outre-mer*, n° 146-37, 1984, ss. 138-140.

²⁹⁹ N'bueke A. Goeh-Akue & Badjow Tcham, «Facteurs d'homogénéité, facteurs de différenciation sociale », in *Histoire des Togolais. De 1884 à 1960*, Lomé, Presses de l'UL, 2005, ss. 233-255.

³⁰⁰ Nyassogbo, a.g.e., s. 143.

Bu tablodan elde edilen bilgiler bize Lome nüfusunun sayısal gelişimini göstermektedir. Alman sömürgesi 1914'de bittiğinde, bölgedeki nüfus 1.000.000 kişi olarak tahmin edilmektedir ve tabloya ait bilgiler, bu ayrılmadan 4 yıl önce Lome'da yaşayan nüfusun % 0.75'ini göstermektedir. Ancak sömürge hakimiyetinin kurulması sebebiyle Lome'deki nüfus artıyordu. 1891-1910 yılları arasında, Lome'deki nüfus her dört yılda % 50 arttı. Nüfusun bu büyüme oranı altyapı ve o dönemde kentte devam eden ekonomik faaliyetlerin sonuçlarıydı. Fransız sömürge döneminde, Lome'daki nüfus artışı dikkat çekmektedir ve tablo açıkça gösteriyor ki Lome'daki nüfusun önemli bir bölümü, kenti ticari burjuvazinin ve orta sınıfın yaşadığı bir kentsel alan haline getirmiştir. Lome, modernite faktörleri nedeniyle kırsal alanda yaşayan insanların varış yeri haline geldi. Bu nüfus arasında sömürge düzenine karşı mücadele liderliği alacak insanlar vardı. Lome, Fransız sömürge döneminde, modernlik ve Batılı düşüncelerin giriş kapısıydı; aynı zamanda milliyetçilik ve kimlik ruhlarının başladığı yeri.

Daha önce de söylediğimiz gibi modern bir fenomen olan kentleşme, yol ve demiryollarının inşaatıyla Alman yönetimi ile başladı ve Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Fransızlar, 1926'da Lome'nin elektrifikasyon ve su bağlantısı ile devam etti. Kentin kurucuları eski iş adamlarıydı ve tüm ticari faaliyetler Lome'dan yapıldığı için Lome kentinin yaşamı ticari faaliyetlere dayanıyordu. Kentsel yaşamın diğer bir yönü, Fransız sömürge idaresi ve *Conseil des Notables*'i oluşturan yerli seçkinler arasındaki ilişkiye dayanmaktadır. Toprak sahibi burjuvazi olarak adlandırılan bu seçkinler, kentte değil, aynı zamanda bütün topraklarda yerel bir siyasi güç oluşturdu ve üyeler sömürge düzeninin her türden tartışmasının lideriydi³⁰¹. Togo'daki burjuvazi başkenti Lome'de değil, aynı zamanda Kpalime Aneho ve Atakpame gibi diğer şehirlerde de bulunuyordu. Kent yaşantısı, 1930-1935 yılları arasında, burjuvazinin paralarını evlerinin mimarisine veya yapımına yatırdıkları bir kent burjuvazisi haline geldiği yıllarda olgunlaştı. Lome burjuvazisi, bölgedeki eski Afro-Brezilyalıların getirdiği Brezilyalı mimari tarzına dayanan evleri inşa ederek şehre ait olduklarını ve gelişimin her yönüyle başarılı olduğunu göstermektedir. Yves Marguerat'ın belirttiği gibi, bu elit grubu “*bu başarının aktörü ve sembolü*” oldu³⁰². Lome' da yaşamak, yeni bir sosyal tanıtım biçimi haline geldi. Zira şehir, ekonomik takasın yapıldığı yeri. Kent hayatı, seçkin bir sosyal sınıfı

³⁰¹ Marguerat, a.g.e., s. 9-10.

³⁰² Marguerat, a.g.e., s. 10-11.

ve yeni bir yaşam standardını oluşturan Afrika tüccarlarının gözetiminde “beyaz” ürününün tamamlanmasıyla sembolize edilir³⁰³. Kentsel model; katip, öğretmen, tüccar vb. olarak çalışan ve yeni göçmenlerin kırsal alanlardan kasabaya bütünleşmesine izin veren seçkinler tarafından köylere getirildi. Yeni göçmenler, kasabanın yaşam biçimini, eğitim ve diğer faaliyetlerini kopya etti ve sonunda toplumun kentli orta sınıfını oluşturdu. Kolonizasyon sırasında Togo toplumunun şehirleşmesi, belirli bir ulusal kimliğin oluşmasını sağlamıştır. Çünkü köylerdeki ve kasabadaki nüfus, ortak yaşam halindedir ve bu nüfus modernleşme etkisi ile birbirleriyle ilişkilidir. Bu bağlamda, siyasi bir vicdan yükselişi ortaya çıktı, bu durum sömürgecilik ve bağımsızlık sürecini başlattı. Lome siyasi gücün merkezi haline geldi ve tüm hareketler buradan başladı. Lome kenti merkezi hale geldi, çünkü koloni valisi ve işbirlikçileri burada yaşıyordu. Bütün bu nitelikler, özellikle Afrika'daki farklı kolonilerin başkenti haline gelen şehirlerde temellendi. Fourchard'ın³⁰⁴ belirttiği gibi, 1930'larda Afrika sömürgelerini etkileyen ekonomik kriz ve 1940'taki başkentlerde halkın büyümesi, milliyetçiliğin ve siyasi parti faaliyetlerinin yükselişi ile birlikte “çok hızlı değiştirilmiş Afrika toplumları”nı ortaya çıkardı.

3.1.5. Togoluların Ekonomik Hayatı

Bütün kolonizasyon dönemleri boyunca Togo kolonisinin ekonomik sistemi ve ömrü Afrika'nın diğer kolonileriyle aynıdır. Sömürge durumundaki ekonomik sistem sömürge güçlerinin yararına toprakları sömürmeye dayanır. Ekonomik hayat, azınlığın Avrupalılardan oluştuğu, küçük bir grup yerli burjuvazinin tüm sistemi elinde tuttuğu ve özellikle kırsal alanda yaşayan genelde fakir olan Togolu çoğunluğun bulunduğu sosyal yaşamın benzeriydi. Ekonomik faaliyetler, tarımsal faaliyetler üzerinde öncelik taşıyordu. Çünkü sömürgeleştirilenin tabiatında, kolonilerden Avrupa'ya hammadde bulmak, kullanmak ve getirmek vardı.

Afrika kolonilerindeki ekonomi, nüfusla ilgili faaliyetler nedeniyle sosyal hayatı kontrol altında tutuyordu. Sömürge durumunda ekonomi plantasyon, madencilik, demiryolları vb. gibi birçok açıdan değerlendirilmektedir. Sömürge ekonomisinin ilk boyutu, yerli halkın koloniye finansal kaynak sağlamaya yönelik olarak ödemek

³⁰³ Goeh-Akue&Tcham, a.g.e., s. 253.

³⁰⁴ Fourchard, a.g.e., s. 132.

zorunda olduğu vergi ve gelirlerle ilgilidir. Koloninin 'gelişimi', üç işlevi olan bu vergiler yoluyla uygulanmalıdır. Birinci işlevi koloni bütçesini değil aynı zamanda sömürge iktidarını sağlamaktır. İkinci işlevi bir işgücü oluşturmaktır. Son olarak ise modernleşmeyi simgeleyen ekonominin parasallaştırılmasına izin vermektir ³⁰⁵ . Sömürge ekonomisinin yapısı, yol altyapısı, demiryolu inşaatı ve limanlar gibi kamu çalışmalarına dayanıyordu. Altyapıların nihai sonucu iç bölgelerden liman şehirlere ve sonra Avrupa'ya ürün getirmektir. Batı Afrika bölgesinin sömürge ekonomisi Togo için bile tarım üzerine kuruluydu ve ticaret kapitalizmi hakimdi. Bu ekonomi sadece tarım ürünlerinin herhangi bir dönüşüm olmadan Avrupa limanına nakli için belirlendi. Elikia M'bokolo'nun belirttiği gibi, bu ekonomi çok fazla yatırıma ihtiyaç duymadı üstelik Avrupa şirketleri, Afrika köylülerinden oluşan küçük bir aracı grubu ve perakendeciler grubu olarak bilinen üç faktöre dayanmıştı ³⁰⁶ .

Sömürge döneminde Batı Afrika'daki ticaret şirketleri ekonomik faaliyetlerde lider konumdaydı. Batı Afrika'daki sömürgeci dönemde ticari şirketler ekonomik faaliyetlerde liderdi. *La Compagnie française d'Afrique de l'Ouest* (CFAO), *Société commerciale de l'Ouest africain* (SCOA), Unilever grubunun bir organı olan *United Africa Company* (UAC), GB WILLIAMS gibi şirketler Batı Afrika bölgesinin farklı yerlerindeydi ³⁰⁷ . Söz konusu iletişim yolları ve demiryolları başta olmak üzere iç bölgelerde şubeleri bulunan bu firmalar, tuz, tekstil, pirinç ve endüstriyel ürünler gibi Avrupa ürünlerini ithal ettiler. Buna karşılık, kola, odun, fildişi, kauçuk ve palmiye yağı gibi hammaddeleri Avrupa'ya geri gönderiyorlardı. Bu ticari şirketlerin faaliyetleri ayrıca memur ve perakendeciler olarak çalışan yerli halkla yapılan işbirliğine dayanıyordu. Ancak Afrikalıların Avrupa şirketleri ile rekabet edebilecek yeterli kaynağı yoktu. Onların kendi şirketlerini yaratmak için gelmelerine rağmen, mali kaynakların olmaması onları Avrupa şirketlerinin gözetiminde olmaya zorladı ³⁰⁸ .

Togo'nun ekonomik hayatı, sömürgeciliğin başlangıcında sıkı bir şekilde başlamamıştır. 1884 yılında Togo haline gelecek olan coğrafi alan, farklı faaliyetlerin yapıldığı ve ekonomik faaliyetlerin oluşturulduğu bir yer olmuştur. Daha önce de

³⁰⁵ Cathérine Cocquery-Vidrovitch, « La politique économique coloniale », in *L'Afrique occidentale au temps des français. Colonisateurs et colonisés 1860-1960*, Paris, la Découverte, 1992, s. 107.

³⁰⁶ M'Bokolo, a.g.e., s. 135.

³⁰⁷ M'bokolo, a.g.e., s. 135.

³⁰⁸ Cocquery-Vidrovitch, a.g.e., ss. 112-113.

bahsettiğimiz gibi, Atlantik Okyanusu'na yakın alanda yaşayan insanlar, 19. yüzyıla kadar alışveriş ve köle ticareti gibi faaliyetlerle Avrupa ile temas halindeydi. Köle Sahili'ndeki Akra'dan Port Hacourt'a³⁰⁹ kadar köle ticareti gibi ekonomik faaliyetler gerçekleştirildi ve bu durum 19. yüzyılda yasal ticaretle devam etti. Ekonomi, eski ticaret ağlarını kendileri için düzenleyen Afrikalılar ve Afro-Brezilya halkının elindeydi³¹⁰. Ticari faaliyetlerle, Aneho ve daha sonra Lome gibi şehirlerin, iş merkezlerinin ve hatta belirli bölgedeki ekonominin büyümesinden dolayı burjuvazi ortaya çıkmıştır. 1864-1865 yılları arasındaki ekonomik dinamizm sayesinde Marsilya'da Cyprien-Fabre, Bremen' de Vietor gibi şirketler Aneho ve Porto Seguro'da kuruldu. Ticari faaliyetler tarımsal ürünler üzerine kuruldu ve iş adamları faaliyetlerini yapmak için Mono, Volta gibi yolları ve nehirleri ticari ağ olarak kullandı. Başlıca kentlerin iç bölgelerle ilişkisi önemlidir çünkü bu ilişki sayesinde demir, darı, palmye fıstığı, palmye yağı, manyok gibi ürünler diğer şehirlere götürülür ayrıca bu, Togo topraklarında iletişim ve alışveriş yapılmasına izin verir³¹¹. Sömürge sisteminin geliştiği ekonomik sistemde Afrikalıları saf dışı bıraktı ancak 1914'teki Almanların yenilgisinden sonra eski yerel burjuvazinin bir kısmı Alman plantasyonlarına el koydu ve sömürge ile karşılıklı görüşme yapan bir grup oluşturdu³¹². Togo, borsa faaliyetlerinden saf dışı tutuldu ancak üretim faaliyetlerine devam etti. Hammadde olan kakao, kahve, palmye yağı ve palm fıstığı ürünleri merkez elde etme ve "Afrika kırsal kapitalizmini" yerleştirebilme imkânı verdi³¹³.

Mandater yönetimin Fransa'ya devredilmesinden sonra, Togo ekonomisi başka bir finans ve ekonomik sistemden geçti. Auguste Bonnacarrere'nin yetkisi altındaki yeni yönetim; yeni vergi, parasal ve kırsal faaliyet reformlarını gerçekleştirdi. Bu reformların amacı toprakların mali özerklik kazanmasına izin vermektir. 1921'de toparlanma endeksi 100, 1922'de 133 ve 1930'da katsayısı 11 arttı ve 1197 oldu. Ticari faaliyetlerde de artış oldu ve 1930'da müşteriler tarafından kontrol edilen ürünlerde ton başına yaklaşık 58.4 idi³¹⁴. Fransız mandası sırasında ekonominin reformları bazı sonuçlar elde etmeye

³⁰⁹ Bu şehir, Batı Afrika'da Nijerya Federal Cumhuriyeti'ndedir.

³¹⁰ Amin, a.g.e., ss. 125-134.

³¹¹ N'bueke Adovi Goeh-Akue, « La vie économique de l'espace Togolais au début de l'ère coloniale », in *Histoire des Togolais. Des origines à 1960*, Lomé, Presses de l'UL, tome III, 2011, ss. 309-331.

³¹² Amin, a.g.e., s. 127.

³¹³ M'bokolo, a.g.e., s. 135.

³¹⁴ Gayibor, a.g.e., s. 413.

olanak verdi. Yollar ve demiryolları gibi altyapılar modernize edildi. Bonnecarrere yönetimindeki bu “refahın” önemli sonuçlarına tarımsal üretimde ulaşılabilir. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Avrupa'da hammadde için ciddi bir ihtiyaç vardı. Bu durum, ürünlerini ihraç eden ve çok fazla kazanç sağlayan Afrika kolonileri için fayda sağladı. Özellikle 'ekonomik refah' getiren ürünler arasında palmiye yağı, kopra, hindistancevizi, kahve, kakao ve pamuk vardı. Örneğin, 1919'a kadar olan Alman sömürgesi sırasında palmiye yağı üretimi 18000 tondur. Fakat sadece 1924 yılı için üretim 3000 tondur. Kakao ve kahve üretimi 1922-1930 yılları arasında artmıştır. Kakao örneği daha önemlidir; çünkü 1919'da üretim 2000 ton, 1922'de 3500 ton ve 1935'te 10500 ton olmuştur. Tüm bu rakamlar, Fransız mandasında ilk 10 yıldaki ticari faaliyetleri göstermektedir³¹⁵. Elbette bütün bu "refah", sömürge iktidarının yararınaydı, ancak yerel halka da erişti; çünkü ürünler Togolular'ın para kazanmasına ve nüfusun toplumsal koşullarını biraz değiştirmesine izin verdi. İç bölgelerde kakao gibi ürünlerin geliştirilmesi nüfus için yeniliğin kapılarını açmıştır. Kırsal nüfus, yeni ev inşa edebilir, yeni kıyafetler alabilir ve çocuklarını Lome'daki hatta Altın Sahili'ndeki okula gönderebilirdi. Fakat on yılın bu “bal ayı”, 1930'dan bu yana Togo'ya gelen 1929 uluslararası ekonomik krizle durdu. Ekonomik yaşam ciddi bir yara aldı ve tüm faaliyetler yavaşladı. Bu durumun toplumsal sonuçları vardı ve halk bu durumdan şikayet etmeye başladı. Halkın sömürge yönetimine karşı göstermesi Togo'da milliyetçiliğin başlangıcını sembolize eder. Bu duygu, 23-24 Ocak 1933'te Lome kadınları tarafından gösterilmiştir.

³¹⁵ Gayibor, a.g.e., ss. 422-431.

Tablo 5. Togo'daki Alman İdaresinden Fransız İdaresine Yapılan Üretim

Yıllar	1905	1912	1913	1922	1930	1937
Pamuk	122t	549t	502t	679t	1909t	1633t
Palmiye yağı	422t	3242t	1135t	951t	2235t	1760t
Palmiye fıstığı	2965t	11578t	7087t	6169t	10300t	12452t
Kakao		283t	335t	3505t	6166t	8027t
Mısır	9078t	344t	2492t	1054t	375t	15982t

Kaynak: (Aduayom and Kponton 1992:417).

Fransız sömürge döneminde, özellikle manda döneminde, iki ekonomik durum, Togoluların sömürge iktidarıyla yüz yüze görüşmesine izin verdi. İlk durum, 1929'daki ekonomik krizin sonuçlarıyla bağlantılıydı. 1932-1933 yılları arasında yaşanan kriz, Togo kolonisine ulaştı, sömürge yönetimi sadece gelir ve vergileri artırmak için çözüm buldu. Afrika'daki tüm kolonilerin ekonomisi, krizin olumsuz etkilerinden kurtulamadığı dünya ekonomisi sistemine dahil olmuştu. İthalat ve ihracata dayalı ticari faaliyetler ciddi biçimde etkilenmiş ve 1932 yılından itibaren halk krizi görmeye başlamıştı. Uluslararası tarımsal ürünlerin fiyatı azaldı ve Afrika çiftçiler ekonomilerinin kısa sürede düşüş eğilimine girdiğini gördü. Çünkü dünyadaki ekonomik kriz nedeniyle ihracat işlemleri yavaşça ilerliyordu. Örneğin, 1929'da, palmiye yağı kilogramı fiyatı 3.77 frcs, palmiye fıstığı 2.22 frcs, pamuk için 11.60 frcs, kopril 3.85 frcs'dir. Fakat kriz sırasında fiyatlar düştü. Aşağıdaki tablo durumu göstermektedir:

Tablo 6. İhracat Ürünlerinin Fiyatının Evrimi

Yıllar	Palmiye yağı	Palmiye fıstığı	Kurutulmuş Hindistan cevizi	Pamuk
1929	3.77	2.22	3.85	11.60
1930	2.67	1.65	3.40	7.40
1931	1.57	1.00	1.90	5.15
1932	1.35	0.95	2.00	4.40
1933	1.18	0.73	0.88	4.38
1934	1.69	0.54	0.58	4.92
1935	1.33	0.74	0.91	4.62
1936	1.90	1.00	1.25	5.13
1937	3.70	1.88	1.80	7
1938	2.72	1.59	2.09	7.18

Kaynak: Gayibor 2011: 438.

Verilerin analizi, fiyatların krizin başlangıcından bir yıl sonra etkili bir şekilde azaldığını göstermektedir. 1930'lu yıllarda azalmaya da devam etmiştir. Bu durum, Afrikalı üreticilerinin ürünlerinin fiyatını uluslararası pazarda kontrol edemediğini açıklamaktadır. Tüm ürünler parasal değerlerini % 50 ila % 80 arasında kaybetti. Örneğin 1929'daki Togo'daki palmiye yağı fiyatı 6 ila 7 şilin arasında idi. Ancak 1932'de 1 ila 2 şilin arasında kaldı³¹⁶.

Ticari şirketler de bu kötü duruma gömülmüş ve sonunda kapanmıştı. Ekonomik durum, halk arasında zor bir sosyal hal yarattı. 1930-1934 yılları arasında Avrupalı işadamlarının sayısında % 33, Togolu işadamlarında ise % 34³¹⁷ düşüş oldu. Sonuç olarak, çok sayıda Togolu işini kaybetti ve nüfusun % 50'sine ulaştı³¹⁸. Bu hayal kırıklığı sömürge yönetimi için bir tartışma havası yarattı. Bu tartışma sonucunda milliyetçilik anlayışı oldukça etkili hale geldi. Ticari bir kriz, sosyal bir kriz doğurdu.

Milliyetçilik anlayışına uygun olan ikinci durum, sömürge yönetiminin halktan talep ettiği savaş çabasıydı. Uluslararası kriz dünyada ve kolonilerde çözülürken, İkinci

³¹⁶ Gayibor, a.g.e., s.439

³¹⁷ 1930'da Fransız ve diğer yabancı işadamlarının sayısı 320, 1934'te 213 idi. Togolular için, 1930'da ticari faaliyetlerde bulunanların sayısı 278 kişi 1934'de 181 kişiydi. Gayibor, a.g.e., s. 441.

³¹⁸ Gayibor, a.g.e., s. 525.

Dünya Savaşı'na katılan tüm Avrupalı sömürgeci güçler, sömürgelerine savaşı desteklemek için yüklendi. Togo, Fransa'nın yetkisi altındaydı ve bunu yapmak için normal olarak, Fransa asker ya da savaş desteği bulamadı. Ancak Fransa uluslararası hukuka saygı göstermedi ve halktan savaş desteği talep etti. Savaş desteği, cephedeki askerler lehine üretim artışına dayanıyordu. Halktan talep edilen ürün miktarı arz için çok yüksekti ve bazıları bazı bölgelerde bulunamadı. Togo halkı yaptırım ve cezaya maruz kalmasa bile gereken miktarı bulmakla yükümlü kılınmıştır³¹⁹. Bu durumdan kurtulmak için birçok kişi ya Altın Sahili'ne taşındı ya da köylerden ayrıldı³²⁰.

3.1.6. Batılı Eğitim ve Kimlik İnşası

Eğitim, sömürge döneminde Togo'da kimlik inşasında önemli bir rol oynamıştır. İkinci bölümde de belirtildiği gibi, Batı eğitimi sömürgeciliğin başlangıcından önce Togo'nun güneyindeki Aneho kentinde tanıtıldı. Batılı eğitimin ürünü, Alman sömürgeciliği sırasında kolonileştirme safhasında dilekçe gönderecek ve sömürge düzenine itiraz edecek küçük bir eğitimli sınıfın ortaya çıkmasıydı.

1914'ten sonra, eğitim sistemine savaşın galipleri ile Lome nüfusu ve Klouto bölgesi iştirak etti, özellikle Kpalike şehrinde ilgi İngiliz eğitim sistemine yöneldi. Aneho halkının ilgisi ise Fransız eğitim sistemineydi. 1920-1922'de Fransız yönetimi etkili oldu ve vali Bonnetcarre, Togo kolonisinde Fransız eğitim sistemini tanıtmak istedi. Bunu yapmak için Almanca eğitim sistemi olarak yasaklandı ve okullara Fransızca öğretme zorunluluğu getirildi. Eğitimlerini Almanca veya İngilizce olarak alan bazı Togolular, Fransız dilinde yeni bir eğitim dili olarak devam etmek zorunda kaldı. Sonuçta, bazıları eğitime devam etmek için Altın Sahili'ne giderken bazıları ise bu durumla başa çıkmak istedi. Daha sonra öğrenciler, Togo'nun gelecekteki siyasi aydını, ilk başkan Sylvanus Olympio gibi, okullarını bitirdikten sonra üç dilde eğitildiler. Olympio Alman, İngiliz ve Fransızca konuşabildiği için bu duruma en iyi örnektir. Fransız sömürgesi süresince eğitim sistemi ilkokullar ve tamamlayıcı okullardan oluşuyordu. Öğretim Fransızca üzerine kuruldu ancak matematik, marangozluk, hemşirelik gibi bazı mesleki becerilere de dayanıyordu. Bu sistemin amacı, Fransızca iletişim kurabilen yardımcı personel yetiştirmek ve yerli elitleri

³¹⁹ Gayibor, a.g.e., s.452.

³²⁰ Goeh-Akue, a.g.e., s. 370-372; Gayibor,a.g.e., s. 457.

sömürge yönetimi için rütbelendirmekti. Yves Marguereat'ın belirttiği gibi, sömürge yönetimi tarafından Fransız dilinde eğitimin temel amacı, Fransızca eğitim aldıktan sonra 'Fransız uygarlığının' bir modeli ve sonucu olabilecek bir takım Togoluların ve ayrıca ortak çalışanların bulunmasıydı³²¹.Togo kolonisinin kuzey bölgesinde, Fransız sömürgeciliği boyunca eğitim sistemi etkili bir şekilde uygulandı. Bölgedeki eğitim eksikliğini gidermek için Mango, Lama-Kara'da okullar kuruldu. Fakat eğitimin sonuçları, Togoluların stratejileri nedeniyle koloninin güneyi ve batı bölgesinde daha belirgindir.

Batı eğitimi ile Togo insanı arasındaki ilişki benzersizdi. Çünkü toplumdaki statünün geliştirilmesi yerli halk tarafından benimsenmişti. Batılı eğitimin benimsenmesi stratejisi, yerli burjuvaziye bölgede toplayan zengin ailelerin hareketleri sonucunda şekillendi. Togo'nun güneyindeki zengin aileler, çocuklarını sömürge okullarına göndererek eğitimin toplumsal bir tanıtım aracı olarak önemini anladılar. Bazıları idarenin temsilcisi oldu, ancak öğrencilerin çoğu öğretmen, çevirmen, doktor, İngiliz şirketlerinde özel sektör temsilcisi olmak istedi veya avukatlar gibi işveren olmayı tercih etti.

Gördüğümüz gibi, eğitim sistemi sadece sömürge yönetiminin ürünü değildi. Bu, ayrıca kimliğin inşasında bu sistemin önemini gerçekten bilen Togoluların ürünü olmuştur. Elbette, eğitim, Togo toplumunun sosyal düzeyine göre dinamizmi içinde bir grup yerli seçkin yarattı. Bu yerli seçkinler eğitimsiz insanlar için örnek oldu. Eğitimlerini sömürge okullarında bitiren öğrenciler, Togo kolonisinin bağımsız olması için sömürge düzenine itiraz edecek siyasi bir güç olacaktır.

1944'te Togo'da Fransız mandasının sonunda, eğitimli seçkin sınıf kuruldu ve bu sınıf koloni tarihinin yeni bir sayfasını açmaya hazırlandı. İkinci Dünya Savaşı sonrası bu fikrin somutlaşması aktif milliyetçilik ve belirli bir ulus kimliği sergilenmesi yoluyla özerklik anlayışının etkisi altında kalan sömürge toplumu için uygun bir dönem oluşturmaktadır.

³²¹ Yves Marguerat, « Les stratégies scolaires au Togo à l'époque du mandat français. Le cours complémentaire de Lomé et la formation des élites modernes », in *Cahiers d'études africaines*, 2003/1, (n° 169-170), s. 392.

Birinci Dünya Savaşı'nın bitişinden İkinci Dünya Savaşı'nın başlangıcına kadar olan dönem, Afrikalıların sömürge sistemi hakkında fikrini değiştirmeye başladığı dönemdir. Birçok faktör “ön milliyetçiliği” yükseltmeye müsaade etmiştir. Birinci savaş sona erdiğinde Afrikalılar üzerinde çeşitli sonuçları oldu. Onların çoğu sömürge ordularında asker olarak görev yapmak zorunda kaldı ve Afrikalılar onları ilgilendirmeyen bir savaşa katılmaktan rahatsız oldu. Savaş, beyaz adamın bile ölebildiğini ve yeryüzünde doğaüstü bir insan olmadığını gösterdi. Ancak, daha sonra, Başkan Wilson ve Başbakan David Lloyd George'un özerklik konusundaki beyannamesi Afrika'daki milliyetçiliği şekillendiren ana argüman oldu. Demokrasi ve özgürlükle ilgili bu beyanlardan, Afrikalılar kendi topraklarının yönetimine katılmaya hazırды. Irkçılığa ve ayrımcılığa dayalı sömürge sisteminin doğası, zihniyetin değişmesi için bir başka faktördü. Yerli seçkinler yönetimde üst vazifelerde olmak istediler, ancak sömürge sisteminin özelliğinden dolayı bu grup sadece alt sınıf işleri yaptı. Ancak eğitim nedeniyle bu seçkin grubun sayısı artıyordu ve birçoğu Avrupa'ya veya Amerika Birleşik Devletleri'ne eğitimlerini tamamlamaya gitti. Anti-sömürge ve milliyetçilik ideolojileri için uygun olan köylerde ve kırsal kesimlerde yaşanan zorluklar, ekonomik kriz nedeniyle bu alanlarda direnişler oluştuyordu. Bu bağlamda, Afrika elitlerinin kolonilerinin idari ve ekonomik yaşama daha fazla katkıda bulunmaları için 1917'de İngiliz Batı Afrika Ulusal Kongresi³²² (NCBWA) kurulmuştur. Batı Afrika'da, Togo ve Kamerun bölgelerinde Afrikalıları etkileyen önemli faktörlerden biri, Pan-Afrikanizm'in siyahilerin inancının arttırmasındaki etkisi oldu. William E. B. Dubois ve Marcus Garvey'in liderliğindeki bu hareket, ezilmeye ve zulme maruz kalan insanlara milliyetçilik talebi için uluslararası bir tribünün oluşmasına izin verdi³²³.

Savaş döneminde, hatta Togo'da ve Batı Afrika'nın tamamında, milliyetçi hareket güçlü bir siyasi devrim değildi. Seçkinler o zamanlar amaçlarını gerçekleştirmek için radikal yöntemler kullanmadılar. Bu seçkinler kolonilerin iç işlerine katılmak istediler. Bu dönemde bağımsızlık ya da özerklik planda yoktu. 1919-1939 döneminde, milliyetçi politikanın durumu ile ilgili olarak söylenebilecek şey “geçiş olgusu” idi. Çünkü eğitilmiş bir grup olmasına rağmen, bu dönemdeki üyeler

³²² National Congress of British West Africa.

³²³ Albert A. Boahen, « La politique et le nationalisme en Afrique occidentale, 1919-1935 », in Histoire générale de l'Afrique. L'Afrique sous domination coloniale, 1880-1935, tome 7, Paris, Unesco, 1987, ss. 669-673.

sömürge iktidarına karşı eylemlerinde ılımlılaştırılmıştı³²⁴. İkinci Dünya Savaşı öncesi milliyetçilik ve kimliğin, sömürge topraklarında gelişimlerinin ilk aşamasında kaldığı açıktır.

3.2. TOGO’NUN SİYASİ TARİHİNDE İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASI DÖNEM

İkinci Dünya Savaşı, 1935-1945 yılları arasındaki Afrika kolonileri için önemli bir anlam taşımaktadır. İkinci savaş, Mussolini'nin İtalyan ordusu tarafından Etiyopya'nın işgali ile Afrika'da 1935'te etkili biçimde başlamıştır³²⁵. Bu tarihten itibaren, Afrika entelektüelleri ve hatta Etiyopya'nın imparatoru Haile Selasie, Afrika şuurunun yükselmesi için çağrı yapmaya başladı. Sömürgeciliği savunanlar 1935-1945 dönemlerinin sömürgeleştirme'nin 'altın çağ' olduğunu savunuyorlarsa da aksine bazı faktörler, İkinci Dünya Savaşı'nın sömürge sisteminin düşüşünün başladığı an olduğunu göstermektedir.

Genel olarak ve özellikle Togo'daki tüm kolonilerde, ikinci savaş dönemi modern bir milliyetçiliğin doğuşuna, politik gücü elde etmek için siyasi partilerin ortaya çıkışına, çok sayıda gazete ve kitle iletişim araçlarının farklı bakış açılarına ortam hazırlamıştır. Farklı savaşlarda görev alan Afrikalı askerlerin savaş meydanları, ustalarının daha güçlü insanlar değil, sadece sıradan Afrikalılar gibi basit insanlar olduğunun farkına varmalarını sağladı.

Bu dönem, dernek kurulması, işçilerin refahı ve ekonomik kaynakların adil bir şekilde paylaşımı için bir Afrika sendikalizminin ortaya çıkmasına çok uygun idi³²⁶. Gördüğümüz gibi, İkinci Dünya Savaşı “*radikal bir dönüşümün katalizörü*” idi ve Afrika kıtasının yüzü daha önce var olanla aynı değildi.

1944 yılında müttefikler savaşlar kazanmaktaydı ve zaferleri önemli idi. Afrika'daki Fransız sömürge imparatorluğu savaş meydanıydı ve savaştan çıkan farklı ideolojilere tabiydi. Kolonilerde Fransa'nın otoritesini korumak için Şubat 1944'te

³²⁴ Boahen, a.g.e., s. 687.

³²⁵ Ali A. Mazrui & C. Wondji (dir.), *Histoire générale de l'Afrique. L'Afrique depuis 1935*, Paris, Unesco, tome 8, 1998, ss. 19-20.

³²⁶ Majhemout Diop *et al.*, « L'Afrique tropicale et l'Afrique équatoriale sous la domination française, espagnole et portugaise », in *Histoire générale de l'Afrique. L'Afrique depuis 1935*, Paris, Unesco, tome 8, 1998, ss. 78-79.

General Charles de Gaulle yetkisi altında Brazzaville'de bir konferans düzenlendi. Bu toplantının amacı, savaş sonrası siyasi ilkeleri halletmektir. Bu konferansta, de Gaulle, *“Daha fazla ilerleme olmayacak...insanlar kendi ülkelerinde kendi işlerinin yönetimine katılamayacaksa”* dedi³²⁷. Brazaville konferansı, Afrikalılar için bağımsızlık veya özerklik hakkına değinmedi ancak bazı değişiklikler getirdi. Manda yönetimi boyunca *Conseil des notables* (İhtiyarlar Konseyi) örneğiyle oluşturulan dernek siyaseti, bütünleştirme politikası adı verilen yeni bir siyasete dönüştürülmüştür. Faşizm ve Nazizm'e karşı mücadele, insanların kendi kaderini tayin etme isteği ve özgür kalma arzusu, ötekileştirme ve baskı içeren sömürgecilik felsefesine karşı kavramlardı. Bununla ilgili olarak Fransa, yerli nüfusun haklarına göre³²⁸ “yerli” ifadesinin ve köle olarak zorla ya da baskıyla çalıştırılan insan gücünün kaldırılmasına³²⁹; dernek kurma özgürlüğü, ekonomik ve sosyal kalkınma için yatırım fonu oluşturulmasına (FIDES)³³⁰; basın ve basın organlarının özgürlüğüne³³¹ uygun olarak yeni yasa ve kararları kabul etti³³². Ancak değişimler hızla geldi ve bu konferansın ilkeleri, sömürgecilik dönemindeki bağımsızlık mücadelesinde milliyetçi grupların temeli oldu.

Bu savaşın yarattığı koşullar, hükmedilen insanların kimliğinin ve inancının doğuşuna ve Togoluların bu dalga tarafından taşınmasına izin verdi. Togo'da bir kimliğin temeli olarak belirtilebilecek ilk unsur, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bölgenin yeni siyasi statüsüydü.

3.2.1. Togo Topraklarının Fransız Yönetimi Altındaki Yeni Statüsü

1945'te İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden sonra, savaşçı kazanmış ülkeler, barış, özgürlük ve dünyadaki ihtilafı önleyecek yeni bir organizasyon yaratmaya karar verdi. Bu amaçla 1945 yılında Birleşmiş Milletler (UNO) kurulmuştur. Uluslararası siyasi kurum olan manda rejimi, vesayet rejimi haline getirilmiştir. Tüm mandaların koruma alanlarının durumu değiştirildi ve vesayet kurumu tarafından yönetildi. Eylül 1943'te Cordell Hull, *“özgür uluslar kendilerine bağımlı olan ve özgürlük isteyen insanlardan sorumludur. Bu ulusların vekâleti, himayesi ve diğerleri gibi siyasal*

³²⁷ Diop, a.g.e., s. 93.

³²⁸ 22 Aralık 1945 ve 20 Şubat 1946 tarihli kararnameler.

³²⁹ 11 Nisan 1946 tarihli kanun.

³³⁰ 30 Nisan 1946 tarihli kanun.

³³¹ 27 Eylül 1946 tarihli kanun.

³³² Gayibor, a.g.e., s. 205.

ilişkileri olan bu milletlerin görevi ahlaki ve maddi gelişime yardımcı olmak, onları kendi kendini yönetme sorumluluklarına ve görevlerine hazırlamak ve onları özgürlükleri için teşvik etmektir” diye açıkladı ³³³ . Çoğunlukta olan Togolular, Fransızların bölgeyi terk etmelerini ümit etmekteydiler ve topraklarının geleceğinden sorumlu olabilirlerdi. Ancak durum kendi lehlerine değildi. Fransız sömürge yönetimi hâlâ bölgeyi yönetiyordu, sadece bu yönetimin bazı yönleri değişti. Yeni statü UNO gözetiminde bulunan vesayet rejimi idi. 13 Aralık 1946'da Birleşmiş Milletler Genel Kurulu Fransa ve İngiltere yönetimi altındaki Togo ve Kamerun bölgelerinin vasiliğini onayladı. İki sömürge güç bu topraklarda gerçek bir sosyal, kültürel ve ekonomik kalkınma politikasını halletmeye giriştiler. Ayrıca, bu devletler nüfusun idari ve siyasi yaşama katılımını sağlamalı; insan hakları, bireysel özgürlükler, hareket özgürlüğü siyasi parti kurarak örgütlenme özgürlüğü, basın medya aracılığıyla bilgi özgürlüğü gibi temel konulara saygı göstermeliydi. Yerel halkın siyasal rejimle ilgili özgürce seçim yapmalarına izin vermek için genel istişareye de gitmelidirler. Tüzük kapsamında, Müteveli Heyeti, vesayet bölgeleri halklarının siyasi, ekonomik, sosyal, eğitsel ilerlemeleri ve vesayet bölgelerin diğer özel vazifeleri hakkında idari makamdan gelen raporları incelemek ve görüşmek üzere, hükümetten gelen dilekçeleri incelemek ve yürütmek üzere idari makama danışmakla yetkilidir.

Vesayet rejimi pek çok yönden manda sisteminden farklı değildir. Fakat yeni olarak bölgedeki gözlem görevleri, nüfusun gelişimini kontrol edecek şekilde yapıldı. Yeni rejim, Togoluların dilekçe göndermesine ve onların gelecekle ilgili arzularını, isteklerini doğrudan ifade etmeleri için New York'taki örgüt merkezine gitmesine izin verdi.

Togolular, kimliklerini inşa etmek ve bağımsızlıklarını kazanma arzusu için uluslararası bağlamdan yararlandı. Vesayet rejimi onlara uluslararası podyuma erişmek ve gelecekleri adına istediklerini ifade etmek için daha fazla imkân sağladı. Geniş bir alandaki uluslararası bir kuruluşun denetimi altındaki bir bölge olarak, kaderini üstlenme arzusu daha fazla ifade edildi. Aslında, ikinci savaştan sonra Togo'nun yeni statüsü, Alman sömürgeciliği sırasında başlayan ulusal bilincini güçlendirdi ve bu bilinç Fransız mandası döneminde, mücadele, manipülasyon, işbirliği yoluyla büyüdü.

³³³ Gayibor, a.g.e., s.567-568.

3.2.2. 1946'dan Beri Togo'da Siyasi Yaşam: Ulusal Bir Bilincin Temeli

Togo'daki siyasi yaşam, bölgenin uluslararası bağlamı ve jeopolitik yönü nedeniyle kendine mahsustu. Fransız mandası boyunca yerli elitlerin birliği ve yönetimle bağlantılı küçük bir faaliyet söz konusu idi. Sömürge idaresine karşı da bazı ihtilaf hareketleri yapılmış ancak bu hareketler bağımsızlık bakış açısına yönelik değildi. İkinci Dünya Savaşı'ndan ve Togo'daki vesayet kurumunun kurulmasından sonra siyasi hayat 1946'dan beri Togolular tarafından canlandırıldı. 1946 yeni statünün yılıydı ve siyasi iktidarın zaferi için rekabet içeren siyasi hareketler başladı. Ocak 1946'da, Togo temsilci meclisinin kurulması kararı ilan edildi³³⁴. Bu yerel meclisin görevleri, Fransız sömürgeci idaresine, yalnızca idarenin Togo'ya ait olan yönetiminde yardımcı olmaktı. Uluslararası bağlam, yerel bir parlamento olan bu meclise, toprakların evrimi ile ilgili konular hakkında oy verme ve tartışma izni verdi. 3 Ocak tarihli Kararın 45. maddesi, “*temsilciler meclisine, Togo'da yürürlükte olan mevzuat uyarınca yapılan genel tedbirler konusunda zorunlu görüldüğünü*” belirtti³³⁵.

Temsilciler meclisinin kurulmasının etkili olabilmesi için demokratik seçimler düzenlenmelidir. Çünkü kararnamenin 13'üncü maddesi bu meclis üyelerinin 50.000 kişi için seçilmiş olduğunu ve seçimlerle geldiğini belirtti. Nisan 1946'da Togo'da iki önemli siyasi parti kuruldu. *Comité de l'Unité Togolaise* (CUT) yani Togo Birliği Komitesi, 1941 yılından bu yana yerli seçkinleri ve yönetim üyelerini bir araya getiren Vali Lucien Montagne tarafından eski bir dernekti. Bu birliğin amacı, Fransız sömürge idaresi ve Togolular arasındaki iletişimi yoluna koymanın yanı sıra halk için bir sosyal refah teşvik etmektir. Bu dernek 'Fransız sömürge sisteminin uygarlığını' yansıtmalıdır.

Bir dernek olan CUT 26 Nisan 1946'da bir siyasi parti haline geldi. Bu partinin hedefleri arasında, İngiliz Altın Sahili ile Togo' da yaşayan halkları bir araya getirmenin yanı sıra özerkliklik de vardı. Sylvanus Olympio, CUT Başkan Yardımcısı oldu. Üyeler milliyetçiler olmak suretiyle kabul edildi. Bu milliyetçi partinin üyeleri, yönetimin etkisi altına girmedi. Çoğu, serbest meslekle uğraşıyordu, sömürge yönetiminde memur olarak çalışmıyordu. Lome'de iş yapan kadınlar mali olarak bu partiyi desteklediler ve tüm bölgede manifestolar düzenlemek için önemli bir mali fon sağladılar. Bu partiyi

³³⁴ 3 Ocak 1946 tarihli 46-6 sayılı karar, 18 Ocak 1946 tarihli Togo Resmi Gazette Bölge Bülteni no 540.

³³⁵ JOTT no540, 18 Ocak 1946.

milliyetçi bir parti yapan bir başka faktör, sömürge sistemine karşı düşmanlık oluşturmaya idi. Bu siyasi partiye katılan üyeler, ekonomik kriz nedeniyle işini kaybeden ya da yönetimle yargısal sorunlar yaşayan insanlardı. Sömürge yönetimiyle yer değiştiren bazı geleneksel krallar da sömürge sistemine itiraz etmek için CUT'a katılmışlardır³³⁶.

İkinci siyasi parti olan PTP, 9 Nisan'da 1946'da Nicolas Grunitzky tarafından kuruldu ve üyeler 1945'ten bu yana Fransız hükümetinin terfi ettirdiği Fransız yönetiminin büyük Fransız Birliği'ne katılım sürecinin devamını istiyorlardı. Bu partinin üyelerinin çoğunlukla sömürge yönetim sistemini ve Togo'daki Fransa siyasetini desteklemeleri doğaldı. PTP'nin hedeflerinden biri, işbirliğinin teşvik edilmesi ve sömürge yönetiminin kontrolü altında Togo'nun ilerlemesini ve sosyal refahını geliştirecek şekilde Fransa'ya sadık kalmasıdır³³⁷. Bu iki büyük siyasi partinin farklı hedefleri, Togo'nun geleceği ile ilgili farklı yaklaşımları ve görüşleri açıkça ortaya koydu. Bir tarafta, derhal bağımsızlık için ve diğer tarafta ise ilerici bir bağımsızlık için savaşılan bir ideoloji vardı. Bu iki siyasi parti, 1946'da Togo yerel temsilci meclisinin kontrolü için rekabet halinde idi.

CUT siyasi partisinin, Ewe halkının birleşmesini, Togo'nun uluslararası statüsünün kendine mahsus oluşunun savunulmasını, İngiliz Togo ve Fransız Togo halkı arasındaki serbest ticaretle sosyo-ekonomik reformları temele alan bir ideolojisi vardır. Bu partinin bir başka planı, topraklardaki idari sistemin reformuydu. Bu konular halka çok iyi ulaştı ve CUT, ilk yerel parlamento seçimlerini kazandı. 8 Aralık 1946'da ana temsilcilerden biri olan Sylvanus Olympio'dan cumhurbaşkanı olarak seçilerek temsilci meclis başkanlığını devraldı.

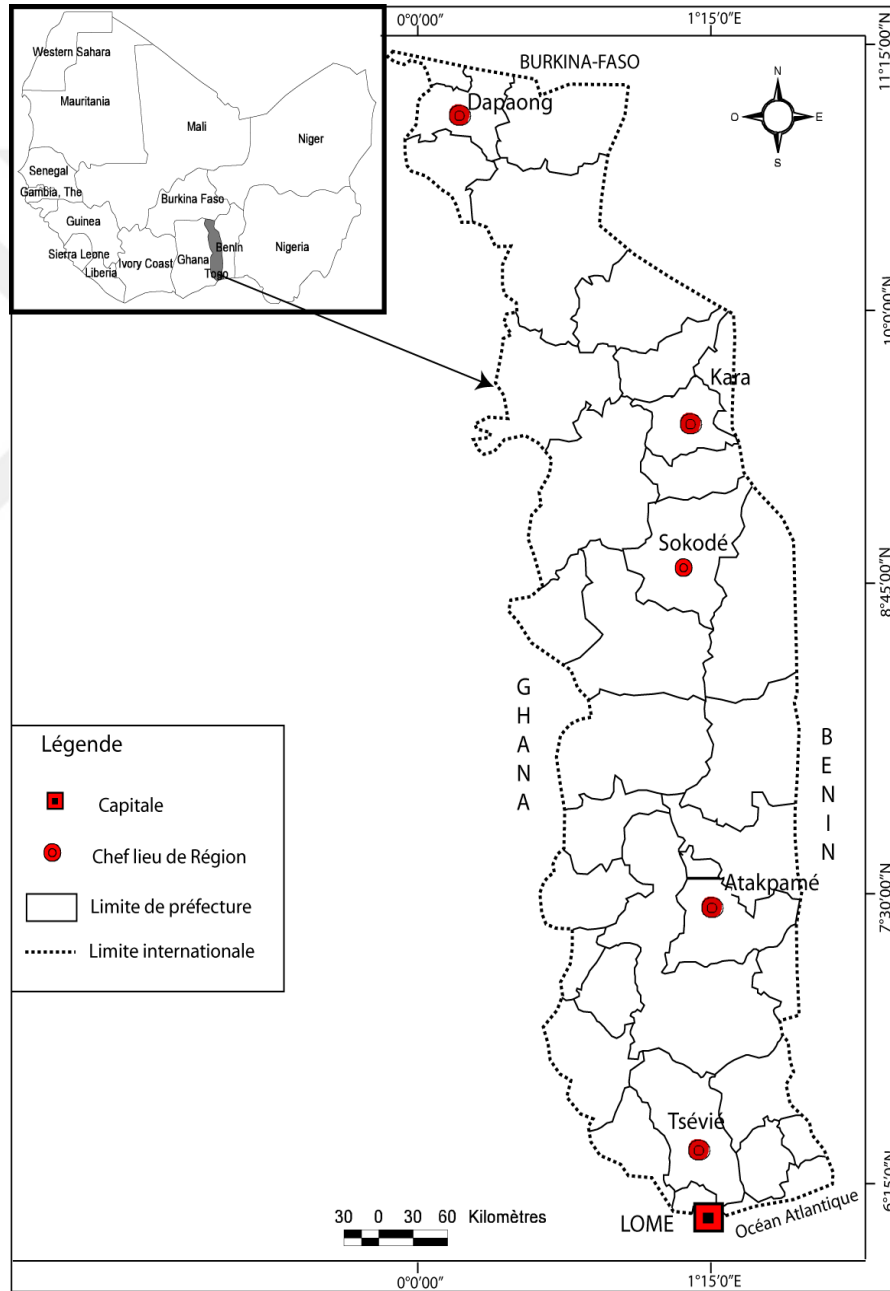
Togo evriminin bu aşamasından itibaren, Togo halkının çoğunluğunun kendi kaderini eline alma arzusunda olduğu açıktır. Halkın idare için Fransız manda yönetimine işbirlikçi olarak katılma arzusuyla geçen (1922-1945) 23 yılının aksine, vekillik sisteminin ilk yılları farklıydı, çünkü Togo halkı pişmişti ve milliyetçilik anlayışını göstermeye başladı. Daha önce gösterilen ulusal bilinç, Togo topraklarının uluslararası konumu nedeniyle aynı zamanda yerli aydınlar önderliğindeki Togo

³³⁶ Gayibor, a.g.e., s. 570-573; Yagla, a.g.e., s. 67-68.

³³⁷ Gayibor, a.g.e., s. 577.

toplumunun gelişimi nedeniyle kimlik inşasına, özel bir kimlik haline dönüşüyordu. Togo yönetimindeki halkın iradesi temsilci birliği tarafından savunuldu ve CUT ile Fransız devleti arasındaki ilişki çok zorlu oldu. Sömürge düzeni tartışması, sokakta değil siyaset alanında idi. CUT üyeleri, yönetimin bazı kurallarını örneğin bütçenin hazırlanması, idari ve toplumsal meseleler, yol yapımı, toplumsal refah gibi, kabul etmiyordu.

Togo haritası

3.2.3. Milliyetçiliğin ve Kimlik Düşüncesinin Yayılım Ağları

Milliyetçiliğin ve ulusal kimlik fikrinin yayılması, genel olarak halka ulaşmaya izin veren ağlar vasıtasıyla yapılmıştır. Eğer milliyetçilik, bir hareket olarak, ilk olarak küçük yerli seçkin grubun ürünü ise, etkili olması için halk kitlesi tarafından kabul edilmelidir. Bunu yapmak için, milliyetçi hareketlerin liderleri, görüşlerini yaygınlaştırmak ve insanlara mücadelelerinin sebebini kabul ettirmek amacıyla iki esas yöntem kullandı. Medya, özellikle gazeteler, okur-yazarları ikna etmek için kullanıldı ve gayriresmi sistem alanında yaşayan nüfusa ulaşmak için kullanıldı.

3.2.3.1. Afrika'daki Milliyetçilik ve Medya İlişkileri: Basın Örneği

Basın ya da gazete, milliyetçiliğin yayılmasında değil, aynı zamanda kolonilerde yerel bir kimlik oluşturulmasında önemli bir rol oynamıştır. Yerli aydınlar eğitim düzeyleri sebebiyle gazetelerdeki bilgiye en açık grup üyeleri idi³³⁸. Birinci Dünya Savaşı'ndan önce, Afrika'da milliyetçilik görüşünü ve tabiatını kıtaya yaymak için gazeteler basılmaya başlandı. 1891'de *Lagos Weekly Record* Nijerya'da ve ardından Senegal'de *La democratie* kuruldu. 1900'de *Al-liwa*, Afrika'daki Mısır milliyetçiliğini tanıtmaya müsaade etmek amaçlı Arapça olarak yaratılmıştır. İki savaş arası dönemde (1919-1939), Afrika boyunca çokça gazete oluşturuldu. *Nigeria Times* (1921-1930), *Daily Times* (1926'da yaratılan), *Lagos Daily News* (1925 -1938), *Le p riscope africain* (Dakar, 1929), *L'Ouest africain français*, *Le courrier de l'ouest africain* (Dakar), *the African Morning Post*, *the Gold Coast Times* (Accra), *Action tunisienne* (1932), *La presse porto-novienne* gazetelerinde olduğu gibi sömürgeciliği kınıyordu. Bu gazeteler, halkı sömürgelerdeki koşullar hakkında bilgi-lendiriyorlardı. *Akede Eko* gazetesinin Yoruba diliyle basılması gibi bazı gazeteler 1932'den itibaren Afrika'nın çeşitli yerel dillerinde yayımlandı. Afrika ulusçuluğu da Avrupa'da ve ABD'de yayınlanan dış gazetelerin konusu oldu. Bunların çoğu, komünizm ve Pan-Afrikanizm ideolojileri ile ilişkiliydi, sömürgeci karşıtı ve anti-emperyalist propagandaya uluslararası bir ağ oluşturdu. Örneğin *Race n gre*, *Negro World*, *La voix des N gres*, *Vox Populi*, *News Times and Ethiopia news*, *Cri des N gres*, *African times and Orient review*, *The*

³³⁸ Oloruntimehin, a.g.e., s. 618.

crusader, and *New York age and coloured American* gazeteleri Afrika'daki sömürge durumuyla alakadar olan gazetelerdendir.

Genel olarak, basında, sömürgecilik hakimiyeti altındaki insanların milliyetçiliği ideolojisi dünya çapında yayıldı ve sömürge güçleri bazı yayımları yasaklayarak ya da gazetecileri hapse göndererek durdurmak için harekete geçti. Sömürge yönetimi tarafından basına ve aynı zamanda radyoya karşı idari tedbirler alındı. Bu tedbirler, yerel basını kontrol etmek; Avrupa karşıtı ideolojileri ve milliyetçilik ideolojisini durdurmak için alındı³³⁹.

3.2.3.2. Kitle İletişim Araçları ve Togolular Üzerindeki Sonuçları

Gazetenin veya basının oluşumu Alman sömürge yönetimi döneminde başlamıştır. Basın, koloni eğitimin başlatılmasıyla harekete geçti ve ilk gazeteler Ewe dilinde yazıldı. 1903 yılında Almanya'da *the Bremen Mission* (Bremen Misyonu) adında Ewe dilinde *Ntifafa na mi*³⁴⁰ denilen gazete düzenlendi ve 1911'de Katolik Kilisesi Togo'da *Mia Holo*³⁴¹ adlı ilk yerel gazeteyi çıkardı. Bu iki gazete çok kültürel ve sömürge toplumu, Alman kolonizasyonuna karşı herhangi bir siyasi eylem düzenlemiyorlardı³⁴².

Sömürge sistemini reddetmek amacıyla gazetenin etkili olması ve kullanımı Togoluların Alman yönetimini eleştirmesine ve dilekçe yollamasına müsaade eden Altın Sahili'nden *The Gold Coast Leader* adlı gazete ile başladı. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra gazetenin faaliyetleri azaltıldı ve gazete 1931-1935 yılları arasında halka açıldı. Fransız Togo'nun Altın Sahili ile olan yakınlığı sömürge karşıtı fikirlerin yayılması için uygun bir durumdu. İngiliz koloni gazeteleri Lome'da okundu ve Fransız sömürge yönetiminin bu topraklardaki yayınlara izin verdiği anlaşıldı. Bu düşünce Lome seçkinleri tarafından Altın sahili'ne tesir etmesi için kullanılacak ve Togo'daki sömürge yönetimi ile ilgili eleştirel makaleler yayınlanacaktı. *Togo Bund* adlı dernek, Ocak 1933'te Lome kadınlarının gösterisi sırasında Accra³⁴³ da idarenin tutumuna itiraz etmek için, özellikle *Gold Coast Leader*, aynı zamanda *Gold Coast Spectator* gazetelerini

³³⁹ Oloruntimehin, a.g.e., s. 619; 623.

³⁴⁰ Barış Üzerine.

³⁴¹ Dostumuz.

³⁴² Gayibor, a.g.e., s. 207.

³⁴³ Gold Coast İngiliz kolonisinin başkenti ve Gana'nın gelecekteki cumhuriyeti için.

kullanacaktı³⁴⁴. Lome seçkinleri *The Provincial pioneer* ve *The African Morning Post*' dan gazetelerinden daha ilerici görünüyordu. Bu iki gazete, genel olarak Fransız sömürmesine karşı oldukça agresifti. Ancak Togo'da kullanılan yöntemlerle ilgili olarak daha özgündü. *The African Morning Post*, 11 Temmuz 1935 yılındaki yayınında Fransa'nın Togo üzerindeki idaresi devam ettiği sürece bu bölgenin asla başarıya ulaşamayacağını belirtti³⁴⁵. Fransız yönetimi tepki olarak bu iki gazeteyi kolonide yasakladı, çünkü Togo düşünce yapısını isyan ve mücadeleye hazırlıyordu. Afrikalı İngilizce konuşan elitler ve Togo'nun güneyindeki seçkinler, sömürgeciliğin sona ermesi ve özerklik arzusuna ilişkin aynı hedeflere sahipti. Altın Sahili'ndeki İngilizce gazetelerin etkisi sebebiyle Togo'daki entelektüeller Fransız Batı Afrika topraklarının diğer elitlerine yakın değildi. Bu dönemde dört temel gazete ortaya çıkarıldı ve bunlar fikir gazetesi olarak değerlendirildi. İlk olarak 1931'de *L'Eveil Togolais*, ve sonra 1934'te Lome'da *Le Cri du Togo* kuruldu. Dahomey³⁴⁶'de yayınlanan iki gazete Togo'da okundu. Kolonisel yönetim tarafından desteklenenler *Le Guide du Togo* ve *L'Eveil Togolais* gazeteleri haricinde, diğer gazeteler idareyi eleştirdiler ve 'Togo' nun genel çıkarını savundular. Bu gazetelerin etki alanı dardı, ancak gazeteler halkı harekete geçirmek için hazırlamaya başladı.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra uluslararası bağlam değişti ve UNO³⁴⁷'nin insanların konuşma özgürlüğü hakkındaki kararlarıyla, özellikle Togo ve Kamerun gibi vesayet altında olan toprak-larda gazetelerin çok sayıda oluşturulmasına izin verildi. Togo'da fikir yazarlığı 1950'de olgunlaştı ve gazeteler siyasi partileri örnek alarak taraflarını seçti. Gazeteler Togo 'daki başlıca siyasi partilerin siyasi görüşlerini aktardı. CUT ve Juvento gibi milliyetçi partilere uygun gazeteler sömürgecilik karşıtı dergilerdi ve yönetimin eylemlerini eleştirdiler. Sömürgeci güçle hiçbir tartışma olmaksızın derhal bağımsızlık istiyorlardı. Togo'nun sömürge baskısı altında özgürlüğüne, Ewe topraklarının anayasasına, bireysel ve kolektif özgürlükleri elde etmeye, Alman Togoland'ın yeniden birleşmesine, demokrasinin uygulanmasına ilişkin maddeler gazete

³⁴⁴ Pagniou, a.g.e., s. 70.

³⁴⁵ Archives Nationales du Togo, 8 Affaires Politiques et Administratives, Direction des affaires politiques, Lettre du Gouverneur Général de l'A.O.F. par intérim à l'Administrateur supérieur du Togo, a/s Interdiction de journaux publiés en Gold Coast portant atteinte à l'administration française au Togo, 31 août 1935, p. 1.

³⁴⁶ Benin Cumhuriyeti.

³⁴⁷ Birleşmiş Milletler Organizasyonu

sütunlarının başlıca konularıydı³⁴⁸. *Negreta* dergisi bir makalesinde Vali Laurent Pechoux'a karşı “yerel şefleri görevden alıp ailelerin başkanlarına, memurlarına gönderirsiniz (...) çünkü hepsi Togoland'ın birleşmesini ve bağımsız olmasını istiyor³⁴⁹” diye ifade etmiştir. Aynı bakışa göre, Kodjona Kadanga³⁵⁰ tarafından atıf yapılan 18 Mart 1955 tarihli 98 no'lu Togoland, Togo'daki Fransız eğitim sistemini şu sözlerle teyit etti:

Togo bölge halkına Fransa'nın sadece Fransızca eğitimini içeren sahte eğitim sistemini dayatması faydasız; Afrika tarihini öğrencilere öğretmek yerine, onlara sadece Fransa'nın tarihini öğretiyorlar.

Togo'nun durumunun politik yönleri dışında, bu gazeteler sosyal ve ekonomik konular hakkında ilginç tespitler öne sürdü. Milliyetçi gazetelerde işsizlik, kamu hürriyeti ve sosyal refah gibi sorunlar vardı³⁵¹. *Le Progrès*, *Japata*, *Togo-Express* gibi diğer gazeteler, Togo'daki Fransız sömürgeciliğinin varlığını ve sürekliliğini savunan bir siyasi parti olan PTP'yi destekliyorlardı. Örneğin, Kodjona Kadanga tarafından atıfta bulunulan *Japata* gazetesi, “eğer Togo'da barış varsa, sorun yaratanlara sokakta karışıklık vermeye ve kanlı manifesto organize ederek sorun yaratmaya izin vermeyen vali Pechoux'tan kaynaklanıyor”³⁵² dedi. Gazetelerin tipolojisi, Fransız yönetimi döneminde Togo'daki siyasi hayatı yansıttı. Togo'daki sayılı gazeteler, kolonileşme hakkındaki duyguları ifade etmek adına topraklarda özel bir statüyü yansıtıyordu.

³⁴⁸ Gayibor, a.g.e., s. 211; 220-223.

³⁴⁹ *Negreta*, Sayı 39, 31 Mayıs 1955.

³⁵⁰ Kodjona Kadanga, « La presse et la naissance de l'opinion publique » in, *Histoire des Togolais. De 1884 à 1960*, Lomé, Presses de l'UL, vol. II, tome II, 2005, s. 225.

³⁵¹ Gayibor, a.g.e., s. 222-225.

³⁵² *Japata*, Sayı 10, 24 Haziran 1953.

Tablo 7. Togo'daki gazetelerin tipolojisi

Gazetelerin Tipolojisi	Adet
Sömürge yönetimi	2
Milliyetçi siyasi partilerin gazeteleri (CUT, Juvento)	16
İdari yönetim taraftarları siyasi partilerin gazeteleri (PTP, UCPN)	7
Bağımsız gazeteler	4
İşçi sendikaları gazeteleri	5
Dini ve kültürel gazeteler	11
Spor gazeteleri	5
Genel Toplam	50

Kaynak: Kadanga'dan uyarlanmıştır, 2005: 211-220.

Togo'da 1946'dan 1958 yılına kadar, 50 gazetenin yayımlanmasına yetki verildi. Bunlar arasında 16 gazete, özel dini gazeteler ve spor gazeteleri kültürle alakalıydı ve 34 gazetede koloninin siyasi, ekonomik ve sosyal hayatı ile ilgili yazıları vardı. Milliyetçi, yönetim yanlısı, bağımsız ve hatta emek birliği gazeteleri; makale ve broşürleriyle Fransız hükümdarlığı döneminde Togo'daki siyasi hayatı canlandırıyorlardı. Onların yazı işleri halka bilgi veriyordu ve kasabadaki kitle üzerinde değil kırsal alanda da ciddi bir etkisi oldu.

Basının Togolular üzerindeki etkisi iki kademeyle oluşturulabilir. Yerli seçkinler ve burjuvaziye oluşturan okur-yazar ve eğitilmiş olanlar gazetelere daha fazla duyarlı davrandılar. Bu durumda Batı eğitimi önemli bir rol oynamıştı çünkü koloni topluluğu küçük bir grubunun dönemin politikasını anlamasına ve milliyetçi hareket için görev almasına izin vermişti. Yerel basının Togolular üzerindeki sonuçları, özellikle başkent Lome'daki kentsel alanda daha belirgindi. Genel olarak, gazetelerden gelen bilgiler güneyde bölgenin geri kalanından daha fazla yayılmıştı. İkinci kademe için, aydınlar grubu gazete okumakta ve kırsal kesimde düzenli toplantılar yapıp koloninin yaşamı hakkında bilgi verdiler. Bu sistem halkın geri kalanının tabiatını milliyetçi düşüncelere hazırlıyordu³⁵³.

³⁵³ Kadanga, a.g.e., s. 227-228.

3.2.3.3. Şehir/Köy Arasındaki İlişkiler: Ulusal Hassasiyetin Yayılma Yolu

Kentle kırsal alanlar arasındaki ilişki, milliyetçilik anlayışını yaymak için bir başka ağ oluşturdu. Milliyetçilik kentsel bir fenomendir ve şehirlerde başlar. Aynı durum Afrika'da sömürge döneminde yaşandı ve eğitilmiş küçük sınıf liderliğinde yapıldı. Bir hareket olarak milliyetçilik sadece küçük bir grubun görevi değildi. Bunu başarabilmek için, grubun mücadele anlayışını takip eden kitlesel bir nüfusa ihtiyaç duyar. Milliyetçilik anlayışı, kırsal alanda yaşayan nüfusa ulaşmak için ticari yolları almıştır. Önceki satırlarda da belirtildiği gibi, Avrupa şirketleri iç bölgelerde orta dereceli şubeler açmış ve bu şubelerin yöneticileri yerli seçkinlerin yerel memurları olmuştur. Kentleri köylere bırakarak onlara milliyetçilik anlayışını getirdiler. Kırsal alana geldiklerinde, bu bölgelerdeki nüfusa kolonide neler olduğunu anlatmaya başladılar.

Afrika'daki sömürgeciliğin kötü özellikleri sadece şehirlerde görülebilir değildi. Kırsal bölgeler de bu durumdan etkilenmiş ve sömürge karşıtı duygular da halk tarafından ifade edilmiştir. Köylülere ürünleri için vergi ve gelir teklif edildi ve geleneksel politika sistemi değiştirildi. Sömürge sistemine müttelik olmayan geleneksel krallıkların bir kısmı kaldırıldı ve yönetimle olanlar onların yerini aldı. Bu durum hüsrana neden oldu ve kırsal nüfustakiler milliyetçilik hareketi için duygularını ifade etmek için uygun zamanı beklediler. 1930'da Afrika kolonilerini etkileyen uluslararası ekonomik kriz, kırsal faaliyetler üzerinde ciddi sonuçlar doğurdu. Halk ürünlerini en iyi fiyata satamadı ve yerel ekonomi ciddi şekilde etkilendi. Memnuniyetsizlik köylere ulaştı ve bu durum milliyetçilik düşüncesinin nüfus tarafından daha fazla kabul görmesi için uygundu³⁵⁴.

Kent ve köy arasındaki bağlantı ticari faaliyetlerde kadınlar aracılığıyla gerçekleşti. Yol alt yapılarının inşaatı, iç bölgelerdeki çiftçilere ürünlerini koloninin başkentine getirmelerine imkan verdi. Koloni toplumlarında kayıt dışı ekonomi sisteminin en büyük temsilcisi kadınlardır. Ticari faaliyetler için düzenli olarak Lomé'den kırsal şehirlere hareket ettiler. Milliyetçi toplantılar sömürge yönetimi tarafından yasaklandığında, kadınlar milliyetçilerin toplantıları ve diğer etkinlikler hakkında bilgi göndererek ve bilgi alarak çözüm oluşturdular. Afrika toplumu, iletişim

³⁵⁴ Oloruntimehin, a.g.e., s. 613.

meselesinde büyük ölçüde sözlü anlatıma dayanıyordu. Bu gelenek, milliyetçiliğin propagandası için kadınlar tarafından ‘kapıdan kapıya’ sistemi yoluyla kullanıldı. Sömürge polisi kadınlarla ilgili hiç birşeyden şüphelenmedi. Bunu yapmak için halka açık yerlerden, özellikle pazar yerleri ve köylerden yararlanarak sömürge durumunu ve kırsal toplumda yayılmış milliyetçi anlayışı anlattılar.

Köylerde yaşayan nüfusun milliyetçi hareketlerle temas etmesini önlemek için, sömürge yönetimi çoğunlukla basını kapatıp milliyetçi basının sahiplerini hapse attı. Bu engeli geçmek için kadınlar bu gazeteleri şehir merkezlerinden köylere elbise ve çanta gibi kişisel eşyaları içinde taşıdılar ve bu köylerde yaşayan nüfus milliyetçilerin faaliyetleri hakkında bilgilendirildi ve harekete geçirildi³⁵⁵.

3.3. 1946 VE 1960 YILLARI ARASINDA TOGO MİLLİYETÇİLİK ANLAYIŞININ AKTÖRLERİ

Togo'daki milliyetçilik İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra daha etkili oldu ve 1960'da bağımsızlığa ilişkin siyasi tarih üzerinde önemli bir etkisi oldu. 1946'da Birleşmiş Milletler'in vesayet altındaki bölgenin özel statüsü, milliyetçi grupların liderlerine Togo için bağımsızlık hakkında konuşma yolunda güç verdi. Tarihsel bağlam da milliyetçiliğin yükselmesinin ve bu topraklarda kimliğin yaratılmasının etkenlerinden biriydi.

3.3.1. Tarihsel Bağlam

Tarihsel bağlam Togo'ya özgü değildi tüm Afrika kolonilerini kapsıyordu. İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle nazizm ve faşizm üzerindeki zafer, sömürge egemenliği altındaki Afrikalılara umut getirdi. Zafer güçlerinin beyanatı, insanların geleceğine karar verme hakkından bahsetti. Bu, nazizm egemenliğine, ırkçılığa, insan haklarının reddedilmesine maruz kalmış Avrupa halkıyla ilişkiliydi.

Savaşın muzaffer güçleri arasında sömürge imparatorluklarında ırkçılık, dışlama ve tahakküm kullanan iki sömürgeci güç olan Büyük Britanya ve Fransa vardı. Fakat Afrika kıtasında savaş, Afrikalılara kendi kaderlerini üstlenmek ve bağımsızlık istemek için onlara motivasyon verdi. Afrikalılar savaşa asker olarak katıldı ve birçoğu

³⁵⁵ Gayibor, a.g.e., s. 590-592.

Avrupa'nın kurtuluşunu sağlamak amacıyla savaşmak için Avrupa'ya gönderildi. Onlardan bazıları Hindistan'a gönderildi ve oradaki özgürlük hareketi içerisinde olan Hint milliyetçileriyle temas halindelerdi. Afrika'ya geri dönersek, bu anti-sömürge stratejilerini, özgürlükçü ve milliyetçi siyasi partilere katılarak kullanacaklardı. Savaş sonrası sosyal bağlam, milliyetçilik öncülüğünün ve hatta ulusal bir kimlik inşa etmenin bir başka faktörüydü. Savaş döneminde başlayan kentleşme olgusu, 1945 sonrası Afrika kolonilerinde patlama yaşadı. Eğitimlerini köylerde tamamlayan genç erkekler şehir merkezine taşınarak var olan işsiz sınıfın sayısını arttırdı. Avrupa'da ve ABD'de eğitilmiş Afrikalılar da vatanlarına geri döndüler ve Afrika toplumlarında elitlerin sayısı da arttı.

3.3.2. Togo'da Milliyetçiliğin ve Ulusal Kimliğin Siyasi Faktörleri

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Togo'daki milliyetçilik ve ulusal kimlik oluşturma süreci vurgulanmaya başlandı. Daha önce belirtildiği gibi, uluslararası bağlam, Togoluların kendi topraklarının geleceği için isteklerini dile getirmeleri bakımından uygundu. 1945'te Togoluların arzusu, Fransızların bölgeyi terk ettiklerini görmektir. Böylece yerli seçkinler Togoluların gelecekteki kaderini hızlıca değiştirebilirdi. Fakat Fransızlar koloniyi terk etmedi ve manda sistemi, Birleşmiş Milletler Organizasyonu'nun (UNO) denetimi altındaki vesayet rejimi ile değiştirildi. Bu yeni statü, Togo'daki milliyetçiliğin güçlü siyasi faktörlerinden biriydi. Yeni rejimin doğasında, sömürgelere yeni siyasi yönetimle birlikte aynı zamanda eşit hak ve özerklik ilkesini getirmek vardı. Cordell Hull ve Başkan Roosevelt gibi siyasetçilerden sömürge yönetimi altındaki yerli halkların özerklik hakkına ve özgürlüklerine göre siyasi sorumluluğa hazırlanması konusundaki uluslararası konuşmaları, Togoluları milliyetçiliğini ve kimliğini Fransız sömürge iktidarına karşı destekledi. UNO tarafından yapılan Vesayet Anlaşması 13 Aralık 1946'da Fransa ve İngiltere'ye şu çağrılarda bulundu:

- Gerçek bir siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel kalkınma politikası oluşturmak,
- Nüfusun idari ve siyasi görevlere etkin katılımını sağlamak ve nüfusu temsil edecek demokratik organları oluşturmak
- İnsan haklarını ve temel özgürlükleri desteklemek.

- Yerli halkın siyasi sistemini seçmesine izin vermek için seçimlerin veya referandumun organizasyonunu devam ettirmek.

Bu önerileri etkili kılmak için, genel kurul bir Vesayet Meclisi oluşturmaya karar verdi. Bu konseyin ilk oturumu 29 Mart 1947 yılında başladı. Komisyon, özel bölgelerden gelen tüm dilekçeleri kabul etmekle yükümlüydü. Aynı zamanda delegeleri vasilik bölgelerinden almalıydı. Komisyon, burada egemen olan sömürge güçlerini kontrol etme bakış açısına göre bu topraklara periyodik misyon gönderme hakkına ve yükümlülüğüne sahipti.

Bu uluslararası faktörler, Togoluların durumlarının farkına varmalarını sağlamıştır. Sömürge sistemi tartışması giderek güçlenmiştir ve Togolular *“Onların eşsizliklerini bilen, kıskançlaştıran ve onlara uluslararası görüşlere daha iyi erişim imkanları sunan yeni bir statüye yerleştirilenler, iradelerini daha fazla ifade edebiliyorlardı”*³⁵⁶.

Batı Afrika'da Togo'nun jeopolitik konumu, ulusal bir kimlik oluşturulmasında siyasi bir faktördü. 1945'ten itibaren, Togo ve hatta Afrikalıların sömürge durumu altındaki zihniyetleri değişti. Togo'da mandater sistem, nüfusun olgunlaşmasına ve güçlü bir rekabet havasına kavuşmasına izin verdi. Savaş sırasında ifade edilen baskı altındaki insan özgürlüğü ve demokrasi anlayışı, eşitsizliğe dayanan sömürgecilik felsefesiyle eşleşmedi. Bu durumun önünde sömürge güçleri kolonilerinin halkı ile yeni ilişki biçimleri öngörülebildi³⁵⁷. Bu bakışa göre Fransa, Togo'nun özgünlüğünü ve Togoluların özgürlük arzusunu dikkate alarak sömürge imparatorluğunda bir bütünleşme politikası uygulamaya karar verdi. Fransız idaresi tarafından, 11 Nisan 1946'da zorla çalıştırma eylemini yasaklayan kanunlar ve 11 Nisan yılındaki nükleer kararname gibi, özgürlük yaratmaya elverişli yeni kanunlar oluşturuldu. 13 Mart ve 16 Nisan 1946 tarihli kararname siyasi partilerin ve profesyonel işçi sendikalarının kurulmasına izin verdi. Ekonomik açıdan, ekonomik ve sosyal kalkınma yatırım fonu (FIDES) aracılığıyla reformlar yapılmıştır. Bu fonun temel amacı, eğitim, altyapı, tarım ve yollardaki altyapılar yoluyla sömürgelerin gelişimini desteklemektir. 27 Eylül 1946'da

³⁵⁶ Gayibor, a.g.e., s. 569.

³⁵⁷ Gbedemah, a.g.e., s. 203.

basın özgürlüğü kanunu çıkarıldı ve aynı şekilde kolonilerdeki kadınlara oy hakkı verildi.

Togo'nun vesayet statüsü nedeniyle seçkin gruplar aracılığıyla halk, bölgenin idari işleriyle bütünleştirildi. Togo'daki belirli bir kimliğin ilk ispatı, 11-12 Mayıs 1945 tarihli İstişari Komisyon'da gösterildi. Bu toplantı, Togo Noutary valisi tarafından organize edildi ve buradaki amaç, 1944 yılında yapılan Brazzaville Konferansı'nın³⁵⁸ tavsiyesi konusunda halk temsilcilerinin mutabık kalmasıydı. Halk temsilcilerinin bu konferansı sömürge halkının Fransa'daki insanlar gibi aynı haklara sahip Fransız vatandaşları haline gelecek olan '*Union Française*'³⁵⁹ nin gelecekteki birliğinin oluşturulması bakış açısına göre düzenlendi. Togo yerli seçkinleri bu öneriyi kabul etmeye davet edildi. Fakat bu toplantı sırasında seçkin grubun tepkisi, Togoluların kimliğinin biricikliğini ortaya koydu. Vali Noutary için, Fransız uyruğu, Togolulara verilebilecek en iyi hediye teşkil etmektedir. Togol seçkinlerinin yanıtı açıktı. Seçkin üyelerden biri olan Şef Dorkenoo, Togo'daki bütün nüfusun özlemine yansıtan bir cevap verdi. Dedi ki: "*Togo'da doğduk, biz Togoluyuz ve başka hiçbir şey istemiyoruz*"³⁶⁰. Bu cevap, sömürge yönetiminin arzusu için kendiliğinden gelişen bir tepki değildi. Aksine zihniyet gelişimi ve bilinçli şekilde kim olduklarının farkına varılmasıyla uzun bir sürecin sonucuydu. Almanların ayrılışından bu yana siyasi ortam ve Fransız mandası sırasında siyasi dernek sistemi gibi pek çok faktör bu kimliğin inşasında büyük rol oynamıştır. Batı eğitim sistemiyle tüccar ve eğitilmiş burjuvazinin gerçek bir ekonomik güçle ortaya çıkışı yeni bir kimliği olan yeni bir insanı şekillendirdi. Sömürge sınırları bir kimlik üretti; çünkü kimlik, uzun bir tarih-sel dönem ve yapay sınırların varlığı nedeniyle oluşturuldu. Sömürgecilik sırasında Togo kendisini siyasi, ekonomik ve sosyal yönleriyle coğrafi bir alan içerisinde tanımladı. Guy Rossantanga-Rignault

³⁵⁸Brazzaville Konferansı (30 Ocak-8 Şubat 1944), Özgür Fransız Hükümeti Başkanı General Charles de Gaulle'nin inisiyatifiydi. Bu toplantı, Afrika'da hizmet veren tüm üst düzey yetkililerini, sömürge yöneticilerini bir araya getirdi. Bu konferansın amacı, Afrikalıların "Fransız topluluğuna kendi kişilikleri, çıkarları, arzuları, geleceği" ile katılmalarına izin vermektir Fransa'nın sömürgelerde gerçekleştirdiği uygarlık çalışmalarının bitiş zamanı, herhangi bir özerklik fikrini, dönüşüm olasılığını reddetti. Fransız İmparatorluğu bloğunun; nihai özyönetim anayasası reddedilmelidir ; Gbedemah , a.g.e., s. 204.

³⁵⁹ Fransız Birliği.

³⁶⁰ Gayibor, a.g.e., s. 552.

tarafından belirtildiği gibi, kendisini diğerleriyle ve Togolular ile ilişkili olarak tanımlayan her kimlik, Batı Afrika sömürge imparatorluğunda tanındı³⁶¹.

Togoluların kimliğini ve milliyetçiliğini yansıtan ikinci husus, gelecekte Fransız ulusal parlamentosunda Togo'yu temsil edecek olan kişinin seçilmesi idi. Togol seçkini, Sylvanus Olympio konuşmasıyla Noutary'ye olumsuz yanıt verdi: “*Parlamentoda Fransız işleri ile ilgili tartışmalarla ilgili değiliz. Paris'teki daimi delege varlığını istiyoruz (...) sadece metropol sorunları değil Togolularla ilgili konuları da ele alalım*”. Adaletin ve sağlık sisteminin reformu, eğitimin geliştirilmesi, Togoluların bölgenin iç işleri üzerine katılımı ile ilgili diğer sorunlar, bu danışma toplantısında seçkinler tarafından iyi karşılandı. Noutary, Togoluların Fransa'nın yeni politikasına olumlu ve tam bağlı olmasını bekledi. Fakat Togol milliyetçiliğinin ortaya çıkışı ve halkın özel kimlik arayışı ile şaşkına dön-dü. Bu kimlik ve milliyetçilik anlayışı, farklı sömürge sistemleri boyunca nüfusun evrimiyle şekillendirildi ve Togolular 1945'ten sonra kendi ulusal bilinç ve kimliğini ortaya koydu³⁶².

Union Française' nin kurulması amacıyla, hükümet Paris'teki Fransız parlamentosunda nüfus temsilcisinin seçimini organize etmek istedi. Togo'nun özel bölgesi, bir sonraki Fransız Dahomey kolonisine katıldı. Togo, bu tedbiri onaylamadı ve bu parlamentoda kendi temsilcilerini istedi. 8 Ağustos-17 Eylül 1945 tarihleri arasında, yerel halkı temsil eden Togo seçkinleri, Fransız Dışişleri Bakanına ve Amerikan Dışişleri Bakanına dilekçeler gönderdi. Bu dilekçelerin içeriği aşağıdaki dört ilke çerçevesinde gönderildi:

- Togolular, vekaletname durumlarını korumak için karardır;
- Togolular, Togo uyruğunu korumak istediklerini belirttiler;
- Parlamentoda (Fransız vatandaşı olacak) seçim yapılması, Togoluların meşru arzularına aykırıdır;
- Togo seçimi, vesayet anlaşmasının uygulanmasıydı.

³⁶¹ Guy Rossatanga-Rignault, « Identités et démocratie en Afrique. Entre hypocrisie et faits têtus », in *Afrique Contemporaine*, 2012/2 (n° 242), ss. 60-61.

³⁶² Gayibor, a.g.e., s. 551; 556.

Bu dilekçelerin doğasında, Togoluların bölgenin geleceği hakkında görüşlerini dile getirmek vardı. Fransız Birliği'ne tepki, bu siyasi yönetim biçimine olumsuz bir cevaptı. Dilekçe, Togoluların daha sonra bağımsızlığı getirecek uluslararası yönetim altında daha fazla özerklik istediklerini gösterdi. Seçimler 21 Ekim 1945'te yapıldı ve elit grup seçimleri boykot etmeyi seçti. Bu boykot, bölgenin güneyindeki eğitimli zengin elit grup tarafından oluşturulan milliyetçiler grubunun argümanlarıydı. 1945'te halk yararına hareket edecek siyasi partiler yoktu. Boykotun tarafı, Togo topraklarının uluslararası hukuka göre belirli bir konumda olduğunu ve Dahomey'deki seçim kurulunun Togo'dan daha önemli olduğunu savundu. Dahomey temsilcisinin Fransız parlamentosu³⁶³ oturumlarında Togo' nun çıkarlarını iyi savunamadığını düşünüyorlardı. Seçim günü, boykot halk tarafından izlendi ve Dahomey kolonisinden Sourou Mighan Apathy, Fransız parlamentosunda Togo'yu temsil etmek üzere seçildi. Lome'un seçkinleri ona bir mektup gönderdiler: *“Sizin resmi temsilcisi olduğunuz yerli halklar adına size talimat vermeksizin, Togo'daki cumhuriyetin yetili kişisine hitap etmenizi istiyorlar”*³⁶⁴.

1945 yılında meydana gelen bu farklı siyasi hareketler sayesinde, Togolular topraklarını üstlenme iradesini gösterdiler. Milliyetçilik ve ulusal kimlik gerçek oldu. Çünkü nüfus siyasi meselelerde olgunlaştı. Mayıs 1945 ve Ekim 1945 seçimleri sırasında Togoluların arzuları değişmedi ve daha da güçlenmeye başladı. İdeoloji siyasi bir hareket haline geldi. Togoluların iradesi üç noktada devam edebilir: 1) Paris'te *Union Française* bakış açısına göre Togo'yu temsil edecek birisine ihtiyaç yok; 2) Nüfus Togolu olarak tanınmak istiyor; 3) Fransa'da Togo'nun özel çıkarlarını savunacak uygun temsilci seçmek. 1945'te, özerklik ve hatta bağımsızlık temelini Togo'ya ulusal kimlik ve milliyetçilik sorunu yoluyla yerleştirdiği açıktır.

Togo'daki milliyetçi grubun muhalefeti nedeniyle Togo-Dahomey birliği başarısız oldu. Bu birliği, Vesayet Konseyi'ne gönderilen dilekçeler yoluyla eleştirenler, Fransız yönetimini bu projeden kaçmaya zorladı. Togo topraklarına Fransız parlamentosunda kendi temsilciliğini yaptırmak için yeni bir seçim düzenlendi. Bu

³⁶³Comi Toulabor, « Démocratie coloniale et mascarade électorale au Togo », *Centre d'Etude d'Afrique Noire – Institut d'études politiques de Bordeaux*, 2002, Bordeaux, <http://www.afrology.com/?p=7171>, published on 4th february 2005.

³⁶⁴ Gayibor, a.g.e., s. 562.

seçim 10 Kasım 1946'da yapıldı ve milliyetçi grup bu olayı boykot etmedi. Nisan 1946'da Togo'da siyasi partiler kuruldu, CUT ve PTP³⁶⁵ olarak bilinen iki parti sayesinde siyasi hayat canlandı. Bu seçimde iki parti adayını sunarak yer aldı. Milliyetçi siyasi parti CUT adayı Martin Aku şaşırtıcı gelmeyecek şekilde %72,3 oyla seçildi ve Fransa parlamentosunda Togo temsilcisi oldu³⁶⁶. 25 Ekim 1946³⁶⁷ tarihli kararname uyarınca, Togo toprak parlamentosu olarak bilinen yerel temsilci meclisi oluşturuldu ve üyelerinin seçimi 8 Aralık 1946'da yapıldı. Yerel parlamentoda, 30 üye ve 6 üyeden oluşacak yer Togo'daki Fransız vatandaşları³⁶⁸ ve 24 yer ise Togolular için³⁶⁹ ayrılmıştır. CUT siyasi partisi 14 yer kazandı ve bu seçimde yerlerin çoğunu elde etmiş oldu. Rakip PTP ve müttefikler 1, bağımsızlar 9 yer kazanmıştı. Bu yerel parlamentonun ilk olağanüstü oturumu, 16 Aralık 1946'da meclisin çalışma yerini seçmek için çağırıldı. Sürpriz olmaksızın, Sylvanus Olympio 1946 yılında Togo bölge meclisinin başkanlığına seçildi. CUT üyelerinin çoğunluğuyla ve bağımsız kişilerden oluşan bölge meclisi, Fransız sömürge idaresiyle Togo ile ilgili konular hakkında anlaşma halindeydi. Delegeler, Togo'nun Union Française entegrasyonu kabul etmedi ve bu meclis, daha çok özerklik ve bağımsızlık konusundaki iddialarının olduğu bir milliyetçiler sahnesine dönüştü. Bölge meclisi, Fransız karşıtı bir propaganda düzenlemiş, 1950 yılı için Togo bütçesini onaylamayı ve reddetmeyi bile kabul etmişti. Bütçenin önerisi, kolonisel idareye geri gönderilmiştir; çünkü yol altyapısı ve ekipmanları için ayrılan bölüm yeterli değildir³⁷⁰.

3.3.3. Siyasi Partilerin Faaliyetleri

Siyasi partiler, bir bölgedeki ya da devletteki politik hayatın hareketliliğin başlıca aktörleriydi. Bir siyasi parti, kurucularının ömrünü uzatmak ve başkent ile bölgedeki diğerk şehirler arasında sürekli bir ağı sahip olan eksiksiz bir kuruluştur. Bir siyasi partinin temel amacı siyasi iktidar olmak ve bunu ulusal ya da yerel ölçekte idare etmektir. Bu hedefe ulaşmak için, bir siyasal parti, kendi siyasetine bağılı, programı için

³⁶⁵Daha önce de söylediğı gibi, CUT'a milliyetçi parti adı verildi ve PTP sömürge yönetimine yakındı. CUT'un ideolojisi, Togo'nun uluslararası statüsünün korunması ve daha fazla özerklik istemi ardından kuruldu. PTP'ye göre, kolonizasyonun varlığı bölge için önemlidir.

³⁶⁶ Gayibor, a.g.e., s. 564.

³⁶⁷JOTT 1946

³⁶⁸12 Aralık 1946'da 863 no'lu talepte bulunun, JOTT 1 Aralık 1946, s.58.

³⁶⁹12 Kasım 1946'da 864 no'lu talepte bulunan, JOTT 1 Aralık 1946, s. 58.

³⁷⁰ Gayibor, a.g.e., s. 565

oy verecek ve iktidarın zaferini kabul edecek çok sayıda kitleye sahip olmalıdır³⁷¹. Daha önce de belirtildiği gibi İkinci Dünya Savaşı sonrası bağlamı sömürge imparatorluklarında siyasi partilerin kurulması için müsaitti. 1944'de Brazzaville Konferansı'nda ve 27 Ekim 1946'da Fransız Anayasası'nda belirtilen sömürgeleştirilmiş toplumların kurtuluşu, Birleşmiş Milletler'in özerklik ve bölge meclisleri aracılığıyla Afrikalıların iç meselelerine katılımı konularını içeren bir tüzüğü siyasi partilerin kurulması için olumlu etmenlerdendi. Togo toprakları, bir vesayet altında olduğu gibi özgünlüğünden ötürü bu faktörlerden yararlandı ve bu amaçla siyasi partiler oluşturuldu. 1946'dan 1954'e kadar, Togo bölge topluluğu adına farklı seçimler için adayları sunma yolunda siyasi partiler oluşturuldu. CUT ve PTP 1946'da kuruldu. *Union des chefs and population du Nord* (UCPN) ve Juvento 1951'de, *Mouvement populaire Togolais* (MPT) 1954'te kuruldu. 1946'dan bu yana Togo'nun siyasi hayatı iki farklı ideoloji ile karakterize edildi. CUT ve Juvento milliyetçinin ideolojisini bağımsızlık bakış açısını temsil etti, PTP ve UCPN, Fransız sömürgeci sömürgeci idaresinin varlığıyla ilerici bir bağımsızlık ideolojisini beyan ettiler. Bu iki ideolojinin tezahürü üzerine yapılan çalışmalar, siyasi yaşantının iki taraflı olduğuna dikkat çekti. Genel olarak, Afrika siyasi partileri bölgesel, ulusal, etnik veya kabile partileri olarak bilinir. Togo mevzusunda, CUT, PTP, MPT, Juvento gibi siyasi partiler, bir bölge seçtikleri ve onları destekleyen bir nüfusa sahip oldukları için, bölgesel bir parti³⁷² olarak düşünülebilir. Bu partiler bütün Togo bölgesini kapsamamış olsa da, etnik veya bölgesel seviyeyi aşacak bir eğilim gösterdiler. Bu partiler, insan faktörüne dikkat çekti ve halk tarafından takip edilen elitlerin önündeydi³⁷³. Togo'daki bölgesel partiler, sosyal yaşam standardı ve eğitim³⁷⁴ durumu nedeniyle partide herhangi bir itirazda bulunmayan doğal bir lidere sahipti. Bölgesel partilerin karşısında, koloni yönetimi tarafından *Union des chefs et populations du Nord* (UCPN) adlı bölgesel bir siyasi parti kuruldu. Bu parti 2 Temmuz 1951 yılında kuruldu. Ayrıca Kuzey Togo nüfusunu birleştirmek ve bölgedeki sömürgeciliğin varlığını ve sürekliliğini kabul etme amacı taşıyordu. Bu partinin kuruluşu, milliyetçi bir parti olan CUT'a muhalefet etmek ve Togo'da Fransız

³⁷¹ Yagla, a.g.e., s. 57-58.

³⁷² Thomas Hodgkin, *Afrika siyasi partileri, Giriş kılavuzu*, Harmondsworth, Penguin Books, Penguin African series, W.A. 12, 1961, s.64; Yagla 1992: 62.

³⁷³ Yagla, a.g.e., s. 92.

³⁷⁴ Bu öncülükten yararlanan siyasi liderler CUT'den Sylvanus Olympio, PTP'den Nicolas Grunitzky ve MPT'den Pedro Olympio'dur.

çıkarlarını savunmak temeline dayanıyordu. Bu parti bölgesel bir parti oldu, çünkü coğrafi olarak kuzeyde yer aldı ve özellikle bu bölgede kendi bünyesini geliştirdi. UCPN ve PTP müttefik olmuş ve milliyetçilere karşı muhalif sömürgeci idare ile başa çıkmıştır.

Sömürge döneminde Togo'daki siyasi partilerin tipolojisi, iki taraflı bir sistemi yansıtıyordu. Bu sistem, bölgenin sosyo-tarihi ve Alman kolonizasyonunun başlangıcından itibaren gelişimi üzerine kurulmuştur. Togo'da 40 yıl içerisinde, Togo'da yaşayan nüfusun düşünme ve üretim biçimini etkileyen üç farklı sömürge idaresi oldu³⁷⁵. İki partili sistem, belirli bir meseleye iki farklı çözüm içinden bir seçim yapmaya izin veren bir ikiciliğe³⁷⁶ dönüştü. 1946'da *Union Française*'e katılma önerisi için evet/hayır şeklinde referandum ve iki öneri için iki siyasi parti kampanyası yapıldı. İkicilik, siyasi sistemin basitleştirilmesi için uygundur ve hükümetin hareketlerindeki istikrarını ortaya koymaktadır. İki partili sistem, kolonileşme ile oluşan kültür farklılığı ve Togo toplumunun dönüşümünün bir sonucuydu. İki entelektüel grup, kültür farklılığıyla birbirlerine karşıydı ve bu farklılıklar Togo'nun siyasi hayatında görülebiliyordu. Birinci grup, Alman-İngiliz kültürünü asimile eden, İngilizce ve Almanca konuşan ve Altın Sahili'nin İngiliz kolonisine yakınlaşmış kişileri tarafından oluşturuldu. Bu grubun üyeleri serbest meslekle uğraşıyorlardı; işadamları, muhasebeciler, tüccarlar ve büyük sömürgelere sahiplerdi. Zengin olmak için en iyi yol olan serbest mesleğin tanıtımını yapıp ekonominin bir bölümünü ellerinde tutuyorlardı. Tüccar elit grubunun üyelerinin çoğu milliyetçi parti CUT'un aktif üyesi oldu. İkinci grup yalnızca Fransızca konuşan ve yönetime yakın seçkinler tarafından oluşturuldu. Onlar memurlar, küçük tüccarlar ve Fransız sömürgeciliği sırasında ortaya çıkan küçük bir orta sınıf oluşturdu. Bu ikinci grup, PTP siyasi partisinin zeminini oluşturdu ve Togo'daki sömürgeciliğin varlığını savunuyorlardı.

Togo'daki siyasi partilerin eylemleri, Togo'da milliyetçiliği ve kimlik faktörlerini yansıtıyordu. Nüfusun çoğunluğu siyasi mücadelenin manasını anlamıştır. Milliyetçilik, 1946'dan beri Togo'da siyasi partilerin eylemleri aracılığıyla ifade edildi. Bu siyasi partilerle birlikte, milliyetçilik sömürge yönetimi ile muhalif bir siyasi hareket haline geldi. Togo'daki siyasi partilerin kurulması ve bu ideolojilerin oluşma süreci,

³⁷⁵ Alman, İngiliz ve Fransız sömürgeciliği.

³⁷⁶ Dualizm.

1946'dan beri bir devleti ve bir ulusu yaşama geçirme ile eş zamanlıydı. Her siyasi farklı ideolojiye sahip olmasına rağmen, bu hareketlerin bir devletin yaratılmasında çok önemli olduğu açıktı. Ulusun inşası mevzusunda, Togoluların siyasi hayatı ve toplumun özerklik isteği ile ilgili işaretler oluştu.

3.3.4. Togo'da Milliyetçiliğin Doğası

Togo'daki milliyetçiliğin doğası, bölgenin evriminde iki tür milliyetçiliği içermektedir. Birincisi Ewe Devleti yaratmak isteyen Togo'nun güneyinde yaşayan bir grup insan tarafından sergilenen milliyetçilik, ikincisi, aynı zamanda politik olan ve bu bölgede yaşayan insanların kimliğini yansıtan Togoland'ın birleşmesini savunan milliyetçilikti³⁷⁷ Togo davası için milliyetçilik, ayrıca kabileler ve bir grup insanın kültür ve kimliğini korumak istediği bir bölgeyle sömürge sınırlarıyla ilgilidir. Genellikle, Afrika milliyetçiliği bir ideoloji olmakla birlikte sömürgeleştirmeye karşı daha siyasi bir fenomendir ve liderler hakimiyet sistemine karşıdır³⁷⁸. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki dönem, belirtildiği gibi, özerklik ve bağımsızlık mücadelesi yoluyla milliyetçiliğin doğasını belirleme imkânı verdi. Milliyetçi hareket, sömürgeciliğin başlamasından oluşumu süren Afrika uluslarının eski yapısını değiştiren sömürge tarafından yaratılan sınırlar içinde meydana geldi. Sınırlar, farklı etnik grupların aynı hakimiyet sistemi altında yaşadığı yeni coğrafi bölgeler yarattı. Bölge, siyasi ve ekonomik yapılarla çözülmüştür. Afrika'da milliyetçilik doğasının bir başka özelliği de geçmişin izleriydi. Yeni coğrafi bölgelerle Afrika milliyetçileri, bazı Afrika ülkelerinin geçmişteki ihtişamlarını hatırladılar ve kayıp kimliğin yeniden canlanmasını arzuladılar. Bazı durumlarda, Afrika'da yaratılan yapay sınırlar, Afrikalılar tarafından Kamerun'daki gibi bir ulus yaratılması bakış açısına göre kabileleri birleştirmek için kullanıldı. Yapay sınırlar coğrafi olarak Afrika'daki toplulukları ve etnik grupları bölmüş olsa da, bu sınırlar boyunca yaşayan nüfusun kültürel karakterini, ticari faaliyetlerle yerel iletişim sistemlerini, tarihsel geçmiş ve ortak anılar ile temsil ettiği gerçektir. Sınırlar ve bölgeler gibi coğrafi faktörler, Togo'daki Ewe milliyetçiliğinin doğasını teşkil etmektedir.

³⁷⁷ Bkz. Kothor, *Away from home*.....

³⁷⁸ Bkz. Kedourie, *Nationalism in Asia and Africa*....

3.3.4.1. Ewe Milliyetçiliği

Ewe milliyetçiliği sorunu dekolonizasyon ile başlamadı. Bu mesele 1919'da Almanya'nın yenilgisinden hemen sonra Fransa ve Büyük Britanya arasındaki Ewe toprakları paylaşılmasıyla ortaya çıktı. Aslında sınır adı verilen bir yapay çizginin görünüşü Ewe'nin milliyetçiliğinin kaynağı olmuştur. Bu yerel milliyetçiliğin özellikleri göz önüne çıkmadan önce, Ewe ve onların bölgesini sunmak daha doğru olacaktır.

Ewe coğrafi olarak Batı Afrika'da Gana, Togo ve Benin olmak üzere üç ülke arasında yer almaktadır. Toprakları, batıda asıl Gana'dan, Benin'deki Oueme nehrine kadar olan Volta Nehri ile sınırlandırılmıştır. Güneyi, Atlantik Okyanusu ile sınırlanıp ve 150 veya 200 km kadar kuzeye devam eder ve 50000 km²'ye sahiptir³⁷⁹. Ewe toprakları iyi bir ekonomiye ve mal varlığına sahiptir. Çünkü batı bölgesi kahve, kakao, palmiye yağı ağacı üretimi için uygundur; doğu bölgesi ise fosfat, kromit, dolomit gibi mineral kaynakları bakımından zengindir. Bölgenin güneyi nehirler ve göller tarafından sulanmaktadır. Ewe merkezi gerçekte Nijerya Oyo'da kuruldu ve göçlerle Tado'ya kadar ulaştı. Buradakiler Tado'dan taşındılar ve aslında Togo'ya Notse'ye kadar ilerlediler. 17. yüzyılda Kral Agokoli'nin egemenliğinde bazı gruplar bu şehri terk edip farklı yönlerde dağılmışlardı. Bir grup, güneye taşınmıştır ve denizin karşısındadır. İkincisi Volta Nehri'nin asıl bölgesine güneybatıya göç etmiş ve üçüncü grup Eweliler ise batıya yerleşmiştir³⁸⁰.

Bu grupların ortak özelliği, göçlerden ötürü farklı yerlerde yaşamak yerine, aynı dili konuşması, aynı kültürü paylaşması ve aynı siyasi yönetim sistemine sahip olmasıdır. Ewe halkının farklı bölgelerde yaşıyor olmasına rağmen kültürel birliği karakteristiktir. Togo ve Altın Sahili'ndeki Ewe halkının siyasi ve kültürel homojenliği sömürge sınırlarını aşacak ve aralarındaki ekonomik alışverişleri kolaylaştıracaktır³⁸¹.

³⁷⁹ Jean-Claude Pauvert, « L'évolution politique des Ewe », in *Cahiers d'études africaines*, Paris, vol. 1, n° 2, 1960, ss. 161-162 ; Lafage, a.g.e., s. 14 ; Yagla, a.g.e., s. 24.

³⁸⁰ Lafage, a.g.e., s. 19.

³⁸¹ Pagniou, a.g.e., s. 64.

Resim 2. Ewe'nin Coğrafi Alanı (Gayibor, 1980, Lawrance, 2007. Author: A. Spire / R. Imbach, 2009).

19. yüzyılın ikinci yarısında, Afrika kıtası Avrupa devletleri egemenliğine geçmeye başlamıştır. Egemenlik, Afrika kültürünün ve hatta dil unsurunu göz önünde bulundurmaksızın, emperyalist ülkelerin yapay sınırlarla halkı paylaştığı Berlin Konferansı'nda (1884-1885) etkili bir biçimde başlamıştır. Bu sınırlarla sömürgeler ortaya çıkmıştır ve böylece aileler, etnik gruplar, ortak dili konuşan gruplar ayrıldı, artık onlar farklı alanlara aitti. Daha önce kendi bölgelerinde yaşayan insanlar şimdi Fransa, Büyük Britanya, Almanya, İspanya, Portekiz ve Belçika gibi farklı dilleri konuşan Avrupa ülkelerine ait oldu. Sömürgecilikten önce olan Orta Afrika'daki Kongo Nehri, yerli halk arasında bir birliktelik sembolü olarak görüldü. Bu nehir Belçika'nın Kongo kolonisi ile Kongo'nun Fransız kolonisi arasında bir sınır haline geldi. Afrika halkı yabancı dillerle farklı kolonilere maruz kalmaya başladı.

Almanya, 1884'te Batı Afrika'da Alman Togoland'ı olacak araziye elinde tuttuğunda, Ewe zaten bölgede homojen bir dile ve kültüre sahip gruptu. Kültür birliği ve politik sistem Ewe halkı ve diğer insanları tanımlamada başlıca etmenlerdir. Ewe birliği, topluluğun her yerinde aynı atadan ve halkı, yabancıyı tanımlayan ortak dinden gelmektedir. Hatta kültür tehlikede olduğunda herhangi bir kral yabancıya karşı savaşılmaktadır.

17. yüzyılın ortalarından itibaren, Togo ve Gana'nın güneyinde bulunan Ewe halkı Avrupalılarla temas halindeydi. Bu temasların yönü çeşitlidir. Örneğin Avrupalılar ile Afrika kadınları arasındaki karışık ırk ilişkilerinin evlilik ilişkileri aracılığıyla farkına varılmıştır. Aynı zamanda Avrupalıların ve Afrikalıların temasa geçmesine ve başka bir yaşam biçimine geçmesine izin veren ticari faaliyetlerle de ortaya çıkmaya başlamıştır. Avrupalıların vatandaşlığı farklıdır ve çoğu Batı Afrika'nın bu kısmını ilk keşfeden Portekiz'dir, onu Hollanda, İsveç, İngiltere, İspanya, Almanya ve Fransa izlemektedir. Ewe ve Avrupalılar arasındaki temaslar toplumsal yaşamda belirli değişiklikler getirdi. Bölgedeki Ewe halkının üstünlüğü arttı, onların çoğu ticari faaliyetler ve ayrıca kölelik ticareti yoluyla zenginleşti. Sömürgecilik öncesinde, Ewe halkı Batı Afrika'nın kıyı bölgelerinde yaşayan en gelişmiş insanlar olarak görülüyordu. 1634'de Peder Colombin de Nantes, Ewe halkının kıyıda en uygar, en çok teşkilatlanmış insanlar olduğunu, yabancıları sevdiklerini ve onlara yardımcı olduklarını doğruladı³⁸².

Sömürgeciliğin başlangıcından ve İngiliz dili, 1662'de Accra bölgesinde Jamestown kalesinin kuruluşundan bu yana İngilizlerin varlığı nedeniyle bölgeye hakimdi. Ewe topraklarında ticari faaliyetleri sürdürmek amaçlı Pidgin (Ewe'nin Avrupalı ortaklarıyla iletişim kurmak için kullandığı İngilizce) adı verilen yeni bir dil türü ortaya çıktı. Yerli kelimelere yeni kelimeler eklendi aynı zamanda çoğu kelime değişti. Avrupalılar, özellikle tüccarlar, katip, tercüman gibi yardımcı araçları işe alıyordu ve bu arada yerli halk, Avrupa dillerinde talimatlar aldı. Bu araçlar çoğunlukla Avrupalılar ve Afrika kadınları arasındaki birlikteliğin ortaya çıkardığı Métis ya da karışık ırk çocuklarıydı. Böylece yeni bir yaşam biçimi ortaya çıktı, çünkü yerli aydınlar yeni kelimeler oluşturmaya başladı ve giderek yerli dil tanıtılmaya çalışıldı. Avrupalı dillerin ayartıcı gücünü bildiklerinden yerel dile yeni kelimeler getirdiler. Okulların tanıtımıyla kiliselerin Metodistler ve Anglikan misyonları aracılığıyla yaptığı eylemler, Ewe halkının kendi dilinde ve ayrıca düşünsel üretimde yeni kelimeler benimsemesine yardımcı oldular. Ewe aydınları yabancı Avrupa dillerini nasıl okuyacakları, yazacakları ve konuşabileceklerini biliyorlardı. Hristiyan eğitimi sayesinde, Ewe aydınları Avrupa'ya gitti ve üniversitelerde öğrenim gördü.

³⁸² Jean-Philippe Gunn, «The Ewe in West Africa: one cultural people in two different countries (Togo/Ghana) 1884-1960», in *History Studies. International journal of history*, vol. 9, Issue 3, September 2017, s. 69; Yagla, a.g.e., s. 27.

Ewe halkının ekonomik ömrü istikrarlıydı, çünkü Avrupalılarla uzun süreli ticaret ilişkisi içerisindeyken para sistemi, iş bölümü ve üretim sistemleri hakkında bilgi sahibi olmuşlardır. Bazı esnaflar vasıtasıyla ekonomisi güçlendi ve zenginleşti. Sermaye fikri iç bölgede yaşayan nüfus tarafından bilinmiyordu, çünkü bu tür bir ekonomik organizasyon onlara ulaşamadı. Bu sistemi bölgede yaşayan insanlara getirecek tek şey sömürgecilikti. 1840'dan itibaren, Ewe toprağı Brezilya'dan Afro-Brezilyalı denilen yabancı insanlara açıldı. Bu insanlar, politik bilgi, yeni teknik ve ticaret sistemleri getirdi. Bazı Afro-Brezilyalılar, Ewe milliyetçiliğı arzusunu sahiplenmişti ve gelecekte bu halk kimliğinin liderleri olacaklardı. Bu etmenlerle, Ewe halkının 'batı medeniyetini' özümsemeye istekli ve nüfusun geri kalanından daha üstün olduğu düşünülüyordu. Avrupa ile olan uzun süreli temas sayesinde Ewe topraklarında güçlü bir kimlik ortaya çıktı ve Togo'daki Fransız mandası sırasında bu kimlik savunuldu.

Alman sömürgeleri onları yapay bir sınırla ayırmadı, ancak en yakın İngiliz Altın Sahili kolonisinden etkilenmişlerdi. Çünkü sömürgeleştirmeden önce bölgedeki İngilizlerin varlığı ve faaliyetleri etkili oldu. Bu da kullanılan dili Pidgin yaptı. Bu, İngilizce ve Ewe yerel dilinin karışımının sonucudur³⁸³.

1919'da, tüm eski Alman kolonileri İngiltere ve Fransa arasında paylaşıldı. Togo toprakları kolonisi de iki kısma ayrıldı ve Ewe toprakları da bu durumla karşı karşıya kaldı. Alman sömürgesi sırasında bir arada yaşayan Ewe halkı yapay sınırlarla ayrılmış ve farklı dile ait sömürge yönetimlerine tabi olmuşlardı. Bu kişilerin bir kısmı Fransız Togo idaresinde, diğer bir kısmı da resmi dili İngilizce olan Altın Sahili İngiliz kolonisine ayrılmıştır³⁸⁴. Yetkilendirme statüsü ile Ewe karası iki ayrı bölgede paylaşıldı ve bu paylaşım Ewe halkının etnik birliği sorunu haline geldi.

Ewe halkı, topraklarının payını onaylamadı ve onların Togo'daki Fransız sömürge yönetimi ile olan ilişkileri Fransız mandası döneminde o kadar iyi olmayacaktı. 28 Haziran ve 10 Temmuz 1919 tarihleri arasında Togo topraklarını paylaşan anlaşma, Ewe halkı tarafından onaylanmadı. Buna rağmen, nüfusun bir kısmı Almanya'nın Togo'daki yenilgisi üzerine sevinç gösterdi ve ancak Ewe toplumu Fransızlara karşı bir muhalefet oluşturdu. Onlara göre, sağlam bağlar yaratan kültürel

³⁸³ Zölle, a.g.e., s. 8.

³⁸⁴ Bu tezin 2. bölümündeki n°3 haritasına bakınız.

birlik ve güçlü hassiyet tehlikedeydi; çünkü rahip Nyigblen'in yetkisi azaltıldı³⁸⁵. Fransız karşıtı görüş ayrıca, Almanların geri dönmesini isteyen Presbiteryen Kiliselerinin eylemiyle ortaya çıktı. Çünkü bu kiliseler Bremen'in Alman misyonlarının yönetimi altındaydı.

Almanlar Togo'yu terk etmek zorunda kaldığında, onların mal varlıkları savaş emri olarak ele geçirildi. Ewe'nin zengin üyelerinden bazıları bu mülkleri ellerinde tutmak istiyorlardı. Aslına bakılırsa, bu mal varlıkları hindistan cevizi, kahve ve kakao, güneyde ve Klouto bölgelerinde bulunan palmiye yağı ağaçları ve tarlalarıydı. Ewe için bu tarlaların otomatikman iade edilmesi gerekiyordu. Ancak Fransız makamları aynı mantık içinde değillerdi. Onlar Fransız şirketlerine tarlaları ve fabrikaları kiralamışlardı. Fransız yönetiminin bu tavrı bir Ewe karşıtı bir hareket olarak değerlendirildi ve 1920'den itibaren bu, yerli halk ile yeni Fransız yönetimi arasında bir muhalefet ortaya çıkacaktı. Ewe milliyetçiliği 1920'de başladı, çünkü Ogma W. Yagla'nın belirttiği gibi o sırada Fransız yönetimi, Ewe'nin son on yılda edindiği siyasi, ekonomik ve toplumsal prestiji 19. yüzyıldan 1914'e kadar kabul etmeye ve kanıtlamaya istekli değildi³⁸⁶. Milliyetçilik anlayışı, Togo'da dile getirildi ve Milletler Cemiyeti'nin görev komisyonu gibi yasal kurumlar vasıtasıyla pasif yollara yayıldı. Ewe, Fransız yetkili idaresinin Ewe'nin davasıyla ilgili kötü yönleri hakkında uluslararası topluluğa bilgi vermek için dilekçe verdi.

Fransa'da 1920 yılında Togo yönetimi başladıktan hemen sonra Ewe halkı milliyetçilik tabiatını ilk kez gösterdi. Başlangıçta bu milliyetçilik sömürge işgaline karşıydı. Fakat bu tür milliyetçilik bakışı, gelecek için politik bir güç elde etme çabası değildi. Bu milliyetçilik anlayışı, belirli bir ekonomik durum ve Ewe'nin konumu için bir cevaptı. Ewe kendi çıkarları için savaşıyordu, çünkü o dönemde hiçbir şey ortak bir plan noktasında bölgedeki tüm insanların ortak çıkarını göstermedi. Ewe milliyetçiliğinin temeli ticaret faaliyetler aracılığıyla Avrupalılar ile olan uzun ilişkiler vesilesiyle bölgedeki uygar insanlara dayanıyordu. Bu milliyetçiliğin yükselişinin ikinci etabı, aniden iki Avrupa ülkesine ait olan Ewe'nin durumunun değişmesi nedeniyle tehlike altında olan kültürel birliğe dayanıyordu. Üçüncüsü, uzun zamandır edinilen

³⁸⁵ Dini rahibin yetkisi Togo ve Altın Sahili'ndeki Ewe bölgesini kapsar. 1919'dan sonraki yeni değişiklikler Ewe'nin kültürel faaliyetleri üzerinde ciddi sonuçlar doğurmuştur.

³⁸⁶ Yagla, a.g.e., s. 31-32.

ekonomik ayrıcalıkların korunması, bunların konumlarının tanınması ve idari işlerle bütünleşmesi ile ilgiliydi. Togo'daki milliyetçiliğin başlangıcı, hakimiyet önündeki kültürel ve ekonomik çıkarlarını korumak isteyen küçük bir grup tarafından yapıldı. 1920'den 1945'e kadar, Togo'daki milliyetçilik o kadar etkili değildi, ancak prestij ve ekonomik statüye dayanıyordu. Fakat 1945'ten sonra 1920'den beri olgunlaşan liderler ve Batılı aydınlar milliyetçiliğin karakterini bir siyasi hareket olarak değiştirmek istiyorlardı.

Ewe'nin milliyetçiliği ile ilgili soru, İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminden sonraki günlerde sömürge savaşlarının hareketinin başlangıcını oluşturdu. Eweland'ın birleşmesi sorununu, 1940'ta Pekin Kralı Kwadzo Dei 10 Aralık 1940'da Altın Sahili valisine gönderdiği bir dilekçede savaşın başlangıcını şu sözlerle belirtti: « *Savaştan sonra Ewe halkının birleşmesinden başka hiçbir şey beni mutlu etmeyecek* »³⁸⁷.

Ewe milliyetçiliği, özerklik ve hatta bağımsızlıkla ilgili temel konu oldu. 1945'ten itibaren hareketler daha teşkilatlı olmuş ve siyasi mekanizma haline gelmiş üstelik amaca ulaşmak için her türlü yöntemi kullanmıştır. Bu siyasi hareketin başlangıcı, hem İngiliz hem de Fransız bölgelerinde Ewe gelenekçi yetkililerinin etkinliği ile başladı. Bu yerel makamlar, aynı hükümet altında bütün Ewe halklarının birleşmesini istiyorlardı. Geleneksel otoritelerin eylemleri, savaş sonrası dönemin olumlu bağlamını sadece Ewe halkının maddi mücadelesi ve yeni dinamizmi getirmek için değil, aynı zamanda Togo'nun geleceği için kullanacak olan Ewe aydınları tarafından takip edilecek. Ewe aydınları, daha önce gösterildiği gibi, Alman sömürgesi sırasında ortaya çıkan ve başka sömürge yönetiminde olgunlaşan ve kimlikleri konusunda bilinçli olan eğitimli bir gruptu. Ewe aydınları, İngilizce, Fransızca ve Almanca olarak bilinen üç Avrupa dilini konuşup yazabiliyorlardı. Bu faktörler, bu tür bir milliyetçiliğin yayılması için büyük bir avantaj oluşturdu. Ewe'nin tarihi ve kültürel yönleri sömürge tartışmalarının önündeydi ve aydınlar Ewe halkının kültürel rönesansını doğurdu³⁸⁸.

Eve milliyetçiliğini ve Ewe'nin birleşmesini desteklemek için bu devleti kurmak bağlamında bu fikri destekleyen gazeteler çıkarıldı. Altın Sahili'nde hareket başladı. Daniel Chapman ve Savi de Tove tarafından çıkarılan Fransız Togo, *Le Guide du*,

³⁸⁷ Gayibor, a.g.e., s. 605.

³⁸⁸ Gayibor, a.g.e., s. 606.

Togo'da hazırlanan *The Ewe Newsletter* adlı gazeteler, halkın ortak kökenlerini netleştirerek onları konunun olumlu yönü hakkında bilgilendiriyordu. Ewe halkı, farklı sömürge örgütleri altında ve farklı bölgelerde yaşıyor olmalarına rağmen Ewe milliyetçilerinin entelektüelleri arasında nüfusu temsil etmek için iki lider ortaya çıktı. Bu liderler Altın Sahili'ndeki Daniel Chapman ve Fransız Togo'daki Sylvanus Olympio'dur. Bu iki kişi milliyetçilik anlayışını halk arasında arttıracak ve hareketin siyasi imajını şekillendirecektir.

Pan-Ewe hareketi, Daniel Chapman'ın *The Ewe Newsletter*'ı kurduğu 1945 yılında yeni bir yöne girdi. Bu gazete söylendiği gibi, Ewe halkının kültürel birliği, bu insanları paylaşan sınırlar ve Afrikalıların sömürgecilik koşulları ile ilgili diğer sorunlardan bahsetti. 6 Ekim 1945 tarihli Ewe Newstellers, Fransız Togo sömürgesindeki Ewe statüsünü “*Sonuçta İngiliz sınırındaki kardeşleriyle birlikte birlik istiyorlar*” açıklamalarıyla savundu. Bu açıklamanın ardından hareket birliği başlatıldı ve 9 Haziran 1946'da Ewe Dahomey, Fransız Togo ve Altın Sahili'nde görüşmeler tertip edildi. Fransız Togo ve Altın Sahili'ndeki birlik eşsiz bir yönetim altında olma isteğini dile getirildi ve böylece üç ana organ oluşturuldu. Birincisi Ewe merkez komitesi, ikincisi Ewe çalışma komitesi, son organ Ewe merkezi fon komitesidir. *All Ewe Conference* (AEC), 24 Haziran 1946'da kuruldu ve lobi gibi hareket edecek bir sivil toplum örgütü oluşturdu. Ewe milliyetçileri hareketlerini yaymak için sivil platform düzenledi ancak siyasi alanda mücadele etmek için politik bir silah da bulunmaktadır. CUT, Togo'da kurulan siyasi parti, Ewe milliyetçiliğinin siyasi yönünü temsil etti. AEC tarafından üretilen fikir CUT tarafından, özellikle UNO uluslararası arenasında tanıtıldı ve Olympio, dünyadaki Ewe dağılım milliyetçiliğinin konuşmacısı oldu. 1946'dan itibaren, Ewe halkının milliyetçilik sorununa UNO'dan önce New York'ta değiniliyordu ve Ewe liderleri, bu platformu kendi topraklarının birliğine dair isteklerini ifade etmek için kullanacaklardı.

Ewe, kimliğini dilekçelerle öncelikle UNO'da sonrasında küresel olarak ortaya koydu; elde etmeyi amaçladığı hedefler; “Ewe halkının tek yönetim altında birleşmesi, bir siyasi örgütlenme, eşsiz bir ekonomik sistem ve ortak bir eğitim sistemi” idi³⁸⁹. Ewe sorunuyla ilgili soru Vesayet Konseyi'nin ana konusu oldu ve böylece bu konuda

³⁸⁹ Gayibor, a.g.e., s. 612.

Togo'ya özel görevler vermeye karar verildi. Bu sorunu çözmek için Fransız Togo'ya ve İngiliz tarafına üç farklı misyon sevk edildi. İlk ziyaret Kasım 1946'da gerçekleşti ve belirtilen Ewe nüfusu birleşme ve bağımsızlık isteğini açıkladı. Bu misyon, bu milliyetçiliği getiren sorunu tespit etti; sömürge sınırlarının sorunun kaynağı olduğu belirtildi. İlk görevle, Ewe sorununun milliyetçi bir hareket oluşturduğu sonucuna varıldı üstelik bölgedeki barış ve istikrarı korumak için uygun bir çözüm bulmak öncelikli oldu. Üçüncü misyon Ewe sorununa bir çözüm bulmaktır. Hint S.K. Banerji gözetimindeki bu misyon, davayla ilgili bir referandum tertip edilmesi amacıyla 1955'te Togo'ya geldi. Referandum özellikle İngiliz Togoland'da yaşayan Ewe ile ilgiliydi ve Altın Sahili'ne bağlı olmayı, çok yakında bağımsızlığını kazanmayı ya da Altın Sahili'nden ayrılmayı ve vesayet idaresine girmeye devam etmeyi seçmek zorunda kaldılar. Referandumun sonucu sürpriz oldu. Güneydeki Ewe halkının çoğunluğu bu teklife karşı oy kullanmışolsa bile, İngiliz Togo Altın Sahili'ne %58 oyla katılmaya karar verdi. Bölge kuzeydeki nüfusun oyu sonucu değişti ve Ewe'nin amaçlarına ulaşması için umut vermedi³⁹⁰. Hem Fransız Togo hem de İngiliz tarafında, sonuç hakkındaki tepkiler olumlu değildi. Altın Sahili kolonisi 6 Mart 1957'de bağımsızlığına kavuştuğunda İngiliz Togo Gana olarak adlandırılan bu yeni devlete bağlandı ve bölgenin bu bölümünde yaşayan Ewe halkı bu devletin vatandaşı oldu.

Pan-Ewe hareketi, Batı Afrika'da bir Ewe devletinin kurulması arzusundan bahseden ilk gerçek hareketti. Ancak uluslararası bağlamda evrim ve Gana'daki Altın Sahili bağımsızlığı bu bölgesel milliyetçiliği genel bir milliyetçiliğe çevirdi.

3.3.4.2. Pan-Togocu Milliyetçilik

Ewe milliyetçiliği, Togo karası milliyetçiliği olarak bilinen Pan-Togocu milliyetçiliğine dönüştürülmüştür. Bu değişiklik, bölgedeki farklı Ewe grupları arasındaki muhalefetten kaynaklanıyor. Bu muhalefet, sömürge döneminden önce, Ewe iç bölgesinde, 1868-1871 savaşı sırasında güneyli Ewe ile Ashanti arasındaki ittifak reddedildiğinde başlamıştı. Sömürge döneminde, Ewe altyapı gelişimi iç bölgelere ulaşmadı ve güneyin yaşamak için daha iyi şartlara sahip olması sömürge yönetimi tarafından unutulmuş gibi görünüyordu³⁹¹. İç bölgelerdeki Ewe halkı, Pan-Ewe

³⁹⁰ Gayibor, a.g.e., s. 616; 618.

³⁹¹ Bu sorun İngiliz yönetimi altındaki İngiliz Togoland'ında daha belirgindir.

milliyetçiliğine karşı en çok karşı çıkanlardı. Onların isteği, eski Alman Togo topraklarının birleşmesiydi ve böylece; 1947'de *Togoland Birliği ve Togoland Birleşmiş Milletler Derneği* olarak bilinen iki siyasi grup oluşturuldu. Bu iki ayrı milliyetçilik hakkındaki sorun, bir grup insan veya bir etnik grupta ilgili değildi. Bu, 1919'da Versay Konferansı'nda ortaya çıkmış bir toprak sorunudur. Altın Sahili güneyinde bulunan Ewe ve Fransız Togo topraklarının birleşmesini istedi ve iç bölgedeki Ewe, bütün Togo'nun birleşmesini onaylayarak sorunla ilgili olarak farklı bakışa sahipti. Fakat bu iki milliyetçilik tarafından ortadan kaldırılması gereken ortak payda düşman sömürge sistemiydi. 1951 Ocak ayında Kpalime³⁹² toplantısında iki milliyetçi grup ortak bir platform yaratmak için güçlerini bir araya getirmiş ve Togo'yu birincil hedefleri olarak birleştireceklerini belirtmişlerdir.

Ewe milliyetçiliği Pan-Togocu milliyetçiliği doğurdu. Ewe'nin uluslararası arenadaki sorunu ile ilgili soru, Fransız Togo'da bir bilinç ortaya çıkmasına izin verdi. Proje, amacına ulaşamamış olsa da, bu yerel milliyetçiliğin, Fransız Togo'da sömürgecilik sırasında daha fazla görünür hale gelecek olan özgürlük mücadelesinin temel bir faktörü olduğu açıldı (Pagniou 2005: 62). Ewe ve hatta Togo'nun birleşmesi projesi iki faktörden dolayı başarısız oldu. Bunlardan birincisi, Ewe milliyetçiliğinin asıl iki liderinin ayrılmasıydı. 1954'te Agbeli Gbedemah ve Daniel Chapman, Kwame Nkrumah'ın eski Togo karasını bağımsız bir Altın Sahili ile bir araya getirme isteğine katıldı. Daniel Chapman, Nkrumah'ın ofis sekreteri oldu ve Ewe milliyetçisi için olan mücadelesini unuttu. İkinci etken 1957'de Altın Sahili'nden bağımsız ve Togoland'ın bütünleşmesiydi. Bu olay, bölgenin batısında yaşayan insanların çıkarları doğrultusunda Ewe devleti sorusunu gündemden kaldırdı. Fransız Togo'daki milliyetçiler bu meseleyi sömürge karşıtı hareketin yeni bir biçimi haline getirdi ve mücadelelerini Fransız yönetimi altında bulunan Togo'nun doğusundaki bağımsızlığa odakladılar³⁹³.

3.3.5. Bir Devletin Oluşum Alametler

Togo topraklarının vesayet statüsü, evrim ve olgunlaşma döneminden sonra yeni bir devlet yaratmak için kuruldu. 1946'dan itibaren, yerli seçkinler tarafından temsil edilen Togo halkı daha özerklik ve bağımsızlık talep ediyordu. Vesayet rejimi, Fransa

³⁹²Kpalime, Fransız Togo'da bulunan ve Ewe milliyetçiliğinin ana üssü olan bir şehirdir.

³⁹³ Gayibor, a.g.e., s. 626-629.

ve Büyük Britanya'yı, uluslararası statünün sona ermesinden sonra devlet yönetimi amacıyla nüfusun politik gelişimini desteklemeye çağırdı. Togo toprak meclisinin oluşturulması, bir devlet olmayı sembolize eden ilk unsurdur. Bağımsızlık etkili olmadığı halde, bir devletin oluşumuna yönelik katkı unsurları topraklara yerleşmenin yolları üzerine kuruluydu. Togoluların kurtuluşu ile ilgili olarak Vesayet Konseyi'nin kararı, bu evrim için olumlu olmuştur. Altın Sahili kolonisinin hızlı gelişimi ve batı Togo üzerindeki sonuçları, Fransız makamlarını Fransız Togo hakkında ciddi reform başlatmaya itti. 1948-1950 yılları arasında, Altın Sahili'ndeki Britanya kolonisi, Kwame Nkrumah'ın Konvansiyon Halk Partisi (CPP)³⁹⁴ tarafından özerklik hakkıyla ilgili olarak siyasi değişikliklerle karşı karşıya kaldı. 1950'de yeni bir anayasa kabul edildi ve bu koloni için gerçek bir özerklik sağlayan *tam sorumlu hükümet* kuruldu. Bu yeni reformla CPP Mart 1952 seçimlerini kazandı ve yerli parlamentonun çoğunluğunu Altın Sahili üyeleri oluşturdu. Togo'nun Britanya bölgesinde yaşayan nüfus bu reformdan yararlandı ve o zamanlar sömürge Batı Afrika'da kurulan ilk siyah yerel yönetim oldu. Altın Sahili izlenecek örnek oldu ve sömürge statüsündeki insanlar için özerklik umudunu getirdi³⁹⁵.

3.3.5.1. Bir Devletin İnşa Edilmesi İçin Reform

Altın Sahili'nde yapılan reformlar sadece bölgede değil UNO'nun alanlarında da etkilere sahipti. 1952'de, UNO'nun genel meclisi, bu statünün sona ermesi amacıyla çalışmaya başlamak için vesayet bölgelerini yöneten sömürgeci güçlere baskı yaptı. 1952'de Togo'daki UNO görevlilerinin ikinci ziyareti bile Fransız hükümetini mümkün olan en kısa zamanda Togo'da büyük bir bağımsızlık ve yetkinlikle gerçek bir parlamento oluşturmaya çağırdı.

Bu reformların yapılmasından önce, Togo temsilcisi meclis üyelerinin yenilenmesi için yapılacak olan seçim 1951'de örgütlendi. CUT bu meclise öncülük ediyordu ve belirtildiği gibi milliyetçilerle sömürge yönetimi arasındaki ilişki iyi değildi. Fransız yönetimi, PTP ve UCPN'nin bölgesel kurumlarda çoğunluğa sahip olmasını istiyordu. Bu nedenlerle, milliyetçi militanlar baskı, idari ceza, genel ceza, hapis ve tutuklama yoluyla siyasi arenadan uzaklaştırıldı. Örneğin, 1954'te, Togo'daki

³⁹⁴ Convention People Party.

³⁹⁵ Pagniou, a.g.e., s. 200-202.

milliyetçilerin lideri Sylvanus Olympio, ‘yurtdışından bir banka hesabı açma beyanında bulunulmaması’ nedeniyle 5 milyon CFA ceza ödemeye mahkum edilecekti. Bu kınamayı sivil haklarının kaybedilmesi ve Togo'daki herhangi bir politik faaliyette bulunmanın 5 yıl boyunca yasaklanması takip edecekti³⁹⁶. Fransız ulusal meclisinde Togo temsilcisi seçiminde Nicolas Gurnitzky, 17 Haziran 1951'de oylamayı kazandı. Koloni yönetimi tarafından seçilen lobi, Aralık 1951'de yerel meclisin çoğunluğunu yani 24 mertebenin 23'ünü kazandı. Sömürge yönetimi 1952'de ve 1955'te iki partinin Togo'daki tüm kurumlarda salt çoğunluğa sahip olmasından ötürü başka seçimler düzenledi. Resmi kurumlarda milliyetçilerin daha faal olmamasına rağmen, topraklarda mücadele faaliyetlerine devam ettiler. Bu durum, 1954'te Fransa'nın Dien-Bien-Phu'da yenilmesi, 1955'te Bandoeng'in Afro-asya konferansı, 1956'da Fas ve Tunus'un bağımsızlığı ve Altın Sahili'ndeki evrim gibi uluslararası bağlamla birleşti. Bunlar birbirini izleyen faktörlerdi ve Fransa'nın Togo'da reform yapmaya başlamasını sağladı.

Union Française Togo birliği toprakları birleştirme projesi hâlâ Fransız sömürge yönetimi tabiatında idi. Milliyetçileri siyasi yönetim sisteminden uzaklaştırdıktan sonra, bu açıdan değişiklik yapmaya başlamak serbestti. Togo'nun geleceğine ilişkin reformlar 16 Nisan 1955'te çıkan yasa ile düzenlendi ve 9 üyeden oluşan bir 'Hükümet Konseyi' oluşturuldu. Togo temsilciliği toplantısı *Assemblée Territoriale du Togo*³⁹⁷ (ATT) gerçekleştirildi. Hükümeti oluşturmak için 5 üye, Togo'daki Fransız Cumhuriyeti'nin yüksek temsilcilerini seçmek için 4 üye belirlenmeliydi. Milliyetçi partiler (CUT ve Juvento) bu farklı seçime ve hükümete katılmadı, protestolarını sürdürdü.

³⁹⁶ Gayibor, a.g.e., s. 635-636.

³⁹⁷ Bölgesel Togo Toplantısı.

Tablo 8. 1955'te Togo'da Hükümet Konseyi Üyeleri

Üye	Görevi
Antoine Meatchi	Tarım
Lubin Christophe	Endüstriyel ve ekonomik genişleme
Simon Kpodar	Sağlık
Mama Tiem	Yerel Adalet
Emmanuel Fiawoo	Şehircilik
Georges Apedo-Amah	Eğitim, Gençlik ve Spor
Pierre Schneider	Finans
Michel Folly	Karayolları altyapısı ve ulaşım
RP Aloysus Riegert	İş ve Sosyal Faaliyet

Kaynak: Gayibor 2005: 637.

Hükümet üyelerinin farklı fonksiyonları, Togo topraklarının gerçek bir devlet hazırlığı içinde olduğunu ve modern bir devlet olarak görülebileceğini ortaya koyuyor. 1946'daki ilk yerel meclisin kurulmasından bu hükümete kadar, Togo'nun siyasi hayatı adına ve bu topraklarda yaşayan insanlar için büyük bir gelişme olmuştur. Bu hükümetin vizyonu UNO ve milliyetçilerin beklentilerinden farklıydı. Bu hükümet, gerçek bir mali özerklik ve gücünün genişlemesini istemek yerine, Togo'nun Fransa'ya bir bütünleşme siyaseti ile bağlanmasını onayladı . Bu hükümet için bu bağlanma Togoluların evrimi için en iyi yoldu.

Fransız yönetimi ve Togo hükümeti konseyi bu reformla ilgili olarak memnun kaldı ve birlikte özerk Togo Cumhuriyeti kurmaya karar verdiler.

3.3.5.2. Togo Özerk Cumhuriyeti

Togo Özerk Cumhuriyeti (RAT)³⁹⁸, Togo'daki vesayetin sona ermesiyle Fransa'nın bir eseri idi. Bu oluşumdan önce 1956 yılı, Kuzey Afrika topraklarında Tunus ve Fas gibi Fransa'nın himayesindeki ülkelerin bağımsızlık sürecinin başlama evresiydi. Gelecekte bağımsız olacak Altın Sahili³⁹⁹ topraklarına katılacak olan İngiliz Togoland'da düzenlenen referandum Fransız Togo'nun kurtuluşu için önemli bir faktör oluşturdu. Brazzaville Konferansı'ndan bu yana, Afrika sömürge toprakları, *Union*

³⁹⁸ La République Autonome du Togo (RAT).

³⁹⁹ Gold Coast'ın bağımsızlığı 6 Mart 1957'de yürürlüğe girdi.

Française ve 1946'da yayınlanan yeni Fransız Anayasası gibi çeşitli reformlarla iç siyasi konularında çok az ilerleme kaydetmeye başladı. Ancak evrim genel olarak, Togo ve Kamerun'un vesayetçilik statüsündeki bölgeler hariç, Fransız sömürge topraklarında o kadar belirgin değildi. Özerklik ile ilgili durum, vesayet anlaşmasına göre yapılmalıydı. Togo davası için 1947'den beri Temsilci Meclisi, Hükümet Konseyi gibi politik kurumlar kuruldu ve o kullanma hakkı seçmen sayısını 1947'de 7000'den 1956'da 400000'e yükseltti⁴⁰⁰. Fransa sömürge imparatorluğunda, ikinci savaş sonrası dönem, sosyal ve politik tartışmadan etkilenmiş ve bu tartışmalar gittikçe daha fazla belirgin hale gelmişti. Daha fazla belirgin hale gelmesi bu yeni duruma uyacak yeni reformlar yapmaya teşvik olarak görüldü. Fransız hükümeti, Ekim 1946'nın 4. Cumhuriyet Anayasası ile hazırlanan asimilasyon politikasının⁴⁰¹ olumsuz sonuçlarını biliyordu. Cezayir krizi ve yeni Asya devletlerinin bağımsızlığı bu siyasetin terk edilmesinin nedeniydi. Fransa, anayasadan ve UNO himayesinde olan bölgeler idare edildikten on yıl sonra Fransa'da 1956'da Loi-Cadre ya da Loi Gaston Defferre⁴⁰² adında yeni bir kanun kabul etti. 1956 Haziran'ında bu kanun Fransız Milli Meclisi tarafından oy çoğunluğuyla kabul edildi. Seçmenler 99'a karşı 477 oy aldı ve kanun denizaşırı bölgelere iç işleri konularında geniş çapta özerklik verdi. Bu mevzuatın temel hükümleri şu şekilde özetlenebilir:⁴⁰³

- “Afrikalıların idari hiyerarşinin her seviyesine ulaşmasını sağlamak” için kadroların Afrikalaştırılması yoluyla kamu hizmetlerinin geliştirilmesi.
- Genel oy verme yetkisinin ve siyahi köylü “bir mezun kadar kendi fikrini iyi ifade edebilsin” diye hususi akademinin kabul edilmesi. Artık kadınlar ve erkekler 21 yaşındayken oy kullanabilecek ve seçmen sayısı 9600000 olacak.
- Bölgesel meclislerin yetkilerinin özellikle yerel konularda yasama imkanı açısından uzatılması. Bu, bakanların Toprak Meclisi tarafından görevlendirilecek olması ve her bölgede bir hükümet kurulması anlamına geliyor. Yine de, bu hükümetin yetkileri toprak başkanlığına devredilen yetkilerle sınırlandırılacaktır.

⁴⁰⁰ Daniel Pepy, «La République autonome du Togo devant les Nations unies», in *Politique étrangère*, n° 6-22e année, 1957, ss. 671-672.

⁴⁰¹ Abdenbi Temeniati, «L'Afrique noire et la Loi-Cadre de 1956», Mart 2006, <http://histoireweb.blogspot.com.tr/2006/03/lafrigue-noire-et-la-loi-cadre-de-1956.html>.

⁴⁰² Gaston Defferre'den bahsedildi.

⁴⁰³ Bkz. Abdendi Temeniati, «L'Afrique noire et la Loi-Cadre de 1956».

- Kırsal dünyada istikrar fonları oluşturulması veya gıda ürünlerini teşvik etmek için kredilerin tahsisi yoluyla bir ekonomik kalkınma politikasının uygulanması.

Bu yasa Fransız hükümetini reformları uygulaması ve denizaşırı bölgelerin kalkınmasını sağlaması için tedbirler almaya yetkilendirir. Başlık II, vesayet altında olan topraklarla ilgili olarak Fransız hükümetine Togo için bir statü tanımlaması amacıyla yetki verir. Bu, 24 Ağustos 1956 tarihli, 56-847 sayılı kararname amaç olarak, Togo'nun kendi işleri için yasama meclisiyle bir bakanlar kurulu tarafından düzenlenen ve toplanacak bir başbakan tarafından yönetilen özerk bir cumhuriyet haline gelmesini önermektedir. Bu reformun kolonilerdeki etkinliğini görmek için, bu reformun yapılacağı ilk bölge Togo olarak seçildi. Eğer reform başarılı olursa, bütün Fransız sömürge topraklarında yaygınlaştırılacaktır. Bu seçimle bağlantılı iki sebep vardı. İlk sebep, tam bir Fransız sömürgesi olmayan ancak UNO'nun himayesi altındaki Togo'nun özel durumuyla alakalıdır. Bunun için, Fransa tarafından kabul edilen herhangi bir reform Togo'da denenmeli ve Vesayet Meclisinin onayına sahip olmalıdır. İkinci sebep, 1922'de Fransa'nın görevde olmasından bu yana Togo'nun politik olarak gelişmesiydi⁴⁰⁴. Bütün bu faktörler, Fransız Cumhuriyeti⁴⁰⁵ Denizaşırı Bakanlığı'na bağlı topraklarda bir evrim yaratacak olan bu reformun uygulanması için Togo'nun seçilmesine izin verdi⁴⁰⁶. 30 Haziran 1958'de Togo Özerk Cumhuriyeti⁴⁰⁷ ilan edildi ve Togo toprakları bir bayrak, bir milli marş⁴⁰⁸ bir slogan⁴⁰⁹ ile gerçek bir devlet niteliğine sahip oldu⁴¹⁰. 30 Ağustos, Togo'nun ulusal günü olarak seçildi ve Nicolas Grunitzky Başbakan oldu.

⁴⁰⁴ Pepy, a.g.e., s. 672.

⁴⁰⁵ 1956'da Gaston Defferre bu departmandan sorumlu bakandı.

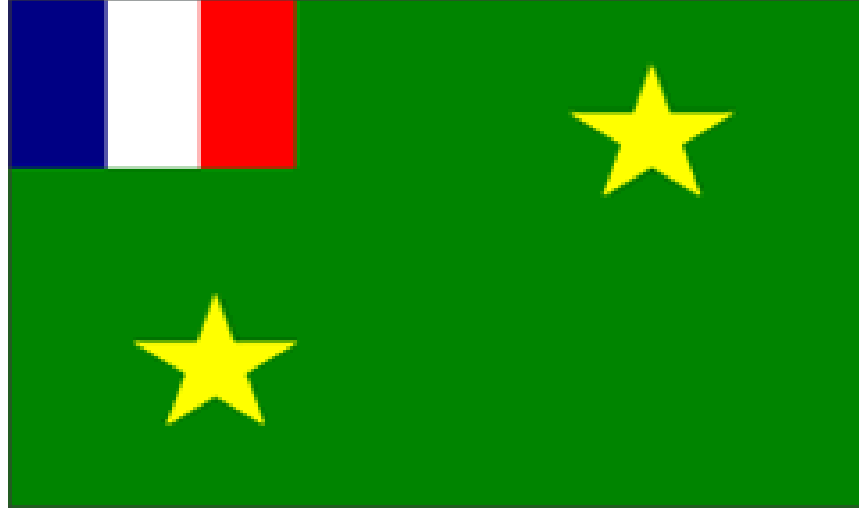
⁴⁰⁶ Gayibor, a.g.e., s. 639.

⁴⁰⁷ ANT, 5 APA, no21, 18 Eylül 1956 tarihli ve 56-I sayılı Kanun, bir bayrak, bir slogan, bir marş oluşturmak ve ulusal bir tatil düzenlemek. Ek 3'e bakınız.

⁴⁰⁸ La Togolaise.

⁴⁰⁹ Birlik-Düzen-İşçi

⁴¹⁰ E. Batchana, « Togo : quels repères pour un pays en quête de son identité nationale », in *Revue du Cames*, vol. 1, n° 3, 2014, s. 42 ; Gayibor, a.g.e., s. 640

Resim 3. Togo Özerk Cumhuriyeti Bayrağı (1956-1958)

RAT oluşumun son kararı, Fransa ve Togo makamlarının Togo’da yürüttüğü vesayet rejimini sona erdirmeye arzusundan geldi. Fransa, UNO’ya Togo’nun gelişimi hakkında bir muhtıra gönderdi ve ayrıca Togo’nun özel statüsünü sona erdirdi. Bu arzuyu etkili kılmak için, 26 Ekim 1956’da Togo’nun özerklik hakkına ilişkin bir referandum düzenlendi. Sürpriz olmaksızın, milliyetçiler bu seçimleri boykot etti. Halk, iki husus arasında seçim yapmak zorundaydı: Vesayet rejiminin sürdürülmesi veya yeni statünün kabul edilmesi (özerk cumhuriyet), vesayet rejiminin sona ermesi. Vesayet rejiminin sona ermesini destekleyen taraf bu referandumu %71.51 oyla kazandı⁴¹¹ve Fransa, PTP, UCPN üyelerinden oluşan RAT hükümeti ile bu sonuçtan memnuniyetlerini dile getirdi (Pepy 1957: 672). Referandumun sonuçları, Togo’nun evrimine yönelik yeni reformlar düzenlemesi için Fransa’ya izin verdi. Reformlar, başbakan ve bakanlara bölgeyi devlet olarak yönetme konusunda daha fazla güç ve yetki verdi. Togo’daki Fransız Yüksek Temsilciliği, bu reformla birlikte, Togo’nun iç işleri için daha fazla karar alamazdı. O Fransa’nın karar merci olarak değil, yerel hükümet için bir danışman olarak temsilciydi⁴¹². Başbakan, Togo’daki asıl şahsiyet haline geldi ve yerel parlamentoyu basit bir kararname ile dağıtma hakkına sahip oldu. Yerel meseleler için iç güvenlik yerel hükümetin görevi haline geldi ve Togolular, Togo ile ilgili meseleler hakkında adli mahkemeye katılabilme hakkına sahip oldu. Kasım

⁴¹¹ P.F. Gonidec, « L’évolution de la République autonome du Togo », in *Annuaire français du droit international*, volume 3, 1957, s. 631.

⁴¹² Gonidec, a.g.e., s. 629.

1956'da Fransa ve Togo yerel yönetimi arasında imzalanan özel anlaşmalar sonrasında, Togo Özerk Cumhuriyet'indeki polis ve güvenlikle ilgili faaliyetler Togo yetkililerine devredildi. Üstelik polis sınırları ve dış kamu düzeninin bakımı ile ilgili olan her şey yüksek temsilciliğin yetkisine girdi⁴¹³. Fransız yönetimi, reformun olumlu yönü konusunda ikna oldu ve vesayet sona ermesi konusunda iyimserlik gösterdi. Bu iyimserlik, Temmuz 1957'de M. Luchaire tarafından devam ettirildi: “*Gelecekteki tartışmaların, vesayetin sonlanması ile birlikte kapanacağından şüphe edilemez*”⁴¹⁴. Bu şekilde UNO'ya Togo'daki vesayet rejimini sona erdirmeleri tavsiyesinde bulundu. Bu rejimin sonlanacağına ilişkin argüman, Fransa tarafından, Togo'ya verilen özerkliğin Togo makamlarına güç ve yetki devri sağlayacağını söyleyerek savunuldu.

Bu açıdan Daniel Pepy “*Bu transferin anlamsız olmasını istemedik, Fransa'nın sorumluluklarının sona ermesi gerekiyordu*” demiştir. Bu siyasi tavır bir yanıyla gücün ve diğerlerinin devredilmesiyle bağlantılıdır. Vekaleti sona erdirme isteği ardında başka bir fikir daha vardı. Daniel Pepy bu fikri şu sözlerle açıkladı:

Amaç statünün 1. maddesinde belirtildiği üzere, belli ayrılan yetkilerin veya ortak yetkilerin Fransız Cumhuriyeti'nin merkez organları tarafından kullanıldığı, Togo delegelerinin bulunduğu yerlerde diğer yetkilerden daha çoğunun Togo makamlarına verildiği; Fransa-Afrika Topluluğuna, topluluğun çıkarlarına ve kuvvetine bağlı bir Fransız-Togo topluluğu oluşturmaktır. Ancak bu topluluk, üçüncü bir ortağın normal faaliyetine müdahale etmemesi durumunda geçerlidir; üç yollu kurum idaresi olamaz: Fransa, Togo ve UNO⁴¹⁵.

Bu argüman, Togo'nun geleceği ile ilgili olarak Fransa'nın arzusunu açıklamış oldu. Fransa, Togo'ya büyük özerklik vererek, federal bir sistem oluşturarak bölgenin kontrolünü elinde tutabilir. Togo'nun yönettiği uluslararası rejim Fransa'nın projesi için uygun değildir. Vesayet yönetimi ve onun faaliyet kontrol mekanizmaları, Fransa'nın Konseye göndermesi gereken yıllık rapor, Togo'dan gelen dilekçeler federal projenin iyi bir şekilde düzene sokulmasına engel oluşturdu. Fakat bu referandum, UNO, milliyetçi partiler ve öğrenci dernekleri tarafından temsil edilen sivil toplum tarafından kabul edilmedi.

⁴¹³ Pepy, a.g.e., s. 678.

⁴¹⁴ Gonidec, a.g.e., s. 630.

⁴¹⁵ Pepy, a.g.e., s. 673.

Fransa tarafından düzenlenen referandumun sonucu UNO tarafından kabul edilmedi. Bu nedenle, özerklik statüsü yasal bir Fransızca metin olarak kaldı. Özerklik statüsü çalışmaları Fransızca metnin Fransız talepleri doğrultusunda uygulanmasına dayanıyordu. UNO bu statüyü Fransız hükümeti ve Togo yerel yetkilileri arasında gizli bir müzakere olarak değerlendirdi. Ancak Gaston Defferre, Felix Houphouet-Boigny ve Ajavon tarafından Togo ve Fransa'dan idare edilen heyet, Togo'ya verilen özerkliği savundu. Aslında, Fransız otoritesi ve Togo'nun yerel yönetimi için vesayetin sona ermesi, Fransız birliğine katılma ya da Togo ve Fransa arasında federalizm yaratma vesilesi olacaktır. Vesayet Meclisi, referandumun düzenlendiği koşulları kabul etmedi ve sonuçlardan şüphelendi. Milliyetçiler seçime katılmadı ve bu sonuçları onaylayan yerel meclis, yalnızca Fransa ile yakın ilişkileri olan siyasi partilerden oluşuyordu. Referandumun UNO'nun kontrolü olmaksızın düzenlenmesi “büyük hata, güç karşısındaki günah” olarak değerlendirildi. UNO'ya muhalefet, özellikle Fransa'ya düşman olan Arap devletlerinden geldi. Çünkü Fransız yetkilileri sömürge imparatorluğunun sonunu belirleyen bağımsızlığa karşıydı. Vesayet konseyi için özerklik bağımsızlık değildir ve Ekim 1956 referandumu UNO gözetiminde organize edilmemiştir. Konsey, Fransa'nın, vesayet rejimi altındaki insanlara tam bir bağımsızlık sağlamak için yapılacak sözleşmeye saygı göstermediğini teyit etmeye devam etti. Anti-sömürgeci grup⁴¹⁶ Fransa'nın arzusuna karşıydı ve ABD bile, vesayet rejiminin sona ermesine karşı çıktılar. Hindistan Cumhuriyeti, Ekim 1956 referandumunun sonuçlarını tanımadı ve bu seçimlerin UNO'nun kontrolü altında örgütlenmediğini belirtti. Hindistan'ın Fransa'ya karşı tutumunda bu durumda Hintli yetkililerin, henüz hiç Hint göçmeni olmayan Batı Afrika'da bile son zamanlarda özgürleştirilen ülkelere liderlik etme arzusu vardı. Durumun gerçeklerini görmek için Togo'ya bir heyet gönderilmesi çağrısında bulundu⁴¹⁷. UNO, Fransa tarafından oluşturulan Togo'nun bu statüsünün etkinliğini görmek için Togo'ya resmi bir heyet göndermeye karar verdi. Bu görev Liberyalı Charles King tarafından yürütüldü. O *Loi-cadre* tarafından getirilen yeni kurumları incelemekle birlikte aynı zamanda Togo halkının Togo'nun geleceği konusundaki görüşünü almakla görevlendirildi.

⁴¹⁶ Bandoung grubu.

⁴¹⁷ Godinec, a.g.e., s. 631. Pepy, a.g.e., s. 675.

Milliyetçi liderler ve halk, Fransa ve onun Togolu yandaşlarının Togo'da oluşturduğu bu yeni statüye muhalefet ediyorlardı. Milliyetçilere göre, RAT bağımsızlığı sağlamaz, sadece Togo'nun Fransız sömürge imparatorluğuyla entegrasyonuna izin verecektir. UNO Genel Kurulunun 4. Toplantısında⁴¹⁸, milliyetçiler tarafından temsil edilen muhalefet, dilekçelerini referandumun bir yanılsama olduğu ve etkili bağımsızlığı getirmeyeceğini savunarak açıkladı. Milliyetçi partiler, pek çok şehirde dolandırıcılıkla nitelendirilen referandumun usulsüzlüğünü kınadı. Tez vakitte bağımsızlıkla ilgili sloganlar *Ablode*, milliyetçilerin sloganı oldu. Gençler özerkliğe ve bu yeni statüye ilişkin sembollere karşı düşmanlığını sergiliyorlar. Mayıs 1957'de Juvengo partili iki genç, Togo'daki UNO heyeti huzurunda Togo Özerk Cumhuriyeti'nin bayrağını yok etti. Juvento'ya yakın olan *Le National* gazetesi bu olayı şu sözlerle anlattı:

Nitekim o gün, Lomé belediye stadyumunda, Birleşmiş Milletler özel görev komisyonu üyelerine kabul töreni düzenlendi. Bayrağı gönderirken ... bir çalışan gibi giyinmiş genç bir çocuk bekçiyi aştı ve bayrağın üstüne öfkeyle atladı, parçaladı ve zorla ele geçirdi. Genç adamla muhafız arasında hakiki bir mücadele başlamış, sonra da diğer gençler ona yardım etmek için müdahale etmişlerdir. Togo ulusal amblemine hakaret ve kolluk görevlilerine şiddet uyguladığı için 16 kişi tutuklandı ve yargılanıyor⁴¹⁹.

Bu hareket, milliyetçi grup tarafından cesurluk olarak kabul edildi ve ulusal bir sembolü reddeden ilk eylemi oluşturdu⁴²⁰. Kuzeyde bazı milliyetçiler 20 Haziran'da Mango' daki Fransız yönetimi tarafından öldürüldü ve iki gün sonra başka bir milliyetçi 22 Haziran 1957'de Pya Hodo'da aynı durumla karşı karşıya kaldı⁴²¹. Fransa' da yaşayan Togolu öğrenciler, “Jeune Togo” adlı bir dernek kurdu ve 28 Ekim'deki RAT ve referanduma da düşman oldular. Bu genç entelektüellere, Fransa tarafından verilen özerklik, bağımsızlığın eş anlamlılığı değil, sadece Fransa'nın Togo geleceği üzerindeki kontrolünün sürekliliğidir. Onlara göre, Togo'nun geleceğine sadece Vesayet Meclisi karar verebilir ve bu öğrenciler Fransa'daki Afrikalı Öğrenci Federasyonu (FEANF)⁴²² tarafından desteklenmektedir. Öğrenciler, *Loi-Cadre* ya da *Union Francaise* gibi her türlü kurumsal reforma karşıydılar ve sömürge düzenine itiraz ediyorlardı. İkinci Dünya

⁴¹⁸ Kasım 1956 - Mart 1957.

⁴¹⁹ *Le National*, 1. yıl, no. 67, 3 Haziran 1957.

⁴²⁰ Batchana, a.g.e., s. 43.

⁴²¹ Gayibor, a.g.e., s. 646.

⁴²² *Fédération des Etudiants d'Afrique Noire en France*.

Savaşı'ndan sonra Fransa'daki Afrikalı öğrenci sayısı 1950'de 2000'den 1960'da 8000'e⁴²³. Öğrenci topluluğu siyasi parti değildi, ancak sömürge sistemine karşı savaşı bir sendika kurdu. Komünizmin etkisi Afrika'nın geleceği konusunda daha radikalleşen Afrikalı öğrencilerin vizyonunu değiştirdi. Togo öğrencileri, Togo'nun özerkliği konusundaki radikalliği göstermek için bu fırsatı buldu. Komünist ideolojiyle birleşen milliyetçilik anlayışı, Afrikalıların mücadelesine bir başka boyut da getirdi. Sonuç olarak, öğrenciler, özellikle de Fransa'daki Togolu öğrenciler Togo'nun bağımsızlığını isteyeceklerdi. Aralık 1957'de Paris'te düzenlenen VIII. Konferans sırasında FEANF sloganını benimsediler *“Bağımsızlık hayali reformların katkısıyla değil, Afrika halk kitleleri için devrimci bir mücadele ile kazanılmalıdır”*⁴²⁴. Öğrencilere göre bağımsızlık, sömürge iktidarı⁴²⁵ ile yapılan müzakereyle değil, devrimci faaliyetle olmalıdır.

UNO arenasında 1957'de çıkan özerklik statüsüyle Togo'nun geleceği ile ilgili tartışmalara katılanlar Togo'ya resmi bir görev vermeye karar verdiler Genel Kurul, 23 Ocak 1957 tarihli 1946 sayılı kararında, Togo'ya özerklik statüsünün uygulanmasına ilişkin 4. heyeti göndermiştir. King Heyeti olarak anılan bu kurul, Charles King tarafından yönetildi ve Mayıs-Haziran 1957'de Togo'da bir ay geçirdi. Heyet bütün bölgeyi güneyden kuzeye ziyaret etti ve Togo'nun geleceği konusunda farklı öneriler sundu. Bu ziyaret temelde iki hedefe sahipti. Birincisi, *Loi-cadre* tarafından hazırlanan yeni kurumların performansını incelemek ikincisi, halktan öneriler almaktı. King Heyeti, Togo hükümeti tarafından kabul edildi ve yerel meclis ile görüştü. Çoğunluk tarafındaki siyasi partiler, PTP, UCPN ile müttefikler Fransız varlığını ve Fransa tarafından verilen yeni özerklik statüsünü savundu. Mütevelli heyetin sona ermesiyle ilgili tutumlarını gösterdiler. Üstelik Togo için ekonomik ve sosyal ilerlemeyi garanti edecek Fransız yönetimi altındaki Togo'nun evrimini gösterdiler. Hükümet ve müttefikler için acil bir bağımsızlık fikri Fransa yönetimindeki ilerleme hakkında herhangi bir umudu yok edecektir⁴²⁶. CUT, Juvento ve MPT tarafından temsil edilen muhalefet grubu için, onlar Fransa tarafından verilen "sahte" özerkliğe son verme

⁴²³ Françoise Blum, « L'indépendance sera révolutionnaire ou ne sera pas. Étudiants africains en France contre l'ordre colonial », in *Cahiers d'histoire. Revue d'histoire critique* [En ligne], 126 | 2015, pp.119-138. 1 Ocak 2015'te yayınlanarak 31 Ekim 2017'de istişarede bulunuldu.

⁴²⁴ Bkz. Françoise Blum, « L'indépendance sera révolutionnaire ou ne sera pas.... ».

⁴²⁵Sömürge kolonilerden çıkarma döneminde Afrikalı öğrencilerin eylemleri hakkında daha fazla bilgi için bkz Françoise Blum, « L'indépendance sera révolutionnaire ou ne sera pas.... ».

⁴²⁶ Gayibor, a.g.e., s. 647-648.

arzusunun dile getirdiler ve UNO'nun Togo'yu vesayet anlaşmasına göre gerçek bağımsızlık için desteklemesini istediler⁴²⁷. Togo'daki heyetin görev süresinin bitiminde bir rapor hazırlandı. Bu rapor BM Genel Kuruluna ve Vesayet Meclisine tavsiyeler şeklinde gönderilmiştir. Heyetin çalışmalarının sonucu, Togo Özerk Cumhuriyeti'nin (RAT) geleceği ile ilgiliydi. Heyet, önümüzdeki yıllarda Togo'daki olayları organize edecek yeni bir prosedür önermişti. Bu prosedür üç şart içermelidir: özerklik statüsünün değiştirilmesi ve gözden geçirilmesi, daha iyi bir özgürlük organizasyonu yoluyla yerel siyasi durumun yeniden düzenlenmesi ve her şeyden önce Birleşmiş Milletler'in denetimi altındaki seçimlerin örgütlenmesi; son olarak, Togo halkının geleceği hakkında yeni bir istişarenin düzenlenmesi⁴²⁸.

Heyet, yetkilerin Togo'ya aktarılması yoluyla özerklik statüsünde, UNO sözleşmesinin 76. maddesine ve vesayet anlaşmasına göre önemli bir ilerleme olduğunu gözlemledi. Bunun için rapor, Togo'nun büyük bir iç özerkliğe sahip olduğunu bildirdi. Rapor vesayet rejiminin sona ermesi ile ilgili olarak, Togo'nun geleceği konusunda istişarede bulunulması gerektiğini doğruladı. Bu istişare, vesayet anlaşmasının taraflarından biri olan UNO'nun denetimi altında yapılmalıdır. Heyet raporunu şöyle dile getirdi: 1956 referandumundaki Togo kurumlarının varlığı, özerklik statüsünü Togo'nun bağımsızlığına atılmış önemli bir adım olarak gören Birleşmiş Milletler tarafından sorgulanmadı, ancak Togo tarafından istenecek olan vesayetin sona ermesini reddetti⁴²⁹.

Charles King Heyeti raporu UNO Genel Kurulu tarafından incelendi. King Heyeti tarafından yapılan yeni seçim, 1957'de uluslararası arenada yapılan tartışmaları başlattı. Genel kurul, 1955'te seçilen ve CUT ve müttefikleri tarafından boykot edilen Togo parlamentosunun feshini kabul etti. Ancak Fransa ve Togo yetkilileri bu seçime karşı çıktı. Başbakan Nicolas Grunitzky 1 Mayıs 1957'de şunları söyledi:

⁴²⁷ Kofi B. Kpaye, « Les petitionnaires Togolais et le Conseil de Tutelle de l'ONU : la tribune des Nations-Unies comme un lieu de contestation du colonialisme (1946-1958) », in *Le refus de l'ordre colonial en Afrique et au Togo (1884-1960)*, Lomé, Presses de l'UL, 2013, s. 324.

⁴²⁸ Pepy, a.g.e., s. 682. Gayibor, a.g.e., s. 649.

⁴²⁹ Pepy, a.g.e., s. 684. Gayibor, a.g.e., s. 649. Kpaye, a.g.e., s. 326.

Muhalefet tehdidi altında yeni bir seçim yapılması konusunda bir husus yok. Bu yasama seçimleri kendi zamanlarında gerçekleşecekti, ancak bir avuç provakötörün baskısından kaynaklanıyor olmaları kabul edilemezdi⁴³⁰.

Başbakanın tepkisi Fransız hükümeti için aynıydı. Daniel Pepy, yeni seçimin referandumun değerini, Togo yasama meclisini ve tanımamayı ifade edeceğini belirterek Fransa ve Togo makamlarının durumunu açıkladı⁴³¹. Yetkililer bu seçimlerin bilgi ve aklın üstesinden gelecek demagoji ve tutkuyu yansıtacağını savundu. Ayrıca Togo hükümetinin bu seçimi yönetmek için yeterli mali kaynağı elden çıkarmadığını savunmayı da sürdürdüler. Fakat UNO 7 Kasım 1957'de, 4. komisyonu aracılığıyla Fransız ve Togo makamlarına Togo yasama parlamentosunun dağılması konusunda tavsiyelerde bulundu. Bu hareket, statü ve geleceğe göre Togo'da yeni bir konum elde etmek için beklenen bir seçimi provoke edecektir. Seçilecek yeni parlamento, nüfusun yeni statüsü üzerindeki isteğini ifade etme şerefine sahip olacak. Konumu kaydadeğer bir siyasi öneme sahip yasama meclisi yerine sıradan bir yasama meclisi seçilemez⁴³². Togo'nun geniş özerkliği taraftarı yeni Asya devletlerinin konumu ve sömürge karşıtı güçler karşısında RAT Parlamentosu Başkanı Dr. Robert Ajavon 1958 yılı için yeni bir yasama seçiminin organizasyonunu kabul etti ve şunları dile getirdi:

Togo hükümeti, uzlaşma meramıyla ve ülkenin kendi kendisini yönetebilmesine sonuna kadar izin vermesi için vesayet rejimini mümkün olan en kısa sürede bitirme arzusuyla, 1958 yılı sona ermeden yasama meclisini yenilenmesine müsaade edecektir⁴³³.

Robert Ajavon' un deklarasyonu UNO tarafından kabul edildi ve UNO'nun kontrolü altındaki yeni seçimler için yolun açılmasını sağladı. Yeni statü planı 4. komisyon tarafından kabul edildi ve 29 Kasım 1957'de Genel Kurul tarafından oylandı. Bu oyla Togo evriminin yeni bir sayfası açıldı. Bu prosedürlerin sonunda, UNO, Fransa ve Togo makamları seçimler için operasyonları yürütme sürecini kabul ettiler. Fransa ve Togo makamları, 1956 tarihli özerklik statüsünün yeni bir revizyonu üzerinde görüşmelidirler. Bu yeni reform, mevcut Togo yasama meclisiyle ve meclisin Birleşmiş Milletler'in denetimi altındaki genel evrensel oyla yenilenmesi ile benimsenmelidir. Aslında, seçimler gözden geçirilmiş statüyü ve dolayısıyla RAT'ın mevcut hükümetinin

⁴³⁰ *Le Togo républicain*, n° 58, 15 Mayıs 1957.

⁴³¹ Pepy, a.g.e., s. 683.

⁴³² Pepy, a.g.e., s. 687-688.

⁴³³ (Ajavon 1989: 314 Gayibor'dan alıntılandı 2005: 651).

eylemine onaylamayı veya reddetmeyi amaçlayacaktır. Örtülü olarak, kabul oyu Togo halkının vesayet rejimine son verme iradesi anlamına gelecektir. Son olarak, temsilci Vesayet Meclisine bir rapor gönderecek ve müttefikliğin sona ermesi için Genel Kurul karar verecektir. Fransız hükümeti tarafından kabul edilen yeni reformlar, vesayet rejiminin sona ereceği dönemde etkili olacaktı. Ancak seçimler neticesinde Togo'nun bağımsızlığı için Genel Kurul karar verinceye kadar, vesayet otomatik olarak sona erdirilebilir⁴³⁴. 14 Aralık'ta, genel kurul Haitili Maks Dorsinville'yi Togo'daki seçimi denetlemek üzere temsilci olarak seçti. 32 üyeli heyet, Mart 1958'de yasama seçimlerinin organizasyonu için Togo'ya geldi.

3.3.6. 27 Nisan 1958'de Togo'da Yapılan Seçim: Milliyetçilik Sona mı Eriyor?

1958 yılının ilk üç ayı Fransız sömürge yönetimi esnasında 1884'deki Almanya oluşumu ve onun uluslararası statüsüne göre Togo'nun geleceğini belirleyecekti. Fransız yönetimine yakın siyasi partiler tarafından kurulan Togo yasama meclisi, 20 Şubat 1958'de feshedildi ve 27 Nisan 1958'de yenilenmesi için yeni seçim düzenlenecekti. 22 Şubat 1958 tarihli kararname Togo Özerk Cumhuriyeti'nin Togo Cumhuriyeti haline geldiğini belirtti. Yasama Meclisi, Temsilciler Meclisi olarak değişti ve üye sayısı 30'dan 46'ya çıktı. Başbakan, Fransız Yüksek Temsilcisi'ni değil Bakanlık Konseyi'ni idare edecekti. Yüksek Temsilci'nin görevi, uluslararası ilişkiler, savunma ve para politikasıyla ilgilidir⁴³⁵.

Şubat 1958'den bu yana tüm siyasi partiler bu seçime katılmaya hazırlanıyordu. Milliyetçi partiler, seçime kararlılıklarını ve milliyetçilik anlayışını sergileyerek katılmaya karar verdiler. Öğrenci toplulukları, sendikalar hatta kadınlar bile adaylarının bu seçimi kazanmaları için güçlerini seferber ediyorlardı. Sonuçlar Togo'nun geleceğini belirleyeceği için halk seçimlerin zorluklarını anladı. Aslında seçim, Togo'da ulusal bir kimlik inşa etme sürecinin son hali olacaktır. Bu nedenle halk seçmen listesine büyük çapta kayıt olacaktı. Seçmen sayısı 80000 kişiydi ve seçim için toplam seçmen sayısını

⁴³⁴ Gonidec, a.g.e., s. 636-637.

⁴³⁵ Gayibor, a.g.e., s. 652.

450000'e çıkaracaktı⁴³⁶. Bu amaçla siyasi partiler yeni parlamento için aday hazırlamaya başladı.

Tablo 9. Nisan 1958'de Togo'da Seçilen Siyasi Partiler ve Aday Sayısı

Siyasi Partiler	Aday sayısı
CUT	43
Juvento	2
UCPN	23
PTP	20
MPT	3
Bağımsızlar	18
TOPLAM	109

Kaynak: Kendimiz tarafından yapıldı. Gayibor 2005: 653

Yukarıdaki tablo, her bir siyasi partinin seçim yarışına katıldığını açıkça göstermektedir. Milliyetçiler UNO'nun güvencesi ile seçimi boykot etmediler. Bu adayların analizi, seçimlerin ulusal niteliklerini ortaya koydu. Her Togolunun endişesi vardı ve ana partiler adaylarını rakip partilerin yetki alanında sundular. CUT ve Juvento, Togo'nun kuzeyinden 21 aday takdim etti. Bölge PTP ve UCPN'nin yetki alanı olarak kabul ediliyordu. Öte yandan PTP, CUT varlığının daha anlamlı olduğu güney bölgesinde 20 aday gösterdi.

Seçilen aday, seçim kampanyasını 6 Nisan 1958'de resmi tarihten önce başlatma iznine sahipti. Seçim kampanyası, etkili ve bölgeler genelinde büyük sorunlar yaşamadan yapılan toplantılarla canlılık buldu. 27 Nisan 1958'de yeni seçim UNO gözetiminde yapıldı, milliyetçi partiler CUT ve Juvento seçimi kazandı. Seçim sonuçları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

⁴³⁶ Gayibor, a.g.e., s.652.

Tablo 10. Nisan 1958'de Togo'da Yapılan Seçim Sonuçları

Siyasi Partiler	Seçilen aday sayısı
CUT	27
Juvento	2
UCPN	10
Bağımsızlar	4
TOPLAM	43

Kaynak: Afanvi'den alıntılanan 2010: 54; Gayibor 2005: 655.

Seçim sonuçları, milliyetçilerin zaferini doğruladı ve 4 bağımsız aday, yeni parlamentoda çoğunluğu oluşturmak için milliyetçi partilere katılacaktı. Atakpame'yi iyi bir puanla kazanan Nicolas Grunitzky haricinde eski hükümetin başlıca liderleri, yenildi. UCPN' nin egemen olduğu kuzey bölgesinde milliyetçiler seçim bölgesini kazandı ki bu zaferin ulusal olduğunu gösteriyordu. Kofi Afanvi, Togo'nun güneyinde CUT sonuçlarının %65 olduğunu ve UCPN' nin kuzeyindeki sonuçların yaklaşık %34.48 olduğunu belirtti⁴³⁷. Bu bilgiler, Nisan 1958 seçimlerinden elde edilen sonuçların Togoluların vesayet ve koloni sistemini sona erdirmeye arzusunda olduğunu doğruladı. Bu zaferin nedenleri birden fazlaydı. PTP, UCPN ve Fransız yetkililer kazanacaklarından emindi, böylece halkı ikna etmek için kampanya yapmadılar⁴³⁸. Diğer taraftan milliyetçiler insanlara seçimin olumlu sonucunun yararlığı hakkında bilgi vererek kampanya yürüttüler. PTP ve UCPN liderleri halkla iletişim içerisinde değildi ve Togoluların bağımsızlık kazanma arzusunu anlamadılar. Basitçe, Togo çoğunluğu, mücadeleyi anladı ve bağımsızlığa hazırdı. Milliyetçilerin zaferi aslında gerçek bir milliyetçilik ve güçlü bir ulusal kimlik gösteren Togo'nun zaferiydi. Robert Ajavon şunu dile getirerek bu zaferi açıkça belirtti:

Uzaklaştık. Kazananlarımızın büyük bir sürpriziydi, gelgit dalgası. Yenilginin nedenleri neydi, yenilgi şaşırtıcı mı? (...) şüphesiz biz hatalar yaptık. Ancak sadece pasif olanlar hata yapmazlar. Belki de, basitçe, Togolular, değişim istediler mi?⁴³⁹

Bu ifade, milliyetçilerin zaferine cevap verdi. Onlar Togo'daki sömürge sisteminin sona ermesi için değişiklikler istediler. Bu tutum, Alman sömürgeciliğinin

⁴³⁷ Afanvi, a.g.e., s. 57-58.

⁴³⁸ Gayibor, a.g.e., s. 662.

⁴³⁹ Gayibor, a.g.e., s. 658.

sonunda yavaş yavaş başlayan bir milliyetçilik anlayışıyla gösterildi. Fransız mandası ve vesayet dönemleri, Togoluların, bağımsızlığın mümkün olduğunu anlamasına imkan tanıdı. Cevaplanması gereken asıl soru, vesayetin sonunu simgeleyen milliyetçi zafer yolu ve Togo'da milliyetçiliğin sonu olan bağımsızlık yolunun açık olup olmadığını bilmektir.

Milliyetçilerin zaferi, Togo'daki vesayet rejimini etkin bir şekilde sona erdirdi. Seçim sorumlusu Max Dorsinville, Sylvanus Olympio ile Georges Spenale Togo'daki Fransız Yüksek Temsilcisi arasında bir görüşme düzenledi. Bu toplantının amacı, Togo'daki Fransız vesayet sürecini sona erdirmenin yanı sıra, oluşturulacak hükümete tüm yetkilerin aktarımı hakkında konuşmaktır. UNO için, Togo seçimlerine saygı gösterme ve bölgeyi bağımsızlık için hazırlama zamanı geldi. Sylvanus Olympio ve partisi CUT bağımsızlığı için savaşıyor olsa da, yetki devrini etkin hale getirmek ve yeni devleti tam egemenliğe hazırlamak için Nisan 1958'den Nisan 1960'a kadar bir geçiş dönemi belirlendi. 6 Mayıs 1958'de Sylvanus Olympio, tekmil ayrıcalık ve şerefle Togo Cumhuriyeti Başbakanı oldu. Temsilciler Meclisi kuruldu ve 16 Mayıs 1958'de hükümet, Fransa temsilcisi olmadan 8 üyeden oluşturuldu. Ertesi gün, başbakan hükümetini ve programını parlamento önünde sundu. Hükümet programı için, eylemlerini Anayasanın uygulanmasına, kendi kendine yardım kavramını toplumla öğretmeye, yolsuzlukla mücadele etmeye, güçlü bir yönetim kurmaya, ifade özgürlüğünü garanti etmeye, birlikteliğe, çok partili sisteme ve Gana ile dostane bir ilişki kurmaya odaklandı⁴⁴⁰.

Togo Cumhuriyeti'nde oluşturulacak kurumlar yerleşmek üzereydi. Ancak milliyetçi grubun diğer tarafında olan Juvento, hemen bağımsızlığı istedi ve durum, milliyetçilerin arasında bir bölünme meydana getirecekti. Başbakan, bağımsızlığın tezahürünü örgütlemek için Togo'nun mali kaynaklarının eksikliği yüzünden bağımsızlığın ilan edilmesini iki yıl ertelemek istedi. Juvento partisinin üyeleri bu gerçeği kabul etmedi ve Togo'nun gelişmekte olan şartlarının bölgede⁴⁴¹ acilen bağımsızlık ilan edilmesini erteleyemeyeceğini doğruladılar. PTP ve UCPN tarafından hazırlanan muhalefet, 30 Ağustos 1959 veya 28 Ekim 1959'u bağımsızlık dönemleri olarak öngörmüştü. CUT üyelerinin çoğunluğu ile Temsilciler Meclisi, 30 Nisan

⁴⁴⁰ Gayibor, a.g.e., s. 664.

⁴⁴¹ Négreta n°16, 27 Mayıs 1958.

1959'da Togo'nun bağımsızlığının ilan edilmesi ve UNO'nun Togo'daki saygınlığının 27 Nisan 1960 tarihinde sona ermesine karar verdi. 11 Mayıs 1959'da, Juvento lideri Anani Santos hükümetten istifa etti ve partisini muhalefet için eğitti⁴⁴².

3.3.7. Bağımsızlık Öncesi Halkın Faaliyetleri

Togo'nun yeni statüsü hakkında nüfusun hareketi birden fazla alanda gerçekleşti. Meslek grupları, yaşam koşullarını değiştirmek için örgütlenmeye başlamıştır. Milliyetçilik, sendikal veya sendikalizm denilen mesleki birliktelik hareketiyle gösterildi. Afrika'daki ticaret birliği, bir dernek olarak, sömürgeciliğin bir oluşumuydu ve siyasi partilerin ideolojilerine yakın olan uluslararası sendika örgütlerinden etkilendi⁴⁴³. Batı Afrika'daki ilk sendika dernekleri Senegal'de 15. yüzyıldan bu yana sosyo-ekonomik faaliyetlerin varlığı sayesinde kuruldu. Sendikalizm kolonilerdeki işçilerin sömürülmesi ve yaşadıkları koşullara dayanıyordu. 1900'ten 1946'ya kadar, Afrika kıtası dünya kapitalizmini bütünleştirdi ve yeni işçi kategorisi ortaya çıktı. Bunun sonucu olarak, köylerden kentlere doğru göç yaşandı ve meslek çeşitliliğine göre farklı çıkar grupları ortaya çıktı. Farklı niteliklere olan ihtiyaç, karayolu ve demiryolu altyapılarında, marangozluk işleri ve inşaatın altyapılarında iş sahası yarattı. Kolonilerdeki kötü çalışma koşulları, Afrikalılara daha iyi koşullar için toplu itirazlar düzenlemesine müsaade etti. Sendikalizm bir kavga hareketi haline geldi ve sömürge sistemi tarafından kabul edilmedi.

Togo'da yetkilendirilen ilk sendikalizm etkinliği 1920'de Avrupa işçi sendikasıydı. Savaştan sonraki dönem ve politik bağlam kolonilerdeki bireysel ve kolektif özgürlükler hakkındaki kuralları değiştirdi. 7 Ağustos 1844 tarihli kararname Fransız Batı Afrika bölgelerinde Afrika mesleki sendikaların kurulmasına izin verdi. Aynı yetkilendirme, Togo'da 3 Ekim 1944 tarihli kararname ile kabul edildi. Fakat sendika faaliyetlerine birçok sınırlama getiren sömürge yönetimi tarafından “kontrol edildi”⁴⁴⁴. Savaş sonrası bağlam, emeğin ve bir hareketin gelişimine nispeten daha uygundu ve ona çeşitli faktörler katkıda bulunuyordu. Kolonilerde sömürge düzenine

⁴⁴² Batchana, a.g.e., s. 41.

⁴⁴³ Fall 2006: 49). Fall, B., 2006, « Le mouvement syndical en Afrique occidentale francophone, De la tutelle des centrales métropolitaines à celle des partis nationaux uniques, ou la difficile quête d'une personnalité (1900-1968) », in *Matériaux pour l'histoire de notre temps*, 2006/4 (n° 84), s. 49.

⁴⁴⁴ N'bueke A. Goeh-Akue, *Etude sur le paysage syndicale au Togo*, Cotonou, FES, s. 12. Gayibor, a.g.e., 361 ; Assima-Kpatcha, a.g.e., 263.

itiraz eden ve bunlarla mücadele eden yerli milliyetçi burjuvazinin yönetimi altında anti-sömürgeci milliyetçilikte bir patlama oldu. Ekim 1946'da Fransa'nın 4. Cumhuriyet Anayasası işçilere mesleki gelişimi hakkında daha fazla özgürlük verdi. İşçiler grev hakkına sahiptir ve bir sendika grubuna katılabilirler (Gayibor 2005: 363). Togo'daki anayasanın bu yönüyle uygulanması, Togolu işçiler için bir evrim teşkil etti. Aralık 1946'dan Ocak 1947'ye kadar, birçok işçi sendikası dernekleri Togo'da daha sonra oluşturuldu; yönetimin işçileri, Togo ticaret birliğinde (FSFAASATT⁴⁴⁵) memur ve yerli temsilci fede-rasyonunu oluşturmak için katıldılar. Özel sektör bile, işçiler için daha iyi bir sendika kurdu. AOF'deki diğer sendikalar gibi Togo İşçi Sendikaları da, genel Fransız İşçi Konfederasyonu (CGT) ve Fransız Hristiyan İşçi Konfederasyonu (CFDC) olarak bilinen iki büyük Fransız sendikal örgütüne katıldı⁴⁴⁶. Ancak daha sonra Togo sendikaları, Pan-Afrikan sendikalara katılarak ideolojilerini değiştireceklerdi. Togo'daki ilk ticaret birliğinin kurulmasından üç yıl sonra, Togo'da 6000 üyeyle birlikte 35 farklı sendika kayda alınmıştır⁴⁴⁷. Sendikalar, işçilerin harekete geçirilmesi ve birleştirilmesi için iletişim yolu olan *La Chronique syndicale du Togo* adlı bir gazete hazırladı.

Sendikalizm ve Togo'daki siyasi faaliyetler arasındaki ilişki, Afrika'daki bölgenin kendine has yapısı sebebiyle sıkılaştı. Togolu sendikaların Fransız sendikalarından ayrılması kararı, siyasi arenaya girmenin ilk adımıydı. 1950-1952 yılları arasındaki dönem, Togo'daki sendikanın vadesi olarak kabul edildi. Fransız sendikalizminden özerkliği elde etme arzularıyla birlikte aynı zamanda Togo'nun bağımsızlığı konusunda CUT'un hareketi, sendikaların siyasi bir güç haline gelmesine izin veren başlıca faktörlerdi. Sömürge sistemi işçilerin sosyal yaşamı için bir engel teşkil etti ve daha iyi çalışma ve yaşam koşulları elde etmek için sömürgecilik sona ermeliydi⁴⁴⁸. Bunu yapmak amacıyla sendikalar, milliyetçiler ve siyasi partiler bağımsızlık konusunda aynı hedefe sahiptiler. Sendikalizmle ilgili herhangi bir eylem sömürge iktidarının dolaylı bir tartışması haline geldi. Ayrıca siyasi eylem, Togo'daki sendika birliğinin liderlerinden Şubat 1950'de "*Sendikacılık ve siyaset, herkesin esenliği*

⁴⁴⁵ *Fédération des syndicats des fonctionnaires et agents autochtones des services administratifs et techniques du territoire du Togo*.

⁴⁴⁶ Gayibor, a.g.e., s. 368; Fall, a.g.e., s.53-54; Assimah-Kpatcha, a.g.e., s.264.

⁴⁴⁷ Goeh-Akue, a.g.e., s. 14.

⁴⁴⁸ Assimah-Kpatcha, a.g.e., s. 270.

için sürekli mücadeleyle tamamlanmalıdır.” diyen F. Awutey tarafından onaylandı⁴⁴⁹. *La Chronique syndicale* gazetesi, 1952'de Togo Ticaret Birliği'nin siyasi stratejisinden yola çıkarak, sorunun siyasi bir mesele haline geldiğini belirtti. Bu dönemden itibaren, sendika liderleri herhangi bir siyasi faaliyet göstermemeleri gerektiği ilkesine rağmen resmen siyasi üyeler haline geldi. İşçilerin manifestoları profesyonellerinkinden daha politiktir ve grevlerle daha sıklaştı. Buna göre, 1958'de, Togo'daki tüm sendika birlikleri, 1958 Nisan referandum seçimlerinde siyasi bir platform sunarak bağımsızlık için harekete geçti. Togo USCT ticaret federasyonlarından birisi bu seçime ilişkin bir önergeyi kabul etti ve karar şu şekilde verildi:

Tüm keyfi seçim önlemlerine karşı tüm yasal yollarla mücadele etmek; (...) nihayetinde, eğer seçim listelerinde yer alan ibarelerin sorusu adaletle çözülmezse, 22 Nisan 1958 Salı günü sendika örgütleri anti-demokratik önlemleri protesto etmek için tüm bölgedeki çalışmalarını durduracaktır. Togo Cumhuriyeti Hükümeti, Birleşmiş Milletler'in kararına uygun olarak, yetişkinlerin doğrudan evrensel oy hakkı ile seçimlerin yapılmasını istiyor.⁴⁵⁰

Sendikalar, Nisan 1958 seçimlerinde Togo'daki milliyetçilerin zaferine izin verdiler. Liderlerden biri olan USCT'den Paulin Akuete milliyetçi etiketi altında Lome'da seçildi. Sylvanus Olympio hükümetine katıldı ve 1958'de Çalışma Bakanı oldu. E.Assima-Kpatcha'nın sözünü ettiği gibi, Togo'daki Sendikalar Birliği siyasi alanda aktifti ve Togo'nun bağımsızlığı için önemli bir rol oynadı⁴⁵¹.

Togo'nun bağımsızlığıyla ilgili bir referandum olan 1958 seçimi, bazı Togo milliyetçilerinin eylemlerinin sonucuydu. Elie Kedourie'nin belirttiği gibi, Afrika'da milliyetçilik sömürge iktidarına karşı bir harekettir. Togo'daki milliyetçilerin tüm eylemleri sömürge sistemine karşıydı. Togo'nun sömürge sistemini sona erdirmek için milliyetçilik sergilendiğini düşünürsek, 1958 seçiminde sömürgeciliğin sona ermesi ve milliyetçiliğin sona ermesi siyasi bir hareket olarak ortaya çıkar. Fakat bir ideoloji olan milliyetçilik, Togo tabiatı içinde güçlendi ve bu milliyetçilik, ulusal kimlik duygusunu inşa etti. Sömürge durumdaki ulusal kimlik olayı karmaşık bir fenomendir. Togo adlı bölgede yaşayan insanlar sömürge faktörleri aracılığıyla kimliğini fark etti. Ulusal kimlik, Togo evrimiyle yansıtıldı ve halk bu topraklara ait olduğu fark etti. Alman

⁴⁴⁹ Gayibor, a.g.e., s. 584.

⁴⁵⁰ Birleşmiş Milletler Komisyonu'nun Togo'daki Fransız yönetimindeki seçimleri denetleme raporu 1958: 151 (Gayibor tarafından alıntılanı, 2005: 586; Assima-Kpatcha 2013: 271

⁴⁵¹ Assima- Kpatcha, a.g.e., s. 272.

sömürge döneminden bu yana ortak tarih ve sömürge koşulları Togolular arasında bir bağ oluşturdu. Bu bağlantı, sömürgecilik tarafından getirilen araçları kullanarak Togoluların özgürlükleri için savaşmasına izin veren sömürge, toplumunun birleştiricisi oldu.

3.4. 27 NİSAN 1960'DA TOGO'NUN BAĞIMSIZLIĞI: KOLONİNİN SONU VE YENİ BİR DEVLETİN DOĞUŞU

27 Nisan 1958 seçimi, yeni bir devletin kurulmasının yolunu açtı. Hükümetin kurulmasından dört ay sonra, Sylvanus Olympio General Charles de Gaulle ile görüşmek üzere Fransa'ya gitti. Bu toplantının nedeni, Togo'nun koloni statüsünü sona erdirmek için devam edecek olan süreç hakkında konuşmaktı. Togo Başbakanına göre Fransa'nın, vesayetin sona ermesinden önce Togo'nun gelecekteki bağımsızlığını tanıması gerektiği açıktı. Olympio hükümeti bağımsızlığı ilan etmeden önce daha fazla zamana ihtiyaç duydu. 1958'de Togo'nun mali kaynakları, bir devletin bütçesini yönetmek için yeterli değildi. Yılın bütçesi 800.000.000 CFA frankı olarak açıklandı ve Fransa bu açığın yarısı için vazife aldı. 1959 bütçesi 2680000000 CFA'ya yükseldi. Bu bütçe, doğrudan ve dolaylı vergiye dayanan iç kaynakların %79'u kadardı. Fransa bu bütçenin %21'ini sübvansetti. Aynı zamanda finans bakanı olan Başbakan, Togo'nun gerçek bir devlet olmadan önce dengeli bir bütçeye sahip olması gerektiği için bir kemer sıkma politikası önermişti ⁴⁵². Togo yetkilileri, Fransa'nın yeni devletin geleceği konusunda eşit oy vermesini istedi. Bu konuda, iyi bir mali kaynak, artık yabancı bir ülkeye bağlı olmamak ve bir devletin egemenliğini göstermek için olmazsa olmaz bir koşuldu.

Halka, *kendi kendine-yardım* programıyla devletin gelişimine katkıda bulunulması amacıyla seslenildi. Bu eylem, başbakan tarafından 1958 seçimlerinden sonra parlamentonun önünde yaptığı konuşmada sunulan programdaydı. Kendi kendine yardım, her şeyi devletten beklememeye dayanan kavramdı. Bu programın başarısı için topluluğun her bir üyesi kamu yararına projenin gerçekleştirilmesine katkıda bulunacaktır. Çok sayıda Togolu bu programa bağlı kaldı ve devlete ekipman sağlamak için farklı yollarla katkıda bulundu. Kendi kendine yardım, nüfusun finansal kaynaklar

⁴⁵² Gayibor, a.g.e., s. 665.

sağlayarak kırsal alanlarda altyapı inşaatlarına katılmasıyla sağlandı. Ancak çimento ve diğer inşaat malzemeleri ile daha fazla görünür hale geldi.

Uluslararası bir egemenlik kazanma süreci hala devam ediyordu. 30 Nisan 1959'da Togo Temsilcileri Meclisi, 27 Nisan 1960'yı bağımsızlık tarihi olarak seçti. Bu tarihten önce, Togo'ya gerçek devlet nitelikleri kazandırmak amacıyla bazı kanunlar ve kararnameler için oy kullanıldı. Örneğin, 10 Şubat 1960'da çıkan kanunla 17 idari bölge ile 4 alan oluşturuldu. Başbakan, Devlet Başkanı oldu ve Togo yeni bir bayrak, *Terre de nos Aieux*⁴⁵³ adında yeni bir milli marş, yeni bir slogan olan *Travail-Liberté-Patrie*⁴⁵⁴yi kabul etti. Bu semboller bir kez daha bağımsız bir devletin niteliklerini oluşturdu. Bağımsızlık ilanı artık ertelenemezdi çünkü Togo'nun statüsünü değiştirmek için tüm şartlar yeterliydi. 27 Nisan 1960'da Togo bağımsız oldu. Sömürgeleştirme ve uluslararası vesayet rejimi sona erdi. Togo Cumhuriyeti, milliyetçilerin lideri Sylvanus Olympio tarafından ilan edildi ve 20 Eylül 1960'da Togo Cumhuriyeti UNO tarafından üye olarak kabul edildi.

Resim 4. 27 Nisan 1960 Tarihinde Kurulan Togo Cumhuriyeti'nin Bayrağı

⁴⁵³Atalarımızın ülkesi.

⁴⁵⁴Emek-Özgürlük-Memleket.

Bu bölümde, Fransız sömürgeleşmesi sırasında Togolular'ın evrim süreci açıklanmıştır. Yeni sömürge yönetiminin başlangıcında, uluslararası bağlam, yeni Fransız topraklarında yaşayan insanların kimliğini şekillendirmiştir. Fransız sömürge yönetimi altındaki manda sistemi, Togolular'ın sömürge düzenine karşı bir tavır sergilemesine yardımcı olan ilk unsurdur. Manda rejimi, Togolular için bağımsızlık veya kendi kaderini tayin etmek anlamına gelmese bile, Fransız otoriteleri sömürgecinin sosyal yönüne dair bazı değişiklikler getirme görevine sahiptiler. Togolular'ın Fransızlar'ın tutumunu manda komisyonuna bildirmek için kullandıkları hak, sömürge yönetimine karşı ilk hareketi oluşturmuştur. 1920-1945 döneminde, Togolular'ın arzusu, bölgenin idari görevine katılmaktır. Bunu yapmak için küçük bir elit grup, sömürge idaresinin, *Conseil des Notables* gibi, bazı yönlerini bütünlendirmiştir. Ancak Fransız mandası dönemi, eski Alman katibi *Togo Bund* ve ayrıca genç bir dernek olan *Duawo* gibi grupların çekişmesini görmüştür. Sömürgecilik, sosyal ekonomiyi ve sosyal hayatı değiştirmiş ve nüfusu köylerden şehir merkezine getiren kentleşme süreci başlamıştır. Bunu yapmak için bir eğitimli aydınlar sınıfı Togo'da sağlam bir ekonomik güçle ortaya çıkmıştır. Sömürgecilik hakkındaki bilginin medya ve gazeteler aracılığıyla yayılması Togoluların, özellikle de elitlerin zihniyetini değiştirmiştir. Fransız manda dönemi sonunda bu elit grup olgunlaşmış ve İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemi bağımsızlık hareketi için çok uygun hale gelmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın 1945'te sona ermesinden sonra bağımsızlık hareketi, bağımsızlık mücadelesi için siyasi partiler ve sivil toplum örgütleri tarafından gerçekleştirilmiştir. 1958 seçimleri, bağımsızlık için Togo topraklarını yönetecek olan milliyetçi parti CUT vasıtasıyla bağımsızlığa giden yolu açmıştır.

Bu bölüm, Fransız sömürgeciliğinin ikinci bölümünde Togo'da milliyetçilik ve kimlik sorusunun gerçek olduğunu gözler önüne sermiştir. Kimlik, bir bölge ile ilişkilidir ve bu bölge içinde yaşayan nüfus, kendilerini Togolu olarak adlandırmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TOGO CUMHURİYETİ' NİN KURULUŞU MİLLET ÖNCESİ DEVLET

Togo Cumhuriyeti'nin kuruluşu 76 yıl süren sömürgeleştirmenin sona ermesiyle 1960'da gerçekleşti. Yeni kurulan devlet sömürge sınırlarını miras olarak aldı ve 40'dan fazla etnik grup bu devletin vatandaşı oldu. Alman sömürgesinde olan bu etnik grupların, sömürge kuralları altında aynı tarihi geçmişe dayalı ortak bir hususu bulunmaktadır. Togoluların mücadelesi ve bağımsızlık elde etme isteği, bağımsızlığın ilk günlerinde görülebilecek güçlü bir ulusal hassaslık getirdi. 1960'da Afrika'da yeni devletlerin oluşumunda ulus fikri net değildi ve bağımsızlık mücadelesi bir ulus yaratmak için gereken enerjinin seferber edilmesinin bir etkisiydi⁴⁵⁵. Sömürgeleşmeyle, Afrikalılar 1960'da bir devlet kazandılar, bir ulus olduklarını kabul etmediler. Çoğu Afrika ülkesi 1960 yılında doğdu ayrıca yeni Afrika liderleri ve halk, ulus kurmakla görevliydi. Genel olarak, bağımsızlık, yeni bayrak, bağımsızlık meydanları ve hatıra yerleri gibi yeni sembollerle kutlandı. Bu sembollerin öngörüsü, ortak bir kültürel miras yoluyla ulusal bilinç oluşturmaktı. Ulus-devlet, her toplumun başarması gereken bir idealdir. Farklı toplulukları bir araya getirmesi gereken bir proaktif politikanın arzusu ve isteği olmalıdır. Bir ulusun yaratılmasındaki başarı için iki önemli faktör göz önünde bulundurulmalıdır. Birinci faktör, bir ulus ve devlet, Ulus-devlet anlayışı, sınırları olan bir bölgenin coğrafi yönüyle ilgilidir. Bir ulus, belirli bir bölgede yaşayan farklı topluluklar aynı kökene sahip olduklarında veya tarihlerinde ortak bir noktaya sahip oldukları zaman tanımlanır.

Örneğin Togo davasında, özel bölge kimlik inşası önceliklidir ve hatta bir ulusun başında önemli bir rol oynamaktadır. Sömürge döneminde yaşanan farklı olaylar bu topluluklar için ortak bir miras teşkil eder üstelik bu temelden ulusun oluşumuna

⁴⁵⁵ Kipre, a.g.e., s. 72; 74.

yönelik süreç başlayabilir. İkinci faktör daha politiktir ve devlet sınırları olan bir bölgede toplumlar tarafından kullanılan ve kabul edilen güç ilişkileridir⁴⁵⁶.

Ulus-devletin Avrupa'daki başarısı, sömürge sonrası Afrikalı liderlerin sömürgeleştirmeden miras aldıkları devletten bir ulus kurmaları umudunu veriyordu. Bağımsızlık sonrası dönemde Afrika liderlerinin özlemi güçlü bir devlette tutarlı bir ulus yaratmaktı. Ulusun inşası projesi, yeni Afrika devletinin politik projelerinden biriydi. Hakikatte bu projeyi yapmak kolay değildi. Çünkü Afrika ulusu devletten önce gelmiyordu. Afrika bağlamı Avrupa'dan farklıydı. Batı bakış açısına göre ulus, devletten önce geliyordu ve ulus-devlet, bu farklı unsurlar arasındaki ilişkinin sonucuydu⁴⁵⁷. Afrika genel durumunda, devlet ulustan önce geldi. Çünkü farklı insanlar devletle birlikte jeopolitik bir varlık haline gelen belirli bir bölgede birlikte yaşamak zorunda kaldılar. Sömürge döneminde bile, sömürge bölgelerinde yaşayan bazı insanlar arasında onları siyasi bir toplum olarak tanımlayacak herhangi bir ilişki yoktu. Sömürgeciliğin sona ermesi ve bu insanları belirli bir siyasi toplumda tanımlama gerçek bir devletin yaratılmasıyla olmuştur. Bu durum, çözülmesi gereken bir sorun oluşturdu ve Afrika liderleri, çözümü, ulus ve devletin geliştirilmesi projesini uygulayarak buldu. Bu iki kavram farklıydı ancak projede aynı anda uygulanacak şekilde yerini aldı. Millet in gelişim süreci, devletin ve devlet otoritesinin siyasi topluluğun sembolü olarak kabul edilmesiyle olmalıdır. Ayrıca bu sürecin her üyenin ortak bir geçmişi, ortak değeri, ortak kaynakları ve ortak bir bölgeyi paylaşması için kabul edilmesi gerekir. Bu, devletin ehlileştirilmesini sağlayan belli bir siyasi topluluğa ait olmak arzusu ya da iradesiyle olmalıdır. Açıkçası bu süreç, devletin kurumları vasıtasıyla merkezi bir otorite altında etnik gruplar arasında bir birlik kurmaktan ibaretti.

Afrika'nın sömürgeleştirme sürecinden ötürü ulusun eğitimi projesi meşrudur. Yeni devletlerin gelişiminin etkili olabilmesi için ortak bir temeli olan bir ulusun olması normaldir. Ama gerçek farklıydı. Bağımsızlıktan sonra yeni Afrika devletlerinin yönetimini üstlenen seçkinler, ulusun eğitilmesinin kolay olmayacağını fark etti. Bunu yapmak için, seçkinler devlet makamının sağlamlaştırılmasını uygun buldular. Devletin geliştirilmesi ulusun geliştirilmesine nazaran daha fazla desteklendi. Ulusun inşası ertelendi ve devletin inşası gerçekleştirilecek ilk proje oldu. Yeni Afrika siyasi

⁴⁵⁶ Kipre, a.g.e., s. 76.

⁴⁵⁷ Elaygwu&Manzrui, a.g.e., s. 465.

otoriteleri, ulusal bilinç oluşturmak için devleti ana faktör olarak görüyorlardı⁴⁵⁸. Togo'nun yeni liderleri aynı zamanda devletin inşası ve ulusun gelişimi hareketine katıldı.

4.1. GENÇ DEVLETİN YAŞAMI

Togo, Nisan 1960'da yeni bir devlet olarak bağımsızlığına kavuştu ve sömürge sınırlarını korudu. 40 etnik grup ve 56.600 km²'lik bir alanla devletin ömrü başladı. Bağımsızlık sonrası yeni Afrika yetkilileri gibi Togo yetkilileri, devlet oluşumu için ulusun yetiştirilmesine katkıda bulunma kararına vardılar. Togo yetkilileri için proje, güçlü kurumlara sahip bir devlet inşa etmek, aynı zamanda farklı etnik grupların Togolu gibi hissetmesine izin vermek ve ulusal kimliğe sahip olmaktan ibaretti. Fakat bağımsızlık sonrası gerçekler bu amaca ulaşmak için uygun değildi. 1960'larda Afrika kolonilerinin bağımsızlığından sonra, milliyetçilik farklı şekillerde gösterildi. Yeni Afrika ülkelerinin liderleri sömürge sınırlarını ve sömürge kimlik talimatını onayladı. Aslında, yeni liderler 'sömürge devletini' bir 'ulusal devlet' haline getirmek istediler. Bağımsızlığın başlangıcında, Afrika devletleri çok partili sistem rejimi altında yönetildi. Çünkü bu süreçteki durum olağanüstüydü, politik ve sosyal coşkuyla damgasını vurdu. Fakat bağımsızlığa giden milliyetçilik hareketi, yeni liderlerin yönetimi altında başka bir politik hareket türüne dönüştü. Onlara göre, bu siyasi değişikliklerin sebebi, çok uluslu devletlerin içerisinde bulunduğu zorluklara dayanıyordu, çünkü Afrika devletleri çok fazla etnik grup tarafından oluşuyordu. Üstelik kültür ve kalkınma projelerini çok partili sistemle gerçekleştirmek imkansızdı⁴⁵⁹. Togo siyasi liderleri, ekonomik büyüme ve altyapılar yoluyla gelişimin bir ulusun evriminden daha önemli olduğunun farkına vardı. Sorun, nüfusun herhangi bir ulusal kimliğinin inkarı değildi. Bu sınırlar içerisinde yaşayan halk, bu devletin vatandaşları haline geldi ayrıca bölgede, egemenlik sembolleri ve yasalar gibi kurumsal faktörler aracılığıyla Togo'nun değerleri oluşturuldu. Bağımsızlık yeni bir kimliğe sahip yeni vatandaşlar yarattı. Bağımsızlıktan önce, halkın bir toprak kimliği ya da sömürge sınırlarının tahsisi ile sömürge kimliğine sahip olduğu açıktı. Bağımsızlığın gerçekleşmesiyle kimlik, bir bölge ile ilgili olsa bile, artık bir sömürge meselesi değildi. Gerçek şu ki, yeni bir devlet kurulması etnik grupları birlikte

⁴⁵⁸ Elaygwu&Manzrui, a.g.e., s. 474.

⁴⁵⁹ M'Bokolo, a.g.e., s. 335-336.

yaşamak zorunda bıraktı ve bu sırada ulusal kimlik sorunu çok önemli oldu. Yasal açıdan, vatandaşın kendini bir devlet bünyesinde tanımlamasına izin veren ulusal bir kimlik vardı. Kanunlar, tüm vatandaşlar için ulusal bir kimlik oluşturmak zorundaydı. Bağımsızlığın ilk yıllarında, bir ulus kurma projesi yeni devlet liderleri için birincil koşul değildi. Bu durum, yeni devlet kurumlarının zayıf olması ya da tamamen yokluğundan kaynaklanmaktadır. Devletin güçlendirilmesi yeni liderler için önemli bir faktördü. Onlara göre, ulusun eğitilmesi için olmazsa olmaz koşul birlikti ve bu da gücünü kurumlardan alacaktır. Bir başka deyişle, devlet ulusun birliğini sağlayacaktır. Bu, ulus-devlet anlayışına bakışın Afrika devletleri ile Avrupa devletleri arasındaki farkını gösterir.

Togo'nun gelişim şartları altındaki ekonomik durumunun güçsüzlüğü vatandaşların birleşmesine ihtiyaç yaratıyordu. Bu şekilde, Togo makamları tek parti sistemi vasıtasıyla birliği kabul ettiler. Nisan 1960'da, Juvento kongresinde, ulusun yaratılması bakışına göre tek bir parti oluşturuldu. *“Birliğin, bu ülkeyi inşa etmek için yapılması gerektiği belirtildi. Genç ulusumuz sermayeye sahip değildir ve gelişmesini sağlamak için ağırlıklı olarak vatandaşlarına güvenmelidir. Bu birlik olmaksızın hiçbir insan yatırımının mümkün olmayacağı anlaşılabılır⁴⁶⁰”*. CUT da bu ideolojide idi ve 21-22 Ocak 1961 tarihindeki kongresinde partinin adını Togo Birlik Partisi'ne (PUT)⁴⁶¹ dönüştürme kararı aldı. Bu siyasi sistemin oluşturulması, birkaç partinin varlığının, yeni doğan ulusun küçük kabileler ve “ırkçı” birimler haline gelmesine izin verecek bir faktör yaratması gerçeğinden kaynaklanmaktadır. Dahası, çok partili sistem Togo 'nun bağımsızlığını tehlikeye atacaktı. Çünkü muhalefet dışardan destek arayacaktı. Bu nedenle yeni devlete yeni kurumlar vermek üzere yeni seçimler düzenlemeye karar verilmiştir. Bu seçimler cumhurbaşkanının hükümeti kontrol etmesine izin verecek ve devleti yeni bir anayasa gibi yeni oluşumlarla güçlendirecektir. 9 Nisan 1961 seçimlerinde muhalefet, hükümetin tutumu nedeniyle yer alamadı. Seçim sonuçları, Başkan Sylvanus Olympio ve partisine PUT partisi yönetiminin tüm kontrolünü verdi. Devletin güçlendirilmesi zorlayıcı kanunlarla sağlandı. Bunu yapmak için bir ulusun eğitilmesi projesi başka bir zamana bırakıldı. Bu durum Togo'da kötü bir durumu provoke etti ve 13 Ocak 1963'de Togo' nun ilk Cumhurbaşkanı Sylvanus Olympio,

⁴⁶⁰ Birlik hakkında rapor, Juvento 8. Ulusal Kongresi, Lomé 9-10 Nisan 1960.

⁴⁶¹ *Parti de l'Unité Togolaise*.

Sahraaltı Afrika'daki ilk askeri darbe sırasında öldürüldü. Askeri darbe, aşağıdaki satırlarda ayaklanma komitesi tarafından haklı görüldü:

Togolular,

Bildiğiniz gibi, genç bir devletin fırsatçılarından oluşan bir ekip tarafından yönlendirilen ekonomik ve siyasi durum önemli ölçüde bozuldu; çünkü bu ekip demokrasinin ortaya çıkması kaçınılmazdı ayrıca yerine otoriter ve kibirli bir paternalizm yerleşti. İç cephede işsiz sayısı istikrarlı bir şekilde arttı. Kamu ve özel sektör çalışanlarının ücretleri yıllardır ödenemez durumda. Ulusun genç kadroları kötüye kullanılıyor; Çoğu [bu yüzden] bu durumda göç etmeyi tercih etti. Togolu kadınların önemli bir faaliyeti olan ticaretin bugüne kadar gerçek bir düşüş gösterdiği biliniyordu. Hapishanelerimiz siyasi mahkumlarla dolu; [...] Tek kelimeyle, iç durumumuz en kritik zamanlarını yaşadı [...]. Geç otoriter rejim yüzünden iyi Togo halkı çaresizce inledi⁴⁶².

13 Ocak 1963 olayları Olympio rejimini ve ilk cumhuriyeti sona erdirdi. Bu darbeyi destekleyenler, milli kimlik ve ulusun güçlendirilmesi ile ilgili projenin başarılmadığını savundu. Güney ile Kuzey arasındaki bölünmenin ulusun gelişimi için bir problem olduğunu doğruladılar. 1963'ten itibaren, Nicolas Grunitzky ve Antoine Meatchi, ordu tarafından Togo'nun kaderini tayin etmek ve burayı eski haline getirmek için seçildi. Mayıs 1963'te ikinci cumhuriyeti oluşturan yeni bir anayasa kabul edildi ve Cumhurbaşkanı Nicolas Grunitzky ve bir Başkan Yardımcısı Antoine Meatchi'den oluşan iki başlı sistem kuruldu. Grunitzky yönetimi altındaki hükümet, ulusal bir birlik oluşturmak için görev aldı. Bu hükümet ulusun birliğini ve kuruluşunu desteklemek için bir Ulusal Uzlaşma Komitesi oluşturuldu. Fakat bu proje, devletin başındaki yanlış anlaşılmalardan yüzünden birçok sorunla karşı karşıya kaldı. Başkan ve onun yardımcısı, yönetişimde bölgeselcilik ve etnisite kullanıyordu. Antoine Meatchi, bir cumhurbaşkanı olması gerektiğini savundu. İlk cumhuriyet döneminde cumhurbaşkanlığı makamı güneyden birine aitti ve bu görev güneyden biriyle devam etmeliydi. Cumhuriyetçi Başkan Yardımcısı'nın bu bölgeselci tavrı, bölgesel birlik ve kabilecilikle mücadele etmek için diğer şeylerin yanı sıra Ulusal Birlik Hükümeti tarafından belirlenen amaçlara aykırıydı.

Böylece, *iki başlı* yürütme, Togo' nun uluslararası egemenliğe katılmasından bu yana kuzey elitini güneyin sınırına yöneltecek siyasi bölünmeyle sorununu çözmek

⁴⁶² *Annuaire du Togo, 1963-1964, Ayaklanma Komitesi Konuşması, 13 Ocak 1963, ss. 23-24.*

yerine rejimi zayıflattı. Nicolas Grunitzky'nin hükümeti nüfuz ve çeşitli rekabetlerle nitelendirildi. İstenilen ulusal inşa politikası yürütülemezken, Nicolas Grunitzky ve ekibi 13 Ocak 1967'de hükümeti istifaya zorlamış ve durumun kontrolünü ele geçiren orduya el koymuşlardı.

Ordu, siyasi iktidarı ele geçirerek başka bir ulusal uzlaştırma komitesi kurdu ve ikinci Cumhuriyetin kurulmasını⁴⁶³ askıya aldı. Ordu subayları, bu eylemin telafi edilemez bir eşığa ulaştığını ifade etti ve bir adamın zayıflığı nedeniyle ülkenin bölünmesinin önlenmesi gerektiğini savunarak bu ikinci saldırıya hak verdi. Ulusal uzlaşma komitesi bir asker tarafından yönetildi. Albay Kleber Dadjo ve üyeleri politikacılara değil, etnik gruplara göre seçildi. Görünüşe göre ulusal uzlaşma gerçekten CRN'nin ama motifi değildi. Çünkü Togo oluşumunda itibar edilen bölgesel denge dışında, bu komitenin kararları Togo'nun mutabakatı için gerçekten iyi bir durum oluşturmadı. Yönetim ekibi politikasının rota belirleyicisi sayılan 17 ve 20 Ocak 1967'de yapılan CRN toplantılarından çıkan ifadeler bu görüşün bir göstergesidir. Bu toplantıdan sonra şunları belirten bir rapor yayınlandı:

İç cephede: hiçbir şekilde siyasi iltimas, demagoji ya da ayrıcalık olmadı, tersine tüm vatandaşlar için müreffeh bir ulus oluşturma'nın temel amacı olan dürüstlük, verimlilik, kemer sıkma ve tüm bunların işbirliğiyle hareket edilecek. Ekonomik düzeyde: kötü yönetim ve israf politikasına son vermeye ve bu kuralı ihlal edenlere karşı çok sert önlemler alınacaktır. Dış düzeyde: Ülkemizin iç işlerine herhangi bir müdahale olmaması şartıyla diğer tüm ülkelerle dostluk ve işbirliği politikası uygulanacak⁴⁶⁴.

Askeri yetkililere göre bu konuşmanın analizi, ülkenin yapısıyla ilgili herhangi bir projeden bahsedilmemesiydi. Olympio'nun ilk hükümeti tarafından desteklenen ekonomik kemer sıkma politikası yönetim politikasını oluşturdu. Eski hükümetlerin karşılaştığı sorunların hâlâ mevcut olduğu ve bu durumla ulusal bir devletten otoriter bir devlet oluşturma isteği açıkça ortadaydı. Görünüşe göre ülkenin yeni siyasi yetkilileri, ulusal mutabakattan çok işlerin yönetimi ve iktidarın meşruiyeti ile meşguldü. Askeri CRN'nin ilk üç ayı, Togo'nun sosyo-ekonomik sorunlarına çözüm getirmedi ve bu

⁴⁶³ *Togo Presse* n° 1353, 15 Ocak 1967, s. 2.

⁴⁶⁴ *Togo Presse* n° 1356, 18 Ocak 1967, s.1.

şekilde Yarbay Etienne Eyadema bu komiteyi 14 Nisan 1967'de feshetti ve Togo Devlet Başkanı oldu. Bu tarihten itibaren Togo tek parti rejimi ile karakterize olağanüstü bir siyasi rejime girdi.

4.2. TEK PARTİLİ SİSTEM VE SONUÇLARI

1960'larda Afrika kolonilerinin bağımsızlığından sonra, milliyetçilik farklı şekillerde sergilendi. Yeni Afrika ülkelerinin liderleri sömürge sınırlarını ve sömürge kimlik talimatını onayladı. Aslında, yeni liderler 'sömürge devletini' bir 'ulusal devlet' haline getirmek istediler. Bağımsızlığın başlangıcında, Afrika devletleri çok partili sistem rejimi altında yönetildi, çünkü bu süreçteki durumolağanüstüydü, politik ve sosyal coşkuyla damgasını vurdu. Fakat bağımsızlığa giden milliyetçilik hareketi, yeni liderlerin yönetimi altında başka bir politik hareket türüne dönüştü. Onlar için, bu siyasi değişimlerin gerekçesi, birden çok etnik grubun varlığı ve çok partili sistemin birliğe uygun olmaması nedeniyle, bir ulusal devletin kurulmasının zorluklarını baz alıyordu. Bağımsızlık sonrası dönemde Afrika ülkeleri tek parti sisteminin kuralları altındaydı.

Bu siyasi sistem fikri, güçlü bir devlet kurmak ve tüm vatandaşları ulusal kimliğin ⁴⁶⁵ ve aynı zamanda bir ulus devletinin oluşumunda belli bir proje ile bir araya getirmekten ibaretti. Bu dönemde Afrikalı liderlerin amaçları, Afrikalıların zihnindeki etnisite anlayışını, ulus devletin inşasında zihniyetlerini değiştirerek geçersiz kılmaktı. Bunun için vatandaşlar, tek taraflı bir sistem altında yaşamayı kabul ederek aynı yönde bakmak ve liderlerine inanmak zorundaydı. Sömürge sonrası dönem, özellikle 1970'lerde birçok Afrika ülkesinde bu siyasi sistemin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bunlar “kitle partisi” oldu ayrıca kitleleri eğitime, politik ve sosyal hayatı canlandırma, partinin liderini halkın “Yüce Rehberi” olarak methetme görevini üstlendi⁴⁶⁶. "Kitlemel milliyetçilik", Togo, Benin, Fildişi Sahili, Gana gibi bazı Afrika ülkelerinde ve aynı zamanda, Mobutu'nun eski Zaire'si şu andaki Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde olduğu gibi Orta Afrika'da yerleşti.

⁴⁶⁵ Jean-Pierre Mbwebwa Kalala, “Nationalisme et démocratie, quels concepts pour l'Afrique?”, *Fédéralisme Régionalisme* [En ligne], Cilt : 1:1999-2000-Nationalisme et démocratie, URL:<http://popups.ulg.ac.be/1374-3864/index.php?id=274>.

⁴⁶⁶ M'bokolo, a.g.e., s. 336-337.

4.3. ASKERİ DARBE VE KİMLİK İNŞASI İLE İLGİLİ BİR PARTİ SİSTEMİ

Siyasi istikrarsızlığın sonucu olarak genç Afrika ülkelerinin çalkantılı yaşamı, modern devletin bir kurumu olan ordunun siyasal hayata müdahalesiyle aniden durdu. Togo'daki 13 Ocak 1963'teki ilk askeri darbe, sivil siyasi rejimin orduya fayda sağlayacak bir dizi değişikliğinin yolunu açtı. Tek parti sistemi, darbelerden kaynaklanan askeri rejimlerin icadı olmuştur. Bunun doğru olma ihtimali varsa, ordu tarafından müteakip tek partili sistemin yaratılması göz önünde tutulursa, bu tür bir siyasal rejim aynı zamanda sivillerin de eseri idi. Bağımsızlıktan sonra, bazı ülkeler hemen tek parti sistemini politik bir devlet yöntemi olarak kabul ettiler. Tek parti, sömürgecilik döneminde bağımsızlık mücadelesini şekillendiren partiydi ve parti genel başkanı partinin devlet başkanına ve liderliğine geldi. Odile Debbash'in belirttiği gibi, *“sömürgecilik, ulusal hareketin sorumluluğunu üstlenen bir liderin yükselişi ile aynı zamanda görev yapmaktaydı”*⁴⁶⁷. Sömürgecilik döneminde yaşanan uzun mücadele, Kenya'da olduğu gibi "tek parti devleti" nin kurulmasına yol açtı; Kenya Afrika Ulusal Birliği (KANU)⁴⁶⁸ bağımsızlıktan sonra Jomo Kenyatta'nın başkanlık ettiği tek parti oldu. Örneğin Gine, Fildişi Sahilleri, Senegal, Malavi, Cezayir, Kamerun, Orta Afrika Cumhuriyeti gibi yeni bağımsız ülkelerde liderleri aracılığıyla PDCI-RDA, ileride Senegal Sosyalist Partisi olacak olan İlerici Senegal Birliği, doğal olarak siyasi işlerin yönetiminden sorumlu olan Kamerunlu Ulusal Birliği gibi partiler kuruldu. Bu partiler, yerel halkla meşruiyet kazanmıştı ve liderler kurtarıcılar ve bağımsızlık babaları olarak kabul edildi. Uluslararası egemenliğin kazanılması için tarihsel faktörler, tek bir partinin sert bir mücadele ve/veya uzun bir sömürü dönemi eyleminden kaynaklanmaktadır. Bu faktörler tek partiye meşruiyet verir ve yeni Afrikalı liderlerin bağımsızlıktan kaynaklanan gücün tadını çıkarmalarına izin verir⁴⁶⁹. 'Devletin güçlendirilmesi' ve 'ulus kurma' mantığına göre, muhalefet partileri siyasi eleme yoluyla bastırılmış ve devletin otoriter liderlerinin yükselişi ile daha kişisel hale gelmiştir. Demokrasi öncelik değildi ayrıca tek parti hızlı gelişme ve ulusal entegrasyon için en meşru, en güvenli seçenek

⁴⁶⁷ Odile Debbasch, « La formation des partis uniques africains », in *Revue de l'Occident musulman et de la Méditerranée*, n°2, 1966, s. 51.

⁴⁶⁸ Kenya African National Union.

⁴⁶⁹ M'bokolo, a.g.e., s. 335; Huntington, a.g.e., s. 424-425; Debbash, a.g.e., s. 52-65.

olarak görülüyordu⁴⁷⁰. 1963'ten 1990'a kadar, Afrika ülkeleri, özellikle Sahraaltı Afrika bölgesindeki ülkeler, bazı Afrika liderleri tarafından başlatılan tek parti rejimi altında yaşıyorlardı. Bu partilerin ardında bu tür siyasi rejimin doğasını yansıtan politik bir ideoloji gizlenir.

4.3.1. Afrika Tek Parti İdeolojisinin Doğası

Afrika devletinin idari ve siyasi yapısı için tek partinin kurulması, sömürge sonrası devletin daimi krizinden kaynaklanmaktadır. Bu kriz, etnik sorunların yanı sıra, Afrika hükümetlerinin bir zamanlar iktidarda olan bazı liderlerinin servet birikiminden söz etmeksizin acil ve uzun vadeli çözümler bulmakta zorlandıkları ekonomik güçlüklerle de karakterize edildi. Bu krizi düzeltmek için, darbeye, askeri bağımsızlığa ya da ülke bağımsızlığına önderlik eden bir liderin eyleminden doğan tek parti, “*kabileciliğe karşı ve gerçek bir ulusal kalkınma politikası*” için savaşmak üzere kurulacaktı⁴⁷¹.

Geleneksel Afrika birliğinin tezine dayanarak, tek parti, Afrika toplumunun parçalanmasına ve Afrika insanını oluşturan kültürel değerlerin kaybına karşı bir siper oldu. Afrika liderleri, tek partiyi yaratırken, “*ulusal bağlılık, ulusal birlik, bağımsız devletin istikrarı*”⁴⁷² gibi bu siyasi rejimin temelini oluşturan faktörlerle güçleri ulusal bir eritme potasında birleştirmeyi amaçladı. Bu mantıkta, toplanma, devrim ve birlik gibi hedeflere ulaşmak için Afrika'da birkaç tek parti kuruldu. Örnekler, eski Zaire'deki Halk Hareketi (MPR), Benin Halk Devrimci Partisi (PRPB) Togo'daki Togolu Halkların Toplanması (RPT), Kamerun Halklarının Demokratik Toplanması (CPDM). Tek partilerin, oluşumlarının başlangıcında sosyal refah kaynakları olarak eşsizlik ve özgün düşünceye değinmelerine karşın, esasında sadece “otoriter baskın partiler” oldukları belli olmuştur. Bir rekabetin olmayışı partiyi aniden güç bir duruma sokar, bununla birlikte otoriterlik halkın zorlayıcı, şiddetli yöntemlerle denetim altına alınmasıyla; bireysel ve

⁴⁷⁰Giovanni Carbone, « Political parties and party system in Africa: Themes and research perspectives », *World Political Review*, Vol.3, Issue 3, 2007, s. 3.

⁴⁷¹ Pierre Kipré, « La crise de l'État-nation en Afrique de l'Ouest », in *Outre-Terre* 2005/2 (no 11), s. 30. DOI 10.3917/oute.011.0019 ; M'bokolo, a.g.e., s. 342-343.

⁴⁷²Paul-Emile Latoki, «La thèse de l'unité africaine traditionnelle : ses dessous et ses Conséquences sur l'Etat en Afrique», *Les cahiers psychologie politique*[En ligne], numéro14,2009, s. 8 <http://odel.irevues.inist.fr/cahierspsychologiepolitique/index.php?id=336>.

toplu özgürlüklerin, ekonomik ve sosyal eksikliklerin bir de siyasal yönetişimin engellenmesiyle karakterize edilir⁴⁷³.

Afrika'da kurulan tek parti ideolojisi, ulusal yapım fikrine veya bu tür siyasi rejimin destekçilerinin savunduğu ulusal "anlaşmaya" dayanmaktadır. Tek parti, sadece ülke evlatlarının birliğine değil, aynı zamanda ülkenin ekonomik ve sosyal kalkınmasına alternatif olmuştur. "Yasal seçenek" olarak düşünülen tek parti "hızlı ekonomik büyümenin ve ulusal bütünleşmenin en güvenli yolu" olarak görülüyor⁴⁷⁴. Samuel Huntington'ın işaret ettiği gibi, tek parti "otoriter bir geçiş" olarak tanımlanmalı ayrıca devlete ekonomik ve sosyal kalkınmanın başarısı için bir siyasi düzen, kanun ve koşullar sağlamalıdır. Bu koşullar sağlandığında demokrasi ve vatandaşların katılımına ışık tutulabilir⁴⁷⁵. Dolayısıyla, Seydou M. Sy'e göre reddetmekten çok daha fazlasına sahip olmak durumunda olan "devletin modernleşme partisi" ulusal birleşmede çok önemli bir rol oynamalıdır⁴⁷⁶.

Soğuk savaş döneminde Afrika tek partisi kuruldu. Üstelik bu rejim komünist ve kapitalist bloğun karşıtlığıyla karşı karşıya kaldı. Marksist ideoloji, özellikle tek partili rejimin Doğu Bloku'nun destekçisi olarak tanımlanan Benin Halk Cumhuriyeti'ndeki bazı Afrika liderlerini etkilemişti. Öte yandan Afrika ülkelerinin çoğunda siyasi rejim, komünist sistemi andıran ideolojik bir belirsizlik ile nitelendirildi, çünkü parti organları ve disiplini komünist rejimlerin organlarına benziyordu. Tek parti taraftarları Doğu bloğu için açık bir tavır takınmazsa, ideoloji komünizme çok yakınlaşacaktı. Ekonomik kalkınma ve toplumsal dönüşüm süreçleri Marksist kuramlardan koptu⁴⁷⁷. Afrika tek partisinin destekçileri "Afrika sosyalizmi" ya da "ulusal sosyalizm" den bahsediyordu. Ancak bu kavramlar ve komünizm arasında sadece bir adım vardı ve Seydou M. Sy'nin belirttiği gibi, Afrika tek partisi:

⁴⁷³ Carbone, a.g.e., s. 14- 15.

⁴⁷⁴ Giovanni M. Carbone & Annabelle Larouche St-Sauveur, « Comprendre les partis et les systèmes de partis africains. Entre modèles et recherches empiriques », *Politique africaine* 2006/4 (N° 104), s. 20. DOI 10.3917/polaf.104.0018. <http://www.cairn.info/revue-politique-africaine-2006-4-page-18.htm>.

⁴⁷⁵ Huntington, a.g.e., s. xiii.

⁴⁷⁶ (1975: 1) M. Seydou Sy, « Le parti politique en Afrique: concept, nature », in *Ethiopique - Revue négro-africaine de littérature et de philosophie*, n°1, 1975, ss. 1. <http://ethiopiennes.refer.sn>.

⁴⁷⁷ Debbash, a.g.e., s. 11-12.

Avrupa sosyalist ve komünist modellerinden esinlenmiştir. "Kitle partisi" nin iç örgütlenmesini benimser. Bu, mümkün olduğunca çok vatandaşın hükümeti kontrol etmeye yönelik bir partiye bütünleştirilmesi sorunudur. Yukarıdan aşağıya, parti örgütlerinin mümkün olduğu kadar çok üyeye sahip olması gerekir, böylece parti hayatı, millet içindeki sorumluluklarının farkında olan eylemciler tarafından kesin olarak hareketlendirilir⁴⁷⁸.

Örgütlenme özgürlüğünün kısıtlanması ve sınıf mücadelesinin yasaklanması da dahil olmak üzere, izlenen yöntem modeli, komünist partilerinkine benzerdi. Bu nedenle Afrika'daki tek parti, komünist bloğun kıta üzerindeki etkisini genişletebileceği bir kanaldı⁴⁷⁹.

4.3.2. Tek Parti Yönetimi ve Yönetişi

Afrika ülkelerinde ulusal birlik ve ekonomik kalkınma yaratma ideolojisi tek partilerin işleyişinin ana kaygısı olmuştur. Başlangıçta, tek partinin işleyişi, şehirlerde ve köy komitelerindeki komşu gruplar kadar, parti hayatının yönetim organlarına ve aktivistlere dayanıyordu. Parti, bu nedenle, alt bölümleri ve bölgesel federasyonları içeren piramidal bir yapıya dayanıyordu. Fakat karar organı, "partinin özü" olarak düşünülen, aktivistlerin yer alması için davet edilen bir kongrenin politik bürosu ve/veya yürütme komitesidir. Gençliğe ilişkin alt bölümler ve parti kadınlarının eylemleri gibi farklı yapılar, aktarılan ideolojiyi aşmak için nüfusu denetleme aracı oluşturmaktadır. Vatandaş, Togo ve eski Zaire'de olduğu gibi tek parti için gerçek bir militan haline gelir ve kurucu başkan her koşulda, giydiği giysiyle bile partiye olan bağlılığını göstermek zorundadır. Aynı zamanda parti kartını da almalıdır. Tek parti kitlesel bir parti olur ayrıca rehberliğe, canlandırmaya ve kitlelerin oluşumuna yatırım yapar.

Tek partinin kuruluşundan on yıl sonra, siyasi partilerin veya rejimin isteklerini yansıtmayan herhangi bir faaliyetin çoğalmasını yasaklayan amaçlardan birinin üstesinden gelindi. Bir muhalefet oluşturan dernekler ve siyasi partiler çoğunluk partilerine kaydırıldı ya da entegre edildi. Bu muhalefet gücünün boşa harcanması, istikrarsızlık kaynakları ulusal yapıyı sabote edebilirdi. Tek partilerin elebaşı olan Afrika liderleri, çok partili siyaseti devlet bütçelerinin destekleyemeyeceği bir lüks

⁴⁷⁸ Sy, a.g.e., s. 2.

⁴⁷⁹ Latoki, a.g.e., s. 8-9.

olarak görüyorlardı⁴⁸⁰. Bağımsızlıktan bu yana, muhalefetin her biçimini yok etme tek partilerin bir projesiydi. Ağustos 1962’de Orta Afrika MESAN⁴⁸¹ kongresini özetleyen bir düşüncede şu şekilde ifade edilmiştir:

Sağır ve olumsuz bir muhalefeti sürdüren azınlıkları acımasızca ezeceğiz ... eğer azınlık partilerinin fesheldilmesi ya da mecbur edilmesi gibi bir sorun söz konusu olmazsa belirli koşulları kabul etmedikçe yabancı kuruluşların destekledikleri, teşvik ettikleri ve muhalefet çağrısında bulunacakları avuç dolusu tedirginliği geri getirmeye gerek duyulacaktır⁴⁸².

Bir karşı-iktidarın, yani bir muhalefetin yokluğu, kişilik kültürünü kayırır. Parti lideri fiilen, devlet başkanı, “aydınlanmış rehber”, “ulusal idareci” olur, kısacası onsuz ulusun var olamayacağı ve partinin yeniden doğuşunda, devlet yönetim tarzında varlığının etkisi olan talihli bir adama dönüşür. Partinin lideri devletin başkanı olur. Parti programını, ülkenin politikasını ve parti-devlete dayanan kendine mahsus partinin ayrıntılarını hazırlar⁴⁸³.

Ulusal birlik adına tek parti, bir yönetim biçimi olarak yolsuzluk ve aşiretçilikle birlikte otoriter bir devlet kurdu. Yönetişim tarzında “bölge dengesi” adında yeni bir kavram ortaya çıktı. Bu denge, önceki rejimler altında “azınlık” olarak kabul edilen bir etnik grubu devlet organına bütünleştirmeye dayanır. Tek partili devletin idaresinde kayırmacılık, müşteriçilik, yolsuzluk ve etnisite yaygınlaşacaktır. Parti, tamamiyle aile bağları üzerine kurulu, kayırmacılıktan yana kişisel bir araç haline geldi⁴⁸⁴. Siyasi değerlerin bozulması, ordu subayının ve sivil burjuvazinin oluşturduğu azınlığın devletin yönetimiyle birleşmesini hızlandırmaktadır. Bu azınlık, ülke ve devlet kurumlarının zenginliğini elinde tutan ancak beklenen sonuçlar gelip çatığında “sınırlı performans” gösteren bir oligarşidir⁴⁸⁵. Bu kadar uzun süre iktidarda kalmak için tek önlem genel bir hareketle halkın çerçeveselenmesidir.

⁴⁸⁰ Roland Oliver & J.D. Fage, *A short history of Africa*, Middlesex, Penguin Books, 1970, 3rd edition, s. 262.

⁴⁸¹ Kara Afrika'nın Toplumsal Kalkınma Hareketi.

⁴⁸² Debbash, a.g.e., s. 83.

⁴⁸³ Sy, a.g.e., s. 4.

⁴⁸⁴ (Rossatanga-Rignault, 2012: 62). Guy Rossatanga-Rignault, « Identités et démocratie en Afrique. Entre hypocrisie et faits têtus », in *Afrique contemporaine* 2012/2 (n° 242), s.62. DOI 10.3917/afco.242.0059. <http://www.cairn.info/revue-afrique-contemporaine-2012-2-page-59.htm>.

⁴⁸⁵ M'bokolo, a.g.e., s. 346-348 ; Carbone, a.g.e., s. 10.

4.3.3. Kitlesele milliyetçilik

Kitle milliyetçiliği tek partilerin belirtisidir. Afrika'daki sömürgecilik dönemine dikkat çeken milliyetçi hareketlerin aksine, vatandaşların parti ideolojisine bağlılığı kitlesele diktatörlük tarafından belirlenmiştir. Diktatörlük, rejimlerin doğasının ve çalışma biçiminin bir parçasıdır. Diktatörlük, güç, tehdit ve kitlenin kontrolüyle beslenir. Özünde Samuel Huntington, bir siyasi partinin istikrarının ve gücünün, partinin kurumlarına ve bu kurumların katılım düzeyine bağlı olduğunu belirtmektedir. O, kitle tabanlı olan bir partinin, tabansız bir partiden daha güçlü olduğunu savunur⁴⁸⁶. Bu argümana dayanarak, parti ve federasyonlar gibi partinin temel organları, nüfusun kabul edilmesine ve kontrolüne yönelik bir gelişme alanı oluşturmaktadır. Ulusal birlik lehine sloganların şehirlerdeki ve kırsal kesimdeki popüler sınıfların birbirine bağlı olması doğrultusunda başlatılması; tek partinin kitlelerin isteklerini anlamasına, onları kullanmasına ve nüfusun çoğunluğunu kontrol etmek için onları manipüle etmesine olanak tanıyor. Böylece, kitlesele milliyetçilik, “kitlesele diktatörlük” ya da “kitlesele parti”, popüler kitlenin parti devleti politikasına desteği ya da onayıdır, böylece zaman içinde varlığını sürdürememektedir.

Afrika'daki tek partilerin kuruluşundan yirmi yılı aşkın bir süre sonra, çoğu durum göz önüne alındığında sonuçların olumsuz olduğu açıktır. Bu taraflarca kurulan kurumların zayıf olması nedeniyle hedeflere ulaşılammıştır. Ekonomik ve sosyal kalkınma başlamamıştır. 1980'lerden bu yana, Afrika ülkelerinin ekonomik politikaları, yapısal uyum programları kapsamında Breton Woods kurumlarının talepleriyle karşı karşıya kaldı. Kadari Traoré'nin belirttiği gibi, Afrika ülkelerini yöneten tek partili rejimler “*artık nüfusa gerekli sosyal hizmetler, kamu hizmetleri ve altyapıları sağlayamıyor*”⁴⁸⁷. Bütün ekonomi destekten yoksundu ve kitleler bu programların kötü etkilerini hissetmeye başladı. Tek partilerin ve liderlerin nüfus üzerindeki etkisi dağılmaya başladı. Ulusun inşa edilmesi bir amaç olarak ulusal bir kimlik yaratmak için başarısızlıkla sonuçlandı. Bu diktatörlük rejimleri parçalanan gücü birleştirmek adına kalkınmada herhangi bir başarısızlık olduğunda aşiretçilik ve etnik gerçekliğe sığındılar.

⁴⁸⁶ Huntington, a.g.e., s. 402.

⁴⁸⁷ Kadari Traoré, « L'Etat africain face aux enjeux du renouveau : « Changer ou être changé ! » », in *Forum multi-acteurs*, 2010, s. 6.

1989'da Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla birlikte, çok partili sistemin yolunu açan ve Afrika kıtasında bir süre için benzeri görülmemiş rejimlerin sona ermesine izin veren Haziran 1990'daki La Baule'nin konuşması bu konu için kötü bir durum oluşturmuştur.

Daha önce bağımsızlık sonrası Afrika devletlerinin evriminin genel durumu açıklandı. Togo davası diğer devletlerle biliniyordu. 1967'den itibaren, Etienne Eyadema, Togo'da devlet başkanlığına geçti. O tüm siyasi partilerin ve onlara bağlı tüm grupların faaliyetlerini yasaklamıştı. Onun buyruğu doğrultusunda kaleme alınan ilk yazıda, “*Hükümetin, ulusal uzlaşmayı gerçekleştirmek için tüm önlemleri almaya yetkili" olduğuna değinir*”⁴⁸⁸. Devlet başkanı, elçisi olduğunu iddia ettiği ulusal birliği gerçekleştirmek için iki yıl sonra, tek bir partinin kurulmasıyla ortaya çıkan bölünmüşlük sorununu Togo'da çözüme kavuşturacak bir “sihirli iksir” olacaktı. Böylece, 30 Ağustos 1969'da Kpalim'de gerçekleşen genel bir olay sırasında böyle bir hareket yaratma projesini ilan etti. Bu proje, 28-30 Kasım 1969'da Lomé'de yapılan bir kurucu kongrede RPT'nin oluşturulmasıyla somutlandı. Bu vesileyle yaptığı konuşmada, cumhurbaşkanı şunları ileri sürer:

Hareketimiz yeni Togo'yu fethetmek amacıyla yola çıkmak istiyor. Bunu yapmak için hepimizin, Togo halkının, yekvücut, aynı yöne bakması, gerçek bağımsızlık ve haysiyeti savunmak adına sarsılmaz bir irade ile hareket etmesi, aynı ulusal ertime potasında uzlaştırılmış ve bağlanmış olması, ülke inancını açığa vurması önemlidir:

- Bu ülkenin bütün evlatlarının birleşmesinde,
- Cumhuriyetin tüm sakinlerinin etkin dayanışmasında,
- Egemen halkın hizmetinde Rassemblement du Peuple Togolais (RPT) tarafından savunulan herkes için eşit adalet⁴⁸⁹.

RPT'nin oluşturulması, ulusal birlik ve sosyal uyumun sağlanmasıyla eşanlamlıdır. Cumhurbaşkanı Eyadema'nın birçok konuşması bu siyasetin amacına işaret etti. 12 Ocak 1970'de Başkan Eyadema şunları açıkladı:

⁴⁸⁸ Afanvi, a.g.e., s. 100.

⁴⁸⁹ République Togolaise, *Trente ans au service d'une nation : Général Gnassingbé Eyadema, s.d. et s.éd., p. 24.*

“Yılın başında RTP’deki yekvücut uzlaşma ve birleşme ; açlık, cehalet ve felaketle ilgili diğer başarıları kazanmamıza izin verdi⁴⁹⁰ [...]”. 27 Kasım 1976'da RTP'nin Lama-Kara'daki ikinci yasal kongresinin açılışında yaptığı konuşmada Başkan Eyadema:

Ülkemizin nesnel tarihi, ne zaman yazılırsa kuşkusuz o zaman bu temel gerçeği sürdürecektir: Bir gün, azaltılamaz bir düşmanlıkla hırpalanan, gayrimuntazam gruplara bölünmüş Togolular, kendilerini bir ve aynı ulusal yenileme hareketi içinde buldular. Geçmişin hatalarını gözardı ederek, birlikte, kardeşçe yeni ufuklara, birliğe ve dayanışmaya doğru yürümeye karar verdiler. Onlar şimdi etkili olan liderlik ve hareket sayesinde, yapılarını geliştirmiş, büyük şehirler gibi mütevazı megapollerin bereketli kaynağını kucaklayan ülkenin bütün bölgelerine sağlam bir şekilde kök salmış RTP'nin saflarına katılmışlardır. ⁴⁹¹

Togo Devlet Başkanının yaptığı konuşmalar birliğin oluştuğunu ve ulusun yerleştiğini gösteriyor gibiydi. Sendika ve birlik faktörlerinin bir ulusun ortaya çıkmasını sağladığı ve Togoluların tek partiyi kabul ettiği anlaşıldı. Buna göre bağımsızlığın sloganı, milli marşı gibi bazı semboller değiştirildi. Togo Cumhuriyeti'nin yeni sloganı “*Union-Paix-Solidarité*”⁴⁹² ve yeni ulusal marşı “*Unité Nationale*”⁴⁹³ oldu. Bununla birlikte, ulusu sağlamlaştıran bu birlik, yeni devletin gelişiminde etkili değildi. Bölünme ; etnisite ve bölgeselcilik gibi faktörlerden dolayı daha fazla belirginleşti. Cumhurbaşkanı bölge yönetimde daha fazla temsil edildi ayrıca iltimasçılık ve kayırmacılık düzenli hale geldi. Ülkenin belirleyici niteliğini yansıtmaması gereken nüfus birliği zayıftı ve askeri rejim mücadeleyle göğüs gerdi. 1970 yılındaki askeri rejim, sistemi yıkmak isteyen bazı gruplardan dolayı sıkıntıyla karşı karşıya kaldı. Nüfusa terör uygulandı ve her türlü itiraz ağır cezalandırıldı. Ayaklanma fikrini ifade etmek isteyenler doğrudan hapse gönderildi. Başkan güç sahibi oldu ve devlet hayatını kontrol etti. Bu terör rejimi halk yetkililerin arzusuna tabi tutuldu ve bu durum Togo'da belirgin bir istikrar ve ulus birliğini gösterdi.

RPT'nin kurulmasıyla birlikte, tüm siyasi partiler yasaklandı fakat halk partiye bağlı kalmadı. 1979 yılından itibaren yeni bir dönem açıldı ve RTP Devlet partisi oldu.

⁴⁹⁰République Togolaise, *Trente ans au service d'une nation : Général Gnassingbé Eyadema*, s.d. et s.éd., p. 26.

⁴⁹¹République Togolaise, *Trente ans au service d'une nation : Général Gnassingbé Eyadema*, s.d. et s.éd., p. 98.

⁴⁹²Birlik-Barış-Dayanışma.

⁴⁹³Ulusal Birlik

Bir partinin ve devletin başkanı olarak tüm güç cumhurbaşkanının elindeydi, o bir diktatör oldu. Partiyi kontrol etti. Devletin ve RPT'nin siyasi makamının hükümet üzerinde egemenliği vardı. Tek partinin tüm yapıları devlet yapısına göre öncelikliydi ve devleti yöneten tek partiydi. Hükümet, tek parti ideolojisini yürütmeliydi. Kofi Afanvi'nin belirttiği gibi, 1967'den 1979'a kadar olan dönemdeki olaylar anayasanın olmayışından kaynaklanıyordu. Devletin başkanı, devleti şekillendiren ve muhalefet olmaksızın ülkenin genel politikasına yön veren tek politik kişiydi. Her ne kadar bu dönem kuzey elitlerin komuta görevlerine terfi edilmesine damgasını vurmuş olsa da, Başkan Eyadema etnik unsuru, rejiminde belirgin bir istikrar sağlayan siyasi iktidarın yönetimiyle ilişkilendirmiştir⁴⁹⁴.

Eyadema'nın Nisan 1967'de Togo'da iktidara geldiğinde, hedeflerinden biri, bir ulus yaratmak amacıyla Togoluların uzlaştırılmasıydı. Togo sorunu Kuzey ve Güney arasındaki karşıtlığa dayandı üstelik siyasi partilerin bastırılması, devletin etnik olarak bölünmesi hakkında bir çözüm bulmaya müsaade edecekti. 1967'den 1972'ye kadar, ilk iki hükümet kuruldu ve etnik unsur, ulusal uzlaşmayı teşvik etmek için kullanıldı. Bu hükümetleri tam olarak 24 üye oluşturuyordu ve bu 24 üyenin 15'i güneydeki üyelere, 9'u ise kuzeydeki üyelere oluşuyordu.

⁴⁹⁴ Afanvi, a.g.e., s.120.

Tablo 11. Eyadema'nın İlk Beş Yılında Hükümetlerin Etnik Temsiliyeti (1967-1972)

Köken	1. Hükümet	2. Hükümet	Etnik KökenToplam	Köken Yüzdesi
Mina	2	3	5	20,83 %
Ewé	2	2	4	16,66 %
Tem	2	1	3	12,50 %
Kabyè	3	4	7	29,16 %
Bassar	1	1	2	8,33 %
Moba	1	1	2	8,33 %
Losso	1	0	1	4,16 %
Hükümet Toplam	12	12	24	100 %

Kaynak: Afanvi 2010: 103

Bu tablo etnik faktörün, devletin siyasi ve idari görevlerinde kullanıldığını göstermektedir. Burada belirtildiği gibi, Togo'nun siyasi hayatında halkın oluşturduğu bölgesel dengenin gerçekte dikkate alınmadığı açıktır. Hükümette Kuzey etnik grupların yüzdesi onlara verilen milli savunma, eğitim, adalet, içişleri ve kamu hizmeti gibi bakanlıklarla güney etnik grupların yüzdesinden fazladır. Bunun sonucunda, devletin işlerinin yönetiminde askeri subaylarla bağlantılı kuzey elitler ortaya çıkmıştır.

9 Ocak 1972 tarihli referandum %99 sonuçla Başkan Eyadema'ya Togo Devletini yönetme meşruluğunu kazandırdı. Ocak 1967'deki askeri darbeden bu yana, Togo'nun bir anayasaya sahip olmaması ve bu referandumun bölgede kesinlik sağlamasından cumhurbaşkanının yasal bir temel atmasına ve devleti kontrol etmesine izin verdi. (Afanvi 2010: 106). 1972'den 1979'a kadar Togo'da 11 hükümet kuruldu ve analizler etnik faktörün hâlâ yönetim biçiminde kullanıldığını gösteriyor.

Tablo 12. Başkan Eyadema'nın Hükümetlerinin Etnik Temsilciliği 1967-1979

Köken	1. H	2. H	3. H	4. H	5. H	6. H	7. H	8. H	9. H	10. H	11. H	Etnik Köken Toplam	Köken Yüzdesi
Guin- Mina	4	3	3	3	2	3	3	3	3	3	3	33	19,29 %
Ewé	2	2	2	2	2	3	4	4	4	4	5	34	19,88 %
Akposso	0	1	1	1	1	0	0	0	1	1	0	6	3,50 %
Ifè	0	0	0	0	1	1	1	1	0	0	0	4	2,33 %
Ahlon	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	1	3	1,75 %
Kabyè	5	5	4	4	4	4	3	3	3	3	3	41	23,97 %
Tem	1	1	1	1	1	0	1	1	1	0	0	8	4,67 %
Bassar	0	0	0	0	0	2	2	2	2	2	1	11	6,43 %
Lamba	0	0	0	1	1	1	1	1	1	1	1	8	4,67 %
Losso	0	0	0	0	0	1	1	1	1	1	1	6	3,50 %
Tchokos si	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	2	1,16 %
Konkom ba	1	1	1	1	1	0	0	0	0	0	0	5	2,92 %
Gourma	0	1	1	1	1	0	0	0	1	1	1	7	4,09 %
Peul	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	2	1,16 %
Moba	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0,58 %
H Toplam	14	14	13	14	14	16	17	16	18	18	17	171	100 %

Kaynak : Afanvi 2010 : 115.

Bu istatistiklerin analizine göre, Togo'nun kuzey bölgesi ve Başkan'ın etnik grubu olan Kabye'nin% 23,97 ile farklı hükümetlerde daha fazla temsil edildiği görülmüştür. Bu durum, eski hükümetler sırasında “marjinalleştirilmiş⁴⁹⁵” olarak kabul edilen bazı etnik grupların desteklenmesiyle açıklanabilir. Etnik faktör yalnızca hükümette mevcut değildi. Yönetimde de bir düstur haline geldi ve devlet memuru olmak için siyasi partide iyi bir militan olmak iyi bir yoldu. Siyasi aktivizm, Devlet Başkanının elinde kişisel bir araç haline gelen kamu idaresinde iş bulmak için şart haline geldi. Bu nedenle, kitlenin denetiminde uzmanlaşmış bürokrasinin bir kolu olan bir partizan yönetim kuruldu. Tüm sistem cumhurbaşkanına sunuluyordu ve kamu yönetimi liderlerinin bu sistemi politik müvekkilleri teşkil edecek bir istihdam sektörü olarak görmesi “etnikleşmeye⁴⁹⁶” yol açtı.

Askeri rejim etnisite üzerine kurulu olsa da, bu rejmin her etnik grubun siyasi ve kamu yönetiminde temsil edilmesine olanak sağladığını belirtmek önemlidir. Bu durum, genç devlete nispeten bir istikrar sağladı ve burada Başkan Eyadema tüm halkın yanında görünüyor gibiydi. Ayrıca, 1970'li yıllarda tek parti rejiminin kurulması durumu çok değiştirdi. Parti, devlet başkanına daha fazla güç vererek onu bir otokrat hale getirdi. Çünkü “*Mutlak güç mutlaka yozlaştırır*”⁴⁹⁷. Devlet başkanının varlığı ülkenin tüm kesimlerinde etkili bir otoriter rejim ve kişilik ekolünü getirdi. Gerçekte, yurttaşlık projesi, yolsuzluk, ganimet ve siyasi amaç için etnik yapının kötü kullanımı yüzünden yok edildi. Vatandaşların yaşamını kontrol ederek ve etnik yapıyı bir yönetim modeli olarak kullanmaya çalışarak bir ulus devlet kurma projesi daha da güçleşti.

Devleti 13 yıl yöneten askeri rejim, Togo'ya yeni bir cumhuriyet girmesi için izin verecek yeni bir anayasa getirerek yetkisini meşrulaştırmaya karar verdi. 30 Aralık 1979'da yapılan referandum %99.97 ile Başkan Eyadema'ya kesin bir güç verdi, ancak bu durum 1980'de Togo evriminde başka bir sayfa açtı. Bu tarih-ten itibaren RPT devlet partisine dönüştü ve cumhurbaşkanının imtiyazları ile Cumhuriyet de daha güçlü oldu. Devlet başkanı ve hükümet adına bir ulus kurma hedefine ulaşıldı ve 13 Ocak 1980'de parlamentoda yaptığı konuşmada bunu belirtti:

⁴⁹⁵ Marginalization.

⁴⁹⁶ Ethicization.

⁴⁹⁷ Afanvi, a.g.e., s. 119.

Bugün bütün Togoluları ve onu aynı kolektif vicdana sahip kılan ulusal birliği yaratmak on üç yıl sürdü, barışı sürdürmek on üç yıl sürdü (1967-1980). Bu on üç yıl, aramızdaki gerekli dayanışmanın farkına varmayı mümkün kıldı.⁴⁹⁸

Ocak 1963'deki ilk askeri darbe sonrasında Cumhurbaşkanı'nın yaptığı konuşma, Togolu yetkililerin ulusal birlikten kaynaklanan nüfusla bağlantılı olmadığını ortaya koydu. Başkanın belirttiği birlik apaçık ortadaydı, çünkü otoriter rejim herkesi aynı yöne bakmaya zorluyordu. Togo'da bir ulusun inşasının malzemesi, nüfus arasında gerçek birliği teşvik etmek için uygun şekilde kullanılmamıştır. Etnisite, dışlama, bölgesel ayrımcılık ve diktatörlük kullanarak, bir ulus yaratma ortak projesi, toplum arasında sıkı bir bağ olmadığı için çöktü.

4.4. ULUS VEYA ULUS-DEVLETİ?

Togo'nun bağımsızlığı, Togo ulusunun doğuşuna izin verdi. Togo'daki sömürge koşullarında yaşayan nüfusun bağımsızlık mücadelesinin gerçek bir egemenliğe sahip bir ulus haline gelmesi açıktır. Togo, sınırları olan bir devletin mirasçısıdır ve bu topraklarda yaşanan evrimle bir ulus oluşturmaya başlanmıştır. Afrika ülkeleri ile ilgili sorun, devletin bir ulus-devlet olarak düşünülüp düşünülemeyeceğini belirlemektir. Togo'nun sömürge döneminden ve bağımsızlığın ilk 10 yılından bu yana gelişmesi, devletin yapısını ve ulus devlet inşasını anlamak için bir örnektir. Togo davası, Afrika ülkelerinin evriminin genel bağlamını çok kapsamlı biçimde açıklıyor. Onların evrimi, ulus oluşumunun bir devlet yaratmasına izin verildiği Avrupa milletleriyle aynı değildi. Afrika'da, kıtayı farklı kolonilerle paylaşmaya neden olan sömürge unsuru, ilk olarak, farklı dilleri konuşan farklı etnik grupları esas alan dayatılmış bir “millet” olan ilk devletleri yarattı⁴⁹⁹. Ulus-devlet kavramı karmaşıktır çünkü bir bölgenin varlığını gerektirir, aynı zamanda toplum, kültür, tarih, mit ve din gibi diğer faktörlerle ilişkili bir siyasi yönü vardır. Bir ulus devletinin varlığı çok boyutludur, çünkü farklı grupların bir araya gelmesiyle oluşur. Sömürge döneminde Togo tarihi, topraklarda yaşayan halkın bir sömürgecilikte yaşanabilecek aynı sorunlarla karşı karşıya kaldığını gösterdi. Sömürgeciliğin sonunda, bir millet düzeninin kurucu unsurlarının yerleşmiş olduğu doğrudur. Sömürgecilik, ırkçılık ve egemenliğin vücut bulması, sömürge egemenliğine

⁴⁹⁸ République Togolaise, *Trente ans au service d'une nation : Général Gnassingbé Eyadema*, s.d. et s.éd., p. 37.

⁴⁹⁹ Morin, a.g.e., s. 320.

karşı savaşmak için Togoluların bir 'kutsal birlik' yaratmasına müsaade etmiştir. Sömürgeciliğin sonunda bir ulus oluştu ve bu ulusun bir ulus-devlet haline gelmesi için bir devlet kuruldu.

Devlet, anlayışı da, mutlak otoriteyi ortadan kaldıran bir makine veya paternal devlet anlayışı ile ilgili olabilir. Halk devlete uymalı ve kurallarla bağlı olmalıdır. Devlet, halkı kontrol etmek için ordunun, polisin, adaletin ve hatta kilisenin yetkilerini kullanmakla kalmaz aynı zamanda halk için daha iyi bir yaşam koşulu yaratır⁵⁰⁰. Bir devlet olarak Togo bağımsızlığından beri tüm bu yetkileri bölge ve nüfusun kontrolü için kullandı. Bir ulusun ve ulus-devletin inşası hayali, Togo makamlarının sorumluluğundadır. Bağımsızlıktan yirmi yıl sonraki (1960-1980) durumu bir ulusun veya bir ulus devletin var olduğunu göstermedi. Askeri rejimin ve tek parti sisteminin uygulanmasından ziyade devlet yönetimi zayıfladı. Afrika'daki devlet, nüfusu ve sınırları kontrol etmek için kuruldu. Bu konuyla ilgili Gil Delannoi "*Devlet milleti, milletin adına sağlamlaştırmak, meşrulaştırmak ve güçlendirmek için kullandı*" demiştir⁵⁰¹.

Afrika bağlamında devlet yeni, doğan bir ulusun inşasını Ulus-devlet anlayışına göre denetlemektedir. Fakat bağımsızlıktan bu yana Afrika liderlerinin kötü yönetimi, devletin güçlendirilmesine ve ulusun toparlanmasına müsaade etmemiştir. Togo da aynı durumdaydı ve yirmi yıllık bağımsızlıktan sonra ulus inşa etme projesi gerçek olmadı. Buna karşılık Togo halkının bir ulus haline gelmesi için uzun sürecin başarıyla tamamlanmadığı tespit edildi. Çünkü toplumsal yaşantının bazı yönleri bu tasavvurun mümkün olduğunu gösterdi. Bu durum ancak devletin, tüm etnik gruplara bu devlete ait olabileceği bir yer ve güvenlik teşkil etmesi halinde mümkün olabilir. Bu çalışma nihayetinde ulus-devlet anlayışına göre Togo'nun farklı etnik kökenleri içinde yaşatan egemen bir devlet olduğunu gösteriyor

⁵⁰⁰ Morin, a.g.e., s. 320; 322.

⁵⁰¹ Delannoi, a.g.e., s. 13.

SONUÇ

Dünyadaki siyasal yönetimin ulus devletin inşasına dayalı olduğu ve Afrika ülkelerinin bu politik sisteme gömüldüğü fark edilmiştir. Fakat farklı teoriler, bağımsızlıktan önce Afrika devletlerinin özgüllüğünü ve sömürge dönemindeki milliyetçiliğin başlangıcını, bağımsızlık perspektifinde ve aynı zamanda yeni devletlerin oluşturulması yönüyle göstermiştir.

Afrika'daki ulusal kimlik süreci, bazı devletlerin oluşumuyla başlamıştır; bu şehirlerin bazıları merkezileştirilmiş ve güçlüdür, bazıları ise etnik gruplara daha bağlıdır. Batı uygarlığı ile temaslar, Afrika kıtasını dünya kapitalist sistemine entegre eden faktördür. Bunu yapmak için, değişiklikler ortaya çıkmış ve Afrika toplumlarının dönüşümü çok etkili olmuştur. Bu dönüşümün, özellikle de ekonomik faktörün sonucu, sömürgecilik olarak bilinen emperyalizmin gelmesidir.

Alman sömürge yönetiminin, Togolular'ın zihniyetine etkisi olmuştur ve o dönemden beri, baskı altında olan kimselerin bilinci yükselmiştir. Sömürgeci yönetimin kaballığı, şiddete başvuran aktif direnişlere aynı zamanda pasif ya da şiddet içermeyen direnişlere neden olmuştur. Togolular'ın bu eylemleri, herhangi bir baskının reddedilmesinin sonucu ve belli bir kimliğe sahip olunmasını sağlayacak belirli bir ortak duygunun yaratılmasının temeli olmuştur. Almanlar Togoland sömürgelerini kaybettiklerinde, Togolular kendilerini iki farklı sömürgeci güce ait bulmuşlardır. Bu durum sömürgeleştirilmiş insanların geleceğine karar veren uluslararası anlaşmaların sonucudur. Bu durum, Togolular ve yeni sömürge olan Fransız gücü arasında bir başka yanlış anlaşılma kaynağı olmuştur. Fransız sömürge dönemi, ulusal kimlik ve milliyetçilik duygularının otonomi (self determinasyon) ve özgürlük perspektifinde geliştirildiği bir dönemdir.

Yeni sömürge yönetiminin başlangıcında, uluslararası bağlam, yeni Fransız topraklarında yaşayan insanların kimliğini şekillendirmiştir. Fransız sömürge yönetimi altındaki manda sistemi, Togolular'ın sömürge düzenine karşı bir tavır sergilemesine yardımcı olan ilk unsurdur. Manda rejimi, Togolular için bağımsızlık veya kendi kaderini tayin etmek anlamına gelmese bile, Fransız otoriteleri sömürge'nin sosyal yönüne dair bazı değişiklikler getirme görevine sahiptiler.

Togolular'ın Fransızlar'ın tutumunu manda komisyonuna bildirmek için kullandıkları hak, sömürge yönetimine karşı ilk hareketi oluşturmuştur. 1920-1945 döneminde, Togolular'ın arzusu, bölgenin idari görevine katılmaktır. Bunu yapmak için küçük bir elit grup, sömürge idaresinin, Conseil des Notables gibi, bazı yönlerini bütünleştirmiştir. Ancak Fransız mandası dönemi, eski Alman katibi Togo Bund ve ayrıca genç bir dernek olan Duawo gibi grupların çekişmesini görmüştür. Sömürgecilik, sosyal ekonomiyi ve sosyal hayatı değiştirmiş ve nüfusu köylerden şehir merkezine getiren kentleşme süreci başlamıştır. Bunu yapmak için bir eğitimli aydınlar sınıfı Togo'da sağlam bir ekonomik güçle ortaya çıkmıştır. Sömürgecilik hakkındaki bilginin medya ve gazeteler aracılığıyla yayılması Togoluların, özellikle de elitlerin zihniyetini değiştirmiştir. Fransız manda dönemi sonunda bu elit grup olgunlaşmış ve İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemi bağımsızlık hareketi için çok uygun hale gelmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın 1945'te sona ermesinden sonra bağımsızlık hareketi, bağımsızlık mücadelesi için siyasi partiler ve sivil toplum örgütleri tarafından gerçekleştirilmiştir. 1958 seçimleri, bağımsızlık için Togo topraklarını yönetecek olan milliyetçi parti CUT vasıtasıyla bağımsızlığa giden yolu açmıştır.

Fransız sömürgeciliğinin ikinci bölümünde Togo'da milliyetçilik ve kimlik sorusunun gerçek olduğu açıklığa kavuşturulmuştur. Kimlik, bir bölge ile ilişkilidir ve içinde yaşayan nüfus, kendisini Togolu olarak adlandırmıştır. Fakat bu kimlik, sömürgeci bir kimlik olarak bilinebilir çünkü insanlar sömürgecilik hakimiyeti altındaydılar ve bu kimliği yansıtmak için çekişme tutumunu geliştirmişlerdir.

Bağımsızlıktan sonra aynı sömürge sınırları ile yeni bir devlet kurulmuştur. Ama bunun içinde yeni bir ulus doğmuştur. Sömürgeci devlet, sömürgeciliğe karşı milliyetçilik vasıtasıyla savaşıyan nüfusun birlikte yaşaması gereken ulusal bir devlet tarafından değiştirilmiştir. Yeni yetkililerin önceliği, ilk olarak ulusun düzenlenme projesini yerine getirmek olmamış, devletin düzenlenmesi proje olarak daha fazla düşünülmüştür. Askeri darbe ve daha sonraki tek parti rejimi, bir milletin düzenlenmesinden ziyade devletin otoritesini güçlendirmiştir. Kitlenin kontrolü, ulusun ruhuyla uyuşmayan bir kitlesel milliyetçilik inşa etmiştir. Etnik köken, kayırmacılık ve diktatörlük, milletin sağlamlaşması için nüfusun dinamizmini

kırmıştır. Doğal olarak ifade edilmesi gereken ulusal kimlik yapaydı. Togo'nun bağımsızlığından yirmi yıl sonra, bir ulus devletin yaratılmasının sonucu negatiftir ve görünür olan tek şey devlet'in konsolidasyonu olmuştur.

Bu araştırma, sömürge sürecinin ve Togo'daki kimlik inşasındaki rolünün anlaşılmasına izin vermiştir. Sömürgeleşme, Togolular için kolay olmamış ve tahakkümden kurtuluş, küçük elite başlayan ve tüm nüfusa daha fazla ulaşan bir mücadele olmuştur. Ulusal kimlik inşası, Togolular'ın uzun yıllar boyunca asimile edildiği sömürgeci gerçeklerin sonucudur. Batı eğitimi ve yeni sosyal uygulamalar bir kimlik oluşturulmasına izin vermiştir. Togo örneğinde, 1920'li yıllardaki nüfusun elde ettiği toprakların özel durumu ve kent yaşamı bu ulusal kimliğin oluşumuna katkıda bulunmuştur. Sömürgeci bir durum olmasına rağmen bu kimliğin ulusal olması, yeni sömürge topraklarının nüfus tarafından kabul edilmesinin sonucudur. Togolular bu topraklara adanmış ve bağımsızlık perspektifinde bunun için savaşmıştır. Sömürgeciliğin sonunda, milliyetçilik ruhu Togolular'ın zihniyetinde güçlüdür ve Togo'nun insanı olarak çağrıldıklarını hissetmişlerdir. Ulusal kimlik ile ilgili soruya cevap verilirse ulus, devlet ve ulus-devlet hakkındaki soru hala taraflıdır. Togolu ulus 1960'da bağımsızlığın ilanıyla doğdu ve ulus-devlet yeni yetkililer kazanmak için ve nüfus için bir proje oluşturmuştur. Sömürgeci sistem, Afrikalılar'ın ve Togolular'ın bağımsızlıklarına erişirken “hediye” olarak kabul ettikleri bir sömürge devleti kurmuştur. Bu sömürge devleti ulusal bir devlet olmuştur ve egemen bir devletin nitelikleriyle yönetilmelidir. Eski sömürge sınırları olan sömürge sonrası devlet, farklı etnik grupları ulusal birliğe ve daha sonra ulus-devlete yönlendirme görevindedir. Fakat Togo davasında, yirmi yıllık bağımsızlıktan sonra, bu projenin başarısız olduğu açıktır. Bu başarısızlık, yeni yetkililerin kötü yönetiminin sonucudur. Otoriter devlet, güçlü bir ulus oluşturma koşullarını gerçekleştirememiştir. Yeni Afrika devleti güçlü gibi görünür ama gerçekte devlet bürokrasi olmadan zayıftır. Devletin yönetimi, bölünmeye ve etnik sorunlara, ruhu bir ulusa ait olamayacak faktörlere dayanır.

Ulusal kimlik ve devlet inşası 1980'de durmamıştır. Tek partinin devlet partisi olarak düzenlenmesiyle, ulusal kimlik oluşturma sorunu yetkililer için ciddi bir sorun olmaya devam etmiştir. Diğer Afrika ülkeleri olarak Togo 1980'den itibaren

ekonomik zorluklarla karşı karşıya kalmıştır. Ülke, Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası olarak bilinen Breton Woods kurumlarının programları kapsamına girmiştir. Bu kurumlar yapısal ayarlama programı kapsamında Togo'ya sunulmuştur. Ekonominin sonuçları çok kötü olduğundan nüfus, yetkilileri kötü yönetim ve başka şeyler hakkında suçlar. Bu durum nüfusu 1990 yılında Togolu yetkililere karşı çekişme başlatmaya yöneltmiştir. Tek parti rejimine, demokrasi süreci ve çok partili rejim ile son verilmiştir. Afrika halkı genel olarak bu yeni politik ilkelerin güçlü bir devlet inşa edeceğini ve ulusal kimliği geliştireceğini düşünmüştür. Ancak, etnik köken ve diğer etkenler hala kullanımdadır. Böylece toplumsal bağ yok edilmiştir ve ulus devlete sahip bir ulus haline gelme hayali artık bir gerçek değildir.

KAYNAKÇA

1. Arşiv Kaynakçası

Administrative and political affairs (APA)

ANT, 1 APA, n°37, Rapport sur le mouvement commercial.

ANT, 2 APA, n°1, Rapport périodique des cercles : cercle d'Anecho, 1918-1934.

ANT, 5 APA, n°21, Loi n° 56-I du 18 septembre 1956 portant création d'un emblème, d'une devise, d'un hymne et fixation d'un jour de Fête nationale.

ANT, 8 APA n° 14, Rapport sur l'œuvre française au Togo pendant 10 ans de mandat 1921-1931.

ANT, 8 APA n°10, Correspondance du Ministre des Colonies au Commissaire de la République. Destruction des monuments allemands au Togo.

ANT, 8 APA n°17, Correspondance du Commissaire de la République au Ministre des Colonies relative aux destinées du Togo.

ANT, 8 APA n°5, African Times journal, vol. II, n° 17-18, nov/dec 1913, p. 201.

ANT, 8 APA, Direction des affaires politiques, Lettre du Gouverneur Général de l'A.O.F. par intérim à l'Administrateur supérieur du Togo, a/s Interdiction de journaux publiés en Gold Coast portant atteinte à l'administration française au Togo, 31 août 1935, p. 1.

Togo National Archives (ANT)

2. Resmi Belgeler

Journal officiel du Togo (1922)

Journal officiel du Territoire du Togo (1946)

3. Gazeteler

Negreta n° 39, 31st may 1955.

Japata n°10, 24th june 1953.

Le National, 1st year, n° 67, 3th June 1957.

Le Togo républicain, n° 58, 15th may 1957

Négreta n° 16, 27th May 1958.

Annuaire du Togo, 1963-1964

Togo Presse n° 1353, 15th January 1967.

Togo Presse n° 1356, 18th January 1967.

4. Kaynakça

Aduayom, A. M. et al., 2005, «Le refus de la colonisation : de la pénétration à la seconde Guerre Mondiale» in *Histoire des Togolais. De 1884 à 1960*, vol II, tome II, Lomé, Presses de l'UL, ss. 491-556.

Aduayom, M. & Kponton, J., 1992, « Le Togo » in Cocquery-vidrovitch C. (dir), *L'Afrique occidentale au temps des français. Colonisateurs et colonisés, c. 1860-1960*, Paris, La découverte, ss 407-431.

Afanvi, K., 2010, *Gouvernance et représentativité ethnico-régionale dans la gestion politique au Togo de 1958 à 1992*, Yüksek lisans tezi, Tarih, Lomé, Université de Lomé, 187 p.

Anignikin, S., C., 2010, 2010, « Les élites africaines et l'indépendance : le cas des « évolués » du (Bénin) », *Outre-mers*, tome 97, n°368-369, 2e semestre 2010. Cinquanteansd'indépendancesafricaines,ss.21-35.doi:10.3406/outre.2010.4487 ; http://www.persee.fr/doc/outre_1631-0438_2010_num_97_368_4487.

Ajayi Ade, F. J. (Dir.), 1996, *Histoire Générale de l'Afrique. L'Afrique au XIXe siècle jusque vers les années 1880*, Paris, Unesco, 933 s.

-----1996, «L'Afrique au début du XIXe siècle : problèmes et perspectives» in *Histoire Générale de l'Afrique. L'Afrique au XIXe siècle jusque vers les années 1880*, Paris, Unesco, ss. 23-46.

- Agbobly-Atayi, B., & Gbedemah, S. Y., 2005, « Les missions chrétiennes » in Gayibor N. L. (dir.), *Histoire des Togolais. De 1884 à 1960*, Lomé, Presses de l'UL, vol. II, tome II, ss. 37-63.
- Akakpo, K. A., 2013, «Un cas de refus de l'ordre colonial : l'audace de Kukovina à Atakpame (1902-1903)» in Assima-kpatcha E. & Tsigbe N. K., (eds), *Le refus de l'ordre colonial en Afrique et au Togo (1884-1960)*, Lomé, Presses de l'UL, ss. 99-116.
- Alcione, M. A., 2004, « Afro-Brazilians in Togo », *Cahiers d'études africaines* [En ligne], 162 | 2001, online 12 June 2004, consulted on the 14 June 2017. URL : <http://etudesafricaines.revues.org/88>.
- Alonou, K., 2013, «La résistance africaine à la médecine coloniale : 1884-1960» in Assima-kpatcha E. & Tsigbe N. K., (eds), *Le refus de l'ordre colonial en Afrique et au Togo (1884-1960)*, Lomé, Presses de l'UL, ss. 347-363.
- Amin, S., 1971, *L'Afrique de l'Ouest bloquée. L'économie politique de la colonisation 1880-1970*, Paris, Les éditions de minuit, 322 s.
- Amselle, J-L. & M'bokolo E., (dir) 1999, *Au cœur de l'ethnie. Ethnie, tribalisme et Etat en Afrique*, Paris, La Découverte, 225 s.
- Amselle, J-L., 1999, « Ethnies et espaces : pour une anthropologie topologique » in *Au cœur de l'ethnie. Ethnie, tribalisme et Etat en Afrique*, Paris, La Découverte, ss. 11-48.
- Anderson, B., 2006, *Imagined communities. Reflection on the Origin and the Spread of Nationalism*, Fairfield, Quebecor World, 2006, 248 s.
- Assima-Kpatcha, E. & Tsigbe, N. K., (eds) 2013, *Le refus de l'ordre colonial en Afrique et au Togo (1884-1960)*, Lomé, Presses de l'UL, 399 s.
- Assima-Kpatcha, E. et al., 2005, « L'éducation sous domination coloniale », in Gayibor N. L. (dir), *Histoire des Togolais. De 1884 à 1960*, Lomé, Presses de l'UL, vol. II, tome II, ss. 101-159.
- Barbier, J-C., 1988 « L'histoire vécue : Sokodé 1914. Les Allemands évacuent le Nord-Togo », *Revue française d'histoire d'Outre-mer*, tome LXXV, n° 278, ss. 79-88.
- Bassa, O. K., 2011, «Les conseils des notables au Togo. Du mandat à la tutelle (1922-1958) : tribunes d'expression d'une future opposition », in *Outre-mers*, tome 98, n°370-371, 1er semestre 2011. Le contact colonial dans l'empire français :

XIXe- XXe siècles. ss. 83-98; doi : 10.3406/outre.2011.4536.

http://www.persee.fr/doc/outre_1631-0438_2011_num_98_370_4536, consulted 27th april 2017.

Batchana, E., 2013, « Acteurs et victimes de la contestation au Togo a travers les colonnes de la presse (1911-1958) » in *Le refus de l'ordre colonial en Afrique et au Togo (1884-1960)*, Lome, Presses de l'UL, ss 295-312.

----- 2014, « Togo : quels repères pour un pays en quête de son identité nationale ? (1958-2010) », *Revue du Cames*, vol. 1, n° 3 (2014), ss. 37-61.

Ben Hamida, A., 2005, « Identité tunisienne et représentation de l'Autre à l'époque coloniale », *Cahiers de la Méditerranée* [En ligne], 66 | 2003, mis en ligne le 21 juillet 2005, consulté le 23 mai 2016. URL : <http://cdlm.revues.org/100>.

Boahen, A. A., (dir.) 1987, *Histoire générale de l'Afrique. L'Afrique sous domination coloniale, 1880-1935*, tome 7, Paris, Unesco, 938 s.

----- 1987a, « L'Afrique face au défi colonial », in *Histoire générale de l'Afrique. L'Afrique sous domination coloniale, 1880-1935*, tome 7, Paris, Unesco, ss. 21-38.

-----1987b, « La politique et le nationalisme en Afrique occidentale, 1919 -1935 », in *Histoire générale de l'Afrique. L'Afrique sous domination coloniale, 1880-1935*, tome 7, Paris, Unesco, ss. 696-693.

Bedarida, F., 1996, « Phénomène national et état-nation, d'hier à aujourd'hui » In: *Vingtième Siècle*, revue d'histoire, n°50, avril-juin, dossier : Nations, états-nations, nationalismes. ss. 4-12.

Blum, F., 2015, « L'indépendance sera révolutionnaire ou ne sera pas. Étudiants africains en France contre l'ordre colonial », *Cahiers d'histoire. Revue d'histoire critique* [En ligne], 126 | 2015, ss.119-138, published on 1st january 2015, consulted on the 31st october 2017. URL: <http://chrhc.revues.org/4165>.

Breuilly, J., 1993, *Nationalism and the State*, Manchester, Manchester University Press, 474 s.

Carbone, G., 2007, « Political parties and party system in Africa: Themes and research perspectives », in *World Political Review*, Vol.3, Issue 3, ss. 1-29.

Carbone, G. M. & Larouche St-Sauveur, A., « Comprendre les partis et les systèmes de partis africains. Entre modèles et recherches empiriques », *Politique africaine* 2006/4 (N° 104), ss. 18-37. DOI 10.3917/polaf.104.0018.
<http://www.cairn.info/revue-politique-africaine-2006-4-page-18.htm>.

- Cellier, L., 2009 : *La construction de le l'Etat-nation. Un mystère théorique*, Grenoble, Université Pierre-Mendes France, Yüksek lisans tezi, 87 s.
- Cocquery-Vidrovitch C. (dir), 1992 : *L'Afrique occidentale au temps des français. Colonisateurs et colonisés, c. 1860-1960*, Paris, La découverte, 460 p.
- 1992 ,« La politique économique coloniale», in *L'Afrique occidentale au temps des français. Colonisateurs et colonisés, c. 1860-1960*, Paris, La découverte, ss. 105-140.
- 1993, *Histoire des villes d'Afrique Noire. Des origines à la colonisation*, Paris, Albin Michel, 412 s.
- 1994, *Les Africaines. Histoire des femmes d'Afrique Noire du XIXe au XXe siècle*, Paris, Desjonqueres, 395 s.
- 1985, *Afrique Noire. Permanences et ruptures*, Paris, Harmattan, 450 s.
- Cocquery-vidrovitch, C. & Moniot, H., 1974, *L'Afrique Noire de 1800 à nos jours*, Paris, PUF, 391 s.
- Cordonnier, R., 1982, *Femmes africaines et commerce. Les revendeuses de tissu de la ville de Lome (Togo)*, Paris, Orstom, 201 s.
- Crowder, M., 1987, « La première guerre mondiale et ses conséquences», in *Histoire générale de l'Afrique. L'Afrique sous domination coloniale, 1880-1935*, tome 7, Paris, Unesco, ss. 307-337.
- Debbasch, O., 1966, « La formation des partis uniques africains », *Revue de l'Occident musulman et de la Méditerranée*, n°2, 1966. pp. 51-94; doi : 10.3406/remmm.1966.930.
http://www.persee.fr/doc/remmm_0035-1474_1966_num_2_1_930.
- Delannoi, G. & Taguieff, P-A., 1991, *Théories du nationalisme. Nation, nationaliste, ethnicité*, Paris, Kime, 324 s.
- Delannoi, G., 1991, « La théorie de la nation et ses ambivalences» in *Théories du nationalisme. Nation, nationaliste, ethnicité*, Paris, Kime, ss. 9-14.

- De Souza, K. N., 1990, *Les conditions des travailleurs Togolais pendant la période coloniale allemande au Togo 1914-1918*. Tarih doktora tezi, Université de Metz, 349 s.
- Di Meo, G., 2007 : « Identités et territoires : des rapports accentués en milieu urbain ? », *Métropoles* [En ligne], 1 | 2007, mis en ligne le 15 mai 2007, consulté le 11 octobre 2012. URL: <http://metropoles.revues.org/80>.
- Diop, M., 1998, « L'Afrique tropicale et l'Afrique équatoriale sous la domination française, espagnole et portugaise » in *Histoire générale de l'Afrique. L'Afrique depuis 1935*, Paris, Unesco, Tome VIII, ss. 77-94.
- Etou, K., 2013, « L'émigration des Togolais vers la Gold Coast: une forme diffuse de contestation du l'ordre colonial (1884-1960) » in Assima-Kpatcha, E. & Tsigbe, N. K., (eds), *Le refus de l'ordre colonial en Afrique et au Togo (1884-1960)*, Lomé, Presses de l'UL, ss. 329-346.
- Fall, B., 2006, « Le mouvement syndical en Afrique occidentale francophone, De la tutelle des centrales métropolitaines à celle des partis nationaux uniques, ou la difficile quête d'une personnalité (1900-1968) », *Matériaux pour l'histoire de notre temps* 2006/4 (N° 84), ss. 49-58.
- Falola, T., 2001, *Nationalism and African intellectuals*, Rochester, University of Rochester Press, 372 s.
- Fourchard, L., 2004, « L'histoire urbaine en Afrique : une perspective ouest-africaine », *Histoire urbaine* 2004/1 (n° 9), ss. 129-144. DOI 10.3917/rhu.009.0129.
- Gayibor, N. L. (dir), *Le Togo sous domination coloniale (1884-1960)*, Lomé, Les Presses de l'UB, 1997, 241 s.
- (dir), 2005, *Histoire des Togolais. De 1884 a 1960*, Lomé, Presses de l'UL, vol. II, tome II, 754 s.
- (dir), 2011, *Histoire des Togolais. De 1884 a nos jours*, Lomé, Presses de l'UL, 630 s.
- Gayibor, N. L., 2013 « Le pot de terre contre le pot de fer: Le proconsul Bonneracarrere ou le règne sans partage des Lawson sur la ville d'Aneho (1922-1931) » in, *Le refus de l'ordre colonial en Afrique et au Togo (1884-1960)*, Lomé, Presses de l'UL, 2013, ss. 229-259.

- Gbedemah, Y. S., 2005, « Les structures institutionnelles du Togo français de 1920 à 1960 », in Gayibor, N. L. (dir), *Histoire des Togolais. De 1884 à nos jours*, Lomé, Presses de l'UL, ss 177-218.
- Gueye, M. & Boahen, A., 1987, « Initiatives et résistances africaines en Afrique occidentale de 1881 à 1914 », in *Histoire générale de l'Afrique. L'Afrique sous domination coloniale, 1880-1935*, tome 7, Paris, Unesco, ss. 137-170.
- Gunn, S., 2006, *History and cultural theory*, Taylor&Person, 396 s.
- Gunn, T. J-P., 2009, *Histoire d'un administrateur colonial au Togo : le cas de Jean Pierre Jouret 1920-1934*, Lomé, Université de Lomé, Yüksek lisans tezi, 109 s.
- Gunn, J-P., 2017, «The Ewe in West Africa: one cultural people in two different countries (Togo/Ghana) 1884-1960», *History studies. International Journal of History*, Volume 9 Issue 3, September 2017, ss. 65-76. DOI: 10.9737/hist.2017.541.
- Gutman M. R., 2010, *Une diversité homogène: Métissage et nationalisme dans le Mexique postrévolutionnaire (1921 – 1945)*, Yüksek Lisans tezi, Montreal, Université de Montréal, 117 s.
- Gonidec, P.F., 1957, « L'évolution de la République autonome du Togo », in *Annuaire français de droit international*, volume 3, 1957, ss. 627-638. DOI : 10.3406/afdi.1957.1348. www.persee.fr/doc/afdi_0066-3085_1957_num_3_1_1348.
- Goeh-Akue, N. A. & Gayibor, N. L., 2010, *Histoire nationales et/ou identités ethniques. Un dilemme pour les historiens africains*, Paris, Harmattan, 309 s.
- Goeh-Akue, N. A. & Badjow, T., 2005, «Facteurs d'homogénéité, facteurs de différenciation sociale » in Gayibor N. L. (dir), *Histoire des Togolais. De 1884 à 1960*, Lomé, Presses de l'UL, vol. II, tome II, ss. 233-255.
- Goeh-Akue, N. A. et al., 2005, « Couches sociales et groupes socio-professionnels » in Gayibor N. L. (dir), *Histoire des Togolais. De 1884 à 1960*, Lomé, Presses de l'UL, vol. II, tome II, ss. 257-294.
- Goeh-Akue, N. A., 2000, «La conquête de l'hinterland : un coup d'arrêt à un renouveau économique, social et politique de l'Afrique au XIXe siècle ? Le cas du Togo» in *L'intégration de l'hinterland à la colonie du Togo*, Actes de colloque, Presses de l'UB, Lomé, ss. 13-30.

- 2011, « La vie économique de l'espace Togolais au début de l'ère coloniale» in Gayibor N. L. (dir), *Histoire des Togolais. Des origines à 1960*, Lomé, Presses de l'UL, tome III, ss. 309-331.
- , 2015, *Etude sur le paysage syndical au Togo*, Cotonou, FES, 80 s.
- Gellner, E., 1983, *Nations and Nationalism*, Oxford, Basil Blackwell, 151 s.
- 1991, « Le nationalisme et les deux formes de la cohésion dans les sociétés complexes» in Delannoi, G. & Taguieff P-A., 1991: *Théories du nationalisme. Nation, nationaliste, ethnicité*, Paris, Kimé, ss. 233-255.
- Hobsbaum, E. J., 1990, *Nations and nationalism since 1780. Programme, myth, reality*, Cambridge, Cambridge University Press, 206 s.
- Huntington, S., 2006, *Political order in changing societies*, New Haven, Yale University Press, 263 s.
- Isin, F. E. & Wood, K. P., 1999, *Citizenship and Identity*, New-York, SAGE publishing, 208 s.
- Jaffrelot, C., 1991, « Les modèles explicatifs de l'origine des nations et du nationalisme. Revue critique» in *Théories du nationalisme. Nation, nationaliste, ethnicité*, Paris, ss. 139-169.
- Kadanga, K., 2005, « La presse et la naissance de l'opinion publique» in, *Histoire des Togolais. De 1884 à 1960*, Lomé, Presses de l'UL, vol. II, tome II, ss. 205-230.
- Kipre, P., 2004, « Sur la périodisation de l'histoire de l'Afrique de l'Ouest : le Golfe de Guinée », *Afrique & histoire* 2004/1 (vol. 2), ss. 85-96.
- 2005, « La crise de l'État-nation en Afrique de l'Ouest», *Outre-Terre* 2005/2 (no 11), ss. 19-32. DOI 10.3917/oute.011.0019. <http://www.cairn.info/revue-outre-terre1-2005-2-page-19.htm>.
- 2006, «De la question nationale en Afrique noire», in *Afrika Zamani*, n°. 11 & 12, 2003–2004, ss. 64–85.
- Kedourie, E., 1971, *Nationalism in Asia and Africa*, London, Franck Cass, 573 s.
- Klöse, H., 1992, *Le Togo sous drapeau allemand (1894-1897)*, Lomé/Paris, Haho/Karthala, col. Les chroniques anciennes du Togo n° 3, 424 s.

- Kothor, D., 2012, *Away from home: A Study of the Ewe Unification Movement in the United States*, Masters thesis, Urbana-Illinois, University of Illinois, 58 s.
- Kpaye, K. B., 2013, « Les petitionnaires Togolais et le Conseil de Tutelle de l'ONU : la tribune des Nations Unies comme lieu de contestation du colonialisme (1946-1958) », in *Le refus de l'ordre colonial en Afrique et au Togo (1884-1960)*, Lomé, Presses de l'UL, ss. 313-327.
- Labante, N., 2010, «Diversité ethnique et construction nationale : l'exemple du Togo a la veille de l'indépendance», *Histoires nationales et/ou identités ethniques. Un dilemme pour les historiens africains ?*, Paris, Harmattan, ss. 185-208.
- Lafage, S., 1985, *French language written and spoken in the Ewe region (South -Togo)*. Paris : SELAF.
- Lange, M-F., 1998, *L'école au Togo. Processus de scolarisation et institution de l'école en Afrique*, Paris, Karthala, 337 s.
- Laumann, D., 2009, «Domination and Resistance : Epidemic and Exile in the German Togoland Colony», *Afrika Zamani*, Codesria, Dakar, n° 17, ss. 1-15.
- Latoki, P-E., «La thèse de l'unité africaine traditionnelle : ses dessous et ses Conséquences sur l'Etat en Afrique», in *Les cahiers psychologie politique*[En ligne], numéro14, 2009, ss.1-12.
<http://odel.irevues.inist.fr/cahierspsychologiepolitique/index.php?id=336>.
- Linz, J. J., et al., 1997, « Construction étatique et construction nationale», in Pôle Sud, n°7, 1997. *Elites, politiques et territoires*. ss. 5-26. doi : 10.3406/pole.1997.977.
http://www.persee.fr/doc/pole_1262-1676_1997_num_7_1_977.
- Likala, O., 1998 : «Colonisation et construction d'identités : l'administration belge et l'identité Mbolo. 1910-1960», in *Revue française d'histoire d'outre-mer*, tome 85, n°321, 4etrimestre1998, ss.27-41;doi:10.3406/outre.1998.3687.
http://www.persee.fr/doc/outre_0300-9513_1998_num_85_321_3687.
- Maalouf, A., 1998, *Les identités meurtrières*, Paris, Crasset&Fasquelle, 210 s.
- Marguerat, Y., 1993, *Dynamique urbaine, jeunesse et histoire au Togo*, Lome, PUB, coll. 'Patrimoines' n°1, 232 s.
- 1993, *La naissance du Togo selon les documents de l'époque. Pemiére période : L'ombre de l'Angleterre*, Lomé & Paris, Haho et Karthala, coll. 'Les chroniques anciennes du Togo', n° 4, 471 s.

- 2003, « Les stratégies scolaires au Togo à l'époque du mandat français. Le cours complémentaire de Lomé et la formation des Élités modernes », *Cahiers d'études africaines* 2003/1 (n° 169-170), ss. 389-408.
- Marguerat, Y. & Nyassogbo, K., 2011, « L'urbanisation et les villes » in GAYIBOR N. L. (dir), *Histoire des Togolais. Des origines à 1960*, Lomé, Presses de l'UL, tome III, ss. 525-544.
- Mazrui, Ali A. & Wondji, C. (dir.), 1998, *Histoire générale de l'Afrique. L'Afrique depuis 1935*, tome 8, Paris, Unesco, 1098 s.
- Mazrui, Ali A., 1998, « Cherchez d'abord le royaume politique », *Histoire générale de l'Afrique. L'Afrique depuis 1935*, tome 8, Paris, Unesco, ss.125-147.
- M'bokolo, E., 1985, *L'Afrique au xxe siècle. Le continent convoité*, Paris, Seuil, 393 s.
- Milton, G., 2007 : « Du bricolage de la mémoire à la construction de l'identité sociale » Les Agoudas du Bénin, *Rue Descartes*, 2007/4 n° 58, ss. 67-81. DOI : 10.3917/rdes.058.0067.
- Miske, A-B., 2014, *La décolonisation de l'Afrique revisitée. La responsabilité de l'Europe*, Paris, Karthala, 175 s.
- Morin, E., 1991, « L'Etat-nation » in *Théories du nationalisme. Nation, nationaliste, ethnicité*, Paris, Kime, ss. 319-324.
- Muchielli, A., 2011, *L'identité*, Paris, PUF, 128 s.
- Nyamsi, F., 2011, « Nationalismes, panafricanismes et démocraties en Afrique », <http://www.connectionivoirienne.net/50897/contribution-nationalismes-panafricanismes-et-democraties-en-afrique-par-franklin-nyamsi>, ss.1-4.
- Nyassogbo, K., 1984: «L'urbanisation et son evolution au Togo», in *Cahiers d'outre-mer*, n° 146-37, ss. 135-158; http://www.persee.fr/doc/caoum_0373-5834_1984_num_37_146_3100.
- 2011, « La population togolaise: mutations quantitative et spatiales » in GAYIBOR N. L. (dir), *Histoire des Togolais. Des origines à 1960*, Lomé, Presses de l'UL, tome III, ss. 489-524.

- New world encyclopedia contributors, 2009, «German colonial empire», *New World Encyclopedia*, 23 February 2009, 22:07, UTC, <http://www.newworldencyclopedia.org/p/index.php?title=German_colonial_empire&oldid=934540> [accessed 9 July 2016].
- Perrot, C-H., 2010, «Territoire et identité (Afrique occidentale, XVIIIe et XIXe siècles)», in *Histoire nationales et/ou identités ethniques. Un dilemme pour les historiens africains*, Paris, Harmattan, ss. 177-184.
- Oloruntimehin, B. O., 1987, « La politique africaine et le nationalisme africain, 1919 - 1935 », *Histoire générale de l'Afrique. L'Afrique sous domination coloniale, 1880-1935*, tome 7, Paris, Unesco, ss. 609-623.
- Özkırımlı, U., 2010, *Theories of nationalism: a critical introduction*, Houndmills, Macmillan, 288 s.
- Pagniou, T., 2005, *Le Togo sous le mandat et la tutelle de la France : une évolution politique et institutionnelle singulière (1920-1958)*, Doktora tezi, Université Lyon III-Jean Moulin, 551 s.
- Pauvert, J-C, 1960, « L'évolution politique des Ewe », in *Cahiers d'études africaines*, Paris, Vol. 1 n°2, ss. 161-192.
- Person, Y., 1981, « L'État-Nation et l'Afrique », in *Revue française d'histoire d'outre-mer*, tome 68, n°250-253. Etat et société en Afrique Noire. ss. 274-282; doi : 10.3406/outre.1981.2301.http://www.persee.fr/doc/outre_0300_9513_1981_num_68_250_2301.
- Pepy, D., 1957 :«La République autonome du Togo devant les Nations unies», in *Politique étrangère*, n°6 - 22e année, ss. 671-690 ; DOI : 10.3406/polit.1957.2466.www.persee.fr/doc/polit_0032-342x_1957_num_22_6_2466.
- Ralston, R. D., 1987, « L'Afrique et le nouveau monde », in *Histoire générale de l'Afrique. L'Afrique sous domination coloniale, 1880-1935*, Paris, Unesco, tome 7, ss. 797-835.
- Ranger, T. O., 1987, « Initiatives et résistances africaines face au partage et à la conquête », *Histoire générale de l'Afrique. L'Afrique sous domination coloniale, 1880-1935*, tome 7, Paris, Unesco, ss. 67-85.

- Rossatanga-Rignault, G., 2012, « Identités et démocratie en Afrique. Entre hypocrisie et faits têtus », *Afrique contemporaine* 2012/2 (n° 242), ss. 59-71. DOI 10.3917/afco.242.0059. <http://www.cairn.info/revue-afrique-contemporaine-2012-2-page-59.htm>.
- Sebald, P., 2001, « Aneho 1886-1914 », in *Le tricentenaire d'Aneho et du pays Guin*, Lomé, Presses de l'Université de Lomé, ss. 235-276.
- Siliadin, J., 2014, *Togo, démocratie impossible ?*, Paris, L'Harmattan, 148 s.
- Sithole N., 1968, *African nationalism*, London, Oxford University Press, 196 s.
- Smith A., 1998, *Nationalism and Modernism*, London and New York, Routledge, 288 s.
- 1991, *National Identity*, Reno, University of Nevada Press, 226 s.
- 1971, *Theories of nationalism*, Gerald Duckworth, 344 s.
- 1986, *The ethnic origins of nations*, Oxford, Basil Blackwell, 312 s.
- Suret-canalé, J. & Boahen, A. Adu, «L'Afrique Occidentale», in *Histoire générale de l'Afrique*, tome 8, Paris, Unesco, 1998, ss. 183-213.
- Sy, M. S., 1975, «Le parti politique en Afrique : concept, nature », in *Ethiopique - Revue négro-africaine de littérature et de philosophie*, n°1, ss.1-5. <http://ethiopiques.refer.sn>.
- Talton, B., «African resistance to colonial rule», *Africana Age*.
[URL:http://exhibitions.nypl.org/africanaage/essay-resistance.html](http://exhibitions.nypl.org/africanaage/essay-resistance.html).
- Tcham, B., 2010, « Régionalisme et histoire : la perception de la question Nord/Sud dans l'histoire des Togolais », in *Histoires nationales et/ou identités ethniques. Un dilemme pour les historiens africains ?*, Paris, Harmattan, ss. 265-288.
- Tete-Adjalogo, G. T., 1998, *De la colonisation allemande au Deutsche-TogoBund*, Paris, Harmattan, 228 s.
- Toulabor, C., 2002, « Démocratie colonial et mascarade électorale au Togo », *Centre d'Etude d'Afrique Noire – Institut d'études politiques de Bordeaux*, Bordeaux, <http://www.afrology.com/?p=7171>, published on 4th february 2005.
- 2012, « Les Nana Benz de Lomé. Mutations d'une bourgeoisie compradore, entre heur et décadence », *Afrique contemporaine* 2012/4 (n° 244), ss. 69-80. DOI 10.3917/afco.244.0069.

Traoré, K., 2010, « L'Etat africain face aux enjeux du renouveau : « Changer ou être changé ! » », in *Forum multi-acteurs*, 2010, ss. 1-18.

Wallerstein, I., 1996, « L'Afrique et l'économie-monde », in *Histoire Générale de l'Afrique. L'Afrique au XIXe siècle jusqu'à vers les années 1880*, Paris, Unesco, ss.47-64.

Weber M., 2003, *Economie et société*, Paris, Collection Pocket Agora, 401 s.

Wehler H.-U., 1969, *Bismarck und der Imperialismus*, Berlin, Kippenheuer&Witsh, 582 s.

Woolf, S., 1996, *Nationalism in Europe, 1815 to the present*, London, Routledge, 215 s.

Yagla, O. S., 1992, *Les indigènes du Togo à l'assaut du pouvoir colonial 1920-1958. Histoire politique d'un peuple Africain*, Lomé, NEA, 119 s.

Zöller, H., 1990, *Le Togo en 1884 selon Hugo Zöller*, Lomé, Haho et Karthala, coll."Les Chroniques anciennes du Togo", n° 1, 216 s.

İnternet Siteleri

http://www.persee.fr/doc/oultre_1631-0438_2011_num_98_370_4536.

<http://cdlm.revues.org/100>.

<http://etudesafricaines.revues.org/88>.

<http://thomassankara.net/le-panafricanisme-histoire-mythes-et-projets-politiques-de-philippe-ouedraogo/>

<http://africultures.com/lhistoire-contemporaine-de-lafrique-cest-le-panafricanisme-12768/>

<http://metropoles.revues.org/80>.

www.persee.fr/doc/afdi_0066-3085_1957_num_3_1_1348.

<http://www.cairn.info/revue-oultre-terre1-2005-2-page-19.htm>.

http://www.persee.fr/doc/pole_1262-1676_1997_num_7_1_977.

http://www.persee.fr/doc/oultre_0300-9513_1998_num_85_321_3687.
<http://www.connectionivoirienne.net/50897/contribution-nationalismes-panafricanismes-et-democraties-en-afrique-par-franklin-nyamsi>.

http://www.persee.fr/doc/caoum_0373-5834_1984_num_37_146_3100.

http://www.newworldencyclopedia.org/p/index.php?title=German_colonial_empire&oldid=934540.

http://www.persee.fr/doc/oultre_0300-9513_1981_num_68_250_2301.

www.persee.fr/doc/polit_0032-342x_1957_num_22_6_2466.

<http://www.cairn.info/revue-afrique-contemporaine-2012-2-page-59.htm>.

URL:<http://exhibitions.nypl.org/africanaage/essay-resistance.html>.

<http://www.afrology.com/?p=7171>.

EKLER

CABLOGRAMME du 16 Novembre 1918
des Notables d'Anécho par
WOELFFEL au Ministre des Colonies à Paris et
au Gouverneur Général à Dakar -

N°14/M.- Français Chef et Notables du Cercle d'Anécho, réunis dans banquet, se rappelant que Togo fut première colonie délivrée du joug allemand acclament victoire sur (Droit) sur force brutale, envoient expression leur vive admiration aux armées et souhaitent que la France répondant à leur aspirations guide dans l'avenir les nations gens et ewes suivant son magnifique idéal de justice et de fraternité.
WOELFFEL - GARBER - Thomas WILSON - Roi MENSAH II - Dr. DENEUF bourg - WALLACE LAWSON - Amouzou BRUCE - Daniel AKAKPO - S.S.LASSEY - MARTE - KOMBE - AYIVI - Edouard - WILSON - Geo d'ALMEIDA - Adje MENSAH - J.K.LAWSON - OLYMPIO Akakpo SITTI - Alexandre da SILVEIRA - J.CREPPY - Chef Ayité ABAYON - Carlos A.J.de SOUZA - Sébastien QUENUM - Charles d'ALMEIDA - Fred KOUMAKO MENSAH - Tevi NGBEGE, Chef de Degbenou, MESSA, Chef de Togo - FOLI, Chef de Glidji - Capitaine MARSAND RODRIGUES - BORIE - HEUZE - PELOFY - COURNIER - Jonathan SANVEE BRAZIER - KILLY - CLAVERIE - SCAGLIA.

WOELFFEL
Anécho le 16 Novembre 1918

EK1: Cablogramme du 16 Novembre 1916. Kaynak: ANT, 2 APA, n°1, Rapport périodique des cercles: cercle d'Anecho, 1918-1934.

*Politique
candidature*

*8 APA n° 10
Correspondance du Ministre des Colonies
au Commissaire de la République
Intérieur Le monument allemand
au Togo*

4/ Novembre 1921

M^e 2405

Monuments allemands
au TOGO.

Monsieur le MINISTRE des COLONIES
(Direction des Affaires Politiques - 2eme Bureau)

A P A R I S ./. .

Par dépêche N° 117, du 20 Septembre dernier, vous avez bien voulu m'adresser copie d'une note de l'Ambassade d'Allemagne, à PARIS, au sujet des monuments allemands au TOGO en me demandant de vous fournir les éléments d'une réponse à cette note.

J'ai l'honneur de vous rendre compte que les monuments allemands ayant un caractère funéraire ont été conservés. Il n'en existe d'ailleurs que deux au TOGO, à ma connaissance: celui du Lieutenant WOLFF, décédé à M'Doli en 1889, qui s'élève au milieu d'une petite place dans le quartier administratif, à Lomé, et celui du Dr. WICKI, édifié à Aéccho, à proximité de l'hôpital.

Quant aux bustes, médailles et portraits de l'Empereur GUILLAUME Ier, de la Kaiserin et autres souvenirs présentant un caractère purement politique, ils ont été enlevés des lieux qu'ils garnissaient.

A ce sujet

EK2: Correspondance du Ministre des Colonies au Commissaire de la République.

Destruction des monuments allemands au Togo, ANT, 8 APA n°10.

A ce sujet, je me permettrai de vous demander très respectueusement de bien vouloir examiner s'il ne serait pas possible de faire faire l'envoi par le garde-meuble de quelques bustes ou autres emblèmes allégoriques de la République Française pour orner le Gouvernement, le Tribunal, les résidences de Lomé, d'Anécho, d'Atakpamé et de Klouto ainsi que les écoles de ces mêmes localités.

Ce serait un excellent moyen d'affirmer, aux yeux des populations indigènes notre autorité sur ce pays et d'effacer un peu l'empreinte germanique./.

EK2a

5 APA, 20 m n° 21.

REPUBLIQUE AUTONOME DU TOGO

MINISTRE CABINET DU PREMIER MINISTRE

LOI N° 56-I

du 18 SEPTEMBRE 1956

portant création d'un emblème national, d'une devise nationale, d'un hymne national et fixation d'un jour de Fête Nationale.

-O-

L'Assemblée Législative a délibéré et adopté,
Le Premier Ministre promulgue la loi dont la teneur suit :

EXPOSE des MOTIFS

Le Togo est devenu une République Autonome depuis le 30 AOUT 1956.

En conséquence, il nous a paru nécessaire de marquer cette promotion politique en dotant le Togo d'un emblème, d'une devise et d'un hymne national.

Par ailleurs, le 30 AOUT, date historique pour le Togo, doit être retenu comme jour de Fête Commémorative.

Tel est l'objet de la présente loi.

...2

EK3: Création d'un emblème, d'une devise, d'un hymne et fixation d'un jour de Fête nationale, ANT, 5 APA, n°21, Loi n° 56-I du 18 septembre 1956.

ARTICLE 1.- L'emblème officiel de la République Autonome du Togo est un drapeau à fond vert comportant deux étoiles d'or placées sur une diagonale partant de l'angle supérieur droit, le drapeau français placé à l'angle supérieur gauche.

-O-

ARTICLE 2.- La devise officielle de la République Autonome du Togo est " UNION - ORDRE - TRAVAIL ".

-O-

ARTICLE 3.- L'hymne officiel est " LA TOGOLAISE ".

-O-

ARTICLE 4.- Le 30 AOÛT, date anniversaire de la création de la République Autonome du Togo, sera commémoré chaque année et sera fête légale.

-O-

...3

ARTICLE 5.- La présente loi sera exécutée comme loi de la
République Autonome du Togo.

Vu l'urgence, elle sera rendue immédiatement
applicable par voie d'affichage à la Mairie de LOME
et dans tous les bureaux des Circonscriptions
administratives.

FAIT à LOME le 18 SEPTEMBRE 1956
PAR LE PREMIER MINISTRE, MINISTRE DE L'INTERIEUR

Signé : N. GRUNITZKY

Tous services

Haut Commissariat

Journal Officiel

Pour ampliation,
LE SECRETAIRE DU CABINET DU 1er MINISTRE,

Georg
R. MARK.

EK3b

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : TETE JEAN PHILIPPE GUNN

Doğum Yeri ve Yılı : Lomé-Togo, 15.02.1982

Medeni Hali : Evli

Yabancı Dili :Francısza, İngilizce, Ewe

E-posta : filgunn@gmail.com

Eğitim Durumu

Lise : Lycée de Hédzranawoe (Togo), 2001

Lisans : Université de Lomé (Togo), Tarih Bölüm, 2007

Yüksek Lisans : Université de Lomé (Togo), Tarih Bölüm, 2011

Mesleki Deneyim

Université de Lomé-Tarih Bölüm, araştırma görevlisi 2012-2013

Fransız Lisesi Charles de Gaulle-Ankara, Tarih ve coğrafya öğretmen 2016-2017

Fransız Lisesi Charles de Gaulle-Ankara, Eğitim danışmanı 2017-2018

Yayınlar

“African Nationalism from the colonial period to the postcolonial period”, *Social Sciences Studies Journal*, vol: 4, Issue: 20, July 2018, pp. 2988-2995. Doi Number :<http://dx.doi.org/10.26449/sssj.726> .

“The Ewe in West Africa: one cultural people in two different countries (Togo/Ghana) 1884-1960”, *History studies. International Journal of History*, Volume 9 Issue 3, September 2017, p.65-76. DOI: 10.9737/hist.2017.541.

“Üçüncü dünyada milliyetçilik: Batı Afrika sorunu. Sömürgecilik dönemi ve bağımsızlık sonrası dönem”, *XIV. Ulusal Lisans Üstü Konferansı*, Adana, Çukurova Üniversitesi Basımevi, 5 Kasım 2016.

Gunn, Jean-Philippe & Tsigbé Koffi, 2014, “L’historiographie togolaise contemporaine face à la question des lieux de mémoire: de la période coloniale à nos jours” in SOME Magloire et SIMPORE Lassina (dir), 2014, *Lieux de mémoire, patrimoine et histoire en Afrique de l’Ouest. Aux origines des ruines de Loropéni, Burkina-Faso*. Paris, Archives contemporaines, pp. 169-283.

